ФІЛАСОФІЯ ДАБРЫНІ

АД КАТАСТРОФЫ — ДА САДА НАДЗЕІ

АЛЯКСАНДР ТАМКОВІЧ

ББК 84
УДК 823
Т 65

Выдадзена пры падтрымцы
Пасольства Федэратыўнай Рэспублікі Германія ў Рэспубліцы Беларусь

Аўтар выказвае шчырую падзяку Беларускай асацыяцыі журналістаў
за аказаную інфармацыйную дапамогу.

Аўтар таксама прыносіць сваю падзяку за падтрымку швейцарскай ініцыятыве Чарнобыль-дапамога Хардвальд (Tschernobylhilfe-Hardwald), Агульнагерманскай асацыяцыі чарнобыльскіх ініцыятыў «Дзецям Чарнобыля» (BAG «Den Kindern von Tschernobyl in Deutschland.e.V.»), грамадскай ініцыятыве Ротвайля «За свет без атамнай пагрозы» («Für eine Welt ohne atomare Bedrohung») а таксама асабіста Андрэасу Гёрліху, Вероніцы Ройшэнбах, Карле Бенеш, Гізэле Шміт-Вісбернд, Моніцы Граў, Франку Лашу, Урсуле Штоернагель і Буркхарту Хамаеру.

Тамковіч, А.Л.
Т 65 Філасофія дабрыні. Ад катастрофы — да Сада Надзеі /А.Л. Тамковіч. — 2016. — 354 с., іл.

Гэтая кніга не пра бэры, бекерэлі альбо радый са стронцыем. Гэтая кніга — пра людзей. Пра тых, хто сваёй чуласцю да чужога болю дапамагалі выратаваць генафонд беларускай нацыі. Гэта падзяка тым, хто ў цяжкую хвіліну не пашкадаваў свайго здароўя дзеля здароўя іншых.

Кніга пра філасофію дабрыні.

Выкарыстаныя фотаздымкі Андрэя Вышынскага, Андрэя Давыдчыка, Яўгена Коктыша, з архіваў Беларускага дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля», сямейных альбомаў.

ББК 84
УДК 823

СВЕТЛАЙ ПАМЯЦІ ГЕНАДЗЯ ГРУШАВОГА

Чарнобыль — 30 год пасля

26 красавіка 2016 года аварыі на Чарнобыльскай атамнай станцыі — 30 год.

Ужо 30 год...

Усяго 30 год...

Калі хтосьці падумаў, што гэтая кніга — нешта «дацкае», прымеркаванае да канкрэтнай даты, то ён памыліўся. Гэта не зусім так. Дакладней — зусім не так.

Чарнобыль нельга разглядаць, як нешта мінулае, адышоўшае ў нябыт. Радыяцыя нікуды не падзелася, а «мірнай» стала толькі афіцыйна. Вось чаму мне больш імпануе фраза, якая вельмі часта гучала падчас працы над гэтай кнігай — жыццё не «пасля Чарнобыля», а «з Чарнобылем».

Вельмі шкада, але ў цяперашні час «наверсе» правіць баль «высакамернасць стабільнасці». Маўляў, хочаце дапамагаць — дапамагайце, але рабіце гэта толькі праз дзяржаву, а на тое, што яна пры гэтым будзе бессаромна «стрыгчы купоны», не звяртайце ўвагі.

А яшчэ не звяртайце ўвагі на тое, што ў гэтай дзяржавы адна рука цягнецца па дапамогу, а другая будуе ўласную атамную электрастанцыю...

Язык не паварочваецца асуджаць тых, хто зрабіў так, як ад яго хацела ўлада, бо замежнікамі практычна заўсёды рухала высакароднае жаданне дапамагаць беларусам і будучыні нашай краіны.

Але...

На шчасце, падобны «расклад» задаволіў далёка не ўсіх жадаючых дапамагаць.

Дабрачынны фонд «Дзецям Чарнобыля» стаў адным з тых, хто не прыняў падобную логіку.

Філасофія дзеянняў фонду палягала ў тым, што людзі павінны не толькі прымаць дапамогу звонку, але і вучыцца дапамагаць сабе самі. Не толькі дзякаваць, але і прапаноўваць — раўнапраўнае супрацоўніцтва. Фонд «Дзецям Чарнобыля» дапамагаў паслухмянаму «электарату» станавіцца паўнавартаснай грамадзянскай супольнасцю, дапамагаў слова «дай» ператварыць у фразу «давай зробім разам».

Менавіта таму я вырашыў пачаць гэтую кнігу з нагадвання біяграфій стваральнікаў і лідараў гэтага фонду — Ірыны і Генадзя Грушавых.

Гэтыя людзі заўсёды і ва ўсім непарыўна звязаныя адно з адным. Яны не толькі муж і жонка, яны — аднадумцы.

Як іголка з ніткай, разам яны змаглі «пашыць» палатно міласэрнасці і дабрыні. Палатно будучага.

Па вялікім рахунку, гэтая кніга складаецца з двух «дзякуй». Шчырай падзякі тым, хто выратаваўся сам і дапамагаў ратаваць іншых. І ўдзячнасці тым, хто звонку, з усіх куткоў свету, дапамагаў выратаваць БЕЛАРУСЬ.

Гэтая кніга — пазл, які складаецца з убачанага і пачутага асабіста мною — аўтарам, а таксама з таго, што хацелі сказаць у сваіх інтэрв'ю і маналогах героі. Кніга напісана на дзвюх мовах — рускай і беларускай. Нямецкі ж варыянт выдання з'явіцца паралельна.

У кнізе няма лічбаў, але ўжо тут хочацца зрабіць акцэнт на адной з іх. За тры дзесяцігоддзі, дзякуючы распачатай дабрачынным фондам «Дзецям Чарнобыля» працы і шчырым намаганням замежных сяброў, на аздараўленні за мяжой пабывалі больш за шэсцьсот тысяч беларускіх дзяцей. Разам гэта — цэлы горад.

А калі да гэтай лічбы дадаць яшчэ і мільёны тых, хто так ці інакш спрычыніўся да гэтай дабрыні, то атрымаецца цэлая краіна.

І калі-небудзь мы да яе абавязкова прыйдзем.

ГЛАВА І

ПОГЛЯД Ў МІНУЛАЕ

Спачатку яны ішлі рознымі дарогамі,
адлегласць паміж якімі 1101 кіламетр.
Яна нарадзілася і жыла ў Сімферопалі, ён — у Мінску.
Цудоўным чынам жыццёвыя шляхі
гэтых неардынарных людзей перакрыжаваліся,
а пазней дадаўся мэйнстрым
у выглядзе чарнобыльскай работы.
Разам з сотнямі аднадумцаў яны зрабілі тое,
чаго больш за ўсё баяцца
прыхільнікі «вертыкалі ўлады» —
знішчылі ідэалагічныя стэрэатыпы
і парвалі путы «дэмакратычнага цэнтралізму».
Пра іх лёсы варта расказаць асобна перш за ўсё таму,
што галоўнае там — «супраць плыні».

ИЗ КНИГИ «ЛЁСЫ»

Рассказывает Геннадий ГРУШЕВОЙ

Старт в жизнь

«Я родился 24 июля 1950 года в Минске. Отца звали Владимир Еремеевич. Он родился в 1919 году; происходил из древнего запорожского казацкого рода. Во время переселения его семье дали землю в предгорьях Памира. Переехали целой деревней.

Мама, Зинаида Николаевна, родом из Новгорода. Слава Богу, жива до сих пор. Её девичья фамилия Рябова — тоже древний русский купеческий род. В новгородских летописях он упоминается чуть ли не с XII--XIII веков.

В 1941 году во Фрунзе (сейчас Бишкек) отец заканчивал физико-математический факультет института. Защитить диплом ему не удалось — мобилизовали на войну. Попал в знаменитую дивизию Панфилова. Начинал рядовым, но поскольку был студентом, вскоре стал старшиной. Закончил войну в Кёнигсберге в чине майора. В армии Черняховского командовал целым полком. Такой вот «карьерный» рост всего за четыре года.

До 1946 года отец был комендантом одного из городов Восточной Пруссии. Судьба забросила туда и мою маму. Немцы очень быстро разбомбили Новгород и заняли тамошнюю территорию. Мама и бабушка почти три года жили в оккупации. Когда Красная Армия начала активное наступление, их как бесплатную рабочую силу перевезли сначала в Прибалтику, а затем — в Восточную Пруссию. Матери тогда было всего 19 лет. Она бежала от своих хозяев и попала в лагерь интернированных в городе, где воевал отец. Там они и встретились. Началась история нашей семьи.

После войны отец хотел вернуться «на гражданку» (как-никак, почти получил диплом), но его не отпустили, отправили в военную академию имени Фрунзе, которую он окончил в 1947 году. Отцу дали звание подполковника и направили служить в оперативный отдел штаба Белорусского военного округа. В 1949-м вся семья собралась в Минске, через год родился я. (У меня была ещё старшая сестра Галя, но несколько лет назад она, к сожалению, умерла от диабета.)

Послевоенный Минск рос вместе со мной. Отчётливо помню, как, например, в 1956 году сносили памятник Сталину на Октябрьской площади. Был там лично: мы жили недалеко, «под шпилем», прямо напротив работы отца. (Этот дом построили в 1952 году, и мы сразу в него переехали.) Саму статую куда-то увезли, а постамент взорвали динамитом. Не правы те, кто утверждают, будто всё делалось тайно. Взрывали прямо на глазах людей. Воронку сровняли с землёй. Мы потом ещё бегали туда играть. Везде плитка, а там — земляной квадрат.

И площадь Победы видел, как делали.

От войны осталось много «родимых пятен»: безногие калеки, чёрные, худые, ездили на досточках на колёсиках и просили милостыню; мальчишки, ставшие однорукими после того, как нашли неразорвавшиеся снаряды и гранаты (в моём классе таких училось несколько).

Ходил в кинотеатр «Первый» (сейчас он называется «Центральный»).

Помню, как ездили своей компашкой на популярный тогда Хозяйственный рынок (район универмага «Беларусь») воровать семечки и всякие прочие мелочи. Потом «стреляли» или подбирали окурки и ехали делить добычу на старое еврейское кладбище — большое, с огромными гранитными и мраморными плитами. Сейчас на том месте находится министерство юстиции.

В середине пятидесятых годов в школах ещё было раздельное обучение. А я жил рядом с 21-й школой, где училась моя сестра. Всеми силами рвался туда, но там учились только девчонки. Правда, однажды, когда мне было пять лет, удалось сфотографироваться с классом девчонок 1 сентября. Вскоре гендерное неравенство отменили, и я пошёл именно в 21-ю школу. Это был 1957 год.

В 1959-м я перешёл в школу номер 50, которую только-только открыли. Сейчас из неё сделали гимназию, но физико-математический уклон она имела уже тогда. Одной из первых эта школа была награждена орденом Трудового Красного Знамени. К слову, когда его прикрепляли, флаг школы держал именно я.

Старт в спорт

Я не был лучшим учеником, но являлся самым известным школьным спортсменом. Чем только не занимался. Это сейчас родители берут ребёнка за руку и ведут в спортивную секцию или студию, а тогда всё было иначе. Кто-нибудь из нашей компании просто узнавал про что-то вновь появившееся, и мы шли туда записываться.

В плавательный бассейн «Олимп» я проходил два года, но потом это мне почему-то надоело. Надо отметить, что родился я с очень тяжёлыми увечьями. В животе матери я «пересидел», поэтому разросся до очень больших размеров — весил больше пяти килограммов. Роды были трудными. Когда в конце концов я появился на свет, ноги у меня были вывернуты вовнутрь.

Я должен благодарить маму, которая на протяжении первого года моей жизни ежедневно часами разрабатывала мне ноги. Её труд, усердие, упорство и сделали меня спортсменом.

Я довольно быстро бегал. Реакция была хорошей. Два года занимался баскетболом, играл за юношескую сборную города. Затем друзья «переманили» меня на борьбу. Потратил на неё целый год. Наверное, перспективы были довольно неплохими (присвоили какой-то разряд), но в это время у меня стало ухудшаться зрение. Сказать об этом напрямую я не решался. Пропустил одну медкомиссию, не пошёл на вторую. А перед очередными соревнованиями очень жёстко потребовали медсправку. Не пошёл. Тренер потом приходил к нам и настойчиво добивался правды. Успокоился только тогда, когда обо всём узнал.

Так я вновь оказался «на улице». Но ненадолго. Как-то вечером зашёл с друзьями в школьный спортзал. Смотрю, мои одноклассники прыгают через какую-то планку. Стоял и наблюдал — делать всё равно было нечего. Через какое-то время учитель физкультуры и друзья предложили попробовать. Поначалу отказывался. Потом попросил показать, как это правильно делается. Показали. Стали прыгать. Планка поднималась всё выше и выше, пока не обнаружилось, что я единственный, кто продолжает брать высоту. Азарт,

как на Олимпийских играх. Перепрыгнул высоту, почти равную собственному росту. Хотелось ещё, но учитель остановил и написал записку тренеру в легкоатлетическую секцию.

Соответствующая ДЮСШ тогда находилась возле цирка, прямо напротив парка Горького. Через три месяца я стал там одним из ведущих спортсменов, и меня послали в Каунас на международные соревнования по пионерскому многоборью. Из Беларуси нас было только двое — я и какая-то девочка. Занял третье место. С этого и началось. Позднее выяснилось, что лёгкой атлетикой в своё время занимался и мой отец. Наверное, гены.

В школе учился хорошо, почти на одни пятёрки. Больше всего любил химию. Моя сестра не смогла поступить сразу и устроилась в нашу школу лаборанткой химкабинета. По моей просьбе она приносила домой некоторые реактивы и вещества. Потом, конечно, это всё возвращалось, но только после моих опытов. Один раз я даже устроил настоящий взрыв с реальным пожаром.

На уроках все задачки решал буквально за несколько минут и демонстративно занимался другими делами. Учительницу это, естественно, раздражало, и она ставила мне двойки. В журнале была такая картина: 5-5-5-5-2-2-2-5-5-5-5-2-2-2-5-5-5-5. В итоге по любимому предмету за четверть выходили четвёрки.

Участвовал во всех олимпиадах. Не попал на республиканские и международные только по одной причине: для того чтобы идти дальше, необходимо было (обязательное условие) самому сделать какой-нибудь химический прибор. Обычно в таких случаях школы помогали, но мой был неприятным исключением — не помогал никто. Я выпилил что-то пилой. Наверное, это сравнимо с тем, как если бы чукчам поручили построить своими силами и с использованием подручных материалов современный космический аппарат.

Когда я пришёл на городскую олимпиаду в 24-ю школу и увидел поделки других школьников, то испытал чувство стыда и спрятал свой «прибор». Задачки, как всегда, решил очень быстро и вышел из кабинета самым первым. Забрал прибор и унёс его домой. Можно сказать, на этом моя «карьера» химика и закончилась. Хоть и присудили тогда первое место, но дальше не пустили.

По пионерскому многоборью я входил в команду республики. На всесоюзных соревнованиях мы заняли третье место. Из-за травмы я не смог поехать на международные соревнования и выступить за сборную СССР. Это было понятно. Непонятным стало то, что потом меня по этой же причине не вызвали на какие-то сборы. Проходили они перед очередными соревнованиями, где я всегда был первым номером в эстафете. Кстати, я всегда стартовал очень хорошо. Тренеры решили меня поберечь и явно промахнулись с психологической точки зрения.

А за несколько месяцев до этого произошёл такой случай. Мы выступали на республиканской спартакиаде в Гомеле. Команда жила в студенческом общежитии какого-то гомельского вуза. Под моей кроватью валялась книга без обложки и всяких выходных данных (видимо, кто-то сделал такую шпору). Книги я любил читать всегда, а тут делать было нечего. Словом, начал и... увлёкся. Да так, что не пришёл на награждение. Разразился довольно громкий скандал. Позднее выяснилось, что я читал учебник Спиркина по марксистско-ленинской философии.

Старт в науку

Логика Спиркина меня покорила. Я стал всерьёз увлекаться философскими книгами. Лето, свободного времени много, а на сборы, повторюсь, меня не взяли, и спорт вскоре был заброшен. Тренера такое моё решение шокировало. Теперь мне даже его жалко: сколько труда было вложено, а всё насмарку, если не сказать более грубо.

Стал выяснять и узнал, что философов готовят в Минске, но поступить туда можно либо после армии, либо имея двухгодичный стаж работы. Школу я заканчивал за два месяца до семнадцатилетия и выработал для себя план: дескать, пойду работать на какой-нибудь завод, а параллельно буду учиться на вечернем отделении в Институте марксизма-ленинизма. Физических нагрузок я не боялся, поскольку к тому времени часто ходил с друзьями разгружать вагоны. Конечно, такой вариант не устраивал моих родителей, которые хотели, чтобы я после школы пошёл поступать в какой-нибудь вуз.

Про армию думать не хотелось, но она сама начала «думать» про меня: из Ленинградского военно-политического училища на Минск пришла разнарядка — два места, зачисление без экзаменов по рекомендации райкома комсомола. Одно место предложили мне. Поначалу обрадовался, поскольку мне сказали, что это имеет отношение к марксистско-ленинской философии. Пришёл домой, рассказал. У родителей это не вызвало особого энтузиазма. Потом у меня с отцом состоялся долгий разговор. Содержание его передавать не буду, но скажу только, что через два дня я поблагодарил за оказанное доверие и отказался от предложения.

Перед концом учёбы опять неожиданно узнал, что министерство образования дало какую-то минимальную квоту для выпускников школ, желающих поступить на философское отделение истфака. Это всё в корне меняло. Появилась новая цель — пробиться туда любой ценой. Сдал экзамены и поступил. Конкурс был шесть с половиной человек на место. «Резали» безжалостно, относились, я бы сказал, предвзято.

В нашей группе было только двое вчерашних школьников — я и медалист Миша Медведев, которого, к сожалению, уже нет в живых. А всего группа состояла из 30 человек.

Учился фанатично. Даже ни с кем из своих одногруппников не контактировал. С начала сентября приступил к изучению «Капитала» и каждый день штудировал по пять-шесть страниц, тратил на это по пять часов. Не было ни одного пропуска «ни выходных, ни проходных», как говорят. По нескольку раз читал текст, выписывал, учил его почти наизусть. И так длилось до декабрьских экзаменов. Потом мне предложили писать кандидатскую диссертацию по политэкономии. Это была настоящая школа, которая превратила меня в человека, способного мыслить логически.

Я с головой ушёл в историю философии, так как понял, что колоссальный потенциал мыслительной обработки материала на уровне истмата и диамата преподносится очень бедно. Начинаешь фантазировать, ощущаешь нехватку эмпирического материала по разным философским течениям. Синхрофазо-

трон мышления как бы работает вхолостую. В истории философии я нашёл необходимую для себя гармонию. И слава Богу, что выбрал именно этот путь, поскольку как таковой философской школы в БГУ не было и нет. Были лишь хорошие преподаватели. Например, Стёпин.

Естественно, что при таком отношении к учёбе я получал одни пятёрки, и университет окончил с отличием. Научную работу начал писать на втором курсе. На пятом её увидел тогдашний мэтр и светило философии Советского Союза Игорь Сергеевич Нарский. Я писал об очень крупном французском философе-идеалисте, теологе Николя Мальбранше (чуждый человек для марксистско-ленинской философии), которым в советское время совершенно не интересовались. Получался какой-то нонсенс: философа пять раз упоминает Маркс, цитирует Ленин, причём его фамилия ставится в один ряд с Декартом, Спинозой, Лейбницем, а никакой литературы о нём нет. А ведь он был одним из главных звеньев системы метафизики XVII века.

Стал учить французский язык, искать дореволюционные источники информации. Словом, решил сам во всём досконально разобраться.

А Нарский в это время готовил очередную книгу и, видимо, столкнулся с такой же проблемой. И тут — моя работа. Как говорится, я «попал в струю». Нарский дал в Минск сигнал: хороший труд, пусть пишет диссертацию. И меня с этой темой приняли в аспирантуру.

Кстати, на пятом курсе я познакомился со своей будущей женой Ириной. Произошло это в новогоднюю ночь с 31 декабря 1971-го на 1 января 1972 года. Студентки иняза пригласили нас отпраздновать праздник в своё общежитие. 12 октября была свадьба, в марте 1973 года Ирина родила дочку Марину, в 1978 году — сына Максима.

Аспирантура у меня была довольно странной. Попал туда в сентябре 1972 года, а весной 1973-го вышло следующее. С нашего факультета в ООН в качестве советников периодически брали преподавателей. В тот раз повезло Николаю Васильевичу Рожину. От предложений ООН не отказываются, так как это супервезение. И Рожин предложил мне его заменить, поскольку других вариантов не видел. Читать курс нужно было уже с 6 сентября, но и аспирантуру терять не хотелось. И я принял совершенно парадоксальное решение: согласился читать лекции, но отказался стать преподавателем, то есть остался в аспирантуре. Если б знал, что меня ждёт...

Вскоре сказали, что я должен выполнять полный объём преподавательской работы, то есть к 140 часам добавилось ещё 420, так как преподаватели читают несколько курсов. Всего нужно иметь 550 часов. А в аспирантуре в этот момент заявили, что будут рады, если я за несколько месяцев подготовлю базис диссертации.

И я пошёл на эту авантюру. Здоровья было море — спорт всё-таки помог очень здорово. 36 дней писал текст диссертации, каждый день по 10—12 страниц. Уникальная производительность! Схема была такой. В девять часов

утра садился за стол и, не отрываясь, работал до четырёх-пяти вечера. Потом два часа носился по паркам, выгоняя из себя стресс. Возвращался домой, мылся, ел, отдыхал, а затем готовил материалы к следующему дню.

Написал 280 страниц текста. Фактически это была вся диссертация. Для защиты нужны были ещё и публикации, а очереди в единственный на весь СССР журнал «Вопросы философии» растягивались на годы.

Закончил писать к началу третьей декады августа, а 6 сентября мне нужно было начинать читать лекции, готовиться к которым я ещё даже не начинал. Чтобы хоть как-то восстановиться, уехал в санаторий под Минском. Вернулся в начале сентября и сразу занялся подготовкой к лекциям.

И силы свои, похоже, переоценил. В октябре у меня обнаружилась нейродистония. Врачи хотели положить в больницу на целый месяц, но я смог «выкроить» только неделю...

Кандидатом наук я стал в 1975 году; к тому времени уже был заместителем заведующего кафедрой.

Всё это «вложилось» в 25 лет жизни.

ИЗ КНИГИ «ЖЕНЩИНЫ»

Интервью с Ириной ГРУШЕВОЙ

Я родилась 1 сентября 1948 года в Симферополе. Ириной назвали, потому что это означает «мир». А ещё у меня есть сестричка Люся, Людмила Львовна, которая родилась в 1943-м в Сибири, где мой отец, Лев Михайлович, лежал в госпитале из-за тяжелого ранения, полученного ещё в первые дни войны.

История нашей семьи типична для XX века, когда на протяжении десятков лет судьба бросала людей с места на место. Маму звали Клара Карловна. Её семья из-под Риги. В начале прошлого века по столыпинской реформе всю их деревню переселили в Сибирь, в Большеулуйский район Кемеровской области. Условий никаких, другой климат. Потом город переименовали в Сталинск, затем опять в Кемерово. Мама родилась в Кемерово, а сестра в Сталинске... Под Кемерово была целая латышская деревня Кандата. В нашем доме говорили по-латышски, но мы, дети, кроме нескольких слов и двух песенок, к сожалению, ничего не запомнили. Моё желание понимать и говорить на других языках, наверное, оттуда.

Новогодняя ёлка. С сыном Максимом и дочерью Мариной

К слову, перед войной мама попала под сталинские репрессии, так как была дочерью врага народа. Её отца за латышское происхождение отправили в лагеря и казнили. С отчимом произошло то же самое. Она иногда вспоминала, как в те годы приходили из НКВД и искали у латышей какие-то богатства, хотя жили все впроголодь. На всю жизнь ей запомнилось, как она утаскивала у деда немного муки, разбавляла её водой и лепешку приклеивала к «буржуйке». До самой смерти вспоминала, что ничего более сладкого в своей жизни не ела.

Потом мама жила в Крыму, где почти не растёт рожь и пшеница. Приезжая в Минск, она не могла надышаться запахом свежего хлеба. Он для неё был самым святым деликатесом. Не надо много рассказывать про украинский голодомор. Достаточно лишь представить эту картину.

У отца совсем другая история. Он родился в Беларуси, где-то под Калинковичами. Его папу в 1918 году расстреляли белогвардейцы за то, что был председателем Реввоенсовета. Осталось семеро детей. Отца определили в детдом. Каким-то образом он попал в Крым. И там рос вместе с другими детьми. Одного его друга помню очень хорошо. Его звали Колька Мокроусов. По смешному стечению обстоятельств их детдом был именно на улице Мокроусова. После детдома отца вместе с Колькой Мокроусовым направили

в Ленинград в речное училище. Но это были настоящие романтики, по рекам плавать им не хотелось. Они поехали гораздо дальше, в Мурманск, и устроились работать на траулер. Четыре года отец рыбачил в Баренцевом море. Никаких связей с родными не было. Они восстановились лишь спустя долгое время.

За полгода до начала войны отца призвали в армию. И несколько месяцев по ночам перебрасывали в Беларусь. Война застала его в районе Бреста. С боями наши войска отступали. Отец получил медаль «За отвагу». Редкий случай — это солдатская награда, а он был офицером. В октябре — уже лежал снег — отца ранило в грудь. Пуля прошла через лёгкое и застряла в средостении. Его отправили в госпиталь в тыл.

Мама в первые дни войны окончила медучилище. Она мечтала стать учительницей, но ей, как дочери врага народа, поступать в вуз не разрешали. Отправили на фронт, но по дороге всю группу забрали в госпиталь, развёрнутый в Кемеровской области. В этом госпитале отец маму и высмотрел.

Извлекать пулю медики не стали. Специально приехавший профессор ему так и сказал: если хочешь жить, живи с пулей в груди. Он и прожил с ней ещё тридцать лет, и она же его, в конце концов, убила. Пуля закапсулировалась, немного двигалась, была видна на всех снимках. Когда уровень развития медицины уже позволял её извлечь, операция была невозможна: отец перенёс два инфаркта — сердце не выдержало бы анестезии. Последние одиннадцать лет он был прикован к постели. Каждый день мама ему буквально дарила. Всю жизнь она пробыла медсестрой. И на работе в менингитном отделении, и дома.

После войны родители переехали в Симферополь. Крымский климат был для отца лучше сибирского. Он был верующим коммунистом.

— Это как?

— В смысле — идейным. Верил в идеалы коммунизма. В социальном плане был абсолютно неприспособленным. Сегодня я понимаю, что это результат пребывания в детском доме. Бабушка всё время обвиняла его в неумении жить. Мы жили на окраине Симферополя, в хибарке. Двенадцать квадратных метров. Пять человек. Условия были нищенскими, а рядом всюду росли нормальные каменные дома. Отец ходил в военкомат. Там ему советовали подыскать себе «ничьё» жильё, которого после войны было немало. Он так и делал. Но каждый раз оказывалось, что кто-то туда въезжал раньше нас. То есть отец находил, а вселялись те, кто был попроворнее и имел нужные знакомства. Отец был открытым, искренним и честным, а многие вокруг жили совсем по другим правилам.

Наверное, что-то в моём характере от него. Уже в седьмом классе организовала группу девочек, которая была чем-то вроде тимуровской команды. Мы нашли семью старого беспомощного художника, который вместе с женой доживал свой век. Копали им огород, я читала ему книжки. То есть уже тогда было желание помогать другим. Помню на моём письменном столе табличку со словами «Трудно тебе — помоги другому» и «Человек, помогай себе сам!». Так через всю жизнь и несу эти истины. Признаюсь, не всегда получается самой себе помогать. Тогда узнаёшь, что есть друзья. Родные и любимые. Тогда понимаешь, что благотворительность — это как эстафетная палочка, которую надо передать. Состояние благодарности побуждает тебя тоже передавать эту энергию любви дальше, другим. И в них тот же зажигается огонь. Я многих таких «огненных» людей встречала. Очень не хотела быть педагогом, но стала. После минского иняза.

— А почему поступили учиться в Минск?

— Этот выбор был случаен и не случаен. Училась в школе я хорошо. В девятом классе стала участницей движения, которое было внутри комсомола, но боролось с его бюрократизацией и формализмом. В некотором смысле это отзвук молодёжных движений на Западе, пытавшихся старые «запылившиеся» модели жизни общества заменить более живыми, подвижными. В 1968 году там это действительно привело к серьёзным демократическим переменам. Возникновению коммунаровских отрядов способствовала хрущёвская оттепель. Они появились по всему Советскому Союзу.

В наш отряд входили ученики девятых, десятых и одиннадцатых классов. У отряда был девиз — «Наша цель — счастье людей. Мы победим, иначе быть не может!». Этакий коммунистический романтизм. Все шло от души, не по указке сверху. 1962 год. Директор школы многое нам разрешал, даже собираться в подвале. Мы там разрисовали алыми парусами (как в повести А. Грина) все стены, пели песни под гитару, девчонки мечтали о принцах и капитанах кораблей. Но этим всё далеко не ограничивалось. Мы занимались конкретными делами. Например, у нас была операция «РЛ», то есть «радость людям». Суть вот в чём. Заранее договаривались с каким-нибудь детским садом. Приходили туда ночью и из снега лепили разные фигуры, обливали их водой, а утром дети широко раскрывали рты и глаза от удивления. Или ходили в госпиталь, выступали перед солдатиками с концертами. Ездили в деревню Зуя, что в 18 километрах от Симферополя, и там работали на виноградниках. Сами организовали этакий лагерь труда и отдыха. Сегодня в Беларуси просто немыслимо, чтобы школьники нечто делали без учителей.

Так мы продержались два года. Как раз до начала брежневской стагнации. Когда я заканчивала школу, коммунаровского отряда уже не было. В одиннадцатом классе заболела. Так странно, что ни один врач не мог поставить диагноз. У меня начались очень сильные постоянные головные боли. Круглые сутки. Мне было шестнадцать лет. Положили в одну больницу, потом в другую. Приходили друзья, навещали, я пыталась учиться. На всякий случай удалили миндалины. Головная боль меня измучила. У неё даже цвет был — зелёный. А весь тот год был каким-то серым и проходил под знаком болезни. Когда в очередной раз меня выписали из больницы, то диагноз выставили наобум: водянка головного мозга. Я взяла медицинскую энциклопедию и прочла, что с таким диагнозом живут не дольше восемнадцати лет. Но никаким смертельным холодом на меня не повеяло.

Моя мама была мудрым человеком и ко всему относилась спокойно. Например, в детстве я была очень маленькая и совсем не росла. Мама даже думала, что я лилипутка, но водить по врачам и заставлять принимать какие-то гормоны не стала. Это было до восьмого класса. Потом за одно лето выросла на целых двадцать сантиметров. Сейчас считаюсь если не среднего роста, то что-то вроде этого. Точно так же было и с этим страшным диагнозом. Можно спорить, насколько правильна такая модель поведения, но в моём случае она была верной. Не было зацикленности на болезни. Мама просто выбросила эпикриз.

Однако медики решили, что мне нельзя заниматься умственной работой и, значит, куда-либо поступать вообще. Школьный аттестат я получила по

итогам года, без экзаменов. Естественно, во все близлежащие вузы мне путь был закрыт. Я хотела стать психологом, но таких факультетов было на весь СССР только два: в Москве и Ленинграде. Конкурс там был совершенно сумасшедший. Я решила не рисковать, но непременно стать студенткой, даже если суждено жить всего несколько лет.

Именно в тот год вступительные экзамены у будущих психологов появились по математике, физике, химии, в которых я была не сильна. Хорошо у меня шёл немецкий язык. А тут как раз по телевизору показали Минский институт иностранных языков.

Надо отдать должное родителям, которые разрешили мне поступать за тысячи километров от дома. К тому же, больному ребёнку. Даже не знаю, смогла бы я теперь сделать что-то подобное... В Минск приехала вместе с сестрой. Голова болела так, что читать сама не могла. Сестра читала, я слушала и писала. Набрала полупроходной балл и «пролетела». Еще одно неприятное совпадение — в тот год было два выпускных класса, десятые и одиннадцатые. Конкуренцию это увеличило значительно. Я приехала из другой республики, естественно, меня первую и пробросили. Отец тогда уже был прикован к постели. Он написал Машерову просьбу, где указал, что воевал за Беларусь. В итоге до первой сессии я стала свободным слушателем, посещала лекции, а потом и студенткой.

Разумеется, никакого общежития и стипендии не было. Жила сначала на вокзале. По ночам там ходил милиционер, смотрел, чтобы в зале никто не ночевал. Сломалась на третий день и на занятиях разрыдалась. Однокурсницы узнали, в чём дело, и предложили тайно жить с ними в общежитии, спать на раскладушке. Так я узнала, что такое женская солидарность. Через несколько месяцев заселение разрешили официально.

Кстати, мои головные боли прошли. С тех пор их не было.

— Как вы познакомились с Грушевым?

— Это судьба. Он учился в БГУ, на последнем курсе философского факультета. Мои подруги про него говорили так: симпатичный молодой человек с затуманенным философией взглядом. Он был там самым молодым. Единственным студентом без трудового стажа, ведь стаж — это было на их факультете обязательным условием. Сегодня я знаю, что он не мог не убедить приёмную комиссию. Я только окончила с отличием иняз и была оставлена на кафедре немецкого языка. Близился Новый год. Девочки из комнаты общежития, где я раньше жила, хотели его встретить в компании с мальчиками, но никаких близких друзей у них не было. И здесь во мне сработали гены бла-

готворительности, так как лично мне это абсолютно было не нужно. Поехала в общежитие БГУ к каким-то своим знакомым. Стала там все выяснять. Желающие нашлись. Один из них сказал, что захватит с собой друга. Это и был Гена. В отличие от тех, кто поднимался на четвёртый этаж по пожарной лестнице, он каким-то образом сумел убедить суровую вахтёршу пропустить его к нам. Сидели на одном стуле, ели из одной тарелки. Судьба.

Расписались в октябре 1972 года. В следующем году родилась Марина. Ещё через пять лет появился Максим. Чувствую себя виноватой перед детьми. Они были сиротами при живых родителях. Это моя самая большая боль. Появился «большой ребенок» по имени Чернобыль. В некотором смысле он нас «украл». Это не было выбором. Такое чувство, что за нас кто-то всё решил.

Десять лет после Чернобыля. Выступает Ирина Грушевая

ГЛАВА II

МЯЦЕЖНЫ ПАЧАТАК

Лагічна пачаць з цытаты знакамітага пісьменніка Алеся Адамовіча: «Я ўсё больш прыходжу да думкі, што імпульсы забароны і сакрэтнасці ішлі ня толькі з Палітбюро, КДБ, армейскіх чыноў. Галоўнае — традыцыйнае імкненне жыць па завядзёнцы. Няма нейкага аднаго вінаватага. Хлусіла эфектыўна ўся сістэма. Павінны былі хлусіць медыкі — таму што чарнобыльскі выбух выявіў іх поўную непадрыхтаванасць да падобных сітуацый. Хлусілі прыборабудаўнікі — яны аказаліся проста тэхнічна непрафесійныя. Хлусіла ведамства атамнай энергетыкі — галоўны віноўнік выбуху. Усе зацікаўленыя ў тым, каб падаць бедства як маленькае здарэнне. У выніку хлусні іхняя віна павялічылася бясконца».

Слезы
чернобыля-
слепота
ПРАВИТЕЛЬСТВА!

Ирина Грушевая вспоминает...

«Так много отправных точек для воспоминаний, что очень трудно выбрать одну-единственную...

Наверное, начать надо ещё с советских времен, то есть сделать путешествие во времени длиной в сорок пять лет. Думаю, не погрешу перед истиной, сказав, что мы с Геннадием были не совсем такие, как подавляющее большинство окружающих нас сверстников. Мы были как бы вне советских стандартов. Нам всегда хотелось искать что-то особенное, стремиться к неизведанному, ставить под сомнение догмы.

С первых минут знакомства Гена меня поразил каким-то возвышенным отношением к жизни. Ему надо было нечто большее, чем поесть-попить-погулять. Скорее всего, это и стало решающим в том, что мы нашли друг друга.

Он тогда не собирался жениться, а я — выходить замуж. Жизненные ориентиры были совсем другими. Я готовилась поступать в аспирантуру, он заканчивал университет.

До Чернобыльской катастрофы было ещё очень много лет.

И мы, хоть и являлись прогрессивными молодыми людьми, всё же были встроены в эту систему и двигались в её рамках. И даже были счастливы, пока эти самые рамки не ощутили.

К слову, первым их почувствовал именно Геннадий. Почувствовал в своём вузе, когда на него началось давление — для того чтобы продвигаться по карьерной лестнице, он должен был вступить в коммунистическую партию. Начали преследовать его аспирантов. Он был самым молодым (диссертацию защитил в 21 год) кандидатом философских наук в Беларуси, и многие этому попросту завидовали.

Всё, что он изучал, имело непосредственное или косвенное отношение к теме свободолюбия, что в те времена, если сказать очень мягко, не поощрялось.

Когда Геннадию исполнилось 50 лет, в одном интервью его спросили, как он делит пространство с женой, ибо оба — сильные личности. Он ответил: «Ирина и я, по большому счёту, — одна личность. То, что начинает она, могу закончить только я, а то, что начинаю я, очень часто может закончить только она. Если бы мы, движимые конкуренцией, пошли каждый своим путем, то проиграли бы оба».

Вырезка той статьи долго висела в фонде и очень нравилась нашим женщинам. Чего лукавить, мужчины редко воспринимают равными так называемый слабый пол.

Первый чернобыльский рейс «Люфтганзы»

Наверное, так было угодно высшим силам, что двое очень разных людей соединились. И он, и я делали всё, что могли (как выяснилось, очень многое), чтобы поддерживать друг друга во всех начинаниях.

В 1988 году Геннадий стал членом Белорусского народного фронта. С Зеноном Позняком и другими народофронтовцами ходил в Куропаты. Дружил с «Мартирологом», познакомил меня со знаменитой Майей Кляшторной, жертвой сталинских репрессий.

То есть в вопросе политического прозревания он был первым. И не только политического.

Страшную правду о Чернобыле я стала узнавать, начиная с 1989 года.

Мы с Геннадием, конечно, и раньше беспокоились о судьбе тех, кто жил в Припяти, собирали одежду для первых экологических беженцев, которые жили в Крыжовке (дачный поселок под Минском. **Прим. авт.**) и в санатории «Ждановичи», но тогда я не осознавала всех ужасов и масштабов случившейся трагедии.

К слову, экологических беженцев тогда называли «чернобыльцами» и очень мало об этом говорили. В прессе ничего не писали, и лишь благодаря университетским разговорам мы знали, что в Крыжовке и Ждановичах разместили женщин с детьми до трёх лет.

Позже стало известно, что детей постарше эвакуировали отдельно от родителей, и что было очень много хаоса, неразберихи, вреда. Например, детей из пострадавших от радиации районов отправляли в Крым. Извините за резкость, но своей безмозглой политикой государство действительно принесло людям очень много горя.

На малую родину летом 1986 года с детьми приехала и я. Помню, через забор санатория мы видели, как дети из Припяти буквально падали в обморок — а их тащили на пляж...

Пока наконец не сообразили, что дети получили столько гамма-излучения, что от дополнительных солнечных ванн их будет попросту «зашкаливать». То есть вместо того, чтобы сделать хорошо, делали плохо.

Трудно в этом кого-то обвинять конкретно. Авария таких масштабов произошла в истории человечества впервые. Люди попросту растерялись. Никто толком не знал, что происходит.

К тому же многим тогда казалось, что авария имеет отношение только к Украине, где располагалась Чернобыльская атомная станция, а Беларусь здесь как бы ни при чём. Помню, как во время упомянутой поездки в Крым наш

Первые детские поездки

поезд пересекал пострадавшие от радиации регионы. А на перронах, как у нас обычно, вовсю торговали яблоками, зеленью, малосольными огурчиками и т.д. Пассажиры их покупали и ели. Люди не знали, насколько всё это опасно для здоровья и как это потом отзовётся.

30 сентября 1989 года

В те годы (1986-й, 1987-й) вся государственная политика была настроена именно на то, чтобы никто никогда ничего не узнал.

Но, к счастью, начал трещать по швам Советский Союз. И не в последнюю очередь, кстати, из-за Чернобыля. Набирала обороты горбачёвская перестройка, люди в неё поверили и начали искать повсюду правду. Пропаганда гребла всех под одну гребенку, но стоило людям отойти от официоза, как они начинали изливать свои души, говорить то, что думают. Хотелось честности, гласности. Хотелось увидеть свою страну другой. Массово стали интересоваться запрещённой прежде литературой.

Всё было, как говорится, вперёд и с песней — и это было хорошо.

Но в нашем доме было нехорошо. Потому что моего талантливого мужа начали травить на его кафедре, где Геннадий преподавал историю философии.

Он изучал, писал научные работы и статьи по религиозной философии. Его открыто-критическая позиция (прежде всего, при обсуждении диссертаций), мягко говоря, многим не нравилась. Дело дошло до того, что ему попросту «перекрыли кислород». И 35-летний мужчина, талантливейший и активнейший, ходил на работу и обратно, потом лежал на диване и ничего не делал.

Сегодня это, наверное, называли бы депрессией, но на самом деле это было отчаяние человека, который не нужен был советской системе.

Я переживала за него, но быт, маленькие дети, защита собственной диссертации, работа в университете, общественные нагрузки и т.д. не оставляли особенно много времени на размышления.

Надо сказать, мы не были теми отважными диссидентами, какими стали люди в Москве, чьи публичные протесты заканчивались арестами. У нас такого активного протеста не было даже в голове. Это правда.

Но пока я в течение пяти месяцев стажировалась в Германии, Гена заинтересовался Белорусским народным фронтом, вступил в его ряды и стал посвящать его деятельности много времени.

Дух свободы и независимости всё больше проникал в нашу семью. Мужа этот дух захватил сразу и полностью, у меня же было огромное количество других функций и обязанностей, потому процесс шел медленнее и осторожней. Происходящее вокруг я принимала, но сама ещё не чувствовала, скажем так, каких-то конкретных позывов к активности. Я наблюдала, интересовалась, удивлялась, но не более...

Первый «Чарнобыльскі шлях»

Так мы сосуществовали несколько месяцев. Затем (в июне 1989 года) мужа выбрали в Сойм БНФ; решили организовать первую поездку по регионам, пострадавшим от радиации. В первую очередь для того, чтобы узнать, что там происходит на самом деле. Ведь все было на уровне слухов, и только от членов БНФ в Хойниках, Наровле и т.п. можно было узнать, что происходит что-то непонятное. Надо было увидеть и понять — что.

Вот как Геннадий сам описывал эту ситуацию: *«Собрались мы вместе — художники Алексей Марочкин, Микола Купава, Костя Лобко, Валерий Седов. Хотели помочь, но не знали , как. Теоретизировали, ставили какие-то абстрактные задачи, писали гуманные декларации.... Однажды я предложил: «Надо ехать в зону». А они: «Как? На чем?»*

Непросто, но мне всё-таки удалось организовать поездку. Достали «рафик», с помощью редактора «Магілёўскай праўды» Николая Толстика подключили местные власти. Официально нас считали лекционной группой.

Самое острое впечатление: заасфальтированная площадка, где двух-, трёх-, четырёхлетние дети бродили как сонные мушки. Они не веселились, не играли, а уныло сновали туда-сюда....

Не лучшую обстановку увидели в Славгороде, где школа-интернат для детей-сирот до 7 лет находилась на «пятне» в 20 кюри! Три года жили там воспитанники, и перспективы на переезд у них были ещё более неопределеннее, чем в Чудянах.

Вернулись в Минск. Обращаюсь в Детский фонд. Да, сочувствуют. Да, они ставили вопрос перед коллегией Минобра. Да, возмущены. Но ничего не могут сделать. Почему?

Потому что в чистых местностях пока нет свободных детских домов...

Первый «Чарнобыльскі трыбунал»:
Юрась Хадыко, Зенон Позняк, Михась Ткачёв, Геннадий Грушевой

Писатель Алесь Адамович и философ Геннадий Грушевой

Неужели это один единственный выход?..

Мы выбрали другое. Алесь Адамович и Белорусский союз кинематографистов во главе с Вячеславом Никифоровым выделили очень солидные по тем временам деньги на помощь чернобыльцам. И вот узнаю, что в чистой зоне, в Аксаковщине, есть свободная база отдыха. Там можно жить, отдыхать. Детям — играть. Оплачиваем этот райский уголок. Через 20 дней дети вывезены. Какое счастье!

Их подлечили — из 115 детей у 85 уже оказались заболевания. Дети преобразились. Ожили.

Но через два месяца государство вернуло всех туда же, откуда они прибыли, на радиоактивное пятно...

Главное, что я тогда понял: можно, оказывается, и без слабого государства решать вопросы. После этого мне стало ясно, ЧТО надо делать и КАК надо действовать.

Я начал создавать самостоятельную структуру, которая ищет и находит такие финансовые, организационные, материально-технические возможности, чтобы независимо от государства помогать менять условия жизни тех людей, тех семей, которые в этом нуждаются».

Конечно, до той поры я задавалась вопросом, что со всеми нами происходит. Слышала, что Алесь Адамович написал письмо Горбачёву, которое

передали генсеку лично. Знала, что в «зоне» небезопасно, боялась ее и просила Гену туда не ездить.

Необычно устроен человеческий мозг. С одной стороны — боязнь. Ты уже понял, что «коллективная доза», рассчитанная на весь Советский Союз, не может соответствовать действительности, ибо в этом смысле сравнивать Владивосток и Гомель никак нельзя.

По данной «статистике» каждый житель страны получил такой минимум радиации, что нечего было и беспокоиться.

С другой стороны — любопытство.

Но это были, так сказать, спорадические мысли. Они приходили и уходили, потому что официально шла массированная информационная атака на сознание. Дескать, «вам ничего этого знать не надо, все у нас хорошо, ездим — выступаем и ничего не боимся».

Честно говоря, этому хотелось верить, ибо в некотором смысле перечеркивать собственную жизнь, признавать, что в ней было так много лжи, никому не хотелось. Насколько возможно, всякий человек эту мысль отвергал, но «момент истины» приходит неотвратимо. Однажды до меня явственно дошло, что все мы можем умереть, что на нас обрушилась ТАКАЯ беда, которой

Первая антифашистская демонстрация

еще не знала человеческая цивилизация. Одновременно быть «немножко мёртвым» и «окончательно мёртвым» невозможно. И нет никакой разницы в том, как далеко ты живёшь от Чернобыля, в нескольких десятках километров или в нескольких сотнях.

Помнится, тогда я сказала Геннадию, что надо спасать наших маленьких детей и куда-нибудь уезжать. Он уже был полностью в народофронтовской круговерти, поэтому, не сильно церемонясь, сказал: «Ну... уезжай...»

Куда? Одной?

Вопрос как бы немного «остыл», хотя в то время ходили слухи (наверное, это не было правдой, но в нее хотелось верить), что Канада примет всех пострадавших от Чернобыля белорусов и нужно только где-то заполнить какие-то бумаги.

Страх заставлял доверять разным небылицам.

После поездки БНФ в «зону» мы тотчас же собрали митинг (позже его назвали экологическим), на который пришло около десяти тысяч человек. Проходил он на площадке перед гостиницей «Планета». Она есть и сейчас, а вот деревни, где в настоящее время размещен Музей Великой Отечественной войны, уже нет. Возле нее (несмотря на официальное разрешение) тогда прятались в кустах милиционеры с собаками.

Митинг проходил 25 июля 1989 года. Почему так хорошо запомнилось? Потому что это было на следующий день после дня рождения Геннадия, который он провел в «зоне».

На митинге рассказывали об увиденном, пересказывали то, что им говорили люди. Все слушали очень внимательно. Ужасные вещи прозвучали. Я не удержалась от слёз.

Рассказывали, как беременные женщины падали перед ними на колени и просили объяснить, что у них происходит. Плакали, что они оставлены умирать и получают в месяц полкилограмма незараженной гречки, а молоко пьют от своих коров, потому что другого попросту нет...

Как сейчас помню, одну из них звали Мариной Борцовой. Её голос записали на «бобинный» магнитофон. Цитирую по памяти: «Даю своему ребенку это молоко, а когда он пьёт, отворачиваюсь и плачу»...

В Чечерском и Славгородском районах были заводы, где перерабатывались яблоки. Середина 1989 года, то есть после аварии прошло больше трех лет. Естественно, все яблоки были зараженные. Женщины показывали «лекторам» все в экземах руки, потому что они эти яблоки перебирали. Говорили, что проработали на этих предприятиях всю жизнь, но ничего подобного никогда не было...

Ещё мне запомнилось, что когда дети в этих районах собирались группками, то если с асфальта они переходили на травку, прохожие им кричали ни в коем случае этого не делать, потому что дороги мыли, а газоны — нет...

Сами «лекторы» ночевали в каком-то брошенном санатории. Больных вывезли, а здание осталось. Кто знает, может, там Гена и получил «дозу», которая потом стала причиной лейкемии ...

Словом, та поездка показала, что Беларусь пострадала не меньше соседней Украины. Только про Украину знают, так как Чернобыльская станция размещена именно там, а про то, что происходит в 12 километрах севернее, — нет.

Например, что Хойникский район Гомельской области получил очень сильный удар стронцием, начали догадываться только тогда, когда стали рождаться дети с уродствами, потому что стронций пагубно действует на генную систему. Наблюдался настоящий всплеск аномалий, которых в этих районах прежде никогда не было. Мы составили списки детей с такими патологиями.

А люди жили в условиях радиации, не знали об этом и никак от неё не защищались.

Геннадий Грушевой привёз в Берлин первую группу больных детей

В центре — врач Данута Борисовна Бортник

Так Чернобыль пришел в нашу (и мою личную) жизнь.

Геннадий был не только хорошим философом, но и настоящим, СИЛЬНЫМ бойцом: «Время разговоров закончено, теперь за нас будут говорить наши дела».

Первое, что сделал Геннадий, — предложил переселить Славгородский детский дом (100 детей до 7 лет) с радиоактивного пятна зараженностью 21 кюри на квадратный километр (что в 21 раз превышает установленные нормы) в Аксаковщину.

Он добивался в Совмине, чтобы за время, в течение которого дети вместе с персоналом будут жить в доме отдыха ведомства атомной энергетики (по тем временам лучше других оснащенном медоборудованием, с хорошим продовольственным снабжением), государство подыскало и предоставило детдому другое место в незараженной зоне.

Ходил на прием и к тогдашнему главе Госплана БССР Кебичу, другим чиновникам. Помню, после визита к одному начальнику с мужем произошла удивительная метаморфоза.

Ушел к нему, что называется, мужчиной в расцвете сил, а вернулся с сединой на висках. Столько воли и силы было потрачено, столько энергии... Я была потрясена настолько, что даже не узнавала своего мужа. Из мягкого, спокойного, эмоционально ранимого он превратился в натянутую струну.

Это был совершенно другой человек! Угрюмый, предельно сосредоточенный, собранный, как бы сжатый в комок. Казалось, для него закончились все

удовольствия от жизни. В течение последующих двух лет он был «молотом», который беспрестанно колотил по «наковальне».

В декабре 1989 года Геннадий делает новую попытку и договаривается в Москве об отправке детей из Хойникского района, из деревни Стреличево, где высокое заражение цезием и стронцием за три года сделало из детей маленьких неулыбчивых старичков, в Индию.

Сегодня можно спросить, почему в Индию? Но тогда это была единственная реальная возможность вырвать детей из загрязненной радионуклидами местности и хотя бы на двадцать дней обеспечить им нормальную жизнь.

Расходы на поездку по нескольким городам Индии взял на себя миллиардер из Америки Йоргиш Ганди, внучатый племянник Махатмы Ганди, финансирующий обмен индийских школьников с американскими и американских с советскими (москвичами).

Как получилось, что вместо московских школьников послали белорусских детей из зараженной деревни Стреличево, — особая история. Но факт остается фактом: самая первая группа белорусских чернобыльских детей улетела 19 декабря 1989 года из Москвы в Индию.

В республиканских партийных кругах это вызвало эффект разорвавшейся бомбы: кто разрешил?!

1992 год. Геннадий Грушевой выступает на первом конгрессе «Мир после Чернобыля»

Детский сад для детей-инвалидов

Геннадий собственноручно подготовил все выездные документы и, минуя белорусскую номенклатуру с КГБ, передал их в Москву. Поездка состоялась, дети вернулись поздоровевшими, веселыми, и мы все поняли, что это тоже путь помощи маленьким чернобыльцам.

В стране денег не было. Обратились за помощью к людям за рубежом. Не к правительствам, а к простым людям. Норвегия, Югославия (до войны 1991 года), Чехия, Польша, Австрия, Италия, Германия первыми откликнулись на наши призывы. За границей мы стали с единомышленниками создавать инициативы «Детям Чернобыля».

В марте 1990 года Геннадий, несмотря на массированное сопротивление районных партийных структур, был избран в белорусский парламент, где смог на законодательном уровне делать все возможное для детей Чернобыля. Его пламенные речи и организаторский талант позволили создать в 71 (!!!) районе Беларуси группы самопомощи — отделения фонда «Детям Чернобыля».

А выступления в разных странах помогли найти для них партнёров не только в Европе, но и в Канаде, США, Японии. В 21 стране граждане открыли для себя страну Беларусь, её проблемы и начали решать их совместно с неравнодушными белорусами.

20 ноября 1959 года Организация Объединённых Наций объявила Всемирным днём ребёнка. Ровно 30 лет спустя, 20 ноября 1989 года, ООН приняла Конвенцию прав ребёнка, а через год, в тот же день, 20 ноября 1990

года, был официально зарегистрирован Белорусский благотворительный фонд «Детям Чернобыля».

Работать же мы, как я уже сказала, начали гораздо раньше. На момент официальной регистрации первая белорусская независимая гражданская инициатива действовала уже полтора года.

Людям стало абсолютно ясно, что ответственность за собственную жизнь (как и за жизнь детей) нельзя перекладывать на чужие плечи. Особенно на плечи того государства, которое умолчало, утаило всю опасность положения. Чернобыль стал символом системы, построенной на лжи, и приговором ей.

Призыв Геннадия Грушевого «Поможем себе сами!» нашел отклик в людских сердцах. Первые региональные структуры возникли и активно работали задолго до юридической регистрации фонда. Это стало общей философией — Философией добра.

Геннадий сподвиг себя и нас, тогдашних «совков», начать менять жизнь, свою и других, к лучшему.

Нашей «баррикадой» была работа по созданию групп самопомощи, по созданию международного гуманитарного движения — сотрудничества людей с целью улучшить их жизнь. Это была работа и мечта Геннадия. И люди объединялись.

Геннадий спасал не только здоровье детей после Чернобыля (генофонд страны), но и помогал людям решать конкретные задачи по устройству их жизни, созданию гражданского общества, в котором свободные граждане выстраивают свою жизнь в соответствии с собственными представлениями, а не ждут, пока государство что-то даст. Люди требовали от государства свободы действий, доверия к тому, что его граждане действуют в общих интересах и делают этим свою страну сильнее. Требовали защитить своих детей от радиации, от болезней, дать им перспективу развития, обеспечить их будущее и реализацию мечтаний, устремлений, планов.

Это было понятно каждому. И тысячи людей включались в эту работу: учителя, врачи, работники вузов, профессора и ассистенты, артисты, певцы, композиторы, журналисты и социальные работники. Постепенно подключались даже представители власти, занимающие разные должности в исполкомах и горсоветах.

Кстати, то, что организационной формой был выбран именно фонд — не случайно. Но не деньги, как в тогдашнем Фонде Мира, стали основой нашей организации, а люди. С их энергией, творчеством, выдумкой, с их дерзостью и кропотливой каждодневной работой.

У них не было денег. Но они выстраивали программы, отправляли детей на оздоровление, лечение, создавали молодёжные центры, помогали созда-

вать общественные организации для ликвидаторов, инвалидов, переселенцев, помогали делиться опытом гуманитарного сотрудничества.

Вдумайтесь! За время нашей работы на оздоровлении за рубежом побывали почти шестьсот тысяч белорусских детей! Целый город! А сколько взрослых участвовало в этом! Около двух миллионов людей не просто прикоснулись к конкретному делу защиты детей, но и активно поучаствовали в этом. Почувствовали, как они нужны и важны.

А ведь это не только отдых и лечение за границей. Это новые друзья (знаю много случаев, когда дружба продолжается по сей день), новые впечатления. Если хотите, это новая философия жизни!

Не скажу, что во всех детях произошли революционные перемены, но то, что они увидели другую жизнь, навсегда изменило их восприятие жизни своей. Они начали сравнивать то, что может быть, с тем, что есть...

Почему именно дети?

Помните «Всё лучшее — детям! За наше счастливое детство спасибо, родная страна!»? Красивые, благозвучные лозунги из советского прошлого. К сожалению, очень часто это были пустые фразы. Сегодня мы знаем, что они являлись частью мифов, на которых держалась советская идеология. Стоило

1995 год. Церковный день в Гамбурге

Немецкая «мама» обнимает своих чернобыльских детей

только заглянуть за кулисы, как открывалась совершенно другая картина. Реальная картина. Например, после Чернобыльской катастрофы.

Дети, играющие в радиоактивном песке, зараженное молоко, разбавляемое для снижения дозы до «допустимой», которая, по сути, была недопустимой. Накапливаясь в организме ребёнка, эта «допустимая» доза подрывала иммунитет, заставляя его работать с невероятной нагрузкой.

Быстро растущий организм ребёнка не успевал произвести самовосстановление поражённых хотя и малыми дозами радиации, но ещё живых клеток. В этом-то и состоит особая опасность малых доз радиации. Они не убивают клетку, а наносят ей ущерб. И вот такие «ущербные» клетки делятся в процессе роста, их количество растёт в соответствии со скоростью деления клеток...

Хочется воскликнуть: «Не растите так быстро! Подождите!» А разве не самое прекрасное в детях то, что они быстро растут? К сожалению, это прекрасное качество делает детей уязвимыми в условиях постоянно действующей радиации. Повторюсь: даже если она присутствует в малых или особо малых дозах.

Да, это ещё не болезнь, но предпосылка для неё. Чем больше радиоактивная нагрузка, тем выше опасность, что организм даст сбой, не справится, заболеет.

Осознав весь ужас чернобыльской беды, мы с помощью фонда попытались хотя бы на короткий срок дать передышку детям, постоянно живущим в условиях радиоактивного загрязнения. Передышку, во время которой процессы восстановления и укрепления здоровья начинали преобладать над процессами разрушения, вызываемого малыми дозами радиации. Именно для этой цели мы стали делать то, что несколько позже назвали «оздоровлением детей за границей».

ГЛАВА III

ВАНДРОЎКІ Ў ПАМЯЦЬ

Пакуль ішла работа над гэтай кнігай, беларускі ўрад
сваёй пастановай скараціў колькасць забруджаных
радыяцыяй населеных пунктаў на 203 адзінкі і пазбавіў
ільготаў 31 тысячу чалавек. Не ведаю, трапілі ў спіс усе
мае героі альбо не, аднак гэта амаль не істотна.
Калі дадаць тое, што было «абрэзана» раней,
то становіцца відавочнай тэндэнцыя
«перамогі» на радыяцыяй.
Перамогі афіцыйнай, бо рэальнасць далёкая
ад прапаганды. Людзей банальна прымусілі паверыць у
тое, што ніякай пагрозы няма,
а не ліквідавалі яе прычыны.

деревня Липа
127 дворов
312 жителей
Выселена
1991-1992 гг.

Чарнобыльскі вецер

Па мясцінах, якія пацярпелі ад катастрофы на Чарнобыльскай атамнай станцыі, я праехаў каля пяці тысяч кіламетраў (дзякуючы нямецкай амбасадзе ў Мінску), і першым быў Лунінец. Больш за тое, Лунінец — адзіны населены пункт, дзе падчас працы над гэтай кнігай мне давялося пабываць двойчы.

І другі раз стаў лагічным працягам першага, бо за некалькі дзён да Раства Хрыстова (20 снежня 2014 года) я даведаўся, што праз тры месяцы туды прыедуць нямецкія партнёры з пабрацімскага Ротвайля, якія шмат год наведваюць Лунінец за тыдзень да Вялікадня па Юліянскім календары.

Аднак аб усім па парадку.

Існуе пяць розных версій узнікнення назвы горада Лунінец. Не буду іх тут узгадваць, але скажу, што жыхары горада прынцыпова робяць націск менавіта на першым складзе, а не на трэцім. Лунінец знаходзіцца на паўднёвым усходзе Брэсцкай вобласці. Да беларускай сталіцы ад яго 260 кіламетраў, а да Чарнобыльскай станцыі, якая месціцца амаль на мяжы Украіны і Беларусі, усяго на 100 км больш. Гэта і адыграла сваю ракавую ролю 26 красавіка 1986 года.

Той трагічнай раніцай вецер дзьмуў менавіта з Украіны. Дзве трацiны радыеактыўных рэчываў, якія пасля катастрофы на атамнай станцыі падняліся ў неба і сталі смяротна небяспечнымі хмарамі, «аселі» на Беларусь. Больш за ўсё пацярпелі Гомельская і Магілёўская вобласці, аднак дасталося і чатыром раёнам суседняй Брэстчыны.

Калі на першамайскай дэманстрацыі пра катастрофу ў Чарнобылі ніхто з лунінчан яшчэ нічога не ведаў, то на традыцыйным парадзе 9 Мая некаторыя былі ў курсе таго, што на ЧАЭС здарылася нешта страшнае, і трэба (перш за ўсё — дзецям) ад яго хавацца.

Аднак усё гэта было толькі на ўзроўні чутак. Афіцыйная камуністычная прапаганда подла маўчала.

Трэба адзначыць, што горада Лунінец тычацца яшчэ дзве лакальныя экалагічныя праблемы. Гутарка пра вельмі шкоднае для людзей і прыроды Рэспубліканскае ўнітарнае вытворчае прадпрыемства (РУВП) «Граніт», што месціцца ў горадзе Мікашэвічы. А таксама «магільнікі» радыеактыўных адкідаў у блізкім Століне (напрамую 40 км), пра якія раней ведалі толькі вайскоўцы і мясцовыя жыхары.

Яшчэ Лунінец называюць «клубничной» сталіцай Беларусі. І, сапраўды, сярод тых, хто ад пачатку сезона прывозіць трускаўкі на продаж у Мінск, машын

з гэтага райцэнтра больш за ўсё, а на месцы збору ягады каштуюць у 2--3 разы танней, чым на мінскай Камароўцы.

Але наколькі небяспечныя гэтыя ягады?

Мінскія ўлады шмат гавораць пра жорсткі радыяцыйны кантроль, але ў многіх на гэты конт ёсць сур'ёзныя сумневы — як і наогул адносна таго, што прадукты харчавання з «забруджаных» рэгіёнаў сёння цалкам бяспечныя для здароўя людзей. Бо людзі ведаюць, як часам гэтыя «нарматывы» дасягаюцца: «забруджаныя» прадукты банальна «разбаўляюць» чыстымі ад радыенуклідаў.

Напрыклад, сёння ўжо вольна прадаюць лунінецкае малако, а раней яго катэгарычна забаранялі даваць малым дзецям. У малочныя кухні прывозілі малако ў спецыяльных бутэльках.

Ці насамрэч бяспечнымі сталі прадукты, сказаць складана. Відавочна толькі, што тыя, хто ведае, як што робіцца, самі гэтую «чысціню» амаль не ўжываюць...

Чаго не скажаш пра тых, хто стала жыве ў забруджаных раёнах. З большага людзі забыліся на тое, што на іх зямлі нельга збіраць грыбы і ягады, піць малако кароў, якія там пасуцца. Так, радыяцыі на паверхні зямлі стала менш, чым было раней, але ж яна не знікла, толькі «апусцілася» крыху глыбей.

Пра аб'ектыўнасць афіцыйнай статыстыкі разважаць вельмі цяжка, аднак і яна час ад часу шакуе. Не так даўно былі абнародаваны дадзеныя пра тое, што 42% грыбоў і 30% ягад, якія растуць на Беларусі, маюць павышанае ўтрыманне цэзію-137. І гэта пры тым, што ў спіс не ўвайшла самая чыстая ад радыяцыі вобласць Беларусі — Віцебская, а пасля катастрофы ў Чарнобылі мінула ўжо 30 год.

Цэзій — гэта адна бяда, але ёсць іншыя. Лунінецкі раён займае адно з першых месцаў у Беларусі па забруджанасці амерыцыем, які аказвае вельмі негатыўны ўплыў на крывяносную сістэму чалавека. Менавіта з гэтай прычыны побач з анкалагічнымі захворваннямі ў статыстычных даведніках Лунінеччыны зафіксаваныя інфаркты і інсульты. Па гэтых паказчыках раён займае адно з першых месцаў у Беларусі.

Плюс (напэўна, лагічней гаварыць пра мінус) тое, што амерыцый надзвычай дрэнна ўздзейнічае на зрок — таму колькасць дзяцей у акулярах тут літаральна зашкальвае. Назіраецца таксама незвычайны рост захворванняў на цукровы дыябет. Яго дыягнастуюць нават у немаўлят...

Таццяна Васільеўна Казлова, як модна зараз казаць, мадэруе амаль усю «чарнобыльскую» працу на Лунінеччыне, якая сфакусавана ў створаным ёю Маладзёвым цэнтры.

Таццяна Казлова

Гісторыя жыцця гэтай жанчыны вельмі цікавая і вартая таго, каб расказаць пра яе падрабязна. Таму прапануем вашай увазе ўспаміны, як кажуць, ад першай крыніцы.

«Я нарадзілася ў Лунінцы. Мая маці — Марыя Ігнацьеўна Жыляева, масквічка, падчас Вялікай Айчыннай вайны працавала ў школе, і, як усе масквічы, капала акопы вакол сталіцы СССР. А бацька, Васіль Аляксандравіч, у Лунінцы быў інжынерам на чыгунцы. Разам з начальнікам міліцыі яны паехалі на экскурсію ў Маскву, пайшлі на спектакль у Вялікі тэатр. Яго месца аказалася побач з месцам маці.

Так яны пазнаёміліся і неўзабаве пабраліся шлюбам. Маці пераехала ў Лунінец. Расказвала, што спачатку сустрэлі яе тут даволі насцярожана, бо мясцовыя жыхары атаясамлівалі маці з новай для іх савецкай уладай. Для Захаду Беларусі гэта было нешта чужое, выключна ўсходняе. Да 1939 года заходнебеларускія землі ўваходзілі ў склад перадваеннай Польшчы.

З часам насцярожанасць прайшла. Маці доўгі час працавала настаўніцай пачатковых класаў у першай школе нашага горада. І працавала, трэба падкрэсліць, вельмі добра. Ёй нават надалі ганаровае званне «Выдатніка народнай адукацыі». Усе яе класы былі вельмі моцнымі (асабліва па рускай мове), таму настаўнікі, якія працягвалі далейшае навучанне дзяцей, імкнуліся «ўзяць» менавіта іх.

Пасля чыгункі бацька быў начальнікам склада паліва. Выйшаў на пенсію і вельмі хутка (не прайшло і года) памёр ад інфаркту.

Мы з маці засталіся ўдзвюх. У мяне былі два браты, але адзін памёр яшчэ да майго нараджэння, а другі — падчас родаў.

Мой бацька паходзіў з вельмі музычнай сям'і. Амаль усе яго сваякі і продкі гралі на музычных інструментах: магдаліне, гітары і г.д. Напэўна, таму ён уладкаваў мяне ў музычную школу, якую я праз сем год і скончыла. Аднак вабіла мяне зусім не музыка. Вельмі хацелася стаць урачом. Адзін з бацькавых братоў працаваў гінеколагам, і я часта ездзіла да яго на працу, слухала ўсе ягоныя расказы.

Падчас майго паступлення ў ВНУ ішлі адразу два (10 і 11 класы, праходзіла чарговая рэформа адукацыі — ***А. Т.****) школьныя выпускі, таму канкурэнцыя была надзвычай вялікая. Іспыты здала даволі добра (дзве чацвёркі і пяцёрка), аднак патрэбных для паступлення балаў не дабрала.*

Вярнулася ў Лунінец і пачала займацца на завочных падрыхтоўчых курсах — пісала розныя працы. Трэба было працаўладкавацца, і ў сувязі з тым, што я добра скончыла музычную школу, мяне накіравалі ў Мікашэвічы (там не было настаўніцы па фартэпіяна) выкладаць музыку.

Ад Лунінца да Мікашэвіч — 60 кіламетраў. Кожны дзень туды і назад ездзіла цягам цэлага года. Потым паспрабавала паступіць зноў. На іспытах атрымала на адзін бал болей, то бок, дзве пяцёркі і адну чацвёрку, але і гэтага аказалася мала.

А рыхтавалася пад кіраўніцтвам выкладчыцы па хіміі, якая працавала ў педагагічным інстытуце. Яна і параіла пайсці з адзнакамі медінстытута да іх. Маўляў, потым можна будзе зрабіць трэцюю спробу. У тыя часы так паступалі многія. Таму неўзабаве я стала студэнткай Віцебскага педінстытута, які тады насіў імя Кірава, а зараз атрымаў імя Машэрава.

У нас была цудоўная куратар курса. Са студэнтаў яна арганізавала музычную групу, і мы разам зрабілі шмат канцэртаў. Я так да іх «прыкіпела», што праз год нікуды больш не пайшла.

Пасля педінстытута мяне накіравалі працаваць у школу для слабавідушчых дзяцей.

Пасля звальнення з войска майго мужа Леаніда Іванавіча Казлова, мы зноў вярнуліся на Лунінеччыну. Я стала працаваць у школе вёскі Вулька Першая. Вяла там хімію і біялогію, а вечарамі (па просьбе дырэктара) яшчэ і хор.

Неўзабаве перабралася ў Дзятлавічы, якія таксама пацярпелі ад наступстваў катастрофы на ЧАЭС. Адну з вёсак раёна (Добрая Воля) перасялілі ў чыстую вёску Дабаўка.

Потым шмат год працавала ў першай школе райцэнтра настаўніцай хіміі. На палову стаўкі мяне сагітавалі выкладаць у ліцэі, які з часам ператварыўся ў гімназію. Зараз навучаю тут дзяцей стала».

Другі раз я наведаў Лунінец праз тры месяцы. Па-ранейшаму ціхі, прыгожы горад, па-ранейшаму прыемная ветлівасць Таццяны Васільеўны Казловай, яе памочніцы Ірыны Верас. Цудоўная прэзентацыя кнігі «Арытмія, альбо Код супраціву», якую ў рэдакцыі «Информ-прогулки» здзейсніў галоўны рэдактар Андрэй Вышынскі, мой калега і сябра.

Дарэчы, ён не толькі больш за дваццаць гадоў таму арганізаваў і ўзначаліў адно з першых у краіне незалежных рэгіянальных выданняў (сышоў з пасады галоўнага рэдактара дзяржаўных «Лунінецкіх навін»), але і мае самае непасрэднае дачыненне да тэмы гэтага нарыса.

Справа ў тым, што тады Андрэй Вышынскі быў дэпутатам абласнога і гарадскога Саветаў народных дэпутатаў і, як чалавек неабыякавы, браў актыўны ўдзел у вывучэнні ўзроўню радыяцыйнага забруджвання роднага раёна і стварэнні адпаведнай мапы. Так што ў розных «кюры» Андрэй Міхайлавіч разбіраецца не горш за тых, хто карыстаецца рознымі дазіметрамі...

Да слова, пра дазіметры.

Менавіта з гэтым прыборам я ўпершыню ўбачыў Хіромі Фукузаву, які нарадзіўся ў Японіі, аднак ужо сорак год стала жыве ў Нямеччыне. Разам з трады-

Таццяна Казлова (другая справа) у гасцях у газеты «Информ-прогулка»

цыйнай дэлегацыяй нямецкага горада Ротвайль, які з'яўляецца пабрацімам беларускага Лунінца, ён і трапіў у Беларусь.

І ўвесь перадвелікодны (для праваслаўных) тыдзень на свае вочы ён бачыў, як цяпер жывуць тыя, хто 26 красавіка 2016 года сумна «адзначае» 30-годдзе трагедыі на ЧАЭС.

Не буду пералічваць усе мерапрыемствы, якія былі прапанаваныя гасцям з Нямеччыны. Адзначу толькі, што, як заўсёды, яны былі вельмі прадуманымі і насычанымі. Так што ні на хвіліну я не пашкадаваў, што яшчэ раз трапіў у Лунінец. Асобна хачу адзначыць экскурсію, якую вучні лунінецкай гімназіі правялі ў сваім музеі на ангельскай мове, і канцэрт, што ў Маладзёвым цэнтры разам з дэманстрацыяй сваіх дасягненняў зладзілі яго ўдзельнікі.

Аднак вернемся да Японіі. На жаль, з недалёкіх часоў у японцаў ёсць свая сумная дата — пяць год трагедыі на Фукусіме.

І асабіста я не здзіўлюся, калі неўзабаве ў іх таксама з'явіцца нешта накшталт фонду «Дзецям Фукусімы»...

А ўзровень радыяцыі (ужо нармальны) Хіромі Фукузава вымераў каля той самай гімназіі, дзе нас і чакала Таццяна Казлова, каб па маёй просьбе ўзгадаць, як лунінчане пачыналі самі сябе ратаваць з дапамогай фонду «Дзецям Чарнобыля».

«На самым пачатку дзевяностых гадоў Фонд Сораса адзначыў спецыяльнай узнагародай узровень нашай адукацыі, і я была на адпаведным фуршэце. Там і пазнаёмілася з Ірынай Грушавой. Дамовіліся пра сумесную дзейнасць. Яна папрасіла нас знайсці памяшканне для офіса, і неўзабаве прывезла туды швейцарцаў. Пры сустрэчы абмеркавалі напрамкі дзейнасці. Высветлілася, што, акрамя чыста чарнобыльскай тэматыкі, фонд робіць шмат цікавага. Да падобнай актыўнасці заклікалі і нас.

Так у Лунінцы з'явіўся свой Маладзёвы цэнтр. Адразу ж пачалі ладзіць розныя маладзёвыя праекты, займацца праблемамі экалогіі, дапамагаць пенсіянерам і інвалідам.

Прыемна, што на першым Маладзёвым фестывалі (1995 год) перамагла менавіта каманда «Будучыня Лунінеччыны». З часам склад нашых камандаў мяняўся, але высокі ўзровень захоўваўся заўсёды. Як і назва.

Да таго ж, дзякуючы гэтым фестывалям, якія потым сталі форумамі, у нашай моладзі з'явілася магчымасць пасябраваць і наладзіць стасункі са сваімі равеснікамі з іншых рэгіёнаў Беларусі. У розныя гады ў фестывалях удзельнічалі каля двух дзясяткаў каманд.

А пасля таго, як распрацаваная ў нас геліяўстаноўка «Прамень» перамагла сярод экалагічных праектаў краіны, дзякуючы Ірыне Грушавой, мы ўпершыню пабывалі ў Нямеччыне...»

Часам складаецца ўражанне, што дзяржаве патрэбна толькі тое, што робіцца выключна з яе ўдзелам. Усё іншае — «варожая дзейнасць» так званай «пятай калоны». Нават калі «варожая дзейнасць» накіраваная на дапамогу людзям. Часам здаецца, што ў Беларусі жывуць розныя жыхары і жыццё ў іх абсалютна рознае.

Як вядома, штогод перад сумнай датай 26 красавіка Аляксандр Лукашэнка асабіста актыўна піярыць паездку ў раёны, якія больш за ўсё пацярпелі ад катастрофы на ЧАЭС. Маўляў, вы балбочаце на сваіх «Чарнобыльскіх шляхах», а я займаюся канкрэтнай справай.

Цынізм палягае перш за ўсё ў тым, што дзеля таго, каб кіраўнік краіны ў гэтай справе быў адзіным, менавіта існуючая ўлада любымі спосабамі перашкаджае грамадзянскай супольнасці дапамагаць тым, хто жыве ў забруджаных рэгіёнах. Можна прывесці стос прыкладаў, калі чыноўнікі прымушалі людзей адмаўляцца ад таго, што даюць ім не яны. Не шкадавалі нават дзіцячыя дамы, куды не пускалі «апазіцыйныя» лялькі і ежу, а ў бібліятэкі і школы — кнігі.

Бывалі выпадкі, калі лекі, прывезеныя з-за мяжы, своечасова не траплялі да цяжкахворых. Людзі паміралі ад анкалагічных захворванняў, а мытнікі наўмысна цягнулі з «размытнёўкай» таго, што магло б ім дапамагчы.

З'яўленне ў Лунінцы новай ініцыятывы ўлады сустрэлі, мякка кажучы, без энтузіязму. Больш за тое, чыноўнікі не разумелі, навошта ствараць нешта новае, калі існуе і Дом творчасці моладзі, і адпаведныя секцыі ў школах.

Таццяне Казловай даводзілася тлумачыць, што Маладзёвы цэнтр працуе па выходных, калі школы зачыненыя. І калі спачатку была нейкая падтрымка з боку мясцовых улад, то з часам яна знікала. Аб гэтым красамоўна сведчыць тое, што за час існавання цэнтр змяніў аж пяць месцаў дыслакацыі.

Што гэта такое, асобна тлумачыць няма сэнсу, бо кожны і так ведае, што адзін пераезд роўны двум пажарам. Асабліва, калі ўлічыць, што памяшканні, якія заўсёды выдзялялі Казловай, калі сказаць надта дыпламатычна, не былі самымі прыемнымі для людскіх вачэй. Заўсёды ёй прыходзілася пачынаць з капрамонту...

Нават самыя небяспечныя і бяскрыўдныя перамогі ўспрымаліся ўладамі, як нейкі выклік. А перад тым, як геліяўстаноўка «Прамень» на адпаведным экалагічным конкурсе была названая лепшай у краіне, на Казлову пачаўся моцны ціск.

«Лунінецкія навіны» напісалі, што «Казлова займаецца справай, якая супярэчыць дзейнасці Лукашэнкі і разам з 12-цю вучнямі выступае супраць будаўніцтва атамнай станцыі». Не засмуціла нават тое, што пошук альтэрнатыўных экалагічна чыстых крыніц энергіі — не «лунінецкія інтрыгі», а сусветны трэнд.

Глупства было настолькі відавочным, што рэдактару гэтай газеты прыйшлося выбачацца, аднак, як у тым анекдоце, «скрадзеныя лыжкі знайшліся, але асадак застаўся».

«Дваццаць год таму пры дапамозе Грушавых мы сталі кантактаваць з ініцыятывай з нямецкага горада Ротвайль. Кіруе гэтай ініцыятывай цудоўная жанчына — Ангела Геслер. Яна, як і я, настаўніца. Працуе ў школе для дзяцей з рознымі адхіленнямі па здароўі.

Наколькі мне вядома, з фондам «Дзецям Чарнобыля» яна пачала супрацоўнічаць адной з першых. Такіх добрых і энергічных кіраўнікоў я яшчэ не сустракала. Ангела Геслер эфектыўна працуе не толькі з сябрамі сваёй ініцыятывы, але і з мясцовым кіраўніцтвам. Бургамістр Ротвайля з гэтай нагоды нават узнагародзіў яе ганаровай граматай.

Яна заўсёды падчас нашых прыездаў арганізоўвае канцэрты ў гарадской ратушы. У нацыянальных беларускіх строях беларускія дзеці спяваюць беларускія песні. Як гэта прыгожа!

2011 год. Германія. Марш Міра. Мітынг пратэсту ў Горлебене (Люхаў-Даненберг). месца пахавання радыеактыўных адходаў. У цэнтры — Таццяна Казлова

Большасць нашых сучасных праектаў звязана менавіта з Ротвайлем. Першы называецца «Няхай маленькі свет стане вялікім». Ён — для дзяцей-інвалідаў і дзяцей з Дома дзіцячага прытулку. Мы разам з імі ладзім канцэрты, адзначаем святы.

Назва другога праекта — «Беражыся бедаў, пакуль іх няма». Гэта супраць наркаманіі і СНІДу. Гэты праект (цікавыя канферэнцыіі, размовы, конкурсы і г.д.) разлічаны перш за ўсё на так званую «рабочую моладзь», то бок тых маладзёнаў, якія вучацца ў прафесійна-тэхнічных каледжах альбо працуюць на прадпрыемствах накшталт мікашэвіцкага «Граніта».

Экалогіі прысвечаны трэці накірунак нашай дзейнасці, які называецца «Добрыя ідэі зменяць свет». Гэты праект з рознымі тэмамі мы вядзём больш за 15 год. Зараз ідзе гаворка пра неабходнасць устаноўкі новых фільтраў для прадпрыемства (РУВП «Граніт»), якое не толькі самае буйное ў нашым раёне, але і больш за астатнія забруджвае навакольнае асяроддзе.

Цікавяць і так званыя «адсевы», адкіды гэтай вытворчасці, у якіх шмат шкоднага для здароўя людзей свінцу.

Акрамя гэтага, у фокус нашай увагі трапіла і тое, як розныя гатункі бульбы ўплываюць на развіццё цукровага дыябету.

Па такой жа схеме мы больш за дзесяць год супрацоўнічаем са швейцарцамі, якія не толькі займаюцца аздараўленнем дзяцей, але і падтрымліваюць іншыя маладзёвыя і экалагічныя праекты.

Яшчэ раз хачу выказаць падзяку Ірыне і Генадзю Грушавым. Гэта ўнікальныя людзі! Дзякуючы ім толькі на аздараўленні за мяжой пабывалі каля пяці сотняў лунінецкіх дзяцей. І працягваюць ездзіць зараз.

А самае галоўнае — яны навучылі нас быць неабыякавымі».

Дзве Галіны

Паездка ў Слаўгарадскі раён адбылася з другой спробы. Першы раз яе прыйшлося адмяніць па прычыне надзвычай жудаснага надвор'я — ішоў так званы «ледзяны» дождж, калі ўсё вакол становіцца вялікім ледзяшом. Адправіцца ў падарожжа ў такіх умовах можа толькі альбо поўны авантурыст, альбо самазабойца.

Другім разам з надвор'ем пашанцавала, аднак і тут без прыгодаў не абышлося. Мапа падказала, што лепш за ўсё ехаць па трасе Магілёў — Гомель. Так мы з кіроўцам і паехалі.

А калі паварочвалі ў напрамку патрэбнай вёскі, я патэлефанаваў тым, хто нас чакаў. Мне сказалі, што ехаць засталося 15--20 хвілін.

Пасля чатырох гадзін дарогі гэта вельмі ўзрадавала.

Аднак толькі да таго моманту, як скончыўся асфальт... Потым «скончыліся» людзі і ўласна дарога...

Дзякуй Богу, мароз і адсутнасць глыбокага снегу дазволілі рухацца далей. Радавала таксама, што на снезе былі адбіткі пратэктараў нейкага аўто, і гэта давала надзею, што некуды вырулім.

Словам, абяцаныя «15—20 хвілін» ператварыліся амаль у гадзіну.

Кінутыя вёскі, пазабіваныя дошкамі вокны, адсутнасць гародаў параджалі пэўныя здагадкі. Хутка яны спраўдзіліся. Па таблічках на дрэвах, якія папярэджвалі пра радыяцыйную небяспеку, стала зразумела, што мы выпадкова трапілі ў «зону». Раней сюды не пускалі міліцыянты; сёння ж да гэтага нікому няма справы. Кажуць, з трох пастоў ДАІ, якія былі выстаўлены раней, цяпер добра калі працуе адзін. І справа тут не толькі ў (такой пажаданай) эканоміі. Афіцыйна мы радыяцыю перамаглі, таму дарогу, якой не існуе ў рэальнасці, зноў намалявалі на мапе.

Нам з кіроўцам зрабілася крыху не па сабе.

Потым, недзе праз сотню метраў поля, якое аддзяляла небяспечныя для жыцця людзей землі ад «чыстых тэрыторый», я ўбачыў пабудаваны зусім нядаўна кароўнік. Фарба на ім толькі-толькі высахла.

Магчыма, гэта і быў той самы выпадак, які афіцыйная прапаганда называе «перамогай над радыяцыяй», але мне, як знакамітаму рэжысёру Станіслаўскаму, у той момант захацелася сказаць: «Не веру!»

Не веру я, што працягласць паміж «жыць нельга» і «ўсё нармальна» складае ўсяго сотню метраў.

Асабліва, калі ўлічыць дажджы, вятры, грунтовыя воды...

Пра паходжанне назвы вёскі Ржаўка здагадацца не складана — у аснове тапоніма — словаспалучэнне «ржавая вада», бо навокал мноства балот. У розныя гады вёску называлі па-рознаму: Аржаўка, Ржаввака, Іржаўка.

Адміністрацыйна яна ўваходзіць у склад Васьковіцкага сельсавета Слаўгарадскага раёна Магілёўскай вобласці. У 2005 годзе вёска набыла статус аграгарадка.

Паводле статыстыкі, сёння там жывуць каля 400 чалавек.

Гісторыя Ржаўскай школы пачалася ў 1918 годзе, калі ў вёсцы Ржаўка стала працаваць трохкласнае вучылішча. У 1926 годзе дадаўся яшчэ адзін клас. Пасля вайны школу зрабілі «васьмігодкай», а з чарговымі рэформамі айчыннай адукацыі яе ператварылі ў базавую.

Галіна Сівакова (злева) і Галіна Ермакова

Спачатку школа месцілася ў некалькіх драўляных дамках, потым (1982 год) перабралася ў каменны будынак, які першапачаткова будаваўся, як інтэрнат.

Пасля сумна вядомай трагедыі ў Краснаполлі, калі ў студзені 2004 года ў школьнай спартзале падчас урока фізкультуры абваліліся сцяна і дах, што стала прычынай смерці двух чалавек і ранення дваццаці, усе школы Беларусі былі даволі скрупулёзна праверанымя.

У Ржаўку прыехалі эксперты з Гродна і адразу ўбачылі тое, пра што не раз гаварылася раней, толькі некаторыя вельмі хацелі гэтага «не чуць»: дах, які працякаў, і трэшчыны на сценах.

Школу зачынілі на рэканструкцыю, якая ажыццяўлялася цягам трох год. Невядома чым бы яна скончылася (хутчэй за ўсё, зменай профілю дзейнасці), калі б жыхары аграгарадка не адваявалі дзецям вучобу.

Яны напісалі ліст кіраўніку Магілёўскай вобласці, дзе адзначылі, што аграгарадок Ржаўка — цэнтр моцнай гаспадаркі СВК «Прывольны», якая без сваёй школы прыйдзе ў заняпад. Аргумент аказаўся надзвычай пераканаўчым. Перапрафілявання не адбылося, а на рэканструкцыйныя працы выдзелілі каля 12 мільярдаў беларускіх рублёў.

Тры гады настаўнікі са Ржаўкі працавалі па ўсім Слаўгарадскім раёне (па большасці ў школе, да якой 25 кіламетраў), а вучні ездзілі па веды на спецыяльных аўтобусах. У 2013 годзе (рэканструкцыю зрабілі як след!) Ржаўская базавая школа запрацавала зноў.

Менавіта сюды мы і прыехалі пасля сваіх прыгод.

У настаўніцкай нас чакалі (ужо пачалі хвалявацца) дырэктар Галіна Пятроўна Сівакова і яе паплечніца па ўсіх «чарнобыльскіх» справах Галіна Мікалаеўна Ермакова, якая шмат год працавала настаўнікам геаграфіі і вяла «прадлёнку», а цяпер стала яшчэ і школьным псіхолагам.

Цікава, што некалі яна марыла быць настаўніцай беларускай мовы, але падчас паступлення закрылася пачатковае аддзяленне і засталося толькі дашкольнае, дзе быў выключна «великий и могучий»...

Яе фраза «Калі пасвіла кароў, размаўляла з імі на беларускай мове», запомніцца мне на доўгія гады, бо ад гэтых слоў адначасова стала і радасна, і сумна. Радасна ад таго, што такія людзі ёсць. А сумна ад разумення таго, што ім зараз на мове нашых продкаў амаль няма з кім пагаварыць...

Напрыканцы дзевяностых (навучальны год 1998--99-ы) жанчыны напісалі ліст Генадзю Грушавому. Маўляў, калегам са Свенска (суседзям па раёне) дапамагаюць, а нам — не. Праз некалькі тыдняў з Мінска патэлефанавалі і спыталі пра канкрэтныя просьбы. Каб лепш усё патлумачыць, дзве Галіны неўзабаве прыехалі ў Мінск, дзе пра свае патрэбы расказалі асабіста кіраўніку фонду «Дзецям Чарнобыля».

З таго часу мінула больш за чвэрць стагоддзя. За сваё жыццё мне пашанцавала бачыць шмат сельскіх школ, але гэтая запомніцца надоўга. Перш за ўсё тым, што беларусы называюць дагледжанасцю.

Літаральна з першых хвілін адчуваецца, што тут ёсць сапраўдны ГАСПАДАР, дакладней ГАСПАДЫНЯ. Усё вакол акуратнае і прыгожае, і як у «паказушных» армейскіх часцях «дыхае» ідэальным парадкам.

Розніца толькі ў тым, што там ідэальны парадак робіцца перад прыездам чарговых праверак, а тут ім жывуць кожны дзень. Хаця і апекі з боку рознага «начальства» таксама хапае.

Разважаць на тэму «ценных указаний» можна доўга, бо сітуацыя для Ржаўскай школы цалкам тыповая для сучаснасці, аднак усё гэта будзе толькі красамоўна пацвярджаць народную мудрасць пра тое, што «грузяць на таго, хто цягне».

Як журналіст, я заўсёды даволі крытычна стаўлюся да ўбачанага. На шчасце, гэта той рэдкі выпадак, калі вочы бачаць тое, што ёсць на самой справе. Парадкам тут не клапоцяцца перад прыездам гасцей, ім — жывуць.

А пахваліцца, сапраўды, ёсць чым: прыгожая актавая заля, абсалютна новая заля спартыўная (да рэканструкцыі вучням даводзілася займацца на вуліцы), добрая сталовая, утульныя класы, пакой для гульняў, пакой, дзе спяць першаклашкі.

Уразіла, што дзяцей у школе кормяць абсалютна бясплатна. Тройчы тых, для каго ёсць «прадлёнка», і двойчы — астатніх. Для часоў рынкавай эканомікі, згадзіцеся, рэч зусім не ўласцівая. Нават, калі гэта эканоміка і сацыяльна-арыентаваная...

Дарэчы, у Ржаўцы больш за ўсё ў Слаўгарадскім раёне сем'яў, дзе жывуць прыёмныя дзеці. І большасць з іх — сем'і настаўнікаў гэтай школы.

Разлічана школа на 60 вучняў. Цяпер у ёй вучыцца 51 чалавек, з якімі працуюць 17 настаўнікаў.

Словам, усё, як мае быць.

Галіна Пятроўна Сівакова працуе педагогам ужо больш за 30 год. Дваццаць з іх — на кіруючай пасадзе. Цікава, што, калі пасля трохгадовай рэканструкцыі школу ў Ржаўцы вырашылі аднавіць, яна паспрабавала, як кажуць маладыя, «саскочыць» і зноў стаць звычайнай настаўніцай, аднак да гэтага ейнага жадання ніхто прыслухоўвацца не стаў. Напэўна, настаўніцкае начальства добра разумела, што знайсці такога безадмоўнага і працавітага кіраўніка ў іх больш не атрымаецца.

Немалы настаўніцкі стаж і ў Галіны Мікалаеўны Ермаковай, якая прыйшла сюды ў 1982 годзе.

Аднак, хоць яны адносяць сябе да «старой фармацыі», справа зусім не ва ўзросце. Справа (прабачце за таўталогію) у падыходзе да кожнай справы. Дзве Галіны папросту не могуць працаваць несумленна.

І яшчэ. Прыхільнікі рацыянальнага падыходу да жыцця, якіх апошнім часам стала надзвычай шмат, напэўна, гэтага не зразумеюць — усімі «чарнобыльскімі» праектамі жанчыны займаюцца на валанцёрскіх пачатках, то бок, абсалютна бясплатна. У дабрачыннасці менавіта такая філасофія.

Пасля асабістага знаёмства з дзейнасцю фонду «Дзецям Чарнобыля» ў Ржаўцы адразу была наладжаная адпаведная работа. Пачалося ўсё з дзіцячага аздараўлення за мяжой. Літаральна наступным летам у вёсцы загучалі назвы краін: Германія, Італія, Злучаныя Штаты Амерыкі.

Галіна Сівакова каардынавала работу, а Галіна Ермакова непасрэдна суправаджала групы дзяцей за мяжу. Разам фарміравалі групы, аддаючы перавагу шматдзетным сем'ям, афармлялі дакументы і (бывала) суправаджалі дзяцей да Брэста, да дзяржаўнай мяжы. І ўсё толькі за ўласны кошт.

Хто займаўся такой працай, добра ведае, колькі нервовых клетак яна каштуе. Гэта ў тэорыі ўсё лёгка і проста, а ў рэальнасці ўвесь час узнікае цэлы стос «накладак». Часам складваецца ўражанне, што айчынная бюракратыя літаральна «заточана» на тое, каб ствараць праблемы тым, хто дабрачынна дапамагае іншым.

Напэўна, тут трэба аддаць належнае кіраўнікам розных раённых узроўняў. Ніхто з іх ніколі не ўмешваецца ў вызначэнне, якіх дзяцей трэба пасылаць за мяжу, а якіх не.

Дарэчы, супольная праца Ржаўскай школы і фонду «Дзецям Чарнобыля» не абмежавалася традыцыйным аздараўленнем дзяцей за мяжой.

У той час у Мінску штогод праходзілі маладзёвыя канферэнцыі, куды пачалі запрашаць і дзвюх Галін. Двойчы — у якасці гасцей, а потым сказалі: «Хопіць глядзець на іншых, стварайце сваё!» Так узнік маладзёвы цэнтр «Надзея XXI стагоддзя».

Калі нешта падобнае ўзнікае ў гарадах, гэта больш-менш прывычна, але ў вёсцы... Не памылюся, калі скажу, што для большасці гэта гучыць амаль як казка, нейкая экзотыка.

У Ржаўцы яе зрабілі рэальнасцю.

У дырэктара школы заўсёды шмат асноўнай работы, таму свае «чарнобыльскія» справы жанчыны вырашылі раздзяліць. Галіна Сівакова занялася выключна аздараўленнем, а Галіна Ермакова ўзяла на сябе ўсё, што звязана з працай маладзёвага цэнтра.

Спраў было больш чым дастаткова. Спачатку ў вясковым Доме культуры пад цэнтр выдзелілі маленькі пакойчык. Аднак хутка стала зразумела, што яго вельмі мала — і былі знойдзены больш прасторныя памяшканні.

Пачыналася ўсё (як звычайна) з «голых сцен». Муж Галіны Ермаковай з дошак, якія даў мясцовы калгас, збіў стэлажы. Школа дапамагла з вырабам інфармацыйных стэндаў.

Прыгожыя фотаздымкі, як і мае быць, ілюструюць цяпер дасягненні маладзёвага цэнтра, аднак нічога не гавораць пра тое, колькі за гэтым стаіць бескарыслівай працы. Менавіта бескарыслівай, бо за гэтую работу жанчыны не атрымлівалі ні капейкі. Больш за тое, прыходзілася ўкладаць і асабістыя грошы. Ведаючы, што яны ніколі не вернуцца.

Напрыклад, ніхто і ніколі не кампенсаваў ім расходы на праезд да Брэста, калі дзяцей адпраўлялі за мяжу, альбо набыццё канцылярскіх прыладаў, фатаматэрыялаў... Таму, калі я чую розныя плёткі пра тое, што такія людзі праяўляюць ініцыятыву «не проста так», я заўсёды прапаную плеткарам заняць іх месца, і яшчэ ніколі не чуў згоды.

Прынамсі, спроба зрабіць нешта накшталт свайго маладзёвага цэнтра была і ў Слаўгарадзе, аднак, калі ініцыятар даведаўся, што справа гэта абсалютна бясплатная, яго імпэт імгненна знік...

Шмат каму не зразумелая матывацыя гэткіх дзеянняў, як і тое, чаму дабрыня «легендарных жанчын», як іх называў Генадзь Грушавы, адгукаецца ў сэрцах тых, хто жыве за тысячы кіламетраў ад Беларусі. На шчасце, там вельмі багата тых, у кім — адгукаецца.

Гісторыя, як вёска Ржаўка атрымала першыя камп'ютары — красамоўнае таму пацверджанне.

Шмат год таму адну з груп дзяцей, якія ехалі на аздараўленне ў Нямеччыну, суправаджаў слаўгарадскі хлопец, які вучыўся тады ў інстытуце замежных моў, а цяпер працуе ў Мінску. Ён і расказаў немцам пра вясковы маладзёвы цэнтр, якому трэба дапамагчы. Так у «Надзеі XXI стагоддзя» з'явіліся тры старэнькія камп'ютары з прынтарамі, і ўся вёска пачала прыходзіць у цэнтр, каб нешта «раздрукаваць».

Самае цікавае, што фарба там не скончылася да таго часу, як маладзёвы цэнтр прыпыніў сваё існаванне.

Адбылося гэта ў 2014 годзе — па банальнай прычыне стомленасці.

Калегі са Свенска доўга высвятлялі, «хто стаіць» за гэтай ініцыятывай, бо нічога падобнага няма нават у раённым цэнтры. У рэшце рэшт высветлілася, што ініцыятыва грамадская і «даху» ў выглядзе нейкіх структур альбо абрэвіятур не мае. На жаль, менавіта гэта і паспрыяла самаліквідацыі.

Падкрэсліваю, гаворка пра самаліквідацыю, бо да закрыцця цэнтра ніхто не прымушаў звонку. Больш за тое, калі Галіне Мікалаеўне на гэты конт выказалі непаразуменне, яна прапанавала іншым заняцца справамі маладзёвага цэнтра і пачула такое знаёмае: «А навошта мне гэта трэба?».

Словам, ахвотнікаў «цягнуць воз» далей не знайшлося, а ў сувязі з тым, што маёмасць некалі фармальна (для падатковай інспекцыі) паставілі «на баланс» камсамолу, — усё, што з'явілася за гады існавання, забралі яго «спадкаемцы» з БРСМ.

Засталіся зноў — адны голыя сцены...

Нікога не засмуціла нават тое, што ў «нічыйным» цэнтры вельмі любілі бываць дзеці. А таксама тое, што, нягледзячы на адсутнасць настаўнікаў па музыцы і харэаграфіі, у ім ладзіліся такія якасныя фестывальныя праграмы, што ў некаторых нават узнікалі пытанні наконт прыналежнасці артыстаў да Слаўгарадскага раёна. Маўляў, у Мінск прывозяць не вясковых дзетак.

На самой жа справе, «падставаў», што практыкуюцца ў спорце, не было ніколі, то бок на маладзёвыя фестывалі не запрашаліся прафесійныя артысты,

а вось падтрымка з боку тагачаснай улады сапраўды была. Старшыня Слаўгарадскага райвыканкама і адзін з яго намеснікаў асабіста спрыялі ржаўскай ініцыятыве, дапамагалі транспартам і нават дазвалялі праводзіць рэпетыцыі на сцэне раённага Дома культуры.

Было гэта дзесяць гадоў таму і ператварылася, на жаль, толькі ў добрыя ўспаміны...

У сярэдзіне першай дэкады новага стагоддзя ў Слаўгарадскім раёне стартавала праграма CORE «Супрацоўніцтва дзеля рэабілітацыі ў рэгіёнах, што пацярпелі ад аварыі на ЧАЭС», якую арганізаваў Сусветны банк.

Па гэтай праграме Галіна Ермакова распрацавала для свайго маладзёвага цэнтра праект «Клуб маладой сям'і». Перш за ўсё для таго, каб атрымаць тэхнічную дапамогу. Яго пачалі рэалізоўваць, і хутка да старэнькіх камп'ютараў дадалося шмат новай аргтэхнікі і нават музычны цэнтр.

«Надзея XXI стагоддзя» стаў сапраўдным цэнтрам культурнага жыцця вёскі Ржаўка. Асабліва гэта было зручна для вучняў пачатковай школы. Як толькі ў дзяцей з'яўляўся вольны час, яны ішлі сюды. Працавалі на камп'ютарах, малявалі, гулялі ў настольныя гульні і нават адзначалі свае дні народзінаў — пяклі дома пірагі і прыносілі іх у маладзёвы цэнтр.

Зручна было і тым, хто чакаў пасля ўрокаў аўтобус. Адно — стаяць на халодным прыпынку, і зусім іншае — чакаць у памяшканні, сярод сяброў і забаваў.

Была і дысцыпліна — у цэнтры катэгарычна забаранялася паліць і ўжываць спіртныя напоі.

Дарэчы, сярод маёмасці маладзёвага цэнтра было і некалькі швейных машынак. У тым ліку і прывезеная з Нямеччыны. Самае цікавае, што працавалі на іх не толькі дзяўчаты, але і хлопцы, што справа надзвычай рэдкая. І працавалі са шчырым натхненнем.

Не трэба быць педагогам узроўню Макаранкі альбо вядомым псіхолагам, каб зразумець, што ў дзяцей так бывае толькі тады, калі нешта іх па-сапраўднаму захапляе.

Калі да гэтага дадаць яшчэ некалькі рэчаў, якія з-за мяжы прывезла асабіста Галіна Мікалаеўна Ермакова, то гэта і будзе ўся атрыманая імі «гуманітарка»...

Тое, што зараз у Ржаўскай школе выкладае шмат хто з тых, хто ў ёй некалі вучыўся, гаворыць пра многае. Больш за тое, цяперашняя настаўніца замежнай мовы сама некалі ездзіла на аздараўленне ў Нямеччыну. Гэта Вольга Бурачкова, якая тады была Вольгай Краеўскай. І такі факт, дарэчы, не адзіны. Настаўнік пачатковых класаў Сяргей Раманаў таксама калісьці быў сярод дзяцей, якія аздараўляліся за мяжой.

Як вядома, 70 адсоткаў радыяцыйных ападкаў, што ўзніклі пасля аварыі на ЧАЭС, прыйшліся на Беларусь. У рэшце па ўзроўні забруджанасці тэрыторыі краіна абышла ўсіх сваіх суседзяў, нават Украіну, дзе месціцца Чарнобыльская атамная электрастанцыя.

Магілёўшчына, разам з Гомельскай вобласцю, пацярпелі больш за ўсё. Радыеактыўнаму забруджванню часткова падвергліся 14 раёнаў з 21, то бок 38,6% плошчы ўсёй Магілёўскай вобласці. Слаўгарадскі раён, разам з Краснапольскім, Чэрыкаўскім і Касцюковіцкім, апынуўся сярод самых пацярпелых.

Як многім, мне цяжка ўстрымацца ад прыгадвання вядомага гістарычнага міфа, таму — даруйце. З 1136 года, якім датуецца першы ўпамін у летапісе, і да 23 траўня 1945 года раённы цэнтр ніколі не называўся Слаўгарадам. У вельмі старадаўнія часы гэта быў Прупой, Прапошэск, а потым Прапойск.

Кажуць, у Слаўгарад яго перайменавалі, каб не даваць дывізіі, якая вызваляла горад, ганаровае, але не надта меладычнае званне Прапойская, аднак ніякіх дакументальных пацверджанняў гэтай версіі няма. Афіцыйна, Прапойск перайменавалі ў Слаўгарад па такой знаёмай савецкім людзям «просьбе працоўных»...

Аднак вернемся да сур'ёзнага і сумнага.

Пятая часціна беларускіх лясоў па сённяшні дзень забруджаная і збіраць там грыбы і ягады небяспечна для здароўя. У ваколіцах Ржаўкі (як і ва ўсім Слаўгарадскім раёне) па колькасці радыенуклідаў 47,5% пробаў ягад і 73% грыбоў перавышаюць дапушчальны ўзровень.

І яшчэ адна жудасная лічба. Шкода, нанесеная рэспубліцы чарнобыльскай катастрофай у разліку на 30-гадовы перыяд яе пераадольвання, ацэньваецца ў суму роўную 32-м бюджэтам краіны 1985 года.

Напэўна, нехта зараз зноў правядзе разлікі і параўнае з тым, што рэальна атрымалася, аднак асабіста я маю вялікія сумневы наконт аб'ектыўнасці вынікаў, якія прадставяць грамадскасці. Афіцыйна мы радыяцыю перамаглі...

Пра яе засталася толькі памяць. 26 красавіка 1996 года ў Слаўгарадзе была адкрыта мемарыяльная алея, як памяць аб вёсках, што былі ліквідаваныя (літаральна — пахаваныя) пасля аварыі на ЧАЭС. Сумны лёс напаткаў 25 населеных пунктаў.

Напрыканцы нашай размовы я спытаў дзвюх Галін, наколькі ўдзячныя людзі за тое, што яны рабілі і робяць. Аказалася — не вельмі. Больш за тое, можна прывесці шмат прыкладаў, калі людзі ставяцца да бескарыслівасці іншых, як да нечага абавязковага. Маўляў, нам дапамагаць ледзь не абавязаны...

Перад самым развітаннем жанчыны правялі для мяне маленькую экскурсію па школе і ў адным з класаў прэзентавалі зробленыя вучнямі папяровыя выцінанкі. Вельмі прыгожыя рэчы, а галоўнае — зробленыя так таленавіта, што асабіста я адразу ўзгадаў адзін з асноўных лозунгаў дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля» — «Ніхто не зменіць наша жыццё, акрамя нас саміх».

Два Анатолі

Ніколі не акцэнтаваў увагі на гендарным аспекце, але тут ён «просіцца» сам. Сапраўды, «чарнобыльскія» ініцыятывы ў гарадскіх пасёлках Акцябрскі Гомельскай вобласці і Бялынічы вобласці Магілёўскай узначальваюць мужчыны: Анатоль Іванавіч Буднічэнка і Анатоль Сафронавіч Дунчанка. І гэта даволі нетыпова.

Паездка да Анатоля Буднічэнкі была раней, таму спачатку — пра яго.

Не трэба быць філолагам, каб заўважыць, што назва пасёлка, дзе ён жыве, калі казаць вельмі мякка, дзіўная. Па-руску яна гучыць нармальна — Октябрьский, а вось ад перакладу на беларускую мову можна атрымаць «выбух мозга»: Акцябрскі. Калі ўлічыць, што «октябрь» перакладаецца як «кастрычнік», то лагічна было б называць пасёлак Кастрычніцкім.

Спадзяюся, некалі так і адбудзецца, і спецыялісты па тапаніміцы ўзгадаюць, што недарэчная назва існуе толькі з 31 жніўня 1954 года, калі загад Прэзідыума Вярхоўнага Савета БССР аб'яднаў у пасёлак гарадскога тыпу (з атрыманнем статусу раённага цэнтра) адразу тры вёскі: Рудабелку, Рудню і Карпілаўку.

Вёска Рудабелка знаёмая большасці з нагоды так званай Рудабельскай партызанскай рэспублікі, якая існавала падчас грамадзянскай вайны і польскай акупацыі (з 1918 па 1920 гады) і актыўна падтрымлівала савецкую ўладу.

Яна стала культавай і натхніла вядомага пісьменніка Сяргея Грахоўскага на напісанне дакументальнай аповесці, а не менш вядомага рэжысёра Ігара Дабралюбава — на стварэнне дакументальнага фільма.

Магчымасць разважаць, наколькі ўсё гэта было кан'юнктурна, пакінем спецыялістам, а самі зробім акцэнт на тым, што гісторыя гэтых мясцін пачалася зусім не з прыходам Савецкай улады.

Вёска Рудабелка (Рудыя Белкі) вядомая з XVI стагоддзя. Першае пісьмовае згадванне аб Рудабелцы адносіцца аж да 1507 года. У некаторых сучас-

ных крыніцах даецца даволі вольнае тлумачэнне назвы гэтага населенага пункта.

Маўляў, гаворка пра нейкіх Чырвоных Белак, і таму на гербе райцэнтра, які намаляваны зараз (бо ў часы Вялікага Княства Літоўскага яго, як і Магдэбургскага права ўвогуле, не было і блізка), красуюцца тры чырвоныя белкі, што па колькасці сімвалізуе аб'яднаныя вёскі.

Сапраўды, у старажытных беларускіх тапонімах існавала нешта падобнае да белак. Як і ў расейскай мове блізкія да нашых вавёрак словы, дарэчы. Так што, выкарыстоўванне ў назве «белак» не павінна некага «напружваць». Але ж слова «руды» ў перакладзе на рускую мову гучыць як «рыжий», а не чырвоны...

Аднак пакінем гэтыя спрэчкі філолагам. Тым больш, родам Анатоль Буднічэнка зусім з іншых мясцін, аб чым сам і расказвае.

Анатоль Буднічэнка

«Я з Нароўлі. Да электрастанцыі ад нас 60 кіламетраў, то бок, можна сказаць, што пасля аварыі на ЧАЭС мы апынуліся амаль у самым пекле. Горад стаў «зонай дабравольнага адсялення», і многія разумныя людзі адтуль з'ехалі.

Нехта — у Расію, нехта ў іншыя месцы. Дзеля аб'ектыўнасці трэба сказаць, што (калі выкарыстоўваць мову дыпламатаў) нас чакалі і ветліва сустракалі не паўсюль, таму некаторыя былі вымушаны вярнуцца...

Напэўна, гэта была адна з прычын таго, што я ад самага пачатку не збіраўся нікуды з'язджаць з Беларусі.

Калі паўстала пытанне аб пераездзе на «чыстыя» тэрыторыі аднаго з самых буйных у Нараўлянскім раёне прадпрыемстваў, якім з'яўляецца «Сельгастэхніка», я вырашыў пераязджаць разам з імі. І не мог інакш, бо яны для мяне зрабілі вельмі шмат дабра.

У Нароўлі я шмат год працаваў дырэктарам школы, таму пасля пераезду ў Акцябрскі мне прапанавалі такую ж пасаду. Аднак амаль адразу я ад яе адмовіўся. Школа была, працавала ўжо год, а жытло для настаўнікаў адсутнічала. Атрымлівалася, што пераехаць я быў павінен толькі дзеля кар'еры, а гэта не той арыенцір, які ў жыцці я лічу галоўным.

Дарэчы, увесь наш мікрараён пабудавалі менавіта для перасяленцаў. А гэтую школу — для дзяцей з Нароўлі. У Акцябрскім ёсць яшчэ дзве школы. Але наша (па ліку трэцяя) лічыцца самай прэстыжнай. З часам яна ператварылася ў гімназію.

Яшчэ ў Нароўлі я быў крыху знаёмы з аздараўленнем дзяцей за мяжой, таму пасля пераезду сюды, які адбыўся ў 1992 годзе, займацца гэтым мне і прапанавалі.

Зрабіла гэта Любоў Сяргееўна Шэйка, якая таксама пераехала з Нароўлі. Карыстаючыся момантам, я хачу выказаць ёй шчырую падзяку. Каб не падтрымка Любові Сяргееўны, займацца «чарнобыльскім справамі» мне было б значна складаней.

Доўгі час, як шараговы настаўнік, я выкладаў вучням фізіку і астраномію. Потым «выслуга лет» дазволіла пайсці на пенсію. Цяпер працую інжынерам-праграмістам і паралельна займаюся аздараўленнем дзяцей.

Дзеля мінімізацыі наступстваў аварыі на ЧАЭС ужо шмат год працуе цэлая дзяржаўная праграма, аднак я прынцыпова лічу, што дапамагаць людзям павінна не толькі дзяржава. Ніхто нам лепей не дапаможа, чым мы самі.

З такімі думкамі я і прыехаў у фонд «Дзецям Чарнобыля», які месціўся тады ў Траецкім прадмесці сталіцы. Асабіста з Грушавым на той момант я знаёмы не быў, хаця шмат пра яго чуў і чытаў.

Пакуль не пачалася першая сустрэча, уважліва прачытаў інфармацыю на стэндах. І заўважыў, што, у адрозненне ад іншых раёнаў, ніякай «чарнобыльскай» дзейнасці ў Акцябрскім не праводзіцца. І на аздараўленне за мяжу з іншых мясцінаў ездзяць 20--30 дзяцей, а з нашага — двое.

Яно ў нейкім сэнсе і зразумела, бо Акцябрскі раён лічыўся чыстым ад радыяцыі, а пра тое, што сюды пераехалі дзеці з Нароўлі, ведалі нямногія.

З гэтага і пачалася размова з Генадзем Уладзіміравічам. Нягледзячы на мае эмоцыі, узаемапаразуменне было знойдзена вельмі хутка — Грушавы быў цярплівым чалавекам і ўмеў чуць іншых.

Уважліва, спакойна мяне выслухаў, прапанаваў стварыць арганізацыю і самім заняцца гэтай справай. Так мы і зрабілі.

Пяць чалавек правялі ўстаноўчы сход, афармілі неабходныя паперы і пачалі працаваць. Асобна хачу падкрэсліць, што мясцовая ўлада паставілася да нас вельмі лагодна. Райвыканкам зарэгістраваў усе дакументы і выдзеліў памяшканне.

Літаральна бліжэйшым часам колькасць дзяцей, якія ехалі на аздараўленне з Акцябрскага, павялічылася ў разы. Неўзабаве стаць выхавальнікам

такой групы выпала і мне. Потым я шмат год вучыў працаваць з дзецьмі іншых, бо без педагагічнай адукацыі «справіцца» з сотняй дзетак — амаль немагчыма.

Спачатку мы шмат год працавалі з Германіяй, а потым у Беларусь прыехалі канадцы і захацелі сустрэцца з кім-небудзь не з Мінска, а з правінцыі. Генадзь Уладзіміравіч прапанаваў мне ўдзел у такой сустрэчы. Напэўна, яна вельмі прыйшлася даспадобы гасцям, бо потым дзеці з нашага пасёлка шмат год ездзілі толькі ў Канаду...

Дарэчы, назваць гэтыя землі цалкам чыстымі ад радыяцыі можна толькі з пэўнай агаворкай. Калі мы сюды пераехалі, аналізы ў нараўлянскіх дзяцей часта былі лепшымі за аналізы дзяцей мясцовых.

Справа ў тым, што пасля аварыі на ЧАЭС нашы дзеці ўжывалі толькі чыстыя прадукты, якія ў Нароўлю завозілі цэнтралізавана. А мясцовыя ехалі да сваіх сваякоў, бабуль і дзядуляў у той бок, адкуль ішла радыеактыўная хваля, харчаваліся там, пілі малако, збіралі грыбы...

За мяжой дзеці жылі не толькі ў сем'х, але і ў знакамітым пансіянаце «Фолькерсдорф», што знаходзіцца ля Дрэздэна. Напэўна, шмат хто зараз успомніў спадара Борна, да якога я таксама стаўлюся з вялікай павагай.

Анатоль Буднічэнка (крайні справа) з дзецьмі ў Германіі

На жаль, з часам увага замежнікаў да аздараўлення нашых дзяцей стала зніжацца. Тым, хто ладзіў такія паездкі, знайсці спонсараў станавілася ўсё цяжэй і цяжэй. І мы паступова пераключыліся на культурніцкія, адукацыйныя альбо экалагічныя праекты.

На дадзены момант ужо больш як пяць год мы супрацоўнічаем з адной берлінскай ініцыятывай. Мінулым летам наш ансамбль «Зорачкі» разам з нямецкімі дзецьмі правялі шэраг сумесных канцэртаў па ўсёй Германіі. А нядаўна дзеці з Акцябрскага (і два настаўнікі суправаджэння) былі ў Берліне, дзе разам з аднагодкамі з Польшчы і Італіі займаліся экалагічнымі праблемамі.

І ўвогуле. За доўгія гады супрацы па чарнобыльскіх праграмах у нас склаліся вельмі прыязныя адносіны з замежнікамі. Некаторыя з іх (акрамя традыцыйных ліставанняў і тэлефонных званкоў) прыязджаюць у пасёлак адведаць тых, хто калісьці праходзіў аздараўленне ў іх сем'ях.

Цікава, што ў тых дзяцей ужо ёсць свае дзеці, і немцы едуць у Беларусь толькі дзеля таго, каб на іх паглядзець!

Амаль заўсёды яны асабіста наведваюць сем'і перасяленцаў, ліквідатараў, могілкі, — а аднаму інваліду пасля асабістай сустрэчы нават прывезлі спецыяльны вазок! Дарэчы, каманды з нашага пасёлка прымалі ўдзел амаль ва ўсіх маладзёвых фестывалях і канферэнцыях і практычна заўсёды былі сярод пераможцаў.

Асобна хачу сказаць пра адносіны з мясцовай уладай. Ва ўсе часы яны былі выключна станоўчымі. Першапачатковая насцярожанасць даўным-даўно знікла. Ніхто ніколі не навязвае, якіх дзяцей трэба вывозіць за мяжу, а якіх не. Больш за тое, прадстаўніца ўлады прысутнічае сярод заснавальнікаў нашай арганізацыі і заўсёды ахвотна дапамагае».

Напэўна, гэтыя словы Анатоля Буднічэнкі прагучалі крыху пафасна, але ў сэнсе ўзаемадзеяння чарнобыльскіх ініцыятыў і мясцовай улады пасёлак Акцябрскі, сапраўды, можна лічыць ледзь не выключэннем з агульнага правіла, што, на мой погляд, цалкам абгрунтавана і нармальна, бо гэтая грамадзянская структура не робіць нічога дрэннага. Толькі дабро.

Магчыма, камусьці гэта падасца спрэчным, але, па маім глыбокім перакананні, дабро людзі запомняць лепш, чым кан'юнктурна-гопніцкую песню пра падтрымку Лукашэнкі дзяўчынкі з Акцябрскага Ксеніі Дзягелькі, чый відэаролік так палюбілі «на самым версе».

Хочацца верыць, што праз гады нікому не будзе сорамна за гэтую песню, аднак ганарыцца ёю, як ганарацца, скажам, у Бялынічах сваім славутым земляком мастаком-пейзажыстам Вітольдам Бялыніцкім-Біруляй, не будуць дакладна...

Далей аповед пойдзе пра другога Анатоля.

Анатоль Сафронавіч Дунчанка вучыўся ў сярэдняй школе даўжэй за іншых. Нарадзіўся ён у 1945 годзе, а атэстат аб сярэдняй адукацыі атрымаў толькі ў 1965-м. Калі нехта тут падумаў пра дрэнныя адзнакі і «другагоднікаў», то ён моцна памыляецца. Справа ў тым, што Дунчанка не толькі нарадзіўся ў Беларусі, але і скончыў тут першыя чатыры школьныя класы. Аднак, калі бацькі ў 1955 годзе (асваенне цалінных і залеглых зямель) пераехалі ў Сібір, хлопчыка пачалі вучыць амаль па новай. На дыктоўках ён пісаў рускія словы беларускім літарамі і атрымліваў «калы», то бок, «адзінкі».

«Пераход» адбываўся амаль да восьмага класа: у адрозненне ад матэматыкі, дзе ў хлопца былі толькі выдатныя адзнакі, па рускай мове яму ставілі ганебныя «тройкі».

Далей усё пайшло інакш. З восьмага па адзінаццаты клас Анатоль Дунчанка стаў адным з лепшых вучняў. Акрамя яго, у класе было толькі два «харашысты» і адзін «выдатнік». Цікава, што ўсе 22 вучні класа Дунчанкі атрымалі потым вышэйшую адукацыю, а адзін нават працуе міністрам аховы здароўя расійскай Забайкальскай тэрытарыяльнай акругі.

Потым было вяртанне ў Беларусь, дакладней у Бялынічы.

Анатоль Дунчанка

«Па спецыяльнасці я хімік, выпускнік Томскага ўніверсітэта, таму вельмі добра ведаю, што такое радыяцыя. Калі адбылася трагедыя на ЧАЭС, мае дзеці былі зусім малыя. Дакладней — дачка, якой споўнілася дзесяць месяцаў, а сына яшчэ не было, ён нарадзіўся праз месяц пасля аварыі.

На той момант я працаваў настаўнікам у мясцовым ПТВ. 26 красавіка 1986 года на суседніх могілках адкрывалі помнік, і нас начальства прымусіла там быць. Жудасная карціна: людзі стаяць на «свежым паветры» (у тым ліку і мая цяжарная жонка), а на галовы ім сыплецца чарнобыльскі попел...

Пасля Бялынічы сталі так званай «радыеактыўнай плямай». Мякка кажучы, нашай мясцовасці не пашанцавала. Хмара, якая паднялася ў неба пасля аварыі ў Чарнобылі, асела тут. У раёне ёсць мясціны, дзе ўзровень радыяцыі перавышае норму ў некалькі разоў.

Неўзабаве пасля аварыі я звольніўся і з'ехаў на Поўнач Расіі, у Цюменскую вобласць, дзе жыла мая родная сястра. Стала асеў у пасёлку Верхні Казым, які адміністрацыйна ўваходзіць у Ханты-Мансійскую аўтаномную акругу. Напэўна, там бы і застаўся, але праз два гады цяжка захварэла цешча, і нам прыйшлося тэрмінова вярнуцца ў Беларусь.

Калі вярнуўся з Сібіры, спачатку я працаваў інспектарам раённага аддзела адукацыі, а потым перайшоў у настаўнікі. Цяпер выкладаю хімію і біялогію ў школе вёскі Свяцілавічы.

...З моманту вяртання прайшоў пэўны час, і з думкамі пра тое, што дапамогу чарнобыльцам нельга назваць справядлівай, я з Бялыніч паехаў у Мінск. Адразу пайшоў у фонд «Дзецям Чарнобыля», пра які ўжо шмат чуў.

Памятаю, тады быў кастрычнік. Холад, пад нагамі — золь, халепа, боты прамоклі, замерз, як цуцык.

На той момант я яшчэ не ведаў сустрэўшай мяне Ірыны Львоўны Грушавой. З парога пачаў ёй расказваць пра тое, што ў нас лічыцца так: у замежныя паездкі едуць дзеці «блатных», а «простым» людзям нічога не дастаецца.

Яна прапанавала спачатку папіць гарачай гарбаты, сагрэцца, а потым аб усім пагаварыць. Гэтая прапанова запомнілася на ўсё жыццё. Падумалася, што менавіта так і трэба ставіцца да людзей — паважліва і добразычліва.

Спачатку мы паелі-папілі, а потым пачалі размаўляць па справах. Генадзь Уладзіміравіч Грушавы з увагай мяне выслухаў і сказаў: «Жадаеце з намі працаваць — стварайце сваю ініцыятыву».

У кастрычніку 1990 года ініцыятыва была створана, а ўжо ў лістападзе ў Бялынічы прыехаў Франк Негеле з Золінгена, які кіраваў чарнобыльскай ініцыятывай у гэтым горадзе.

Наша супрацоўніцтва было надзвычай карысным. Ужо неўзабаве па пасёлку стала ездзіць машына хуткай дапамогі. Немцам яе перадалі пасля знікнення ГДР, і яны адразу ж перагналі машыну ў Бялынічы. Было гэта, здаецца, у 1992 годзе, аднак тая «хуткая» працуе па наш дзень.

Да таго ж, яны прывезлі ў нашу бальніцу шмат лекаў і матэрыялаў для перавязак.

І самае галоўнае — кожны год 50--60 дзяцей з пасёлка пачалі ездзіць на аздараўленне ў Золінген і па месяцу жыць у нямецкіх сем'ях.

Праца там наладжаная такім чынам: днём дзеці знаходзяцца ў будынках спартыўнага комплексу, куды іх прыводзіць той, хто суправаджае групу з беларускага боку, а вечарам немцы «разбіраюць» іх па сваіх сем'ях. Прынцып даволі падобны да нашага дзіцячага садка.

Задаволеныя ўсе, а напрыканцы знаходжання ў Германіі дзеці нават пачынаюць называць тых, у каго жывуць, сваімі нямецкім бацькамі.

Ведаю, што гэта працягваецца і цяпер. І ёсць нямала прыкладаў, калі адных і тых жа дзяцей немцы запрашаюць па некалькі разоў, што для іх каштуе грошай, якія трэба выдзеліць на трансфер. Да таго ж, многія нашы выхавацелькі-суправаджаючыя павыходзілі замуж і жывуць цяпер у Нямеччыне.

І яшчэ вельмі прынцыповая рэч. Фарміраванне дзіцячых груп было цалкам празрыстым і не залежала ад пасадаў іх бацькоў. Перавагу мы аддавалі шматдзетным сям'ям і тым, у каго сапраўды ёсць патрэба ў дапамозе, — гэта было патрабаваннем нямецкіх партнёраў. Усё запісвалася ў адпаведны часопіс і ўжо ніхто не мог сказаць, што «нешта там нячыста»...

Прынцыпова лічу: хоць адзін месяц на год нашы дзеці павінны жыць менавіта там, у Нямеччыне. Для таго, каб іх арганізмы хоць крыху адпачылі ад радыяцыі.

У тое, што наша ежа бяспечная, таксама не веру, бо добра ведаю, як гэтыя паказчыкі дасягаюцца: «брудныя» прадукты механічна разбаўляюць «чыстымі».

Такое ўражанне, што тыя, хто гэта робіць, нічога толкам не ведаюць.

Адразу пасля аварыі на ЧАЭС чуў, што была прапанова перасяліць Беларусь у Заходнюю Сібір, дзе пустуюць велізарныя тэрыторыі. Магчыма, гэта было б выйсце, аднак, кажуць, Гарбачоў сказаў, што каштаваць ідэя будзе вельмі дарага, і перасялення не адбылося. Напэўна, гэта было б авантурай... Але тое, што зроблена, таксама выклікае шмат пытанняў.

Нашу Віцебскую вобласць нельга назваць густазаселенай, аднак чарнобыльцаў перасялілі не туды. А ў іншыя месцы. Бывала, на адлегласць 15--20 км ад адселеных вёсак. У нас што, не хапала месца?

Не здзіўлюся, калі некалі высветліцца, што нехта на гэтым добра «пагрэў рукі».

Айчынныя чыноўнікі вельмі хутка ўсё бяруць пад свой кантроль і раскольваюць тое, што ім не падпарадкоўваецца.

На жаль, фонд «Дзецям Чарнобыля» не стаў у гэтым сэнсе выключэннем. Калі ён раскалоўся, значную частку замежных структур «пад сябе» «падмялі» тыя, хто «сябруе» з уладай. У тым ліку ініцыятыву горада Золінген, дзе змяніўся кіраўнік.

Натуральна, што далейшая супраца стала немагчымай, і мы знайшлі для сябе новага нямецкага партнёра — ініцыятыву горада Херфард. Працуем з імі і сёння.

Дарэчы, адбылося «пачкаванне» і ў Бялынічах. Падрабязнасці расказваць не буду. Скажу толькі, што ў нашым маленькім пасёлку цяпер існуюць АДРАЗУ дзве арганізацыі, якія займаюцца чарнобыльскімі справамі».

У Бялынічах, як і ў Акцябрскім, — каля дзясятка тысяч жыхароў, аднак у абодвух пасёлках ёсць святлафоры, чаго не скажаш, напрыклад, пра родныя мне Ашмяны. У гэтых населеных пунктаў увогуле шмат чаго агульнага. Як і ў герояў нарыса.

Абодва прыезджыя, абодва працавалі настаўнікамі, абодва на валанцёрскіх пачатках шмат год займаюцца аздараўленнем дзяцей за мяжой. А тое, што ў абодвух пасёлках ёсць святлафоры — вельмі сімвалічна.

Так людзям лепш бачна, куды рушыць далей...

Сала з чыстай вёскі

З Валянцінай Фёдараўнай Смольнікавай мы размаўлялі шмат гадзін. Яе фраза, абраная ў назву гэтага нарыса, адразу падалася мне афарызмам. У словах адной з самых шчырых прыхільніц чарнобыльскага руху краіны змяшчаецца красамоўны адказ тым, хто называе аварыю на ЧАЭС «пройденным этапом».

Задумайцеся! Мінула 30 год, а мы, калі частуем гасцей, дасюль гаворым: «Не бойцеся, ешце! Гэта сала — з чыстай вёскі!»

Ды не прайшлі мы ніякіх «этапаў»...

Каб у першыя гады пасля трагедыі нехта сказаў, што ў Беларусі будуць будаваць сваю атамную станцыю, яго б, мякка кажучы, не зразумелі.

На жаль, сёння сітуацыя выглядае інакш. Асабліва на афіцыйным узроўні.

Думаю, не памылюся, калі скажу, што цяпер назву райцэнтра Астравец ведаюць нават тыя, хто не захапляецца геаграфіяй. Не буду зноў развaжаць пра відавочны палітычны чыннік гэтай авантуры, а таксама пра тое, наколькі яна (калі, канешне, будзе рэалізаваная) прынясе нашай краіне так званую «энергетычную незалежнасць». Сумна ад разумення таго, што людзі, якія там стала жывуць, застануцца сам-насам з атамным рэактарам пад бокам.

Валянціна Смольнікава

Будаўнікі ад'едуць на бяспечную адлегласць ад таго, што пабудавалі. Ідэолагі «мірнага атама» атрымаюць свае «трыццаць срэбранікаў» у якасці катэджа ў якіх-небудзь Драздах. Нехта банальна «зрубіць бабло» і будзе хавацца ад турмы ў якім-небудзь афшоры. А патэнцыйныя ахвяры застануцца.

Наконт «патэнцыйных ахвяраў» я зусім не перабольшваю, і прынцыпова згодны з дачкой Валянціны Фёдараўны — Святланай Красікавай, якая сёння ў Буда-Кашалёве ўзначальвае бюро дабрачыннай арганізацыі «Дапаможам дзецям Чарнобыля»: цалкам небяспечных атамных станцый быць не можа. Любая з іх аказвае на наваколле хоць якое-небудзь уздзеянне. Уздзеянне — на людзей, жывёл, расліны. Радыялогія — досыць сур'ёзная навука!

Не буду зараз ні з кім дыскутаваць, а проста папрашу адказаць на адно пытанне: раз там усё так бясшкодна для здароўя, чаму тады ёсць пенсійныя льготы для тых, хто працуе на атамных станцыях?

І задумацца над тым, чаму адну з самых вядомых даследчыкаў радыяцыі Марыю Складоўскую-Кюры пахавалі ў цынкавай труне, а да яе рэчаў нельга датыкацца яшчэ паўтары тысячы (!!!) гадоў...

Ды і наконт бяспечнасці таго, што будуецца бліз Астраўца, таксама нямала пытанняў. Чарнобыльскую станцыю ў свой час таксама падавалі, як нешта цалкам надзейнае... А японскую якасць і ступень абароны да Фукусімы і ўвогуле лічылі ледзь не ўзорнымі...

Арганізацый, у назве якіх фігуруе слова «Чарнобыль», у Беларусі засталося зусім няшмат, і гэта невыпадкова. Улада наўмысна знішчае ў свядомасці людзей любыя крытычныя погляды, негатыў, звязаныя з атамнай энергетыкай.

На жаль, няма ніякіх гарантый, што пры будаўніцтве ніхто нічога не скрадзе. І тое, што некаторыя называюць адной з прычын нядаўняй аварыі (18 снежня 2005 года) на Ленінградскай АЭС менавіта гэты недахоп чалавечай натуры — факт.

Думаецца, тлумачыць, што ў Астраўцы таксама працуюць «розныя людзі», неабходнасці няма.

Мне ў гэтай сувязі адразу ўспомніўся землятрус 1988 года ў армянскім Спітаку, калі загінула больш за дваццаць пяць тысяч чалавек, а паўмільёна засталіся без жытла. Дамы там рушыліся быццам пясчаныя канструкцыі, а потым высветлілася, што, па вялікім рахунку, так і было, бо цэмент з іх будаўніцтва банальна скралі...

Да таго, шмат хто расказвае, што сам склад будаўнікоў у Астраўцы зараз істотна змяніўся. Заробкаў, якія былі раней, больш няма, таму будаўнікамі ўсё часцей і часцей становяцца бежанцы з усходу Украіны, якія паверылі ў казкі пра «стабільнасць», расчараваліся, і цяпер згодныя працаваць за любыя грошы.

Вельмі сумніўна, што нехта з гэтых гастарбайтараў збіраецца стала жыць бліз Астраўца і не марыць пра вяртанне на сваю радзіму...

Насцярожвае і тое, што на будаўніцтве Астравецкай атамнай станцыі перыядычна працуюць будатрады БРСМ, які называюць «лукамолам». І тое, што высакавольтныя электрычныя лініі для АЭС будуюць кітайцы, чыя «якасць» агульнавядомая і ўжо пацверджаная незакручанымі гайкамі...

Гэты нарыс у вялікай ступені паспрыяла падрыхтаваць Святлана Красікава. Мы пазнаёміліся з ёй на чарговым маладзёвым форуме. Запрашэнне прыехаць у Буда-Кашалёва было адным з першых, таму ў пэўным сэнсе

Святлана Красікава

Святлану можна лічыць калі не суаўтаркай гэтага нарыса, то каталізатарам ідэі.

Як кажуць у такіх выпадках, «злыя языкі» адразу заўважылі, што кіраўніцтва створанай ёю арганізацыі Валянціна Фёдараўна Смольнікава перадала сваёй дачцэ. Напэўна, яны пачнуць шукаць тут нейкія «гешэфты». Адразу расчарую. Акрамя «гемара», грамадская чарнобыльская дзейнасць ніякіх матэрыяльных выгод не прыносіць, бо ажыццяўляецца выключна на валанцёрскіх пачатках. Гэта адказ тым, хто вельмі любіць (альбо наўмысна распускае адпаведныя чуткі) лічыць чужыя грошы...

Больш за тое, асабіста я не здзіўлюся, калі высветліцца, што час ад часу на дабрачыннасць ішла частка сціплай інжынерскай зарплаты самой Святланы Красікавай...

Не хачу нікога пакрыўдзіць, але, на мой погляд, Буда-Кашалёва нельга назваць самым славутым райцэнтрам Беларусі. І не толькі таму, што ў пісьмовых крыніцах звесткі пра вёску Буда (гістарычная назва, якую мясцовыя жыхары неафіцыйна ўжываюць па наш дзень) з'явіліся толькі ў 1824 годзе, а горадам гэтае паселішча стала ў 1971 годзе.

Мяне, напрыклад, напружвае, што сярод славутых землякоў, якіх ведае Вікіпедыя, у буда-кашалёўцаў толькі чатыры мала вядомыя прозвішчы, адно з якіх належыць крымінальнаму аўтарытэту з мянушкай Глобус, застрэленаму сумна вядомым кілерам Сашам Македонскім.

Калі сказаць вельмі мякка, не падабаецца мне і тое, што апошнія дзесяцігоддзі колькасць насельніцтва райцэнтра, які знаходзіцца за 48 кіламетраў на паўночны захад ад Гомеля, няўхільна зніжаецца, і ўжо «выйшла» на паказчыкі 1991 года.

Наўрад ці нехта назаве гэта «стабільнасцю», аднак тое, што адной з прычын дэмаграфічнага рэгрэсу з'яўляецца «пануючая безнадзёга» — бясспрэчна.

Аднак цяжка паспрачацца і з так званым «чарнобыльскім фактарам». Што б нам не казалі пра «пройдзеныя этапы» і «перамогу над бядой», — дастаткова схадзіць на могілкі, каб убачыць — нешта ў такой статыстыцы ад лукавага.

Канешне, тэзу пра «смяротнасць памаладзела» лагічна адносіць на лік татальнага наступу «зялёнага змія», аднак тое, што сярод прычын смяротнасці амаль дамінуюць анкалагічныя захворванні, таксама ігнараваць немагчыма.

На жаль, адкрытай, то бок публічнай афіцыйнай статыстыкі на гэты конт зараз для грамадскасці практычна не існуе, а калі нешта і трапляе ў рукі такіх энтузіястаў, як Валянціна Фёдараўна Смольнікава, то з большага датычыцца якой батанікі альбо заалогіі.

Такое ўражанне, што сёння навукоўцы занятыя тэмамі ўздзеяння радыяцыі на глебу, расліны, жывёл, але не людзей — тых, хто з усім гэтым жыве.

Больш за тое, любыя незалежныя даследаванні на гэты конт практычна забаронены, а любыя адпаведныя афіцыйныя дадзеныя аўтаматычна трапляюць у разрад нечага сакрэтнага.

Па маёй просьбе Валянціна Фёдараўна ўзгадала пра першыя дні пасля Чарнобыльскай аварыі.

«Пасля сканчэння Львоўскага медыцынскага інстытута я была размеркавана ў вёску Уваравічы Буда-Кашалёўскага раёна. Потым выйшла замуж,

1996 год. Валянціна Смольнікава выступае на «Чарнобыльскім шляху»

і мы паехалі на Урал, у Ніжні Тагіл, а вярнуліся сюды ў 1979 годзе. Неўзабаве я пачала працаваць галоўным педыятрам раёна, а Тамара Васільеўна Рыжанава была ў нас медсястрой. З таго часу і сябруем.

Калі ў Чарнобылі «грукнула», ніхто пра гэта не ведаў. Акрамя «заходніх» галасоў, ніякай інфармацыі не было. Наш добры знаёмы Аляксандр Максімавіч Сувораў узначальваў тады раённую санэпідэмстанцыю і меў прыборы, якія замяралі паказчыкі фону гама-праменяў. З ваенкамата чамусьці (напэўна,таксама слухалі «Голас Амерыкі») загадалі іх праверыць, і, калі пачулі лічбы, сказалі: «Такога не можа быць. Напэўна, зламаліся прыборы. Пра вайну ніхто нічога не казаў». Ён змераў яшчэ раз — тое ж самае...

29 красавіка на мясцовым маслазаводзе гэтым прыборам Сувораў праверыў малако. Яно было вельмі брудным. Аляксандр Максімавіч забараніў яго прадаваць і адразу трапіў у райкам партыі, дзе пачалі крычаць і тупаць нагамі. Маўляў, «якое ты маеш права выліваць на зямлю тоны малака?»

Складаная тады перад ім стаяла дылема. З аднаго боку, як спецыяліст, павінен быў адстойваць сваю забарону. З другога, была рэальная пагроза «пакласці на стол» партбілет, што па тых часах магло вельмі дорага каштаваць.

На шчасце, яго падтрымала тагачасная галоўны ўрач раёна Кулак, і забруджанае малако ў рэшце рэшт знішчылі.

Потым на малаказаводзе ўсталявалі адпаведную апаратуру і пачалі сачыць за радыеактыўнымі паказчыкамі. Зразумела, што ўсё малако туды ішло «бруднае» і ўжываць яго было нельга, аднак болей ніякіх публічных канфліктаў не было. Можна толькі здагадвацца, што далей з ім рабілі...

Бліжэйшаму атачэнню Сувораў параіў шчыльна заклеіць усе вокны, па магчымасці не выходзіць на вуліцу самім і не выпускаць дзяцей. Так і зрабілі, але цалкам крочыць за ўсімі рэкамендацыямі не атрымлівалася.

Першага мая была традыцыйная дэманстрацыя. Напэўна, цалкам праігнараваць гэтую падзею начальнікі не маглі, аднак зрабілі яе вельмі кароткай і, акрамя дарослых, задзейнічалі выключна старшакласнікаў. Пазней мы даведаліся пра аварыю. Паўстала пытанне — што рабіць?»

Тамара Васільеўна Рыжанава ажыццяўляе праект «Дзецям ахвяр Чарнобыля», які цалкам прысвечаны анкалагічным хваробам. Калі яна слухала ўспаміны калегі пра тыя трагічныя дні, то ледзь стрымлівала ўласныя эмоцыі. Вельмі адчувалася, што рана, узнікшая трыццаць год таму, баліць ёй па наш дзень... Прапаную чытачу і яе аповед.

Тамара Рыжанава

«Якраз у той дзень я дзяжурыла палатнай медсястрой. Звычайна хворым даюць сняданак-абед-вячэру, а тут жанчына, якая развозіць ежу па палатах, вярнулася з кухні ні з чым. Сняданак спачатку затрымалі, а потым зусім забаранілі. Праз паўтары гадзіны выдалі «сухі паёк». І так два дні. Пра прычыну ніхто нічога не казаў. Толькі сказалі — нельга.

Неўзабаве папаўзлі чуткі, але кіраўніцтва маўчала, і толькі 2 мая нам афіцыйна аб ўсім паведамілі. Пачаўся масавы цэнтралізаваны вываз з раёна дзяцей. Вывозілі ў Анапу, у Ленінградскую вобласць і нават у чачэнскі Грозны. На станцыю падганялі эшалоны і татальна накіроўвалі дзяцей з бацькамі ў розныя санаторыі.

Напрыканцы красавіка 1986 года нам павінны былі даць новую кватэру, бо дом, дзе жылі дагэтуль, зносілі.

27 красавіка я вынесла на вуліцу сушыць усе рэчы. Сяджу побач. Дачка гуляе па падворку. Свеціць сонца. І раптам з боку Гомеля панасоўваецца чорная хмара. Я падумала, што будзе нейкая пясчаная бура. Схапіла дзіця і пабегла дахаты.

Хмара накрыла ўсё, што засушылася, але бура не пачыналася; тады я хутка пачала заносіць рэчы ў дом.

Нават страшна падумаць, колькі і чаго там было... Я ж тыя рэчы не выкінула... Я ж імі карысталася...

Пра праблемы, якія звязаныя з той трагедыяй, можна расказваць доўга, але я спынюся толькі на адной. Бывае, жанчыны з нашых мясцінаў не могуць зацяжараць. Аналізы на гармоны ў іх вельмі дрэнныя.

І ўвогуле. Калі даведваюцца, што хлопец альбо дзяўчына родам з нашага раёна, шанцаў выйсці замуж альбо ажаніцца ў іх няшмат...»

Пра тое, што «без мінулага не бывае будучыні», напэўна, чулі ўсе, але «ведаць» і «памятаць» — розныя дзеясловы. У Буда-Кашалёўскім раёне 24 пахаваныя вёскі. Пахаваныя без двукосся — бо іх сапраўды схавалі пад зямлёй, і толькі мясцовыя жыхары бачылі, што некалі на сучасных пустырах жылі людзі.

Менавіта, з гэтай нагоды раённае грамадскае дабрачыннае аб'яднанне «Дапаможам дзецям Чарнобыля», у якое сёння ўваходзяць каля ста чалавек, на месцы кожнай з гэтых вёсак усталёўвае адпаведныя шыльды.

На дадзены момант арганізацыя з Буда-Кашалёва супрацоўнічае з ініцыятывамі Германіі, Іспаніі, Італіі, Англіі і Японіі. Менавіта супрацоўнічае, бо іх філасофіяй заўсёды былі і застаюцца раўнапраўныя адносіны.

А пачалося ўсё напрыканцы 1989 года са званка з Мінска. Смольнікавай пазванілі з арганізаванага Грушавымі фонду і прапанавалі прыняць у Буда-Кашалёве іншаземцаў. Гэта было зусім нечаканым.

Канешне, пра такія фонды ўсе ўжо ведалі, але з іх дапамогай на аздараўленне за мяжу звычайна ездзілі дзеці начальнікаў і мясцовых багацеяў, а тут — цікавасць да простых людзей.

Да таго ж, трэба ведаць тыя часы. Да ўсяго іншаземнага ў Савецкім Саюзе, з яго жорсткай гегемоніяй Камуністычнай партыі СССР, ставіліся, мякка кажучы, вельмі насцярожана.

Але сустрэча адбылася (1990 год) вельмі паспяховая і прадуктыўная. Сярод гасцей быў немец Георг Ціцэн з Каменца, што ў Саксоніі. Менавіта ён у наступным годзе прывёз у Беларусь першы гуманітарны канвой.

Цікава, што гуманітарныя грузы звычайна прывозілі людзі, якіх вельмі цяжка назваць алігархамі: шматдзетныя бацькі, былыя ваенныя (як Георг Ціцэн і яго сябры), простыя рабочыя, настаўнікі...

Шмат хто з іх прыязджаў па некалькі разоў. І працягваецца гэта самаахвярнасць па наш дзень.

Нават цяжка ўявіць — немцы свой адпачынак выкарыстоўваюць для таго, каб прывезці ў Беларусь гуманітарны канвой. Фантастычныя людзі!

Першае, што яны пачалі прывозіць, былі медыкаменты і дзіцячае харчаванне. Апошняе мела асаблівую важкасць.

Справа ў тым, што ў жанчын, якія нарадзілі ў той час дзяцей, грудное малако было радыеактыўнае. Выкарыстоўваць замест яго малако кароў было праблематычна, бо там таксама ўтрымлівалася радыяцыя.

З цяжкасцямі па ўсім раёне знайшлі адно чыстае месца. Кароў закрылі ў асобны хлеў. Кармілі іх толькі чыстымі рэчамі, а малако потым цэнтралізавана пастаўлялі на малочныя кухні, аднак гэтага было недастаткова.

Канешне, праблему можна было вырашыць з дапамогай сумесяў кшталту «Малютка» і «Малыш», аднак перапрацоўчы завод у гродзенскім Ваўкавыску не мог справіцца з незвычайнай колькасцю заказаў. Да таго ж, якасць іх прадукцыі вызывала шмат пытанняў. Нямецкія ж малочныя сумесі былі цалкам бяспечнымі.

На жаль, усе разважанні падобнага тыпу і тады, і цяпер лічацца «варожымі». Афіцыйная прапаганда не прымае (і ніколі не прымала) не толькі крытыку ў свой бок, але нават спробы вольна думаць на гэты конт.

Усё ў нас па вызначэнні павінна быць лепшым у свеце... Нават радыяцыя...

Першае, чаму вучыў сваіх паплечнікаў Генадзь Грушавы, — свабода. Спачатку гэта была свабода ад савецкіх стэрэатыпаў, а потым і ад апекі яго самога.

Філіял фонду «Дзецям Чарнобыля» ў Буда-Кашалёве зарэгістравалі ў 1991 годзе, а ў 2006 годзе па асабістым настойванні Грушавога яго перарэгістравалі ў «Дапаможам дзецям Чарнобыля». Такім чынам Генадзь Уладзіміравіч імкнуўся вывесці сваіх рэгіянальных паплечнікаў з-пад вельмі моцнага ціску, пад якім у чарговы раз апынуўся і ён сам, і ўсе сталічныя структуры фонду «Дзецям Чарнобыля».

Ні ў каго не выклікала сумневу, што ўлада вырашыла канчаткова знішчыць тое, што Грушавы стварыў некалькі дзесяцігоддзяў, таму рашэнне «пра перарэгістрацыю» было надзвычай практычным і дальнабачным.

Магчыма, яно і дазволіла захаваць тое, што пакуль захавалася...

На жаль, не факт, што гэтая праца будзе працягвацца бясконца, аб чым асабісты досвед Валянціны Фёдараўны Смольнікавай сведчыць больш чым красамоўна.

У 2004 годзе на парламенцкіх выбарах яна была кандыдатам у дэпутаты і на свае вочы ўбачыла, як у нашай краіне робіцца «стабільная палітыка».

Немка Варэна Шафранскі прыехала ў чарнобыльскую зону

Пра тое, што адбывалася і адбываецца ў Буда-Кашалёве, можна расказваць вельмі доўга, бо тамтэйшую арганізацыю лічаць адной з лепшых у Беларусі. Напэўна, у будучым пра гэта будзе расказана ў асобным нарысе; зараз жа хочацца акцэнтаваць увагу на некалькіх лічбах.

Пачну з самых свежых — тых, якія ёсць на дадзены момант.

З 1588 перасяленцаў, якія прыехалі ў Буда-Кашалёўскі раён у 1989 годзе з больш брудных тэрыторый, жывых засталося толькі 377 чалавек. Акрамя гэтага, у раёне цяпер жыве 775 так званых ліквідатараў, што на 419 чалавек менш, чым было раней. Тых жа, хто міграваў унутры раёна, было 1347 чалавек, а засталося — 309.

Канешне, некалькі адсоткаў гэтых людзей пераехалі, але ў пераважнай большасці — пайшлі з жыцця. І прычына не ў «смерці па ўзросце». Прычына — у Чарнобылі.

У лютым гэтага года Валянціна Фёдараўна Смольнікава выступіла з дакладам у Германіі. Дазволю сабе прывесці тут фрагмент таго выступу, бо яна вельмі пераканаўча пацвярджае ўсё сказанае раней:

«У нашым раёне на працягу апошніх 10 гадоў назіраецца рост генетычных парушэнняў сярод нашчадкаў апраменёных бацькоў.

На мой погляд, рост генетычна абумоўленых захворванняў і інваліднасці ў дзяцей працягнецца, калі мы ўпарта не будзем звязваць гэтыя хваробы з вынікам жыцця ва ўмовах пастаяннага ўздзеяння малых доз радыяцыі, а іх рост працягнем сарамліва затуляць «сукупным уздзеяннем радыяцыі і цэлым комплексам іншых фактараў». Знізіць гэты від хвароб можна, праводзячы рэгулярны радыяцыйны маніторынг дзяцей і цяжарных жанчын на высокаадчувальных установках, затым праводзіць сярод назапашвальнікаў радыенуклідаў комплекс мер па ачышчэнні арганізма ад радыенуклідаў, для зніжэння іх узроўню да мінімальных лічбаў, плюс аздараўленне на чыстых тэрыторыях.

Гэта будзе танней, чым укладваць велізарныя сродкі ў лячэнне цяжкахворых дзяцей, а затым пастаянна выплачваць дапамогу па інваліднасці.

Якасць здароўя гэтага, ужо трэцяга падрастаючага пакалення дзяцей, можна ацаніць па групах здароўя ў дынаміцы за 10 гадоў:

— абсалютна здаровых нованароджаных у 2006-м было 33,6%, здаровых з адхіленнем ад нормы — 61,6%, хворых — 4,5%, інвалідаў — 0 %;

— у 2013 годзе здаровых — 10,9%, з адхіленнем ад нормы — 83,6%, хворых — 5,5%, інвалідаў — 0%;

— у 2015 годзе здаровых — 33,7%, з адхіленнем — 62,8%, хворых — 3,2%, інвалідаў — 0,23% (1 чалавек).

Аналагічныя тэндэнцыі і ў іншых узроставых групах. Прыдатнасць юнакоў да службы ў войску ў дачарнобыльскі перыяд складала 73--75%, у 2006 — 46,0%, у 2013 — 50,2%, у 2015 — 48%.

Нармальна працякае цяжарнасць і родавы працэс прыкладна ў 10--15% цяжарных, у астатніх — розныя хваробы, якія вядуць да анамаліі родавай дзейнасці.

Сярод дарослага насельніцтва за 2014 год, у параўнанні з 2013 годам, доля асоб, прызнаных здаровымі, знізілася на 0,4%; на 2,1% знізілася доля асоб, прызнаных практычна здаровымі; доля асоб, прызнаных хворымі хранічнымі захворваннямі, вырасла на 2,5%.

Сярод дарослага насельніцтва ў структуры агульнага захворвання на першым месцы — хваробы сістэмы кровазвароту, на другім — хваробы органаў дыхання, на трэцім — эндакрыннай сістэмы і касцёва-мышачнай сістэмы, затым хваробы крыві.

Сярод дзіцячага насельніцтва ў 2014-м рэгістраваўся рост першаснага інфекцыйнага захворвання, органаў дыхання, скуры, што сведчыць аб зніжэнні імунітэту.

А ў структуры агульнага захворвання дзіцячага насельніцтва адзначаецца рост хвароб сістэмы кровазвароту, стрававання, мочапалавой сістэмы.

Дзеці падрастаюць і пераходзяць у дарослае жыццё разам з хваробамі. Практыкуючыя ўрачы адзначаюць наяўнасць амаль у кожнага дзіцяці некалькіх хранічных хвароб, характэрных для пажылога ўзросту».

Па афіцыйных звестках, шкода ад аварыі на ЧАЭС склала 235 мільярдаў долараў ЗША, і дзяржава потым вельмі ганарылася тым, што было зроблена для ліквідацыі наступстваў. Пры гэтым яна заўсёды «забывала» сказаць, што нешта зрабіць яе літаральна прымусілі.

Такія людзі, як вучоныя Васіль Несцярэнка, Яўген Канапля, Іван Нікітчанка, пісьменнік Алесь Адамовіч, філосаф Генадзь Грушавы...

На жаль, сёння такіх людзей «наверсе» амаль няма, і таму «чыстае сала» становіцца чыстым толькі ў іх дакладах.

У пошуках чысціні

У дадзеным выпадку, канешне ж, маецца на ўвазе чысціня ад радыенуклідаў.

Тамара Івалгіна

Першая гераіня гэтага нарыса — Тамара Мікалаеўна Івалгіна — расказвае, што амаль шэсць год таму яе сям'я стала першай у іх пасёлку вырошчваць пакуль рэдкіх для Беларусі в'етнамскіх свінак, каб атрымліваць сала, чыстае ад радыяцыі.

Калі верыць татальнай эрудыцыі інтэрнэтаўскіх пашукавікоў, то «гадоўля в'етнамскіх віславухіх свіней — эканамічна выгадны і захапляльны бізнес. В'етнамскія свінні непераборлівыя ў ежы і валодаюць устойлівым імунітэтам, што робіць іх практычна непашкаджальнымі з боку розных захворванняў».

Сапраўды, менавіта гэтая парода свіней лічыцца адной з самых перспектыўных для жывёлагадоўлі ва ўмовах радыяцыі.

...Аграгарадок Вазнясенск месціцца бліз Чачэрска. Сам жа Чачэрск знаходзіцца на поўначы Гомельскай вобласці, за 67 км ад абласнога цэнтра, а там і да Чарнобыля — рукой падаць.

Вазнясенск зрабілі аграгарадком у верасні 2009 года, спаслаўшыся чамусьці на закон, прыняты аж 5 мая 1998 года, а не на прэзідэнцкі ўказ № 150, які быў падпісаны ў 2005 годзе і патрабаваў за бліжэйшую пяцігодку ператтварыць перспектыўныя вёскі ў аграгарадкі.

Адназначна, што наступствы аварыі на ЧАЭС адыгралі тут не апошнюю ролю. Але мне, напрыклад, не вельмі радасна бачыць аграгарадкі ў зоне з высокім узроўнем радыяцыі...

Каля вытокаў усёй чарнобыльскай работы ў пасёлку Вазнясенск стаяла Рэгіна Гармаш, якой, на жаль, сярод нас ужо няма. Пасля таго, як Ірына і Генадзь Грушавыя далі старт аздараўленню беларускіх дзяцей за мяжой, яна стала іх першым партнёрам у Чачэрскім раёне.

Так атрымалася, што праз пэўны час мясцовыя чачэрскія актывісты, якія падтрымлівалі Грушавога, прапанавалі Тамары Івалгінай (па жыцці таксама вельмі актыўнай) суправаджаць на аздараўленне ў Германію групу дзяцей з Вазнясенска, дзе ў базавай школе яна працавала (27 год!!!) завучам. На жаль,

у сувязі са складанымі сямейнымі абставінамі Івалгіна тады ад прапановы адмовілася. З дзецьмі паехала яе аднадумца, настаўніца нямецкай мовы Ніна Іванаўна Ключынская.

Дарэчы, нямецкую мову Тамара Мікалаеўна Івалгіна (філолаг-русавед па адукацыі) вывучыла самастойна. І да актыўнага чарнобыльскага руху далучылася таксама дзякуючы немцам.

У снежні 1996 года да іх у вёску прыехалі госці з нямецкай Хайдэнхаймскай ініцыятывы. Тады яны папрасілі Івалгіну дапамагчы з камунікацыяй, а потым прапанавалі ёй рабіць гэта пастаянна.

Праз пэўны час (што цалкам адпавядала філасофіі фонду) стала зразумела, што адным аздараўленнем дзяцей за мяжой не абысціся.

Лозунг «Ніхто нам не дапаможа, акрамя нас саміх» у чарговы раз пачаў ажыццяўляцца на практыцы, калі да дзейнасці вазнясенскіх актывістаў далучылася яшчэ адна ініцыятыва з Германіі — «Радасць і сябры Беларусі». Узначальвала яе Крыстэль Вайцірсферд.

Намаганнямі замежных сяброў каля школы быў закладзены фруктовы сад, а кожны жыхар пасёлка бясплатна (за кошт спонсараў) атрымаў некалькі саджанцаў яблыні. Калі ўлічыць, што на момант гутаркі ў Вазнясенску (Ленінскі сельсавет) стаяла 430 дамоў, няцяжка палічыць іх колькасць.

А вілейскі санаторый «Надзея», які таксама патрануецца нямецкім бокам, атрымаў з Германіі вельмі добрае насенне бульбы, адаптаваў яе да беларускіх умоў і 10 тон паставіў (зноў дзякуючы спонсарам) у Вазнясенск.

Потым у пасёлку два гады дзейнічаў праект «Мае гады — маё багацце» — яго ўдзельнікі займаліся арганізацыяй навагодніх і калядных падарункаў тым, каму 70--80 год і больш.

Як ужо пісалася, на пачатку новага стагоддзя Сусветны банк зладзіў праграму CORE, сутнасць якой палягала ў супрацоўніцтве дзеля рэабілітацыі рэгіёнаў, якія пацярпелі ад аварыі на ЧАЭС. Праграму гэтую моцна крытыкавалі. Але гэта асобная тэма, зараз жа акцэнтуем увагу толькі на яе практычным увасабленні.

Менавіта па гэтай праграме ажыццяўлялася фінансаванне праекта «Цяпліца». Змест яго ў тым, каб людзі маглі самастойна вырошчваць для ўжывання максімальна чыстыя ад гербіцыдаў і радыяцыі прадукты.

На жаль, заказаць у іншым месцы (чаго хацелі Івалгіна і аднадумцы) пажаданы варыянт цяпліцы тады не атрымалася, бо начальнікі розных рангаў настойліва хацелі бачыць выдзеленыя Вазнясенску грошы толькі ў Чачэрскім раёне.

Давялося купіць не тое, што хацелася, а тое, што ёсць.

Балазе, нават у такіх абставінах удалося дабіцца галоўнай мэты — навучыць людзей вырошчваць чыстыя прадукты. Яны праходзілі такі пільны

радыяцыйны кантроль, што яму могуць пазайздросціць нават у больш «раскручаных» месцах.

Агуркі, якія сваімі рукамі вырошчвалі Івалгіна і яе паплечнікі, салілі і «за капейкі» прадавалі камбінату грамадскага харчавання. Там іх рабілі «сваімі» і прадавалі зноў. Ужо «за рублі»...

Агуркі атрымліваліся такімі смачнымі, што нават дома дзеці прасілі згатаваць тое, што «даюць у школе». Такая ж смачная была і квашаная капуста.

Як і варта было чакаць, з часам гэта не спадабалася санстанцыі. Яна сказала — нельга. І цяпер прывозяць у школу бочкі, пах ад якіх вельмі цяжка назваць чароўным...

З часам да першай цяпліцы дадалася другая і дзве новыя функцыі — практычнае абучэнне вучняў і тое, што на бюракратычнай мове называецца «пазабюджэтным фінансаваннем». У Вазнясенску пачалі са сваёй расады вырошчваць і прадаваць памідоры, радыску. Грошы, атрыманыя такім чынам, выдаткоўваліся на вучняў — напрыклад, на прызы для ўдзельнікаў розных конкурсаў.

Дарэчы, узровень вазнясенскіх артыстаў даволі высокі, у чым неаднаразова маглі пераканацца ўдзельнікі шматлікіх маладзёвых фестываляў і форумаў, якія былі арганізаваны фондам «Дзецям Чарнобыля».

Але, як кажуць, «вернемся да нашых бараноў». Дакладней — да в'етнамскіх свінак.

Шэсць год таму, калі першыя шаснаццаць жыхароў Вазнясенска выказалі жаданне пачаць новую справу, купіць незвычайных парасят ім дапамаглі нямецкія спонсары, а далей усё пайшло паводле прынцыпу даміно.

Калі нараджаўся новы прыплод, адно парася гаспадары аддавалі без якой-небудзь аплаты, а астатніх маглі прадаваць. Такім чынам колькасць нябачаных для акругі раней «в'етнамскіх віславухіх» лічыцца цяпер сотнямі.

Кормяць іх максімальна чыстымі ад радыяцыі кармамі. Агітбрыгада школы, якая расказала пра гэту ініцыятыву на адпаведным конкурсе БЕЛРАД (інстытут радыяцыйнай бяспекі), стала адной з лепшых выступоўцаў.

Дарэчы, быць лепшымі для іх — правіла. Можна прыводзіць шмат прыкладаў перамог дзяцей з гэтага пацярпелага ад радыяцыі паселішча, але цяпер я раскажу толькі пра адзін праект.

Для Тамары Мікалаеўны Івалгінай ён у некаторым сэнсе асабісты. Гэта праект «Нямецкая мова — мая будучая прафесія». Справа ў тым, што, пасля таго, як сама добра авалодала нямецкай мовай, яна пачала выкладаць яе іншым.

Канешне, касцяк праекта складаюць тыя дзеці, якія бываюць з Івалгінай за мяжой, але тое, што потым многія з іх паступаюць у знакаміты Мінскі лінгвістычны ўніверсітэт, гаворыць, перш за ўсё, пра якасны ўзровень моўнай падрыхтоўкі.

Дарэчы, дзве дачкі Тамары Івалгінай таксама туды паступілі. Да месца будзе прыгадаць, што Тамара Мікалаеўна мае трох дачок і сына Леаніда і ўсіх чацвярых дзяцей выгадавала адна, без мужа.

Перад такімі жанчынамі звычайна ў знак павагі здымаюць капелюшы.

Вольга Кузняцова

Гэта ж самае лагічна зрабіць і ў адносінах да Вольгі Кузняцовай з Быхава. Больш за гадзіну я слухаў, як яна дапамагае іншым — і толькі напрыканцы размовы (амаль выпадкова) даведаўся, што ў Вольгі Мікалаеўны няма ныркі і шчытападобнай залозы. Іх выдалілі ў Бараўлянах, дзе размешчаны вядомы ўсёй рэспубліцы, анкалагічны цэнтр.

Калі размова ідзе пра жанчын, як і многія, я стараюся пазбегнуць слоў накшталт «ветэран», але ў дадзеным выпадку без яго проста не абысціся.

Вольга Мікалаеўна Кузняцова — ветэран рэгіянальнага чарнобыльскага руху, бо ў Быхаве філіял дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля» быў створаны адным з першых.

А пачалося ўсё ў 1992 годзе, калі ў Быхаў («з другой спробы») прыехаў Генадзь Грушавы. Менавіта тады і быў створаны мясцовы філіял, узначаліла яго Аліна Уладзіміраўна Згіроўская, якая працавала ў музычнай школе настаўніцай.

Праз пэўны час па яе прапанове да новага руху далучылася, а ў 1999 годзе і ачоліла гэтую работу Вольга Кузняцова.

Вольга Мікалаеўна Кузняцова нарадзілася ў вёсцы Глухі, якая месціцца недалёка ад Быхава (сёння гэта аграгарадок, дзе ёсць пабудаваныя за грошы яе дзядзькі школа і Дом культуры). Яна скончыла Магілёўскае медвучылішча і да пенсіі працавала медсястрой у раённай бальніцы.

Дзядзька Кузняцовай, Сцяпан Акімавіч Красоўскі, быў, сапраўды, заможным чалавекам — маршалам авіяцыі, які падчас вайны ўзначальваў паветра-

ныя арміі, а потым — ваенна-паветраную акадэмію імя Гагарына.

Менавіта з гэтым перыядам яго жыцця звязаны даволі цікавы выпадак. На сваім лецішчы Сцяпан Акімавіч касіў траву, калі праз плот абітурыенты папрасілі невядомага дзеда прынесці шклянку, каб «абмыць» паспяховы іспыт.

Ён зайшоў у свой дом і выйшаў адтуль у маршальскім строі са шклянкай у руцэ.... Патэнцыйных курсантаў «як ветрам здзьмула»...

Вольга Мікалаеўна Кузняцова бывала на гэтым лецішчы некалькі год запар.

Сёння прозвішчам Героя Савецкага Саюза С.А. Красоўскага названая плошча ў Быхаве, піянерская дружына школы роднай вёскі і вуліца ў Варонежы, дзе той быў камандуючым ВПС фронту.

Аднак вернемся да пачатку, нават зазірнём крыху раней за яго — у вясну 1990 года, калі фонд яшчэ не быў зарэгістраваны, а яго функцыю выконваў адпаведны камітэт БНФ.

Генадзь Грушавы быў сябрам беларускага парламента і толькі-толькі пачынаў сваю «чарнобыльскую эпапею». З Германіі для раёнаў, якія пацярпелі ад радыяцыі, перадалі чатыры скрыні вітамінаў. Каб даведацца, каму ў першую чаргу патрэбна такая дапамога, даводзілася карыстацца мапай радыяцыйнай забруджанасці. На ёй Быхаў быў сярод самых пацярпелых раёнаў.

Кіраўніцтва раёна не ведала, які канкрэтна парламентар да іх едзе, таму сустракалі машыну Грушавых (Генадзь быў разам з жонкай Ірынай) з букетам кветак. Калі мясцовая начальніца даведалася, што да іх прыехаў дэпутат фракцыі БНФ, яна раз'юшана кінула кветкі на зямлю.

Такой рэакцыі законна абраны сябра парламента не чакаў. Вырашыў вітаміны адвезці ў мясцовую бальніцу і школу. Але галоўны ўрач і дырэктар не асмеліліся іх прыняць без дазволу вышэйшай інстанцыі. Хоць і разумелі, што гэта каштоўны падарунак. Чатыры скрыні вітамінаў вярнуліся ў Мінск...

Менавіта па гэтай прычыне са стварэннем філіі было вырашана крыху пачакаць. Затое пасля таго, як праз два гады філія ўсё ж запрацавала, жыццё літаральна завіравала. Маршруты Быхаў--Мінск і зваротны сталі амаль штотыднёвымі як для прадстаўнікоў кіраўніцтва фонду, так і для іх быхаўскіх сяброў.

Пра тое, як гэта адбывалася, лепш за ўсё раскажа сама Вольга Мікалаеўна Кузняцова.

«У Мінску было так шмат цікавага, што мы сталі бываць там вельмі часта. І з дзецьмі, і з моладдзю. А калі наведалі ў Малінаўцы маладзёвы цэнтр, адразу ж вырашылі зрабіць нешта падобнае і ў сябе.

Арандавалі вясковы дом, адрамантавалі яго, нават выкапалі калодзеж — і сталі праводзіць там з моладдзю розныя мерапрыемствы.

Не скажу, што непадкантрольную ўладзе дзейнасць адразу сталі вітаць. Спачатку было вельмі шмат «накладак». Напрыклад, пасля таго, як у Мінску з нашым удзелам была зроблена дзіцячая пляцоўка, мы вырашылі падобную ж зладзіць і ў Быхаве. На жаль, праіснавала яна вельмі кароткі тэрмін. Камунальшчыкі па загадзе нейкага кіраўніцтва знеслі тое, што мы пабудавалі. Не засмуціла іх нават тое, што дзецям не будзе дзе гуляць.

Мой фотаапарат крыху іх напужаў, таму была агучана афіцыйная прычына — па двары нашага дома ездзяць машыны. Тлумачэнне было настолькі бязглуздым (быццам па іншых не ездзяць!), што гэта зразумелі (альбо проста не захацелі пратэставаць) нават кіраўнікі.

Дзіцячую пляцоўку аднавілі. Толькі не такой, якой была раней. І не з тых матэрыялаў, з якіх будавалі мы.

Думаю, сапраўдная прычына была ў тым, што людзі праявілі ініцыятыву. Самі, без каманды «начальнікаў»...

Напачатку дзейнасці нас «кантралявалі» вельмі моцна. Асабліва, калі прыязджалі немцы, бо «жалезная заслона» з мазгоў нікуды не дзелася.

Павышаная ўвага заўсёды была, зразумела, і да Грушавых. Як да Генадзя, так і да Ірыны. Памятаю, падчас аднаго яе прыезду за намі заўсёды

ехала нейкая невядомая машына. Напэўна, яны праслухоўвалі тэлефоны, бо ведалі наш маршрут не горш за нас саміх.

Потым працаваць стала значна прасцей, бо яны ўбачылі, што нічога кепскага мы не робім.

Генадзь Грушавы нібыта заражаў людзей сваёй неўтаймоўнай энергіяй, асабістым прыкладам «прымушаў» да актыўнасці.

Наша жыццё кардынальна змянілася, стала больш насычаным, цікавым. У горад, пра які за межамі Беларусі раней амаль не чулі, пачалі прыязджаць іншаземцы.

Было шмат вельмі патрэбных людзям праектаў, як то «Работа з інвалідамі» альбо «Маці і дзіця-інвалід», у межах якога нашы хворыя дзеці тройчы на год ездзілі у медычныя цэнтры за мяжу.

Дарэчы, у пэўным сэнсе праца працягваецца і сёння. Дзякуючы спонсарам, мы кампенсуем хворым людзям кошты дарагіх лекаў.

Прыстойна была наладжана работа з непаўналетнімі, якія апынуліся за кратамі. Праект курыравала асабіста Ірына Грушавая. Адной дзяўчыне, што вызвалілася з турмы, яна дапамагла ў Мінску вывучыцца на цырульніцу.

Асобна трэба сказаць пра праект дапамогі дзіцячым дамам сямейнага кшталту. Заўсёды шчыра здзіўляюся — у некаторых такіх сем'ях адначасова жывуць па 6--8 прыёмных дзяцей, а ў адной нават дваццаць.

Натуральна, менавіта дзеці заўсёды былі прыярытэтам нашай дзейнасці. Адпраўляць іх на аздараўленне за мяжу мы пачалі амаль адразу пасля афіцыйнай рэгістрацыі.

Не хачу нікога пакрыўдзіць, але раней дзеці былі крыху не такімі, як цяпер. Магчыма, больш шчырымі, простымі і менш прагматычнымі.

Раней радаваліся падаранай ляльцы, а цяпер просяць перакласці для іншаземцаў просьбы наконт тэлевізара, камп'ютара, ноўтбука.

Дарэчы, сем'і інвалідаў значна больш сціплыя за сем'і п'яніц...

Бывае, даводзіцца сутыкацца з тым, што дзеці не ведаюць, чаму ехаць на аздараўленне абралі менавіта іх. Не ведаюць пра Чарнобыль, пра радыяцыю. Адказваюць «нас абралі, таму што мы лепшыя».

Напэўна, так іх вучаць у школе. Афіцыйна мы Чарнобыль ужо перамаглі...

Увогуле ж, ні ад адной структуры мы не адчувалі такой дапамогі, як ад фонду «Дзецям Чарнобыля». Таленавітай моладзі нават плацілі фондаўскія стыпендыі.

З Грушавым было вельмі проста працаваць. У яго не было ўласцівай чыноўнікам фанабэрыстасці. Любога госця ён прымаў ветліва, з нязменнай добрай усмешкай.

Апошні раз я яго бачыла жывым, калі на 25 год фонду «Дзецям Чарнобыля» мы разам былі ў Швейцарыі.

Светлая памяць светламу чалавеку».

Варта дадаць, што ў Быхаўскім раёне актыўна супрацоўнічалі з ініцыятывай Барбары Гладыш, якую потым узначаліла Ангела Нагель. Пасля няўдалых спробаў дапамагчы арганізаваць Маладзёвы цэнтр у Чачэрску (ініцыятыва там добраахвотна аддала ўсё ў рукі выканкама) Быхаву стаў дапамагаць і Рудольф Дзюбер, які надае асаблівае значэнне працы з моладдзю.

...Падчас пахавання Генадзя Грушавога я ўбачыў шмат знаёмых твараў, аднак адзін чалавек, якога я сустрэў тады, мае самыя непасрэдныя адносіны да гэтай кнігі. Гутарка пра Юрася Меляшкевіча, які са Слаўгарада пераехаў у Мінск дзякуючы менавіта чарнобыльскім праграмам.

Разам са сваім бацькам Віктарам Рыгоравічам ён прыйшоў да мяне пазней, чым я пазнаёміўся з іншымі героямі гэтай главы, але размову з Меляшкевічамі я вырашыў размясціць менавіта тут.

Сын і бацька перажывалі адны і тыя ж падзеі. Толькі погляды на іх былі рознымі. Адзін — дзіцячы, другі — дарослы.

Юрась Меляшкевіч з цёткай Вольгай

Віктар Рыгоравіч Меляшкевіч успамінае:

«Я родам з Берасцейшчыны. Пасля службы на Балтыйскім флоце з адзнакай скончыў Ляхавіцкі сельскагаспадарчы тэхнікум, потым профільную Горацкую акадэмію, адкуль па размеркаванні мяне накіравалі выкладаць у Слаўгарад, у СПТВ № 62.

Там ажаніўся, там нарадзіліся мае дзеці, там я сустрэў Чарнобыльскую бяду.

Ад самага заснавання Беларускага народнага фронту быў і застаюся яго прыхільнікам. У 1989 годзе на Сойме БНФ стварылі камітэт, які займаўся чарнобыльскімі справамі. Узначаліў яго Генадзь Уладзіміравіч Грушавы.

Царства нябеснае гэтаму цудоўнаму чалавеку!

Ён здолеў запусціць такую маштабную «махіну», што найноўшая гісторыя не толькі Беларусі, але і ўсяго свету, напэўна, нічога падобнага не ведае.

Я супрацоўнічаў з ім больш за шэсць год, да таго моманту, як на фонд «Дзецям Чарнобыля» пачаліся «наезды», абвінавачванні ў нейкіх парушэннях і адкрыты пераслед з боку Савета Бяспекі.

Сям'я Віктара Меляшкевіча — жонка Таццяна, дачка Надзея, сын Юрась

На жаль, наша супраца на гэтым была брутальна спынена. За час, калі ў Слаўгарадскай Радзе БНФ я займаўся тэмай Чарнобыля, мы, дзякуючы Грушаваму і яго фонду, аздаравілі за мяжой больш за тысячу слаўгарадскіх дзяцей.

Амаль кожны месяц я наведваў мінскі офіс, некалькі разоў на год да нас прыязджаў Генадзь. Ён вельмі часта бываў у камандзіроўках, таму я шчыльна кантактаваў з Ірынай Львоўнай, іншымі супрацоўнікамі фонду. Інтэнсіўная работа дазваляла за летні сезон фарміраваць у нашым горадзе па 5-6 дзіцячых груп на выезд за мяжу.

Слаўгараду дапамагалі італьянцы, немцы, палякі, фіны, англічане, украінцы (крымскія санаторыі тады належалі ім) і нават японцы.

Акрамя аздараўлення дзяцей, яны дасылалі нам прадукты, адзенне, лекі, прыборы радыяцыйнага кантролю. Да нас прыязджалі дэлегацыі з Даніі, Бельгіі, Люксембурга.

Беларусь ратаваў увесь свет.

Надзвычай кранальных выпадкаў было вельмі шмат. Памятаю, як да нас прыязджалі палякі. Паглядзелі на ўсё, заплакалі і сказалі: «Мы гатовыя забраць да сябе ўсіх вашых дзяцей...»

Нешта падобнае казалі і італьянцы, калі на тры дні прыехалі паглядзець тыя сем'і, адкуль да іх едуць беларускія дзеці.

Як і немцы, яны дасылалі нам шмат лекаў. Цэлыя самалёты. Мы з легендарным Феліксам Шкірманковым потым разам адвозілі іх у раённую бальніцу.

Феліксу Уладзіміравічу — дзевяноста год. Ён ветэран вайны. На той час узначальваў гарсавет. У нас там было сваё памяшканне, склады. Ён дапамагаў многімі рэчамі, у тым ліку і палівам.

На нас не было ніякага ціску. Ні справа, ні злева — бо рэдактарам раённай газеты быў сябра Партыі БНФ Аляксандр Маліноўскі.

Шмат работы выконвала Аляксандра Паўлаўна Старавойтава, якая працавала медсястрой у раённай бальніцы і за кошт сваіх адпачынкаў суправаджала дзяцей за мяжу, сачыла там за іх здароўем і ўмовамі жыцця. На жаль, сёння з намі гэтай цудоўнай жанчыны ўжо няма...

А яе муж Міхаіл Цімафеевіч Пракоф'еў быў такім працаголікам, што трэба яшчэ пашукаць.Складаў спісы дзяцей на аздараўленне, па вёсках высвятляў, каму перадаць неабходныя лекі, шукаў, якой сям'і больш за ўсё патрэбна гуманітарная дапамога і г.д.

Унікальны арганізацыйны талент!

Нямала дапамог нам і капітан міліцыі Тэльман Ісмаілаў, азербайджанец, які ажаніўся з мясцовай дзяўчынай.

Словам, у Слаўгарадзе ў нас была добрая сябрына аднадумцаў.

Аднойчы італьянцы прывезлі кожнаму жыхару раёна (38 тысяч чалавек!!!) па дзве чатырохсотграмовыя бляшанкі тушонкі. Прыйшло некалькі гумканвояў.

Такую колькасць бляшанак нават уявіць цяжка!

У 1992 годзе ў мяне з'явілася магчымасць перавезці жонку з дзецьмі ў Мінск, а сам я яшчэ 10 год жыў у Слаўгарадзе.

Пэўны час нават працаваў намеснікам старшыні райвыканкама. Узначальваў аграслужбу нашага раёна. Пры мне палова сельскагаспадарчых зямель была выведзеная з севазвароту, бо там нельга было нічога вырошчваць. На жаль, сёння ўсё вярнулася назад.

Потым у жыццё ўмяшалася «вялікая палітыка».

Калі стала відавочна, што «за цывілізаваным светам нас не павядуць», я, як іншадумец, стаў гэтаму актыўна супрацьстаяць і прыняў удзел у альтэрнатыўных прэзідэнцкіх выбарах 1999 года.

Тады мяне і звольнілі з працы. З Мінска дзеля гэтага прыязджаў цэлы дэпутат парламента».

А вось як бачыць падзеі тых год сын Віктара Рыгоравіча — Юрась Меляшкевіч:

«Дзень катастрофы на ЧАЭС запомніўся мне тым, што з вуліцы бацькі тэрмінова паклікалі мяне ў хату. Сказалі нешта накшталт — «радыеактыўнае сонца!».

Памятаю, як мы са страхам абмяркоўвалі нечаканую бяду і не ведалі, што рабіць надалей.

Падавалася, усе памром...

Да радыяцыі дадаўся развал савецкай сістэмы. Сумныя часы сталі яшчэ і шэрымі ад эканамічнага калапсу, велічэзных чэргаў і татальнага дэфіцыту.

І на гэтым фоне — прамень сонца. Мяне запрасілі ў Італію. За паўгода да дзевяці год.

Першы шок у мяне адбыўся акурат на ваенным аэрадроме, куды прызямліўся наш самалёт. Дзяцей перасадзілі ў аўтобусы. Кожнаму далі па піцы і бляшанцы «кока-колы» альбо «фанты». Такое я бачыў толькі ў мультфільмах.

У італьянскіх сем'ях нас сустрэлі быццам родных, але я ўжо вельмі сумаваў па маме, прачнуўся ноччу і заплакаў. Раніцай гаспадыня сказала, што на месяц будзе маёй другой мамай, і я больш не плакаў.

Напэўна, дзіцячыя ўспаміны пра Італію — лепшае з тых часоў.

Вакол Слаўгарада — прыгожая прырода (дастаткова ўспомніць знакамітую «блакітную крыніцу»), але сам горад у тыя часы быў не лепшым для жыцця месцам. І справа не толькі ў чарнобыльскай радыяцыі.

Камуністычныя ўлады ва ўсе часы амаль не думалі пра нейкую экалогію. Акурат праз наш двор цякла так званая рэчка-смярдзючка, куды з блізкай ЦЭЦ сцякаў мазут. Яе нават адмовіліся чысціць, проста схавалі ў калектар і засыпалі зямлёй.

Рэчка была адразу за дзіцячай пляцоўкай і аднойчы літаральна загарэлася. Прама як у тым мульціку... Толькі гарэў не акіян, а мазутная рэчка.

У 1992 годзе мы пераехалі ў Мінск, а ў 1993-м я пайшоў у пяты клас. Сталічны мікрараён «Малінаўка» нагадваў тады суцэльную будоўлю. З розных чарнобыльскіх рэгіёнаў людзей перасялялі сюды цэлымі вёскамі.

У нашым пад'ездзе жылі перасяленцы са Слаўгарадскага раёна, некаторыя добра знаёмыя, а ў суседнім — людзі з Чачэрска. Дамы камплектавалі пераважна «па зямляцкім прынцыпе». Амаль на сто адсоткаў іх насялялі вяскоўцы, якія ніколі не жылі ў горадзе, і псіхалогія ў іх таксама была чыста сялянская.

Хапала ўсяго...

Запомнілася, што паверхам над намі жыў чалавек, які прывёз з сабой пчол і паставіў на балкон вуллі. А пад вокнамі кожны год (да канца дзевяностых) капалі грады, дзе потым квітнела бульба. Яно і зразумела. Людзей адарвалі ад ладу, якім яны жылі стагоддзямі, ад таго, ад чаго кожны з іх не хацеў адмаўляцца, — і сілай кінулі ў гарадскія ўмовы.

Ніхто пра гэта тады не думаў.

Было вельмі цяжка. Бацька прыязджаў да нас са Слаўгарада амаль кожны тыдзень. 10 год жыў, так бы мовіць, «вахтавым метадам».

Сям'я Юрася Меляшкевіча — жонка Ганна, дачка Яніна, сын Станіслаў

Мяне са старэйшай сястрой Надзеяй выхоўвала маці Кацярына Іванаўна. Надзя пасля чарнобыльскай аварыі моцна хварэла — рак шчытападобнай залозы. Зрабілі аперацыю. Выратавалі. Надзея скончыла юрыдычны факультэт БДУ, працавала дырэктарам IT-кампаніі. Цяпер звольнілася, адпачывае, займаецца сваім здароўем і ўладкаваннем жыцця.

На жаль, іншым пашанцавала значна менш. Невядома, як Чарнобыль яшчэ адгукнецца ў нашым жыцці».

...Упэўнены, што сентэнцыю пра «цесны свет» чулі ўсе, але зараз я вымушаны агучыць яе зноў.

Неверагодны цуд!

Летам 1998 года Карла Бенеш тры дні жыла ў Слаўгарадзе ў доме Меляшкевічаў, восенню 2015-га ў яе доме ў Мюнстэры тры дні жыў (абсалютна незнаёмы) аўтар гэтай кнігі. Паміж дзвюма падзеямі — не толькі 23 гады часу і рэха Чарнобыля. Паміж імі — філасофія дабрыні.

Віктар Меляшкевіч, Карла Бенеш, Юрась Меляшкевіч, Кацярына Меляшкевіч

ГЛАВА IV

ПАГАРДЛІВАСЦЬ І ДАБРЫНЯ

Пра гэта ў тыя гады амаль не гаварылі, а ўсе падобныя
прыклады называлі «адзінымі выпадкамі».
Сёння арыенціры кардынальна змяніліся.
З сутарэнняў чалавечых душ выцягнутыя і зробленыя
дамінантамі самыя кепскія і агідныя «якасці» чалавечай
натуры – зласлівасць, ілжывасць, зайздрасць.
Калі паглядзець на ўсё гэта праз шкло пануючага
кар’ерызму, атрымаецца жудасная рэч.
Сёння пагардлівасць беднасці змянілася пагардлівасцю
«стабільнасці», і «адзінымі выпадкамі»
стала менавіта дабрыня.
Вельмі хочацца верыць, што так будзе не на вякі,
бо СВЯТЛО заўсёды перамагае цемру.

Ирина Грушевая вспоминает...

«Образно говоря, Геннадий бился в кровь о стену отечественной бюрократии, и мне очень хотелось ему помочь.

Безусловно, что-то у нас получалось, ибо Советский Союз уже трещал по швам. Рушилась стена лжи советской пропаганды. И прежде всего, по отношению к Чернобылю. Ложь обнаружилась вокруг того, что реально угрожает жизни. И это увидели очень многие. Одних только ликвидаторов были десятки тысяч.

Вначале никакой правдивой информации не было вообще. Позже мы узнали, что только пожарники ценой своих жизней спасли Европу от страшной беды.

А ведь кроме них было ещё огромное количество людей, которых можно было защитить, если бы сразу знали правду...

Увы...

Так совпало, что Геннадий, словно лупа, которая собирает вместе множество солнечных лучей и прожигает твердую поверхность, сумел сфокусировать несогласие существовать во лжи и нежелание жить по-старому.

Не только в нашей семье, но и в тысячах других белорусских семей. Когда люди осознали, в какой тьме лжи они жили — ленинизм, сталинизм, комму-

Выступает академик Евгений Конопля

низм, Чернобыль — родилось противодействие. Чернобыль стал последней каплей в череде мифотворчества и обмана.

Я благодарна судьбе за встречу с Геннадием и то, что мы вместе пережили время перемен. Как известно, жить в эпоху катаклизмов не хочет никто — говорят, их нужно вообще бояться, — но именно это время было самым счастливым и интересным в моей жизни.

Мы смогли его использовать как для собственного роста, так и для того, чтобы изменить ситуацию. И в стране, и в сознании людей.

Мы сумели многим помочь понять, что никто не изменит нашу жизнь, кроме нас самих. Именно мы сами, а не некий «добрый дядя», правительство, власть. Лучше самих людей, как и в чём им нужно помочь, не знает никто. Начинается всё с каждого из нас. И каждый ответствен за своего ребенка, свою семью, деревню, страну.

К счастью, нам удалось «втиснуться» в очень небольшое временное пространство — с 1988 по 1994 годы. По сути, всего шесть лет, но их оказалось достаточно для того, чтобы перевернуть наши личные жизни, жизни сотен тысяч белорусов и огромное количество жизней людей за рубежом.

1996 год. Третий конгресс «Мир после Чернобыля»

Строительство детской SOS-деревни

Мы как бы поднялись на высоту птичьего полета и увидели, что мир дышит так же и переживает точно так же, как и мы. Что все страшилки про «злобный враждебный капитализм» не более чем мифы советской пропаганды. Поднялись и увидели людей, которые хотят помочь попавшим в беду.

С этими людьми и начали вместе думать о том, как и что лучше делать, как привлечь побольше сторонников. Изучали узкую проблему досконально и становились экспертами в определённых областях. Ведь поначалу мы все очень многого не знали и не умели. Например, как помогать другим, организовывать детские поездки, собирать пожертвования и т.д.

На Западе об этом тоже не имели никакого представления...

Проходило огромное количество встреч, разговоров, мы анализировали ошибки, недочёты и даже полные провалы. Мы жили необыкновенно насыщенной жизнью, но с таким доверием друг к другу, что когда происходила какая-нибудь ошибка, не пытались сразу искать виноватых среди иностранцев, а говорили — у вас не получилось, потому что где-то ошиблись и мы.

Ни на Западе, ни на Востоке нет больше ни одной страны, куда бы (не туристами) с самыми наилучшими побуждениями приезжало столько иностранцев, и чьи дети оздоровлялись так массово.

Первый конгресс «Мир после Чернобыля». В центре — писатель Василь Быков

Папа Римский Иоанн Павел II принимает чернобыльских детей

Первая помощь. Отец Александр Надсон

Хотя поначалу бывало всякое...

Помню, после первых приездов в хойникской газете первый секретарь райкома партии писал: «Ездят тут всякие иностранцы, вынюхивают, заразу привозят...». Цитата буквальная.

У советских людей перед миром тогда был огромный страх, неприятие. Высокомерие насчёт того, что мы самые лучшие. А потом, когда они увидели, что на Западе люди их общественного статуса (врачи, учителя, инженеры, водители транспорта, таксисты, продавцы) живут гораздо лучше (на-

Вернер Линдеман

шим такое благосостояние и не снилось!), тогда началась демонстрация высокомерия бедности. Дескать, «нам бы их проблемы»...

Легко сказать, но очень трудно сделать. Геннадий осилил, практически сломал невозможное — психологию советского человека. Созданный им фонд кардинально перевернул мировосприятие людей.

Я работала преимущественно на Западе, где убеждала людей помогать Беларуси. Мне было непросто, но проще, чем Геннадию. Он избавлял мозги тысяч людей от ненависти, высокомерия бедности и ложной гордости.

Доводилось слышать: «Зачем у них просить помощи? Они же фашисты, которые уничтожили мою деревню!»

И тогда мы были вынуждены объяснять, что это обычная подмена понятий, что зло творили не они, что это дети и внуки, которые тоже страдают от того, что их отцы и деды когда-то были в нашей стране вместе с фашистами.

Всё было очень непросто, но когда люди начали ощущать себя людьми — благородными, великодушными и даже щедрыми, принимая иностранцев, когда они вместе — даже не с потомками, а с прямыми наследниками тех, кто разрушал их деревню — вместе плакали, пели песни, ходили в баню, пили водку, это было «тихой революцией», сделанной фондом «Детям Чернобыля».

Автобус для перевозки в Германию чернобыльских детей

Это с одной стороны.

Ломка восприятия советского человека произошла и с другой стороны. Никто не заставлял иностранцев нам помогать. Они сами приехали в Беларусь, чтобы во всём разобраться и всё оценить лично. В их сознании тоже произошла «тихая революция».

Конечно, было много тех, кто приезжал только для того, чтобы дать. И было немало тех, кто хотел только брать и ничего при этом не делать. Такие отношения тоже установились. Мир многообразен, и я не хочу его идеализировать.

Но фонд следовал философии, созданной Геннадием. Философии добра. Философии «давайте делать вместе».

Те, кто придерживался схемы «давать-брать», от нас ушли. И слава БОГУ!

Мы как бы складывали свои идеи в общий котел, а потом извлекали из него общее дело.

Например, в Белыничах в подвале детского дома установили сушильный агрегат, чтобы там не стояла вода, построили баню в Калинковичах и Быхове. То есть слово «вместе» всегда было главным.

Подарок немецкой полиции

Славгородский батюшка приветствует гостей

Из сострадания те же немцы приглашали белорусских детей месяц отдохнуть в их стране, а мы, как организация, разговаривая с людьми в городе, где будет укомплектована группа (строительной бригадой, например), предлагали им самим что-то для себя сделать.

Расскажу типичный случай.

Геннадий спрашивает: «Почему ваши дети едут за рубеж?» В ответ звучит: «Потому что мы живем в зараженной зоне». Тогда он говорит: «Хорошо, зона зараженная... Но у вас что, рук-ног нет? Что сделали хорошее конкретно вы? Теперь будете ждать очередную подачку? Так не пойдет. Раз ваши дети отдыхают в Золингене, сделайте хорошее для других детей!»

То есть, помогая людям, мы всегда старались разбудить в них самих активность. Чтобы они не были жертвами, которые протягивают руку за помощью, а сами были готовы что-то делать для других.

Например, если хотели строить церковь, то детей из радиационного Жлобина посылали за границу, а жлобинский комбинат бесплатно выделял для строительства железобетонные конструкции.

К сожалению, иждивенческой психологии проявлялось тоже немало...

Освящение каплицы около площади Бангалор

Близ Узды. Фабрика экологического питания

По опыту фонда знаю, что сначала человек держит протянутую руку — дай, потом открывает рот и просит положить в него, а потом этот рот увеличивается до размеров вселенной — и всё мало.

Ирина Грушевая представляет новый проект фонда

В больнице для чернобыльцев

Делать из человека паразита — не наш путь.

Всего за шесть лет (не только благодаря оздоровлению детей) нам удалось разбудить в людях инициативу. Возникли проекты помощи старикам, инвалидам, больным детям. Создавались соответствующие инициативные группы, и наши граждане с помощью иностранцев сами занимались социальной работой. Самостоятельной, а не той, которой занимались государственные структуры типа собесов.

Это было совершенно новое движение. За шесть лет оно обрело поистине впечатляющие масштабы. Если людям немножко помочь, непре-

Прием в православной епархии.
Выступает Митрополит Минский и Слуцкий Филарет, Патриарший Экзарх всея Беларуси

менно раскрываются самые лучшие качества каждого человека. Они есть внутри — у всех.

В 71 районе Беларуси Геннадию удалось создать подобные группы. Группы людей, которые были заинтересованы строить социальную работу, потому что благодаря ей у них начиналась совершенно новая жизнь. Их дети ездили на оздоровление за границу, к ним приезжали иностранцы, которые становились их новыми друзьями. Насущное становилось гораздо интересней, и они играли в нём далеко не самую последнюю роль.

Люди стали жить совсем по-другому. В любой момент руководителям инициативы, ответственным за набор детей или распределение гуманитарной помощи, они могли предъявить претензии по количеству детских поездок за границу, задать вопросы насчет правильности распределения гуманитарной помощи. Дескать, почему что-то делается не так, как бы им казалось справедливым.

К государственным структурам предъявить подобные претензии невозможно в принципе. Все двери там всегда будут закрыты. Здесь же каждый должен был публично аргументировать свое решение. И быть при этом предельно убедительным, иначе от его авторитета очень скоро ничего не останется, и освободившееся место займет кто-то другой.

Словом, формировалось гражданское общество.

Конечно, было немало ошибок, но все увидели, что при таком подходе жизнь становится более справедливой, насыщенной и разнообразной.

К слову, подобные примеры были очень показательны и для всех остальных. Сторонние люди стали приходить и говорить: хотим жить так же. Спрашивали, что нужно делать, и тут же генерировали свои идеи. Если речь шла о клубах пожилых людей, то предлагалось собрать дедушек-бабушек, подарить им на праздник цветы, испечь печенье, напоить стариков чаем и т.п.

Люди учились приносить другим радость. Порой это было просто потрясающе и давало такой эффект, что когда встал вопрос о возвращении государственной опеки (государство лучше знает, что людям нужно) и создании Департамента гуманитарной помощи, а тех, кто поднял голову, силой заставили ее вновь опустить, это стало настоящей трагедией.

К счастью, на тот момент мы уже успели понастроить столько, что никому и по сей день до конца не удалось разрушить.

Люди попрятались, но продолжали делать то, что делали раньше. Может, они использовали другие формы, может, эффект уже был не таким, как прежде, но полностью повернуть время вспять — не удалось».

ГЛАВА V

БЕРЛІНСКІЯ РАЗМОВЫ

Гэта было амаль звычайнае мерапрыемства —
паседжанне створанага ў 1997 годзе Міжнароднага
савета «Дзецям Чарнобыля». Цягам двух дзён у Берліне
ішло абмеркаванне таго, што трэба зрабіць, каб годна
адзначыць сумную дату 30-годдзя аварыі на ЧАЭС.
У нямецкую сталіцу прыехалі людзі з розных краін,
і я палічыў мэтазгодным к
рыху расказаць пра некаторых з іх.
Пра тых, у каго розныя лёсы, розныя погляды,
аднак ёсць тое, што аб'яднала ўсіх — Чарнобыль.
Пра тых, для каго чужая бяда стала сваёй.

CHERNOBYL
STOP TO NUCLEAR
PROTECT OUR

Інгрыд і Буркхарт Хамаер

Буркхарт Хамаер нарадзіўся 13 красавіка 1941 года ў горадзе Уна, што месціцца на паўночным захадзе Германіі. Нарадзіўся ў год, калі рэйтынг Гітлера быў самым высокім. Як вядома, пачалася вайна супраць Савецкага Саюза, так што Буркхарт — дзіця вайны.

Бацькі яго былі сацыял-дэмакратамі, чаго гітлераўскі рэжым, мякка кажучы, не прымаў. Цярпелі іх толькі таму, што не было нагоды для арышту.

Чаго нельга сказаць пра іншых...

У іх доме жыла жанчына, чый сын загінуў на вайне. Аднойчы яна сказала, што «гэтага Гітлера трэба павесіць...» Адзін з суседзяў пачуў і данёс. Жанчына знікла, а потым Хамаеры даведаліся, што яна ў турме.

Гэтая гісторыя з дзяцінства пакінула ў свядомасці Буркхарта вялікі адбітак. Пра тое, што было далей распавядае сам Буркхарт Хамаер:

«Пасля школы я паступіў ва ўніверсітэт, дзе вывучаў тэалогію і філасофію, пасля чаго стаў студэнцкім пастарам, бо вельмі шмат і шчыльна кантактаваў менавіта з моладдзю.

Для такога выбару былі сур'ёзныя падставы, і самая галоўная ў тым, што лічу: чалавек павінен быць заўсёды адкрытым у дачыненні да таго, што вышэй за яго. Вось мне і захацелася больш ведаць пра тое, што вышэй і мацней за нас. І што выходзіць за межы чалавечага ўяўлення пра свет.

Пра што мы думаем? Чаго баімся? У чым сутнасць сяброўства і варожасці? Адкуль яны паходзяць?

У 1986 годзе я выдаў кнігу з назвай «Масты ўзаемаразумення: за новыя адносіны з Савецкім Саюзам». Гэта быў надзвычай небяспечны перыяд супрацьстаяння паміж Захадам і Усходам, бо ракеты былі ў поўнай боегатоўнасці з абодвух бакоў.

У Заходняй Германіі пачаўся вялікі рух за мір.

У сваёй кнізе я напісаў, што нам абавязкова трэба з'ездзіць да тых, хто падчас вайны быў ворагам. Няхай людзі сустрэнуцца, пазнаёмяцца адзін з адным і разам скажуць — мы не жадаем вайны, мы супраць яе і не хочам больш адзін у аднаго страляць. Мы хочам міру.

Адразу пасля гэтага пагаварылі са студэнтамі і сфарміравалі групу для паездкі ў СССР. Так мы ўпершыню трапілі ў Мінск. Было гэта ў 1987 і 1990 годзе.

У адрозненне ад беларусаў, немцы шмат чыталі і чулі пра аварыю на Чарнобыльскай АЭС. Было багата інфармацыі са Швецыі, дзе адразу пасля аварыі зафіксавалі значнае павышэнне ўзроўню радыяцыі, шмат публікацый у газетах самой Паўднёвай Германіі і адпаведных перадач па радыё.

Да таго ж, сярод студэнтаў было нямала будучых медыкаў, фізікаў, хімікаў. У адзін голас яны гаварылі, што адбылося нешта вельмі кепскае.

У Мінску адбыліся сустрэчы ў Таварыстве сяброўства, камітэце Міру, Акадэміі навук. Паўсюль сустракалі нас вельмі ветліва, ахвотна размаўлялі на розныя тэмы. Нашы дзёрзкія студэнты пачалі задаваць пытанні пра Чарнобыль.

Маўляў, мы столькі пра гэта чыталі, а што пра Чарнобыль думаюць тут? У адказ гучала афіцыйнае — нічога не было. А калі нават нешта і было, мы ўсё трымаем пад кантролем...

Пасля размовы ў Акадэміі навук да нас падышоў адзін журналіст і сказаў: «Калі вы хочаце ведаць, што адбываецца ў нашай краіне на самой справе, то рушце ў Чырвоны касцёл на плошчы Леніна. У гэтым будынку, у пакоі пад лесвіцай, сядзяць людзі, якія дакладна скажуць, што адбылося».

Высветлілася, што там знаходзіўся будучы фонд «Дзецям Чарнобыля», які тады называўся Камітэтам. Так я пазнаёміўся з Генадзем і Ірынай Грушавымі.

1992 год. Ірына Грушавая і Буркхарт Хамаер

Буркхарт Хамаер

Што мяне тады вельмі моцна ўразіла, дык гэта рытм іх працы. Офіс нагадваў мурашнік — ходзяць людзі, вядуцца размовы, нешта друкуецца на пішучай машынцы. Усё бурліла, віравала. Падумалася, што з такімі людзьмі я і хачу супрацоўніцтва.

У такі момант звычайна цытуюцца словы аднаго вядомага фільма: «Гэта быў пачатак дзіўнага, цудоўнага партнёрства! « Агучу іх і я.

На той момант у нас ужо быў наладжаны добры кантакт з медінстытутам, але я ад яго адразу адмовіўся, патлумачыўшы, што хачу супрацоўнічаць з іншымі людзьмі.

Праз некаторы час, калі пачалося аздараўленне беларускіх дзяцей у Германіі, я сабраў тых, хто іх да сябе запрашаў, — і арганізаваў паездку ў Беларусь, у сем'і, адкуль былі гэтыя дзеці. Паехала каля шасцісот немцаў. Цэлы цягнік.

Дарэчы, такія паездкі ладзіліся пастаянна. І не толькі для немцаў.

Памятаю, аднойчы для бацькоў, чые дзеці прыязджаюць з Беларусі, мы арганізавалі нават самалётны чартар. Тая паездка была надзвычай «вясёлай», бо паліва для самалёта было аплачана толькі да Мюнстэра. Калі госці сабраліся вяртацца назад, высветлілася, што яго больш няма, а ў пілотаў няма грошай.

Прыйшлося ўсё аплачваць самому...

Кожны раз мяне вельмі ўражвалі чарговыя сустрэчы з нашай уласнай гісторыяй. Страшнай гісторыяй немцаў у Беларусі. Прыкладаў можна прывесці шмат, але адзін узгадваецца адразу — Хатынь. Вялікая колькасць немцаў нават не ведала, што там адбылося падчас вайны.

Калі немцы паехалі да бацькоў тых дзяцей, якіх яны прымаюць, то даведаліся аб усім наўпрост. Яны жылі ў людзей, якія расказвалі, што фашысты рабілі ў іх вёсках, як усё адбывалася. Немцы ўсё гэта слухалі. І дазнаваліся пра тое, як, напрыклад, у Карме стралялі дзяцей...

У сваю чаргу, расказвалі, як іх бацькі і дзяды загінулі на вайне, і яны раслі сіротамі.

Атрымлівалася, ад вайны пацярпелі ўсе. І тыя, хто забіваў. І тыя, каго забівалі...

Гэтыя размовы часта цягнуліся цэлыя ночы. Людзі з незвычайным даверам і адкрытасцю расказвалі адно аднаму гісторыі, а раніцай збіраліся ўсе на снеданне і разам плакалі.

І разам прыходзілі да высновы, што хочуць жыць у свеце, дзе няма войнаў, у свеце, дзе пануе мір.

Кожная такая сустрэча была мостам міру, узаемапаразумення паміж людзьмі. Узніклі тысячы такіх мастоў.

Другая вялікая тэма, якая мяне хвалявала тады і хвалюе зараз, — гэта Чарнобыль. Адбылося нешта такое, чаго ніхто ніколі не ведаў. І толькі разам мы маглі нешта зрабіць. У тым ліку і зразумець, што адбылося.

Інгрыд і Буркхарт Хамаер

Адчуць, што гэтыя людзі — не проста ахвяры, з якімі здарылася незразумелае і якім трэба дапамагаць звонку, і навучыць іх дапамагаць самім сабе самастойна. Не чакаць, што нехта прыйдзе і дапаможа, а рабіць нешта самім.

Зразумець гэта вельмі важна.

Шмат хто, сустракаючыся з вашымі людзьмі, чуў — зрабіце што-небудзь для нашых дзяцей! І многія немцы паехалі ў Беларусь. Фонд тлумачыў ім сітуацыю ў рэгіёнах, падказваў, дзе і што канкрэтна больш патрэбна.

Галоўны прынцып работы быў наступны. У тых, хто не жыве ў Беларусі і не пацярпеў, можа быць шмат добрых ідэй, аднак вырашальным павінна быць — што патрэбна тым, каму накіравана дапамога.

Мы не хацелі быць нейкімі вонкавымі ментарамі, якія вырашаюць, што і як трэба рабіць, таму што даюць грошы. Нам хацелася бачыць у беларусах не аб'ект для дапамогі, а роўных партнёраў.

У гэтым сэнсе фонд «Дзецям Чарнобыля» аказаўся ўнікальным, бо мы ўбачылі крыніцу сапраўднай інфармацыі пра тое, што больш за ўсё патрэбна беларусам. Мы зразумелі, што там сабраліся людзі, якія не збіраюцца чакаць, пакуль прыйдзе з дапамогай нейкі «добры дзядзька», а імкнуцца дапамагаць сабе самі.

Натуральна, што такі падыход спадабаўся не ўсім. Некаторыя немцы (і не толькі) не зразумелі гэтай філасофіі. Яны казалі, што ў Беларусі не могуць ведаць, што ім на самой справе трэба. Маўляў, мы ведаем лепш, што трэба беларусам, што ім дапаможа насамрэч; мы даем грошы, таму і вырашаць, на што іх выдаткоўваць, будзем самі...

На гэты конт ёсць добрая прымаўка: рука, якая дае, заўсёды зверху. Мы не хацелі падзелу на «тых, хто дае» і «тых, хто бярэ». На рукі «зверху» і рукі «знізу». Мы імкнуліся да рэальнага партнёрства.

Менавіта гэта і стала «яблыкам разладу». Некаторыя немцы пачалі публічна выказваць сваю незадаволенасць і называць фонд «Дзецям Чарнобыля» ледзь не злачынцамі. Загучалі плёткі пра нейкі крадзеж, карупцыю, махлярства...

Каб абараніць фонд ад такога кшталту папрокаў (мякка кажучы — хлуслівых) і такіх «памочнікаў», тыя, хто думае інакш, вырашылі адкрыць у Германіі спецыяльны рахунак, які б адпавядаў усім нямецкім законам і для ўсіх быў цалкам празрыстым. Менавіта на гэты рахунак павінны былі ісці ўсе сродкі для ажыццяўлення беларускіх праектаў.

З гэтага моманту ўсе «фінансавыя» спрэчкі і дыскусіі наконт таго, ці правільна выкарыстоўваюцца грошы, спыніліся — таму што ўсё было відавочна.

Генадзь Грушавы і Буркхарт Хамаер

У гэты ж час мы стварылі Асацыяцыю чарнобыльскіх ініцыятыў Германіі (Bundesarbeitsgemeinschaft «Den Kindern von Tschernobyl in D-d»e-V). Я стаў яе старшынёй. У нашых шэрагах аб'ядналіся больш за 250 нямецкіх ініцыятыў.

Было гэта ў 1992 годзе.

Каб інфармаваць усе нямецкія ініцыятывы пра тое, што адбываецца ў нашай Асацыяцыі і беларускім фондзе, я пачаў выпускаць адмысловы бюлетэнь. Па сутнасці, гэта быў абмен досведам і думкамі. У маім архіве захаваліся ўсе нумары гэтага бюлетэня.

У 1997 годзе мы стварылі яшчэ адну структуру — Міжнародны савет «Дзецям Чарнобыля», у які ўвайшлі прадстаўнікі 21 дзяржавы. Мне пашанцавала стаць аўтарам «Чарнобыльскай хартыі» — гэта своеасаблівы кодэкс, маніфест тых, хто займаецца ва ўсім свеце чарнобыльскім праблемамі.

Сярод асноўных тэзісаў гэтага дакумента — імкненне да міру, што стала прычынай разыходжання ў поглядах з амерыканцамі, калі пачалася іх першая вайна з Іракам.

У тым жа годзе на сваё паседжанне мяне запрасіла ААН. У іх праходзіла сустрэча патэнцыйных донараў — тых, хто дапамагае справіцца з чарнобыльскімі праблемамі.

На гэтую сустрэчу былі запрошаны і прадстаўнікі дзяржаў, якія больш за ўсё пацярпелі ад аварыі на ЧАЭС. Яны нічога не казалі пра Чарнобыль. Толькі прасілі грошай, а я гаварыў пра людзей, якія пакутуюць ад радыяцыі, пра іх дзяцей, пра мужных змагароў, якія дапамагаюць сабе самі.

То бок, у ААН адбывалася тое, пра што мы не раз казалі ў Германіі. Беларускія ўлады жадалі атрымліваць гуманітарную дапамогу, аднак не жадалі прызнаваць палітычны складнік трагедыі.

Як бы ў працяг гэтага ў 1997 годзе ў Беларусі быў створаны Дэпартамент па гуманітарнай дапамозе. Ён наўпрост падпарадкоўваўся прэзідэнту.

Тыя замежнікі, якія працавалі з дзяржаўнымі структурамі, для сваёй работы атрымлівалі «зялёнае святло». У іх не было ніякіх праблем, калі яны трымаліся прынцыпу не гаварыць пра тое, чаму патрэбна іх гуманітарная дапамога.

То бок, за лекі — дзякуй, а пра тое, чаму людзі хварэюць — ні слова...

Па сутнасці, беларуская ўлада, якая адчувала вялікія цяжкасці ў вырашэнні эканамічных праблем, зрабіла гэтых замежнікаў сваімі памагатымі, змоўшчыкамі злачынства.

Іншымі словамі, з дапамогай аўстрыйцаў, немцаў, італьянцаў і г.д. беларуская дзяржава ўмацоўвала свой імідж, а тым замежнікам, хто працягваў супрацу з фондам, рабілася ўсё цяжэй і цяжэй.

Добра вядома, што дзейнасць фонду «Дзецям Чарнобыля» некалькі разоў прыпынялася, доўгі час была забарона на паездкі беларускіх дзяцей за мяжу.

Менавіта ў такіх умовах актыўнасць Міжнароднага савета стала надзвычай важнай, бо як толькі пачаліся спробы крыміналізаваць дзейнасць фонду, мы стварылі Міжнародную камісію, якая павінна была абвергнуць усе абвінавачванні КДБ, Савета Бяспекі, следчых органаў. Так яно і адбылося.

Дзевяць чалавек з васьмі краін свету прыехалі ў Савет бяспекі Беларусі, дзе не пачулі ніводнага доказу злачыннай дзейнасці Грушавых.

Я хачу скончыць свой расповед адным эпізодам з Бібліі. Калі да Хрыста прынеслі паралізаванага чалавека, ён не даў нейкіх казачных лекаў, не зрабіў нейкага цуду, хаця мог. Ён сказаў: «Уставай і ідзі! Ты можаш!» У гэтым і ёсць наша асноўная філасофія — людзі павінны вучыцца дапамагаць сабе самі, трымаць спіну прама і не згінацца перад тымі, хто хоча нас апусціць да ролі ахвяры».

Расказваючы пра сваё жыццё, Буркхарт Хамаер узгадваў многіх людзей, якія яму дапамагалі, але больш за ўсё — сваю жонку Інгрыд, таму будзе цалкам лагічным агучыць і яе кароткі аповед:

«Буркхарт быў пастарам у студэнцкай грамадзе, а я ў парафіі, у прыгарадзе Мюнстэра. Пачынаючы з 1992-га, мы шмат год прымалі дзяцей з вёскі Свенск Слаўгарадскага раёна. Групы па 20--30 чалавек чатыры тыдні жылі ў нямецкіх сем'ях. Пачыналася ўсё з урачыстага богаслужэння, дзе дзяцей з Беларусі віталі прыхаджане. Потым іх забіралі па сем'ях.

Так было да 1999 года, то бок, сем год.

Можна ўзгадаць шмат цікавых выпадкаў, але пра адзін хочацца расказаць асобна. У адной прыхаджанкі быў вялікі сад. Аднойчы нямецкая моладзь разам з беларускімі дзецьмі правялі там вельмі цікавае мерапрыемства пад назвай «Працягні мне сваю руку». Удзельнікам раздалі гліну, на якой кожны зрабіў адбітак сваёй далоні.

У той жанчыны была печ для абпалу гліны. На чарговым богаслужэнні ўсе разам спявалі песні, а потым абмяняліся глінянымі вырабамі. Немцы аддалі свае беларусам, беларусы — немцам. Гэта быў вельмі прыгожы сімвал сяброўства.

І ўвогуле. Прыхаджане мяне заўсёды моцна падтрымлівалі. У тым ліку і моладзь. У іх быў склеп, дзе захоўваліся розныя рэчы. Яны збіраліся там разам з беларускімі дзецьмі і прапаноўвалі ім карыстацца сваімі веласіпедамі і гуляць сваімі мячыкамі. Разам каталіся па возеры на маленькіх яхтах.

Потым мяне ў якасці святара накіравалі на працу ў шпіталь, і парафія значна змянілася. Змяніўся і змест маёй дзейнасці. Магчымасці арганізоўваць аздараўленне беларускіх дзяцей ужо не было і я проста дапамагала Буркхарту працаваць больш эфектыўна».

Эва Фіджыстол

Напэўна, у сваім жыцці такой матывацыі я яшчэ не чуў. Эва Фіджыстол прыехала з Нарвегіі ў Берлін аўтобусам, таму што «ў гэтым годзе шмат лётала самалётам і нанесла вялікую шкоду экалогіі».

Каб было ўсё больш відавочна (хай даруюць усе жанчыны свету), я скажу, што нарадзілася яна ў 1933 годзе. Не трэба быць матэматыкам кшталту Лабачэўскага, каб палічыць, колькі ёй цяпер год, і ўявіць сабе 26 гадзін дарогі аўтобусам.

«Я нарадзілася ў маленькай нарвежскай вёсцы бліз вядомага горада Берген. Яна месціцца на самым беразе мора, і каб дабрацца да вёскі су-

Эва Фіджыстол (справа) і Ірына Грушавая

седняй, у тыя часы трэба было выдаткаваць цэлыя суткі. Зараз гэта тры гадзіны на маторнай лодцы. Мае бацькі працавалі настаўнікамі. У нас быў агарод, вялікі сад, басейн, дзве авечкі, дзесяць курачак, свінка і вельмі шмат кветак.

Калі мне споўнілася дзевяць год, бацька памёр, аднак маці вельмі хацела, каб мы з сястрой (сястра меншая за мяне на два гады) атрымалі адукацыю. Да 14-ці год я вучылася ў школе нашай вёскі. Потым пяць год жыла (у іншым месцы) у цёткі, хадзіла там у гімназію. Затым паехала ў Осла, дзе паступіла ва ўніверсітэт. Вывучала матэматыку, фізіку, іншыя навукі, а мая дыпломная работа (1962 год) датычылася атамнай энергетыкі, якая ў той час была надзвычай папулярнай. Яна лічылася вельмі карыснай, таму ўсе займаліся гэтым пытаннем з асаблівым імпэтам. Фізікі-ядзершчыкі карысталіся асаблівай павагай. Усе лічылі, што за гэтым — будучыня.

Сёння ў людзей, напрыклад, такое ж захапленне камп'ютарнымі тэхналогіямі.

У 1959 годзе Нарвегія пабудавала свой першы ядзерны рэактар, які выкарыстоўваўся выключна для навуковых даследаванняў. Калі не памылюся, ён (па навуковых мэтах) быў адным з першых у свеце.

У гэты час я вельмі зацікавілася рухам, які змагаўся супраць атамнай зброі.

Потым выйшла замуж, нарадзіліся чацвёра дзяцей. Працавала настаўніцай у школе, гімназіі, а затым перайшла ў інстытут, які рыхтаваў настаўнікаў.

Мой муж быў прафесарам старажытных моў (нарвежскай і нямецкай) і яго на год запрасілі чытаць лекцыі ва ўніверсітэце нямецкага горада Фрайбург, куды мы пераехалі ўсёй вялікай сям'ёй.

Было гэта ў 1982 годзе і працягвалася да 1983-га.

У Германіі тады праходзіла шмат дэманстрацый супраць атамнай энергетыкі, і я пазнаёмілася з людзьмі, якія бралі ў іх удзел.

У Фрайбургу ёсць вельмі вялікі экалагічны інстытут.

Я адразу стала яго сябрам, бо ведала шмат інфармацыі пра атамную энергетыку. Дзеці падрасталі, і ў мяне было ўсё больш і больш часу цікавіцца гэтай тэмай. На грамадскіх пачатках я актыўна пачала займацца ахо-

Моладзевы форум. У цэнтры — Эва Фіджыстол

вай навакольнага асяроддзя. Мы пісалі кнігі, удзельнічалі ў акцыях пратэстаў, выпускалі ўлёткі, запрашалі палітыкаў, размаўлялі з імі. Мы — гэта арганізацыя «Сябры Зямлі». Дакладней, яе нямецкае аддзяленне.

Пасля таго, як адбылася аварыя на Чарнобыльскай атамнай станцыі, я зразумела, што гэта вельмі сур'ёзна — і напісала адпаведны артыкул для адной з біргенскіх газет.

Шчыра кажучы, у многіх гэта выклікала смех. Маўляў, Чарнобыль так далёка ад Нарвегіі...

Пра тое, што гэта не так, мы даведаліся значна пазней, а тады большасць была цалкам бестурботнай на гэты конт. Людзям падавалася, што бяда іх ніколі не закране. На жаль, з часам гэтая памылка стала відавочнай.

Толькі адзін прыклад.

Як вядома, авечкі ў нас звычайна ўсё лета пасвяцца ў гарах. Зараз там — павышаны ўзровень радыяцыі. Калі жывёлы вяртаюцца да сваіх гаспадароў, тыя па нарвежскіх законах не маюць права адразу прадаваць мяса, а павінны яшчэ тры месяцы карміць іх чыстымі рэчывамі. І то не факт, што тады мяса можна будзе прадаваць.

Пасля ўстаноўленага тэрміну да фермера прыходзіць спецыяльная камісія, якая робіць адпаведныя аналізы. Выпадкова абіраюцца тры авечкі, і нават калі адна з іх будзе не адпавядаць патрэбным нормам, кармленне ўсіх чыстымі рэчывамі працягнецца яшчэ мінімум на шэсць тыдняў.

Зроблена гэта для таго, каб з арганізмаў жывёл выходзіў цэзій, і ў гандаль мяса паступала абсалютна чыстым.

Ірыну Грушавую я сустрэла ў 1993 годзе ў Італіі, дзе праходзіў еўрапейскі экуменічны Форум жанчын-хрысціянак, і куды яна прывезла выставу дзіцячых малюнкаў. Ірына тады расказала пра тое, што адбываецца ў Чарнобылі і рэгіёнах, якія пацярпелі ад аварыі. Пасля аварыі на ЧАЭС прайшло ўжо сем год.

Яе расказ літаральна шакаваў. Я стала сябрам міжнароднага руху па барацьбе з наступствамі Чарнобыля і неўзабаве звярнулася да кіраўніцтва свайго інстытута з просьбай фінансаваць паездку ў Беларусь.

Трэба адзначыць, што арганізавала яе Ірына, як заўсёды, добра. Мы аб'ехалі многія пацярпелыя ад радыяцыі раёны Магілёўскай вобласці. Наведалі дзіцячыя дамы, бальніцы, жытло звычайных людзей. Пабывалі нават у так званых «закрытых зонах». Глядзелі, слухалі, размаўлялі.

Пасля гэтай паездкі я выпусціла брашуры, кніжкі, друкавала шмат артыкулаў з фота забруджаных радыяцыяй мясцінаў і людзей, якіх там сустракала.

Потым паездку мне прапанавалі паўтарыць. Толькі ўжо не адной, а зладзіць яе для выкладчыкаў з розных гарадоў Нарвегіі. У нашай групе было 25 чалавек, і мы прыехалі ў Беларусь, каб пазнаёміцца з сітуацыяй, так бы мовіць, на месцы.

Сярод іншага пабывалі ў магілёўскім філіяле радыебіялагічнага інстытута, які тады месціўся побач з Мінскам у Аксакаўшчыне, і там доктар Астапенка паказаў нам аддзяленне, дзе знаходзіліся людзі з высокімі паказчыкамі радыяцыі.

Яны яшчэ не былі хворымі, бо «набраць» радыяцыю яшчэ не азначае захварэць. Усё залежыць ад імуннай сістэмы арганізма. Адны пачынаюць хварэць адразу, іншыя — праз некалькі год.

Потым мы паехалі ў Чачэрск, Касцюковічы і г. д. — і на свае вочы бачылі, як там жывуць людзі, як хварэюць на не тыповую «прамянёвую» хваробу і на тое, што, на першы погляд, не мае дачынення да радыяцыі.

Пабывалі ў Слаўгарадзе, на сімвалічных могілках пахаваных вёсак, у школе вёскі Ржаўка, а ў Бярэзінскім запаведніку разам з тымі, хто займаўся праблемамі экалогіі, правялі адпаведны семінар.

Словам, па насычанасці інфармацыяй тая паездка была надзвычай цікавай.

Вынікам жа яе стала тое, што па ўсёй Нарвегіі пачалі працаваць групы дапамогі Беларусі. Ваш боль стаў нашым.

У Нарвегіі ёсць фонд, які носіць імя прафесара Рафта, вядомага тым, што ўсё сваё жыццё змагаўся за правы чалавека. Узнагарода гэтага фонду лічыцца першай прыступкай да знакамітай Нобелеўскай прэміі. Паколькі я тады працавала ў Вышэйшай школе эканомікі, то была сябрам праўлення гэтага фонду і шмат рабіла з імі разам.

У 1999 годзе склалася такая сітуацыя, што ўся чарнобыльская работа ў Беларусі была ўзята пад жорсткі дзяржаўны кантроль, і Генадзь Грушавы вымушаны быў з'ехаць у Германію, каб абараніцца ад нападаў Савета Бяспекі.

У гэты час я вырашыла, каб выказаць міжнародную падтрымку фонду «Дзецям Чарнобыля» і асабіста Генадзю, вылучыць яго кандыдатуру на атрыманне прэміі імя прафесара Рафта.

На атрыманне прэміі было два кандыдаты — Генадзь Грушавы і прэзідэнт Паўднёвай Карэі, які хацеў аб'яднаць Паўночную і Паўднёвую Карэі, за што яго палітыку называлі «сонечнай».

У наступным годзе яго наміналі на Нобеля, а тады карэец саступіў Генадзю Грушавому, які пры галасаванні набраў на адзін голас больш.

Менавіта ў Ліліхамеры мы і вырашылі — усе нарвежскія арганізацыі, якія па чарнобыльскай праблематыцы нейкім чынам працуюць з Беларуссю, аб'яднаць у адну сетку. Правесці адпаведную сустрэчу, куды запрасіць беларускіх партнёраў. Я прапанавала Генадзя, Ірыну і прафесара Васіля Несцярэнку.

Сустрэча адбылася. Мяне абралі каардынатарам дзейнасці ўсіх нарвежскіх ініцыятыў і іх беларускіх сяброў.

Паколькі ў палітычным плане (беларуская дзяржава паступова наступала на фонд «Дзецям Чарнобыля») сітуацыя станавілася ўсё больш і больш складанай, наш рух пачаў расколвацца.

Многія не захацелі браць удзел у справах, якія ў Беларусі могуць назваць палітыкай; вырашылі абмежавацца выключна гуманітарнай дапамогай. Маўляў, прывозім, раздаём і — усё. Дапамагаць людзям нешта змяняць у сваім жыцці — гэта палітыка, і мы туды не лезем. Чужыя палітычныя пытанні нас цікавіць не павінны.

На жаль, такую пазіцыю абралі даволі шмат нарвежскіх ініцыятыў, аднак я лічыла, што падтрымка патрэбна і тым, хто займаецца такой «палітыкай».

Усвядоміўшы гэта, звярнулася па фінансавую дапамогу ў Міністэрства замежных спраў Нарвегіі. Там вырашыла падтрымаць маладзёвы праект, які на той момант ужо працаваў. Пасля таго, як Генадзь Грушавы атрымаў

Выступае Эва Фіджыстол

прэмію імя прафесара Рафта, ён накіраваў гэтыя невялікія грошы менавіта на новыя маладзёвыя праекты. Мэта іх была ў тым, каб выхаваць моладзь, якая будзе цікавіцца экалогіяй і не прымаць атамную энергетыку.

Так у нашай дзейнасці з'явіўся новы складнік — маладзёвы. Маладзёвыя форумы заўсёды выпадалі на першы тыдзень снежня і прымяркоўваліся да Міжнароднага дня правоў чалавека, які і адзначаецца 10 снежня.

Каб пастаянна пераконваць фонд Рафта ў неабходнасці такой дзейнасці, даводзілася рабіць шмат інфармацыйнай работы, і да апошняга часу гэта ў мяне атрымлівалася.

А зараз — пра паралельны напрамак.

Я была сябрам шмат якіх жаночых арганізацый. Адна лінія была экуменічнай, пра якую мы ўжо ўзгадвалі. А другой стала палітычная Міжнародная Ліга жанчын за мір і свабоду. Я ўступіла ў гэтую арганізацыю ў Нарвегіі і хутка наладзіла адпаведныя кантакты.

Богу стала патрэбна, каб беларускім партнёрам стала створаная ўжо знаёмай мне Ірынай Грушавой структура. Нашым агульным праектам стаў праект, звязаны з гандлем людзьмі.

Дзякуючы яму, мы змаглі адкрыць у Гомелі, Магілёве, Ельску і Акцябрскім кансультацыйныя цэнтры для жанчын і дзяўчат, якія пацярпелі ад хатняга гвалту.

Гэта быў вельмі цікавы праект. Працягваўся ён дзесяць год, пакуль беларуская дзяржава канчаткова не перакрыла кісларод, то бок, цалкам перастала падпускаць грамадскія арганізацыі да ахвяр гвалту.

Натуральна, што гэты праект мы не аддзялялі ад іншых, чыста чарнобыльскіх, бо часта гэта было адно цэлае.

У Беларусі я ўжо пабывала 11 разоў.

У вашай краіне за гэты час з'явілася шмат чаго. Перш за ўсё, візуальна. Калі я была ў вас упершыню, усё было нейкім шэрым, абшарпаным. У крамы не хацелася ўваходзіць — яны выглядалі не вельмі прывабна. Кафэ і рэстаранаў, дзе можна было б проста пасядзець і папіць кавы, фактычна не было. Паўсюль чакалі, што ты зробіш сур'ёзны заказ.

Зараз такога няма, усё ўтульна і ветліва. На вуліцах у вас чыста, але я добра ведаю, як гэта дасягаецца. Чысціня гэта — за кошт таго, што бедныя людзі баяцца на вуліцах прасіць міласціну, бо іх адтуль выганяе міліцыя.

Прыкметна, што людзі жывуць не так свабодна, як раней. Падчас сваёй нядаўняй паездкі я пыталася ў людзей наконт іх думак аб атамнай станцыі. Людзі не хацелі пра гэта размаўляць, а адразу пераводзілі размовы на іншыя тэмы. Мне не ўдалося атрымаць ніводнага (хоць якога-небудзь) адказу. Больш за тое, кіраўнік нашай групы не раз заклікаў абмяркоўваць такія тэмы не з беларусамі, а ў сваім аўтобусе.

Радыеактыўнасць пагражае ўсяму свету. У Беларусі гэта бачна больш рэльефна, таму ўсе мы павінны нешта рабіць. Праблемы з радыяцыяй ёсць паўсюды, але не паўсюды пра гэта гавораць. На мой погляд, бліжэйшыя дзесяць год трэба дэмантаваць сто атамных рэактараў, якія ёсць у Еўропе. Плюс прыбраць іх адкіды. Гэта надзвычай дарага, але гэта трэба зрабіць дзеля нашых нашчадкаў».

Эва Квісторп

Гэта было адно з самых позніх па часе інтэрв'ю. Нягледзячы на тое, што Эва актыўна ўдзельнічала ва ўсіх мерапрыемствах Міжнароднага савета «Дзецям Чарнобыля», пагаварыць з ёй персанальна атрымалася толькі познім вечарам на буйным пісьменніцкім фэсце, які ў той дзень прымаў Берлін.

Увогуле ж Эва Квісторп у Германіі — асоба амаль легендарная. У 1979 годзе яна (з сяброўкай Петрай Кэлі) была сярод тых, хто ствараў адну з асноўных партый краіны — Агульнагерманскую партыю зялёных.

2004 год. Барселона. Форум міру.
Эва Квісторп ля стэнда фонду «Дзецям Чарнобыля»

«Ужо тады ў нас быў дакладны канцэпт будучыні Еўропы. Нягледзячы на тое, што ў 1968 годзе ў Чэхаславаччыну ўвайшлі савецкія танкі, у канцэпце была і гэтая краіна, бо мы цвёрда верылі — правы чалавека стануць галоўнымі нават там. Еўропа абавязкова будзе адзінай — мы не хацелі, каб дзве звышдзяржавы, Амерыка і Савецкі Саюз, выкарыстоўвалі яе як поле бою паміж сабой. Спачатку — поле халоднай вайны, а потым і «гарачай», з выкарыстаннем атамнай зброі.

На шчасце, гэтага не адбылося, але здарылася не менш страшнае — Чарнобыльская катастрофа.

У студэнцкія гады, як і ўся моладзь (1968 год — час неспакойны), я захаплялася «левымі» ідэямі, працамі Сталіна, Леніна, Маа, але цяпер нічога, акрамя сумнага смеху, гэта ў мяне не выклікае. Практыка абсалютна не адпавядае тэорыі.

Я мала ведала пра Хірасіму, але затое вельмі шмат чытала пра «мірны» атам. Моладзі тады падабалася ідэя прымянення «мірнай» атамнай энергіі. Тое, што адбылося пазней, разбурыла і гэты міф».

На пачатку 80-х гадоў мінулага стагоддзя ў Заходняй Германіі разгарнуўся беспрэцэдэнтны рух за мір. На адпаведныя дэманстрацыі збіраліся сотні тысяч людзей. Аднойчы каля паўмільёна дэманстрантаў стварылі ў Боне так званы «жывы цэп» — узялі адзін аднаго за рукі — і так стаялі.

У нямецкай гісторыі чалавечы цэп такой даўжыні стварылі ўпершыню.

Канешне, была сярод іх і Эва Квісторп, бо ўявіць такое без удзелу гэтай суперактыўнай жанчыны немагчыма. Падчас размовы я нават дзеля жарту хацеў убачыць за яе спінай маторчык з прапелерам.

На мой жарт Эва адказала, калі пасля развітання пачала шукаць свой «мерседэс». Ім аказаўся звычайны ровар, на якім яна паехала з хуткасцю бывалага велабайкера і нават не верылася, што не так даўно гэтай жанчыне споўнілася семдзясят год...

Падобныя да нямецкага маршы за мір у тыя часы ладзіліся і ў іншых еўрапейскіх сталіцах — Лондане, Парыжы, Афінах, Мадрыдзе, Рыме. Безумоўна, сярод дэманстрантаў было нямала тых, хто асацыяваў ядзерную зброю выключна з Амерыкай, аднак Эва Квісторп, якая ўжо пазбавілася камуністычных міфаў (як і Вацлаў Гавал у Чэхаславаччыне), належала да іншай групы. Той, што выступала за мірную Еўропу без пагрозы з двух бакоў — ЗША і СССР.

Ужо існавала «Хартыя-77», пачынаўся рух «Салідарнасць» — таму цалкам лагічным было стварэнне падобнай структуры і ў Германіі. Разам з ужо ўзгаданай Петрай Кэлі (на жаль, яе забілі ў 1992 годзе) Эва стварыла групу, якая «паміж двух агнёў» — Злучанымі Штатамі Амерыкі і Савецкім Саюзам — змагалася і супраць ядзернай зброі, і за захаванне правоў чалавека.

Нямецкае кіраўніцтва тады выступала за паслабленне ваеннай напругі і зніжэнне супрацьстаяння ў Еўропе, а людзі накшталт Эвы Квісторп хацелі бачыць сябе па-за любымі вайсковымі блокамі (Варшаўская дамова, НАТА) і стваралі для гэтага фундамент.

Агульнымі намаганнямі ўсе яны дасягнулі стварэння глебы, базы для таго, каб тагачасныя лідары СССР (Міхаіл Гарбачоў і Эдуард Шэварднадзэ) аб'явілі канцэпт «Еўропа — наш агульны дом».

«У тыя часы я ўскладала на Гарбачова вельмі вялікія надзеі, бо чытала яго артыкулы, чула выступ на партыйным з'ездзе. Здавалася, што прыйшоў палітык новага тыпу.

Надзея рухнула разам з дахам чацвёртага энергаблока Чарнобыльскай атамнай станцыі. Гэта быў шок.

28 красавіка 1986 года ў навінах я ўбачыла здымак аварыі і сказала: «Божа! Чарнобыль... А дзе гэта?»

Калі мая маці падчас вайны ў Эсэне бачыла дамы, якія гарэлі ад бомбаў, яна спрабавала іх тушыць. У мяне ўзнікла такая ж рэакцыя на Чарнобыль. Адразу захацелася нешта рабіць, нешта тушыць.

Паколькі гэта было вечарам, то я сама сабе сказала: «Каб разабрацца ў гэтай сітуацыі і пагасіць пажар, неабходна быць максімальна спакойнай і

сканцэнтраванай, а для гэтага зараз трэба легчы спаць. Раніцай абудзішся — і нічым іншым, акрамя тушэння гэтага пажару, займацца не будзеш».

Я тады жыла ў Боне. Памятаю, быў цудоўны вясновы дзень. Навокал цвілі кветкі; прыгажосць, парадак. Напэўна, у мініяцюры такім павінен быць і ўвесь наш свет.

Падумалася, што, хутчэй за ўсё, людзі каля Чарнобыля таксама любуюцца гэтай прыгажосцю і нічога не ведаюць пра нябачную для вачэй радыяцыю, якая пазбаўляе іх здароўя і будучыні.

Раніцай я адразу накіравалася ў бундэстаг, дзе працавала ў той час, і ўсю дарогу думала, што навакольны свет не аднастайны, што ёсць яшчэ нешта, што чалавек не можа ўспрыняць органамі адчуванняў. Шкодны свет радыяцыі. Жудасна!

У той дзень у нас была канферэнцыя па праблемах Афрыкі. Мне падавалася, што за ноч калегі вырашаць змяніць тэму, што ўсе думаюць, як і я.

На жаль, гэтага не адбылося. Прэзідыум не змяніў «павесткі дня» і мяне гэта вельмі моцна абурыла. Я не вытрымала і выйшла з залі. А выканаўчаму дырэктару «зялёных» сказала, што не магу чуць рэчы, якія сёння нельга лічыць экстраардынарнымі і галоўнымі. Што пайду ў савецкую амбасаду (тады яна была ў Боне), буду патрабаваць хоць якую-небудзь інфармацыю і тлумачэнні пра тое, што насамрэч адбылося ў Чарнобылі. Радыеактыўнае воблака прасоўваецца хутка, і нам трэба, пакуль яно не дагнала людзей, папярэдзіць іх пра небяспеку.

Эва Квісторп на адпачынку

У пасольстве СССР я была ўпершыню. Агромністы палац, дзе ў скураных крэслах літаральна патаналі мясцовыя функцыянеры.

Адразу мяне ніхто не прыняў, сказалі пачакаць. Канешне ж, доўга чакаць я не магла, бо, паўтаруся, радыеактыўнае воблака прасоўвалася вельмі хутка. Вырашыла там жа напісаць адпаведную заяву, дзе сказала, што ў нямецкім парламенце ёсць людзі, якія патрабуюць праўду пра тое, што адбылося ў Чарнобылі.

Магчыма, мяне і не прынялі, таму што ведалі, хто просіцца на аўдыенцыю. Ведалі і тое, што ў Швецыі ўжо зафіксавалі павышэнне радыеактыўнага фону...

Пасля гэтага я рушыла ў бюро нашай партыі. Акрамя нейкага аднаго супрацоўніка там нікога не было. Цікава, што ён ужо пачаў пісаць заяву для прэсы наконт чарнобыльскага здарэння. Першымі сказамі там было: «Капіталізму трэба ўсё больш і больш атамнай энергіі. Мы супраць гэтага! Трэба адключыць усе атамныя ўстаноўкі...»

Гэта глупства было тыповым для тых, хто прызвычаіўся крытыкаваць толькі Захад. Як сябру праўлення партыі «зялёных» усёй Германіі, мне прыйшлося «надавіць» на стваральніка заявы сваім аўтарытэтам і прымусіць цалкам перапісаць уступ.

Першыя словы павінны былі быць такімі: «Мы ўзрушаныя катастрофай, якая адбылася ў Чарнобылі, і якая толькі-толькі пачынаецца. Мы патрабуем, каб нам расказалі, куды рухаецца воблака, колькі ўжо ёсць ахвяр і што рабіць тым, хто пад яго трапляе?»

У гэтай жа заяве я патрабавала, каб людзі не выходзілі на вуліцы. Патрабавала адмяніць усе першамайскія дэманстрацыі і заклікала маці вырашаць, ці трэба іх дзецям у гэтыя дні выходзіць з хат і чым іх неабходна карміць...»

Магчыма, некаторыя зараз падумалі пра пэўную эксцэнтрычнасць, мне ж адразу ўспомнілася вядомая яшчэ са школы паэтычная фраза: «Безумству храбрых поём мы песню!»

Сябры парламенцкай фракцыі «зялёных» прыйшлі на працу ўжо пасля таго, як нямецкія газеты надрукавалі заяву Эвы Квісторп.

Па сутнасці, яна стала ПЕРШЫМ палітыкам Германіі, які расказаў праўду пра тое, што здарылася ў Чарнобылі! Па яе прапанове быў створаны Антыкрызісны штаб, куды ўвайшлі многія знакамітыя вучоныя Германіі.

Больш за тое, Эва Квісторп публічна папрасіла іх высветліць усе абставіны і маштабы таго, што адбылося, бо многія падазравалі, што не толькі Масква ўтойвае сапраўдную інфармацыю, але і нямецкі ўрад яе часткова цэнзуруе.

Справа ў тым, што ў той час большасць чальцоў урада ў прыватнасці і большасць немцаў увогуле, падтрымлівалі атамную энергетыку, таму расказваць праўду пра яе небяспеку было, мякка кажучы, не пажаданым...

«Праз некалькі год пасля аварыі на ЧАЭС мяне абралі ў Еўрапейскі парламент. З Бона я пераехала ў памежны Германіі Страсбург. Увосень 1990 года па тэлевізары паглядзела інтэрв'ю Ірыны Грушавой і вырашыла, што гэта жанчына абавязкова павінна выступіць у Еўрапарламенце. Адразу ж патэлефанавала на тэлебачанне, даведалася нумар тэлефона Ірыны, якая на той момант знаходзілася ў Дзюсельдорфе.

Гэта недалёка ад Страсбурга, таму я накіравала туды сваю службовую машыну. Так Ірына з Германіі трапіла ў Францыю, і 20 хвілін яе слухалі дэпутаты ўсіх парламенцкіх фракцый. Гэта быў узрушвальны выступ.

У 1991 годзе мяне ўключылі ў склад дэлегацыі, якая паехала ў Савецкі Саюз, каб там больш пазнаёміцца з атамнай энергетыкай і пабываць на месцах, дзе праводзяцца атамныя іспыты.

Паездка стала добрай магчымасцю на свае вочы ўбачыць распад гэтай краіны і лепш зразумець, у якой сітуацыі апынуліся ахвяры чарнобыльскай аварыі.

Акрамя гэтага, мне ўдалося пабываць у Мінску, пазнаёміцца з Генадзем Грушавым, работай фонду, пагаварыць са Святланай Алексіевіч, убачыць габрэйскую сінагогу, пабываць у музеі Вялікай Айчыннай вайны.

Вечарам таго ж дня ў беларускім парламенце быў прыём, дзе я таксама пачула шмат чаго цікавага.

Дарэчы, мой пляменнік, нічога не ведаючы пра гэтыя адносіны, шмат гадоў таму працаваў валанцёрам на будаўніцтве дамоў для чарнобыльскіх перасяленцаў на возеры Нарач, чым я вельмі ганаруся.

Ганаруся таксама тым, што па выніках нашай паездкі Еўрапейскі парламент прыняў рашэнне выдзеліць грошы на дапамогу ахвярам Чарнобыля. У яго бюджэце нават была спецыяльная фінансавая лінія.

Магчыма, некаторым падасца, што з майго боку было зроблена недастаткова, таму ПРЫНЦЫПОВА хачу адрынуць падобныя сумневы. Тушыць пажар можна на даху энергаблоку, а можна — з парламенцкіх трыбун. Эфектыўна бывае толькі тады, калі кожны з нас займаецца сваёй справай.

Сувязі, якія былі наладжаны на пачатку дзевяностых гадоў мінулага стагоддзя, працягваюцца і па наш дзень. На жаль, апошнім часам яны крыху адышлі на другі план, што я лічу кардынальна няправільным.

Добра, што ў іншых краінах, напрыклад, ва Украіне, адбываецца дэмакратызацыя, але забываць, што здарылася ў Беларусі 26 красавіка 1986 года, нельга. Так, боль стаў меншым, але ён нікуды не знік. Як нікуды не знікла і радыяцыя».

Хіромі Фукузава

Пра тое, што Чарнобыль яшчэ не скончыўся, свет успомніў 11 сакавіка 2011 года, калі адбылася аварыя на атамнай станцыі ў Фукусіме. Не такая вялікая па маштабах, як 26 красавіка 1986 года ў Чарнобылі, але ж не менш трагічная па сутнасці.

Хіромі Фукузава нарадзіўся менавіта ў Японіі. Было гэта падчас Другой сусветнай вайны ў 1943 годзе, а ўсё астатняе ён раскажа сам.

«У японскім грамадстве такая жорсткая іерархічная цэнтралізацыя, што я не мог вытрымліваць гэты ціск і ў 24 гады пераехаў у Германію. Вучыўся ў Штутгарце, Мюнхене, Заходнім Берліне. У 1975 годзе атрымаў дыплом магістра філасофіі.

У 1982-м ажаніўся з немкай, якая ў 1987-м нарадзіла мне дачку.

Дапамагаў перакладамі кінафестывалю Берлінале і паралельна арганізоўваў сустрэчы з японскім пісьменнікамі.

Выкладаў да 2008 года, пакуль не сышоў на пенсію.

Гэта некалькі радкоў «даатамнай» аўтабіяграфіі, бо ў 2011 годзе, пасля катастрофы на станцыі ў Фукусіме, маё жыццё кардынальна змянілася.

Тое, што здарылася ў мяне на радзіме, стала сапраўдным шокам. З былымі студэнтамі мы зладзілі ў Берліне арганізацыю дапамогі «Гізіна», і ўжо ў верасні 2011 года амаль трыццаць нямецкіх валанцёраў пачалі працаваць у Японіі.

Натуральна, што ўсё звязанае з уздзеяннем радыяцыі стала прыярытэтам маёй дзейнасці, — таму, калі ў 2014 годзе ініцыятыва з Ротвайля «Свет без атамнай пагрозы», якой кіруе Ангела Геслер, папрасіла дапамагчы ім з паездкай у Японію, каб на месцы пазнаёміцца з сітуацыяй пасля Фукусімы, я з задавальненнем пагадзіўся.

Гэтая ініцыятыва вельмі даўно супрацоўнічае з Беларуссю ў гуманітарным вырашэнні чарнобыльскіх праблем. Адразу восем яе чальцоў тады паехалі ў Японію. Увесь час (тыдзень) паездкі я быў з імі побач. Канешне,

перш за ўсё іх цікавіла тое, што звязана з Фукусімай, і гэта натуральна. Я ж падчас гэтых сустрэч адчуў сваю ўласную прагу да чарнобыльскіх пытанняў.

Той шлях, які беларусы праходзяць ужо трыццаць год, не можа пакінуць абыякавымі тых, хто ідзе па ім толькі пяць год. На мой погляд, нават калі браць фактар часу, ваш досвед надзвычай важны для нас.

Хіромі Фукузава

Дарэчы, у Фукусіме мы бачылі ў руках тых, хто займаецца вывучэннем наступстваў аварыі, спецыяльныя прыборы па вымярэнні ўзроўню радыяцыі. Лічыльнікамі Гейгера грамадскія актывісты карыстаюцца не выпадкова. Яны гэта робяць незалежна ад японскіх уладаў — для таго, каб урад не мог падмануць людзей.

На жаль, у Беларусі такога няма. У вас замеры такога кшталту робіць цяпер толькі дзяржава, а беларуская грамадскасць ніколі не правярае, ці адпавядае рэчаіснасці тое, што ёй гаворыць улада.

Дарэмна...

Бліз Фукусімы мы нават сустракалі людзей з прыборамі, якія здольныя фіксаваць радыяцыйную нагрузку чалавечага арганізма, то бок, паказваць узровень радыяцыі, які «набраў» чалавек. Прыбор недарагі, вельмі надзейны і просты ў карыстанні.

Усіх вельмі здзівіла, што гэтыя прыборы былі зроблены менавіта ў Беларусі, а самі беларусы пра іх нічога не ведаюць. Напэўна, яны ёсць у нейкіх інстытутах, аднак большасці беларусаў абсалютна невядомыя.

Атрымліваецца, што для экспарту ў Японію іх робяць, а ў сваёй краіне шырока не выкарыстоўваюць.

Калі казаць вельмі мякка, то гэта даволі незвычайна...

У красавіку 2014 года я прачытаў кнігу вядомых навукоўцаў Яблыкава і Несцярэнкі, дзе яны аналізуюць наступствы Чарнобыля для чалавечага арганізма і навакольнага асяроддзя. Пазней пазнаёміўся з Людмілай Марушкевіч, якая ў пацярпелых раёнах шмат год займаецца праблемамі людзей з дыябетам, і даведаўся пра тое, што ў апошнія дзесяцігоддзі гэтая хвароба істотна памаладзела.

У 2015 годзе Ангела Геслер запрасіла мяне наведаць Беларусь. Раней мне здавалася, што вельмі добра ведаю асаблівасці сацыялізму, аднак у Беларусі высветлілася, што гэта зусім не так. Я быў літаральна шакаваны тым, што ў вас ***рабілі*** *пасля выбуху на Чарнобыльскай атамнай станцыі, і чаго* ***не рабілі****.*

...Беларускія людзі вельмі ветлівыя і гасцінныя.

Дарэчы, менавіта ў Беларусі я ўпершыню ў сваім жыцці паспрабаваў бярозавы сок, а дагэтуль нават не ведаў, што яго можна піць увогуле. Усё ў вас вельмі смачна — і мяса, і марынаваныя грыбы з бульбай.

І гарэлка таксама...

Спачатку я гэтага не ўспрымаў, а потым зразумеў: менавіта лад жыцця, калі людзі прызвычаіліся збіраць грыбы, ягады, садавіну, самастойна іх апрацоўваць, а потым есці — гэта якраз і адыграла такую катастрафічную ролю пасля аварыі ў Чарнобылі.

З таго часу мяне больш хвалюе праблема не столькі вонкавага апраменьвання, колькі ўнутранага. Перш за ўсё, тэма хваробаў, якія пры гэтым ўзнікаюць.

Калі ў красавіку мы былі ў Мінску, наведалі Інстытут радыяцыйнай бяспекі «Белрад», дзе я пазнаёміўся з сынам Васіля Несцярэнкі — Аляксеем Несцярэнкам, які зараз узначальвае гэты інстытут. Вельмі прыемна, што ён працягвае займацца тым, чым раней займаўся яго бацька.

Навуковыя дадзеныя сведчаць, што адразу пасля аварыі 80 адсоткаў небяспекі ішло з таго, што вакол нас (паветра, глеба, рэчы і г.д.) і 20 адсоткаў — з таго, што людзі ўжывалі ў ежу. Праз дзесяць год сітуацыя кардынальна змянілася, стала з дакладнасцю наадварот. І гэта найбольш небяспечна; напрыклад, акадэмік Аляксей Яблыкаў сцвярджае, што самыя страшныя наступствы для здароўя звязаныя менавіта з радыяцыяй, якая інкарпараваная ў чалавечы арганізм, то бок, трапіла туды з паветрам альбо ежай.

Калі я вярнуўся з Беларусі, то мэтанакіравана пачаў чытаць розную літаратуру на гэты конт і хутка зразумеў, што камуністычныя ўлады падышлі да праблемы надзвычай фармальна. 30-кіламетровую зону эвакуява-

лі, а астатнія пацярпелыя ад радыяцыі рэгіёны пакінулі без увагі. Людзі там працягвалі жыць як раней, то бок — саджаць, сеяць, вырошчваць плады, а потым усё гэта есці.

Ураджай з «брудных» зямель накіроўваўся ва ўсе кропкі Савецкага Саюза, і ніхто нічога не кантраляваў. Да 1996 года так званыя ***«дапушчальныя нормы»*** *былі такімі* ***недапушчальна высокімі****, што гэта ўвогуле цяжка назваць нейкім кантролем.*

Напрыклад, малако ў тыя часы лічылася прыдатным для ўжывання з паказчыкам у 370 (!!!) разоў большым, чым устаноўлены цяпер.

На працягу многіх гадоў насельніцтва падвяргалася такім масіўным атакам радыяцыі, што няма чаго здзіўляцца маштабам розных захворванняў...

А калі людзі зразумелі, што з імі адбываецца нешта страшнае і пачалі падымацца на барацьбу, патрабаваць праўды і дапамагаць самім сабе — дзяржава стала ім перашкаджаць.

Інфармацыю пра апусташальнае ўздзеянне Чарнобыля ў 1989 годзе ўпершыню надрукавала адна з беларускіх газет, а потым перадрукавала «Правда».

То бок, упершыню — праз тры гады пасля аварыі!

Часткова дзякуючы гэтаму, а з большага — настойлівасці тагачаснай парламенцкай апазіцыі, у 1991 годзе быў прыняты Закон аб сацыяльнай абароне тых, хто пацярпеў ад аварыі на ЧАЭС, а праз некалькі месяцаў Беларусь аб'явілі зонай экалагічнага бедства.

На жаль, гэтага падыходу ў Крамлі тады не прынялі. Не прымаюць і цяпер. Не так даўно мне даводзілася чуць меркаванні некаторых расійскіх «вучоных» на гэты конт. Маўляў, ніякага заражэння няма, а ёсць фобіі... Людзі хварэюць не з-за радыяцыі, а з-за таго, што баяцца...

Дзесяць гадоў таму яшчэ можна было прачытаць супрацьлеглыя меркаванні, зараз — не.

Зараз расійская прапаганда называе беларусаў, якія жывуць на забруджаных тэрыторыях, «паникёрами».

Ізноў прыгадаю сваю паездку ў Беларусь.

У Маладзечне мы былі ў «чарнобыльскім» музеі, дзе экспануецца вялікая мадэль Чарнобыльскай станцыі і макет 30-кіламетровай зоны. Там тры кнопкі: «цэзій», «стронцый» і «плутоній». Калі на іх націскаеш, то бачыш усе «плямы» забруджвання. Адну за другой я націснуў усе тры. І вельмі здзівіўся, што самая вялікая забруджанасць была менавіта плутоніем, якога нават больш, чым цэзію. Чаму? У музеі ніхто не змог мне гэтага патлумачыць.

2015 год. Рыхард Мергнер, Ірына Грушавая, Акіко Ёшыда, Хіромі Фукузава у Садзе Надзеі імя Генадзя Грушавога

Пазней я даведаўся, што чацвёрты рэактар, дзе і адбылася аварыя, быў пабудаваны для вытворчасці плутонію, які выкарыстоўваюць у атамных бомбах. Гэта была яго «спецыялізацыя».

Магчыма, таму беларусы і сталі «паникёрами»...

Дарэчы, плутонію зараз у Беларусі (на забруджаных землях) у шэсцьдзясят тысяч разоў болей, чым было ў Фукусіме пасля аварыі?..

Мяне вельмі ўразіла тое, што было зроблена фондам «Дзецям Чарнобыля». У Японіі таксама ёсць падобныя ініцыятывы, але ў вас гэта было непараўнальна большай з'явай. Мне асабіста гэты досвед падаецца вельмі карысным, аднак, у Японіі, на жаль, ён пакуль не вельмі запатрабаваны».

Вероніка Ройшэнбах

Вероніка Ройшэнбах

Сябры і добра знаёмыя называюць яе Фроні, хаця па швейцарскім пашпарце правільна — Вероніка Ройшэнбах. Нарадзілася яна ў Германіі, вучылася ў горадзе Аахэне і некалькі год адпрацавала там па спецыяльнасці — выхавальніцай у дзіцячым садку і настаўніцай у «прадлёнцы».

У 27 год за суджаным (таксама немцам) Вероніка паехала ў Швейцарыю. Потым ён стаў яе мужам. У Швейцарыі жыве ўжо 49 год. У 1972 годзе атрымала грамадзянства гэтай краіны. Маці траіх дзяцей.

«Нягледзячы на тое, што я ўжо 12 год жыла ў Швейцарыі, мясцовыя дзяржаўныя ўстановы, каб пацвердзіць мой дыплом, прапаноўвалі альбо здаць іспыт па... нямецкай мове, альбо вучыцца нанова.

Царква была менш прыдзірлівай, таму я стала выкладаць у жанчын, якія будуць праводзіць урокі па рэлігіі, але не маюць спецыяльнай тэалагічнай адукацыі.

Як каталічцы, якую саму вучылі гэтаму з першага школьнага класа, мне гэта надзвычай падабалася.

Потым шмат год зноў вучылася. Спачатку тры гады за права выкладаць у 1--3 класах, тры гады — 3--7-ых і яшчэ тры — з 7-га па 9-ты. Плюс тры гады так званай «дарослай адукацыі». І толькі пасля гэтага я атрымала права працаваць у школе. Атрымліваецца — дванаццаць год.

То бок, да той адукацыі, якую я атрымала ў Нямеччыне, дадалася яшчэ і швейцарская...

Натуральна, паралельна займалася хатняй гаспадаркай і выхаваннем дзяцей, якія раслі і патрабавалі ўсё больш і больш увагі, таму швейцарская частка адукацыі была, канешне, завочнай.

Мой муж працаваў тэхнікам, займаўся кандыцыянерамі і халадзільнымі ўстаноўкамі.

Паколькі адукацыя ў мяне такая, што я амаль заўсёды працавала з дзецьмі, а таксама займалася экуменістычным рухам, то цалкам лагічнай стала сустрэча з Андрэасам Гёрліхам, які служыў пастарам рэфармісцкай царквы.

Ён таксама родам з Германіі; ён ужо добра ведаў чарнобыльскую праблематыку.

Дзякуй Богу, што мне пашанцавала сустрэць гэтага цудоўнага чалавека. Без яго наша работа была б немагчымай увогуле.

Як кажуць, Андрэас нам «закасаў рукавы», і мы ўжо не маглі не дапамагаць Беларусі.

У гэты ж самы момант мая сястра, якая засталася жыць у Германіі, прачытала ў газеце заклік запрашаць да сябе чарнобыльскіх дзяцей. Так у іх сям'і паявіліся двое дзяцей з Ельска.

Са Швейцарыі я прыехала ў Германію, каб дапамагчы сястры іх апякаць.

Гэта дадало шмат энтузіязму, таму па вяртанні я адразу ж прапанавала гэтую справу Андрэасу. Хутка стварылі адпаведную групу, і ўжо ў 1999 годзе да нас прыехалі сорак беларускіх дзяцей.

Гэта быў пачатак.

З таго моманту я пабывала ў Мінску 26 разоў.

Калі мы стваралі рабочую групу, якая потым стала афіцыйнай структурай, то адразу вызначылі статут сваёй дзейнасці, дзе галоўнай мэтай было запрашэнне на адпачынак беларускіх дзяцей.

Асноўныя там тры пункты.

Першая абавязковая для выканання ўмова — неабходна ўлічваць стан здароўя дзіцяці, якое запрашаеш.

Другое — улічваць яго (альбо яе) сацыяльна-матэрыяльнае становішча. Перавага аддавалася тым, каго гадуе адна маці, хто жыве ў складаных матэрыяльных, фінансавых, жыллёвых умовах і г. д.

Трэцяя ўмова — адпачываць у Швейцарыі павінны дзеці, якія першы і адзіны раз едуць за мяжу. То бок, калі нехта ўжо быў, напрыклад, у Германіі альбо Італіі, мы яго да сябе запрашаць не маглі.

Сачылі за гэтым вельмі ўважліва. Кожны год у лютым самі наведвалі Беларусь, вёску Дзятлавічы і Лунінец, дзе разам з кіраўніцтвам фонду вызначалі, хто ўлетку паедзе ў Швейцарыю.

Дарэчы, менавіта гэты пункт і выклікаў больш за ўсё пытанняў. Першыя гады дзеці былі толькі з Дзятлавіч, але потым стала відавочна, што

нам трэба пашыраць геаграфію. Спачатку мы ўключылі ў свае спісы дзяцей з Лунінца, потым распаўсюдзілі практыку на ўвесь Лунінецкі раён, а, калі заставалася вольнае месца, групу «даўкамплектавалі» дзецьмі перасяленцаў з мінскай «Малінаўкі».

У 2001-м годзе Андрэаса Гёрліха перавялі на новае месца пастарскай службы. Мы крыху разгубіліся — што будзе з ініцыятывай надалей? Вырашылі ператварыць яе ў арганізацыю «Дзеці Чарнобыля».

Сакратарка, якая дапамагала яму рабіць гэтую працу падчас пастарства і добра ведала ўсе нюансы, стала старшынёй, а праз два гады на пасаду абралі мяне. Займала яе да 2014, пакуль не споўнілася 75 год і трэба было саступіць дарогу больш маладым.

Да таго ж, была і чыста празаічная прычына — мае дзеці выраслі, у іх з'явіліся свае дзеці, і я стала больш «працаваць бабуляй»...

Кожны раз падчас паездак у Беларусь я па-добраму здзіўляюся ветлівасці і гасціннасці вашых людзей. Мы аб'ехалі амаль усю Беларусь — Нясвіж, Мір, Брэст, Пінск, Гродна, музей Марка Шагала ў Віцебску, канешне, мінскія музеі, тэатры.

Першае, што сустракаеш — сардэчная цеплыня людзей.

Бліз Лунінца мы наведалі вёску, адкуль выселілі жыхароў. Складаныя пачуцці. Як і ва ўсёй Беларусі, дарэчы.

З аднаго боку — жудасная трагедыя, якая зламала людскія лёсы.

З другога — гэтым людзям удалося захаваць у сваіх сэрцах неверагодную радасць і добры настрой. Нідзе мы столькі не спявалі і не весяліліся, як у Дзятлавічах.

Альбо возьмем той жа Лунінец. Дзеці спяваюць, смяюцца, радуюцца. Быццам бы і няма той бяды, якая палюе за кожным з іх.

Людзі як бы адначасова жывуць адразу ў двух паралельных вымярэннях. У свеце страху і свеце радасці.

Гэта нас заўсёды вельмі ўражвае!

Калі ў мяне быў Дзень нараджэння (праз два дні пасля аварыі — 28 красавіка), я атрымала з Беларусі больш віншаванняў, чым са Швейцарыі!!!

А пра адзін выпадак хачу расказаць асобна. У дзяўчыны з Дзятлавіч была пухліна мозга, якая магла хутка пазбавіць яе зроку. Была патрэбна тэрміновая аперацыя.

Якраз у той момант мая дачка Моніка (зараз выкладае ў Педагагічным універсітэце) атрымала першую зарплату і цалкам аплаціла паездку той дзяўчыны ў адзін з медычных цэнтраў Расіі, дзе была неабходная спецыялізацыя.

У Дзятлавічах. Вераніка Ройшэнбах — у цэнтры

Дачка аплаціла таксама індывідуальнае аўто, бо тая дзяўчына, каб не заразіцца нечым яшчэ, не магла ехаць так далёка грамадскім транспартам.

Пухліну паспяхова выдалілі. 70 адсоткаў зроку захавалася. Дзяўчыне тады было 17 год. Потым яна выйшла замуж, нарадзіла сына. Прайшло ўжо пяць год. Мы падтрымліваем добрыя адносіны.

Некалькі слоў хачу сказаць і пра Генадзя Грушавога.

Калі мы прыязджалі ў Беларусь (а гэта было мінімум раз на год), абавязкова з ім сустракаліся.

У мяне заўсёды было пачуццё агромністай павагі да Генадзя. Перш за ўсё таму, што ў маленькіх пакоях, дзе месціўся фонд, людзі рабілі вельмі важную справу.

У нашых паседжаннях Грушавы прымаў удзел абавязкова. Слухаў заўсёды надзвычай уважліва і ўнікаў ва ўсе праблемы асабіста.

Калі мы пыталіся, што адбываецца ў фондзе, ён ахвотна тлумачыў значэнне тых няпростых крокаў, якія яны робяць. Заўсёды было адчуванне, што ў вашай краіне ведаюць нашу дапамогу, што яна стала часткай вялікай і патрэбнай справы, і ад гэтага на душы станавілася святлей.

Мяне заўжды ўражвала тое, што, нягледзячы на ўласнае добрае валоданне нямецкай мовай, калі датычылася нечага надзвычай важнага і трэба

было данесці пэўныя нюансы, Генадзь заўсёды карыстаўся дапамогай перакладу, які рабіла жонка. Гэта было вельмі кранальна.

Уражвала таксама тое, што фонд меў кантакты, актыўна працаваў з вялікай колькасцю ініцыятыў па ўсім свеце, і Генадзь альбо Ірына заўсёды трымалі ўсю інфармацыю ў памяці.

Гэта былі розныя імёны, розныя групы, аднак было дастаткова пра некага ўзгадаць, як Грушавыя адразу разумелі, пра каго ідзе гаворка.

Мы заўсёды здзіўляліся таму, як можна такую безліч інфармацыі ведаць да дробязяў...

Генадзь Грушавы заўсёды выпраменьваў перакананую ўпэўненасць у тым, што мы робім разам. Часам нават здавалася, што ён ніколі нічым не заклапочаны, аднак мы ведалі, што гэта не так. Што на самой справе ім з Ірынай вельмі цяжка.

Тым не менш, ён заўсёды быў побач з намі сваімі думкамі. Жыў канкрэтнай сітуацыяй, і гэта было проста дзіўна.

У нашай краіне ёсць вялікая праблема — местачковае мысленне. Швейцарцы глядзяць толькі на тое, дзе знаходзяцца, то бок, на сваё маленькае гняздо. Між тым людзі кантактуюць паміж сабой, узнікаюць камунікацый-

У Лунінцы

ныя сеткі. Швейцарац жа пераважна жыве толькі тым, што адбываецца вакол яго самога, і пераадольваць гэта вельмі цяжка. Невыпадкова менавіта Швейцарыя — амаль адзіная краіна ў гэтай частцы Еўропы, якая не ўступіла ў Еўразвяз.

Мы ахвотна падпісваем сотні розных двухбаковых дамоваў і пагадненняў з краінамі ЕЗ, аднак уступаць у ЕЗ не жадаем.

І яшчэ адзін аспект.

У нас, як і ў Германіі, займацца гуманітарнай дзейнасцю цяпер вельмі няпроста,бо знайсці жанчыну, якая ўвесь дзень не працуе, даволі складана. Працуюць абое — і муж, і жонка.

Цюрых — індустрыяльны раён, таму, каб вызначыць сем'і, якія могуць дазволіць сабе прымаць чарнобыльскіх дзяцей, апошнім часам даводзіцца аб'ехаць увесь наш кантон. Бываюць паездкі вельмі далёкія.

Карысць жа ад іх такая, што за ўвесь час нашай працы на адпачынку ў Швейцарыі пабывала больш за шэсць соцень беларускіх дзяцей.

Дарэчы, вашы дзеці не толькі жывуць у розных швейцарскіх сем'ях. Кожны год мы рыхтуем для іх спецыяльную агульную праграму. Абавязкова ладзім экскурсію ў Цюрых, наведваем царкву, якую распісаў Марк Шагал, іншыя цікавосткі. Паколькі гэтая паездка займае цэлы дзень, нам трэба недзе абедаць.

З гэтай нагоды я напісала электронны ліст у адзін з самых прэстыжных рэстаранаў горада, дзе папрасіла дазволу бясплатна пакарміць беларускіх дзяцей. Кіраўніцтва рэстарана пагадзілася.

Бывае, дзеці ядуць рукамі. Непаседліва крыўляюцца, а тут іх быццам падмянялі. Напэўна, элітарнасць рэстарана (белыя абрусы, прыгожыя відэльцы, нажы, шклянкі) адыграла сваю ролю. Дзяцей быццам бы прыкавалі да фатэляў, яны сядзелі абсалютна прама і вялі сябе надзвычай спакойна. Елі так прыгожа і прыстойна, што можна было падумаць пра нейкія заняткі па этыкеце.

Сабраўся ўвесь персанал рэстарана, а калі ў знак падзякі беларусы сталі спяваць, швейцарцы іх пачалі падтрымліваць. Аказваецца, у іх рэстаране бывае столькі замежных (у тым ліку і з Беларусі) гасцей, што афіцыянты нават ведаюць некаторыя песні.

У той дзень кіраўніцтва рэстарана прапанавала нам прыводзіць беларускую групу на добры абед кожны год...

Апошнім часам я даволі шчыльна займаюся справамі створанага (у тым ліку і з удзелам нашага Андрэаса Гёрліха) у 1997 годзе Міжнароднага савета «Дзецям Чарнобыля».

Справа ў тым, што арганізацыя, якую я раней узначальвала, з большага займаецца справамі, скажам так, мясцовага маштабу, то бок, адпачынкам чарнобыльскіх дзяцей, арганізацыяй іх прыезду, вольнага часу і г.д.

Сёння я імкнуся падняць узровень гэтай работы да агульнаеўрапейскіх стандартаў».

ГЛАВА VI

БЛУКАННЕ ПА ПАКУТАХ

Калі я слухаў аповед Ірыны Грушавой,
то не мог пазбавіцца ад пытання,
навошта ўсё было зроблена,
бо нармальнаму чалавеку вельмі цяжка
шукаць логіку ў вонкава нелагічным?
А логіка, між тым, ёсць. Логіка ўлады.
Ва ўсе часы аўтарытарныя кіраўнікі імкнуліся да таго,
каб знішчыць любое іншадумства.
Фонд «Дзецям Чарнобыля»,
акрамя дапамогі сотням тысяч,
ператвараў людзей з пакорлівых і абыякавых
у свабодных і актыўных.
За гэта іх і «зачышчалі» …

PHILIPPE
PHILIPPE
ZURICH
Cartier

Ирина Грушевая вспоминает...

«Во второй половине 1989 года я впервые оказалась в Западной Германии, точнее, в Дюссельдорфе, где снимался фильм «Вставай, идет война», и режиссёр пригласил меня поработать переводчицей.

Весь заработанный гонорар я потратила на поездки по выходным в близлежащие города. Бывало, выступала по три раза в день, агитировала немцев помогать белорусским чернобыльским детям.

Летом 1990 года (всего за несколько месяцев работы) мы отправили на оздоровление семь тысяч детей. В пять стран мира, потому что на тот момент Геннадий уже был членом парламента, и тоже многое сделал там, где успел побывать.

Если у кого-то создалось впечатление, что все у нас было легко и просто, то он глубоко ошибается. Уже тогда было очевидно, что мотивация у тех, кто помогает Беларуси из-за рубежа, разная, и чернобыльское движение когда-нибудь обязательно расколется.

Одни хотели бескорыстно помогать и продолжали работать с нами, ибо видели в белорусах равных партнеров. Другим нужны были лавры, имидж

Встреча в Европарламенте. 1997 год

Ирина Грушевая беседует с депутатом ВС 12-го Созыва Леонидом Зверевым

большого благодетеля, официальное признание у себя на родине. Они желали, чтобы им подобострастно заглядывали в рот, неустанно благодарили.

Через пять лет после зарождения чернобыльское движение за границей стало неоднородным, и поэтому, когда в 1997 году был создан государственный Департамент по гуманитарной помощи, все предпосылки для его раскола уже были. Раскол случился не только в Германии, Голландии, Италии, Англии, США, но даже в Японии, где подобные инициативы были самыми маленькими... Словом — везде.

Те, для кого были важны фанфары государственных лавров, и кто упорно «не замечал» политических безобразий, стали работать с Беларусью через департамент. А те, кто счёл важным поддержать людей, которые хотят себе помочь, продолжил сотрудничество с фондом. К сожалению, именно эта часть партнёров и испытала очень большие трудности.

Им стало непросто привозить гуманитарную помощь, ибо таможенники (по заданию властей) всё откровенно «мурыжили». Возникли сложности с финансированием проектов, ибо государство банально не разрешало получать из-за границы деньги. Чиновникам хотелось этим заниматься самим, но навыков не было.

Геннадий Грушевой (слева) и Дитрих Бодельшвинг

Геннадий Грушевой даёт интервью журналистке Ларисе Коктыш

В отличие от нашего фонда, чиновники абсолютно не умели генерировать идеи. Мы создали такое количество проектов, что многие из них живы до сих пор. Белорусское общество помощи детям-инвалидам и молодым инвалидам, например.

Фонд «Детям Чернобыля» был довольно большой организацией. В лучшие времена у нас работало 32 штатных сотрудника. С каждым «наездом» властей, который был инициирован с самого верха, их число, естественно, уменьшалось, но работа всякий раз возрождалась.

С одной стороны, история фонда — это история постоянной борьбы.

С другой — пример того, как едва зародившееся гражданское общество планомерно и целенаправленно уничтожалось отечественной бюрократией, во главе которой стоял лично Лукашенко.

Кстати, его собственные дети, как и дети бывшего президентского завхоза Ивана Титенкова, тоже ездили по нашей линии на оздоровление за рубеж, ибо как те, кто живет в «грязных» районах, имели на это полное право.

А тогдашняя «правая рука» президента Владимир Коноплёв даже некоторое время возглавлял отделение нашего фонда на Шкловщине...

То, что их дети ко времени самого серьезного «наезда» уже выросли, можно считать обычным совпадением. А вот то, что это произошло после того, как в конце 1996 года избранный депутатом Грушевой не попал в состав назначенной Лукашенко «палатки», и мы всего за месяц собрали среди его

Обсуждение планов на будущее с Вернером Линдеманом

Геннадий Грушевой и Ивонка Сурвила

Марш мира в Гааге. Крайний справа — Юрген Альперманн

избирателей 120 тысяч подписей с требованием разрешить работать в парламенте — вполне закономерно.

Власть увидела в «Детям Чернобыля» неподконтрольную ей силу — и начала уничтожать фонд. Подчеркну еще раз: наши организации уже были созданы в 71 районе из 110, в них активно работало около восьми тысяч человек.

Убеждена: когда в ноябре 1996 года изначально рекомендательные итоги референдума президентской волей стали обязательными, в Беларуси произошел «холодный путч». Вместе с фондом Сороса и его программой «Открытое общество» и аналитическим центром «Восток--Запад» мы с нашими обширными программами социальной помощи и самопомощи, конкурирующими с государством , «попали под раздачу» самыми первыми.

19 марта 1997 года наступил самый «чёрный» день в истории «Детям Чернобыля». В фонд заявились посланцы власти из Совета безопасности и четыре месяца изучали нашу работу.

Вернер Линдеман в Славгородском районе

1996 год. После посадки Сада Надежды

Якобы для того, чтобы «перенять опыт». На самом же деле они искали места, куда нужно побольнее ударить, вникали в принципы работы, которые наиболее эффективно противостоят и конкурируют с государством, чтобы ослабить и развалить так сказать идейную основу работы фонда, то новое в сознании всех нас, что отделило нас от психологии «совка»-иждивенца. К слову, потом именно «перенятый» у нас «опыт» очень эффективно и помогал властям уничтожать гражданское общество Беларуси...

Повторюсь, под «каток» репрессий мы попали самыми первыми.

На основные этапы нашей деятельности были постепенно наложены надуманные ограничения, разрешительные функции доверены лично президенту, а все заграничные контакты взяты под жёсткий контроль.

Последнее ударило по фонду ощутимей всего, ибо далеко не всякий иностранец захочет, чтобы его личные данные попали в архивы КГБ... Пусть даже белорусского.

Среди первых претензий, которые они пытались предъявить, была «неуставная деятельность». Дескать, декларируем мы одно, а на самом деле занимаемся совсем другим, то есть чистой политикой. В вину ставилось то, что мы поддержали оппозиционеров Вячеслава Сивчика и Юрия Хадыко, а также осмелившихся на первый публичный протест машинистов метро.

Напомню, что в 1995 году случился дебютный для нынешней власти протестный скандал, который был связан с задержками зарплат и галопирующей инфляцией.

Екатерина Зарецкая и член Европарламента Курт Витингоф

Столичная подземка не работала несколько часов. Быстро восстановить движение поездов удалось лишь благодаря московским штрейкбрехерам. Все 32 участника забастовки были немедленно уволены.

Наш фонд никогда никого не посылал под видом чернобыльских детей на оздоровление за границу. Даже для родных племянников Грушевых не было сделано исключения. А в данном случае мы просто попросили помочь одного из лидеров немецких профсоюзов Гюнтера Верса.

Так что дети уволенных метрополитеновцев ездили в Германию совсем по другой линии. У них было персональное приглашение от немецких профсоюзов. «Проверяющие» банально «передернули», то есть попытались обмануть.

Гюнтер Верс на протяжении многих десятилетий занимался чернобыльской проблематикой, был нашим настоящим другом, единомышленником. Одним из тех, кто поддержал в трудную минуту и не купился на «благотворительность без политики»...

К сожалению, летом 2015-го у него случился инсульт, а в январе 2016-го Гюнтер Верс умер. Светлая память — светлому человеку!

Геннадий Грушевой и Ева Бальке

Геннадий Грушевой и Гюнтер Верс

Геннадий был во время «наезда» Совета безопасности в Локкуме, по приглашению парламента Нижней Саксонии вместе с группой белорусских политиков.

Я с ним связалась. Немцы тотчас же приняли соответствующее заявление протеста, подписанное всеми политическими фракциями бундестага. К сожалению, это ни на что не повлияло, так как власть твёрдо намеревалась нас уничтожить.

Через два дня Геннадий вернулся домой. «Прогулялся» по набережной Свислочи с главным «проверяющим», которого я знала еще по работе в институте иностранных языков, где он был «смотрящим» от КГБ, узнал, что нас хотят обвинить в некой антигосударственной деятельности. Тогда Гена объяснил, что это вызовет серьезный международный скандал, и бывший «смотрящий» (не дурак все же!) дал «задний ход».

У нас даже не изъяли компьютерную технику, что автоматически означало бы лишение контактной базы, то есть полный срыв летнего оздоровления чернобыльских детей за рубежом и лишение перспектив, ибо стоит только один раз сорвать эту программу, и восстановить ее в будущем будет почти невозможно. Автоматически это означало бы серьёзные проблемы и у других наших проектов.

По этому поводу, кстати, 12 апреля 1997 года мы провели экстренное собрание активистов фонда. Со всех регионов Беларуси приехало около трехсот человек. Приняли обращение, где потребовали не останавливать нашу работу, иначе созданная пирамида сотрудничества громко рухнет.

Справа налево: Ева Галынская, Ирина Грушевая, Зинаида Залуцкая и немецкий гость

Геннадий и Ирина Грушевые встречаются с руководством города Нинбурга

Курт Витингоф с волонтёрами фонда «Детям Чернобыля»

Очень похоже на то, что власть тогда попросту не захотела оказаться под этими обломками...

Параллельно со всеми этими событиями проходила подготовка к очередному «Чарнобыльскаму шляху», где Геннадий был председателем оргкомитета. Зная, что нас прослушивают, он по телефону изображал активнейшую деятельность. Наверное, это убаюкало бдительность власти, поэтому, когда мы 13 апреля неожиданно улетели в Люксембург, где проходило очередное мероприятие, они нас попросту проморгали.

Барбара Гладыш

Геннадий Грушевой и посол Германии в Беларуси Райнхарт Краус

Далее события развивались почти по детективному сценарию.

Сфальсифицировав таможенные документы (проверяющие не знали, что мы имели копии), фонд обвинили в неуплате налогов, полностью исключив «антигосударственную деятельность». А через два дня против Геннадия возбудили уголовное дело «за вымогательство денег у иностранцев».

Кстати, наводка против фонда «Детям Чернобыля» появилась на свет еще в 1992 году, и была сработана нашими немецкими недоброжелателями, фамилии которых мне даже называть не хочется. Никогда бы не подумала, что немцы, с которыми мы начинали чернобыльскую работу, способны на фразу «куда смотрит белорусское КГБ»... Больше четырех лет этот донос ждал своего часа. И, к сожалению, дождался...

Не хочется называть и организацию, которая была создана не без помощи спецслужб (по моему глубокому убеждению) для того, чтобы возникший в 1997 году Департамент по гуманитарной помощи смог для иностранцев выдавать ее за «преемника» якобы прекратившего существование фонда «Детям Чернобыля».

Но вернемся к «Чарнобыльскаму шляху». Когда Геннадий решил возвратиться в Беларусь для участия в шествии (мы находились тогда в Бонне), многие восприняляли это как нечто безрассудное. Равносильное добровольному следованию в пасть чудовища...

У карты контактов

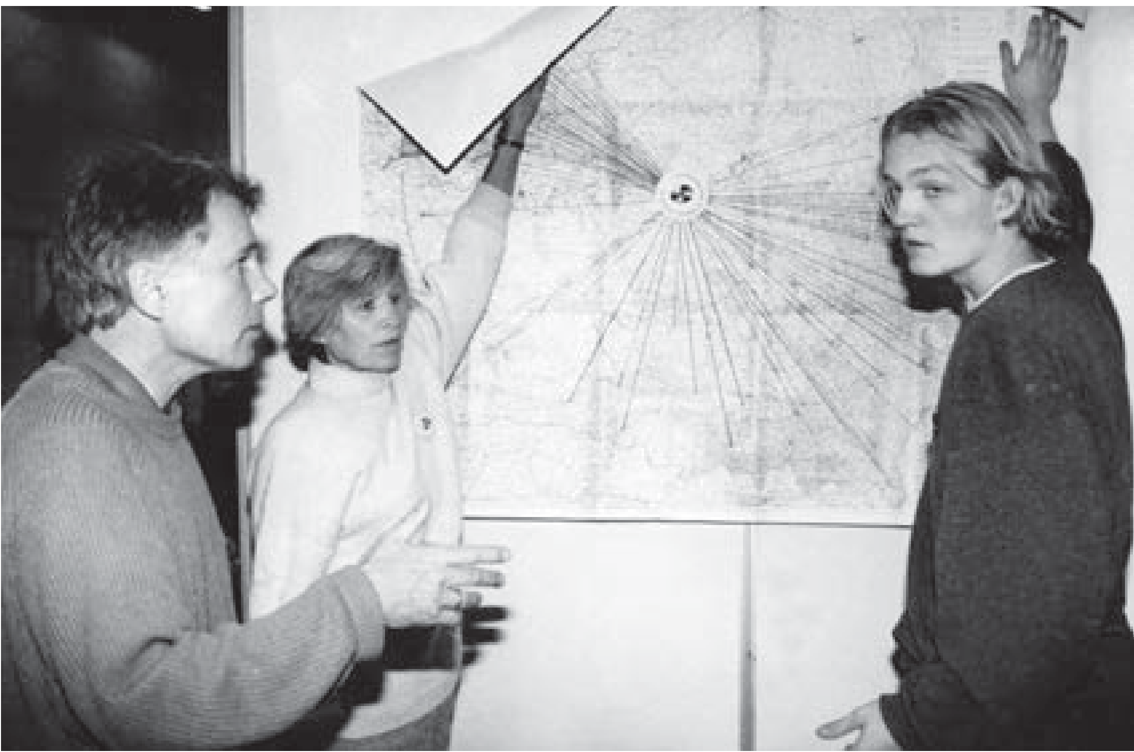

Но надо было знать Гену — иначе он не мог по определению. Оставить людей, которые в него верили, он не мог по своей натуре.

Про то, как Геннадий (через Москву) тайно появился в Минске на «Чарнобыльскім шляху» и как потом вернулся в Германию, можно рассказывать очень долго. Этому стоит посвятить целую книгу (с переодеваниями, погонями, слежкой), но не эту. Потому лишь констатирую факт : 26 апреля 1997 года он в Минске возглавил «Чарнобыльскі шлях», а 27 апреля вернулся назад в Германию.

Как и следовало ожидать, в правящих кругах Беларуси это вызвало бурю негодования. Всё, что было связано с нашими фамилиями, поливалось ТАКИМ негативом, подвергалось ТАКОЙ информационной обструкции, на знакомых оказывалось ТАКОЕ давление, что отец Геннадия попросту не выдержал. Он умер 12 мая 1997 года.

Но были тогда не только потери. Возникла такая мощная международная поддержка, что белорусская власть этого не ожидала. Она была вынуждена отступить: 24 декабря 1997 года нас полностью оправдали, но нигде, никому, ничего об этом не сказали.

Волею судьбы в январе 1997 года в Мюнстер к Буркхардту Хомайеру приехала выступать Света Алексиевич. В этом городе, в изгнании, в студенческом общежитии тогда жили и мы.

В Японии

Встреча с министром по социальным вопросам немецкой земли Рейнланд-Пфальц Ульрихом Галле во время его приезда в Беларусь

Оказалось, прокурор, который занимался нашим «делом», сосед Алексиевич по лестничной площадке. Он-то и сказал ей, что «там не за что было зацепиться».

Но сказал, естественно, неофициально. Об официальном прекращении уголовного дела (за отсутствием состава преступления) сообщили только в июне 1998 года.

На мой взгляд, это было сделано преднамеренно — для того, чтобы побольше разрушить фонд. И даже полностью его уничтожить.

Геннадий это понимал хорошо, потому вернулся в Беларусь еще в марте, то есть за три месяца до официального оправдания.

Потери были сродни так называемому выжженному полю, но фонд выстоял.

К сожалению, некоторые думают, что наша вынужденнная эмиграция была развлекательным приключением, веселой прогулкой. Во всяком случае, именно такой стереотип с помощью власти и был распространен среди большинства белорусов. Увы, в реальности всё обстояло далеко не так.

Я очень благодарна немцам за мюнстерский приют. В трудную минуту они протянули очень нужную руку помощи, но белорусские иллюзии на сей счет,

Елена Асмыкович

мягко говоря, неуместны. Студенческое общежитие есть студенческое общежитие. И в Германии оно немногим отличается от нашего.

Геннадий всё очень сильно переживал. Помню, я смотрела, как он лежит на диване, и поймала себя на мысли, что он напоминает упавший с дерева сухой лист. Казалось, неуёмная энергия и активность куда-то ушли...

К нам часто приезжали люди из фонда. В частности, исполнительный директор Лена Асмыкович. Когда первый раз посмотрела на нашу комнату, то заплакала: «Чтобы такие люди, так жили...»

ГЛАВА VII

СКРЫЖАВАННЕ ДУМАК

Напэўна, у гэтых маналогах нехта ўбачыць
«тэндэнцыйнасць». Маўляў, трэба было
«даць трыбуну» прыхільнікам «мірнага атама».
У будучым з задавальненнем гэта зраблю,
аднак толькі пры ўмове, што ўсе яны
з катэджаў у знакамітых «Драздах»
пераедуць жыць у «зону», будуць есці прадукты з
тамтэйшых крамаў і піць «чыстае» малако...
А яшчэ мне цалкам не зразумела логіка,
дзе кар'ерызм бярэ верх над пачуццём самазахавання.
Такое ўражанне,
што радыяцыя гэтых людзей не чапае...

МАЦІ БОЖАЯ АХВЯРАЎ ЧАРНОБЫЛЯ

Светлана Алексиевич

Монологом первого в истории Беларуси нобелевского лауреата я открываю парад мнений этой книги совсем не потому, что «хочу погреться в лучах её славы». И даже не потому, что Светлана Александровна (лично) благословила меня на чернобыльскую тематику, что очень почетно.

Есть два других объяснения такого выбора.

Во-первых, Светлана Алексиевич всегда «в теме». В своей «Чернобыльской молитве» (и во время торжеств награждения в Стокгольме) она назвала атомную энергию опасной, высказав уверенность в том, что в будущем человечество от неё полностью откажется.

Во-вторых — алфавит. Почти во всех алфавитах мира буква «А» пишется первой.

«Впервые я услышала о Геннадии Грушевом от Алеся Адамовича; он же нас через какое-то время и познакомил. Сразу заговорили о Чернобыле — от первой до последней встречи это была постоянная тема наших разговоров.

Первые деньги на лечение чернобыльских детей Адамович привез из Японии, это был его гонорар за лекции (об этом мне рассказывал сам Грушевой). Так родился фонд «Детям Чернобыля».

В то время мало кто представлял размеры катастрофы. Чернобыль уже случился, но мы были еще «дочернобыльскими» людьми. Дочернобыльскими были наши страхи. Катастрофу сравнивали с войной — тогда это был самый большой ужас, все другое не вмещалось в сознание. Дочернобыльскими были наши понятия и представления, как с этим жить. Я говорила в те дни со многими людьми и помню, что у меня осталось впечатление тотальной немоты. Неспособности высказать случившееся. К Чернобылю двигалась военная техника, а из чернобыльской зоны тянулись караваны автобусов с притихшими людьми. Как мантру, все повторяли: «я об этом нигде не читал», «никто не рассказывал о таком», «никогда не видел».

Наверное, Геннадий Грушевой был первым человеком, который попытался найти новые слова, сформулировать то, что происходило с нами, в какое пространство нас выбросило. Помню, как у меня на кухне за чаем мы вели

бесконечные интеллектуальные штурмы... Говорили о том, что Чернобыль взорвал наш прежний мир, нашу веру в социализм, в науку, в то, что человек — венец творения... Я видела перед собой политика и философа. Человека редкого в наших местах масштаба. Не будет преувеличением, если я скажу, что именно благодаря Грушевому мир узнал о Чернобыле. Он стал чернобыльским посланцем в мире. В нем, я не раз в этом убеждалась, слились воедино политик, художник слова и человек мощного темперамента. Это был не чиновник, а деятель. Скажу больше: если бы такие люди, как Адамович, Грушевой оказались тогда у власти, то мы бы сегодня жили в другой стране. Время выбрало их, а народ еще не был готов к этому времени, народ выбрал то, что знал — прошлое. Я думаю, что Геннадий это понимал... Это была его тяжелая ноша, он все время хотел понять, где они, молодые демократы, ошиблись.

...Сегодня слово «политик» посерело, измельчало. Глядя даже на самый верх, мы часто видим не Черчилля, а клона толпы. Я не думаю, что Грушевой уходил когда-нибудь из политики, он всегда оставался политиком. Но политиком в фундаментальном смысле этого слова. Чернобыль стал делом его жизни. События такого масштаба требовали уникальной личности. Ведь кроме фонда «Дети Чернобыля» были еще десятки чернобыльских фондов, но вокруг них не было той ауры, которая всегда чувствовалась вокруг фонда «Детям Чернобыля». Свечение исходило от самой личности Геннадия, для него это была не работа, это было служение.

Геннадий Грушевой и Светлана Алексиевич

Ему не надо было что-то делить в себе, что-то выбирать, в нём чувствовалось цельное существование. Он мог быть президентом или директором школы, и ничего бы не изменилось. Свет бы шёл.

Светлана Алексиевич — выступает. Ирина Грушевая — переводит

...Я думаю, что фонд «Детям Чернобыля» спасал детей дважды: он не только лечил, но и открывал им мир. Не раз, когда я летела из Европы, в самолёте вместе со мной возвращались домой белорусские дети. Очень интересно было слушать — подслушивать их разговоры. О том, как, например, немцы отдыхают: «Ты представляешь, моя хозяйка говорила, что обязательно надо поехать к деревьям или воде. Тихо посидеть». Или: «По вечерам они слушают музыку. Всей семьёй». И даже такое: «У каждого члена семьи своё полотенце. Приеду, мамке расскажу. И про салфетки тоже». «За месяц не видел ни одного пьяного, а у нас в деревне все мужики к вечеру ходят пьяные. И мой папка тоже. А я пить не буду...»

Учились родители, которые часто ездили в Европу вместе с больными детьми. Не всё вошло в мою книгу «Чернобыльская молитва», но в блокнотах и памяти остались голоса: «Теперь я знаю, что нам надо объединиться, чтобы спасать своих детей». Первые годы я видела, как в деревенских хатах валялись нераспечатанные лекарства и витамины, полученные по гуманитарной помощи. Потом я с этим уже не сталкивалась. Люди учились ценить свою жизнь. Своя культура их этому не учила, учил мир.

Я думаю, что мир постепенно будет переходить на альтернативные способы получения энергии. Но для этого понадобится 50--100 лет. Сегодня строить атомные станции в Беларуси, Украине или других постсоветских странах — большой риск. У нас низкий уровень экономики и образования, то есть государство не способно гарантировать человеку защиту от современных рисков. Человек, который строит атомную станцию или работает на атомной станции, как это было в Чернобыле, осенью или по выходным ездит к родителям в деревню и лопатой (или с конём) копает картошку, садит огород. Новейшим технологиям не хватает психологического обеспечения. Сознание людей разорвано...

Мы — патриархальная нация, из 10 миллионов больше половины живёт в деревнях и маленьких городах. И мы ещё не оторвались от природы, наше сознание еще пребывает в прежнем безопасном мире. Тема «общества риска» не разработана ни в культуре, ни в искусстве, ни в науке. Над этим думал и об этом много говорил Грушевой. Я всегда жалела, что он не писал.

...В любом тоталитарном обществе две памяти: память власти и память людей. Власть вычеркнула Грушевого из своей памяти, он был её оппонентом. А люди помнят...

Где-то через месяц после смерти Грушевого я встретила одного своего знакомого, и от меня он узнал, что Геннадия нет. Он заплакал. Рядом с ним стоял его сын — высокий, красивый парень. «Если бы не Грушевой, ? сказал этот человек, ? у меня не было бы сына. Он его спас». И рассказал одну из тех историй, которые я часто слышу, когда езжу по Беларуси.

Когда меня спрашивают о Геннадии, я ещё вспоминаю наш с ним спор «о бутерброде», так мы его называли. Началось с того, что Геннадий рассказывал, как он ездил по чернобыльской зоне с иностранными журналистами, учеными, и их часто звали к столу. Иностранцы или вежливо отказывались от угощения, или доставали из своих портфелей предусмотрительно приготовленные бутерброды. А Геннадий садился за стол: «Я не мог отказать. Мне было стыдно говорить с людьми об их беде и не разделять с ними эту беду. Хотя дома меня ждали жена и двое маленьких детей. До сих пор не знаю — правильно я делал или нет?»

Вот в этом весь Геннадий, для него не было вопроса: сесть и съесть «чернобыльский» бутерброд, или достать из портфеля свой? Сесть и съесть! Я тоже не знаю ответа на этот вопрос, но я любила Геннадия именно за это «сесть». Как любили его многие.

Он же знал, что за всё придется платить».

Алесь Дашчынскі

Алесь Дашчынскі — журналіст беларускай службы радыё «Свабода». Ён быў адным з першых маіх калегаў, хто стаў суправаджаць на аздараўленне за мяжу дзяцей з рэгіёнаў, пацярпелых ад радыяцыі.

Алесь Дашчынскі

«У 1990-м годзе разам з Розэмары Ленсэр мы прыехалі ў Берлін на сустрэчу, прысвечаную чарнобыльскай тэматыцы. Розэмары арганізавала аздараўленне групы беларускіх дзяцей, а я быў адным з суправаджаючых. Гэта была першая такая паездка для мяне; потым я прыязджаў з дзецьмі штолета цягам амаль дзесяці гадоў.

У Берліне мы сустрэліся з Эфай Бальке, з якой я пазнаёміўся раней. І пасля дыскусіі пра Чарнобыль увечары ўтрох накіраваліся да Берлінскага мура, рэшткі якога яшчэ былі непадалёк: я — з Савецкага Саюза, Розэмары Ленсэр — з ГДР і Эва Бальке — з Заходняй Германіі.

Не буду апісваць уражанні ад мура, але згадаю фотаздымак, які застаўся ў мяне. Эфа прапанавала сфатаграфавацца, але менавіта так, каб на фота мы былі бачныя са спіны. Так і засталіся «для гісторыі» ідучымі пад парасонам у бок мура; мы пераходзілі праз яго разам.

Чаму я згадаў гэты факт, калі гаворка ідзе пра дзейнасць фонду «Дзецям Чарнобыля»? Таму што чарнобыльская катастрофа з аднаго боку і падзенне мура, «перабудова», крушэнне савецкай імперыі — з другога, далі нам такі эмацыйны зарад, якога хапіла на многія гады і які мы скіравалі на выратаванне беларускіх дзяцей.

Не, тады мы наўрад ці разважалі такімі катэгорыямі.

Усё было даволі проста. Пасля чарнобыльскай катастрофы мы былі перакананыя, што неабходна тэрмінова нешта канкрэтнае рабіць, — і рабілі.

Імёны Генадзя і Ірыны Грушавых — нашых выдатных каардынатараў — здаецца, ведалі ўсе. Яны былі галоўнымі выратавальнікамі.

Але гісторыя фонду складаецца з тысяч індывідуальных гісторый, маленькіх гісторый. Магчыма, некалі ўзнікне ідэя, напрыклад, сабраць у асобную кнігу імёны ўсіх нямецкіх сем'яў, якія, дзякуючы працы фонду, у той час прымалі беларускіх дзяцей на аздараўленне.

Я думаю, гэта тысячы сем'яў, і не толькі ў Германіі. У горадзе Адэнвальд сярод іх — Антоні, Браўн, Захс, Слука і іншыя.

Адна з самых вядомых мне — сям'я Энгельхарт.

Ахім Энгельхарт, тады яшчэ навучэнец гімназіі ў Міхельштаце, слухач кароткахвалёвых перадач на Радыё Мінск, дзе я тады працаваў, быў узрушаны інфармацыяй пра наступствы чарнобыльскай аварыі. Ён напісаў ліст, спытаўся, чым і як можна дапамагчы. Потым разам з маці Сігрун Энгельхарт наведаў Троіштэт, дзе я тады суправаджаў адну з дзіцячых груп.

Літаральна ў гэтым жа годзе ён прывёз першую дапамогу, сабраную і набытую па ініцыятыве Ахіма, — аднаразовыя шпрыцы, на якія тады ў Беларусі быў востры дэфіцыт, і мы разам з Ахімам перадалі іх у бальніцу ў Валожыне.

Ева Бальке і Алесь Дашчынскі ідуць да Берлінскага мура. Здымае Розэмары Ленсер

Алесь Дашчынскі (у цэнтры) у нямецкім горадзе Міхельштат

Ягоная паездка была арганізавана праз вядомую з савецкіх часоў структуру — Фонд міру. Але пасля сустрэч у Мінску мы пераканаліся, што далейшае супрацоўніцтва пойдзе па лініі фонду «Дзецям Чарнобыля», як самай надзейнай, мабільнай і насамрэч народнай арганізацыі.

У гэты ж год наш дэсант з дзевяці прадстаўнікоў фонду з'явіўся ў Адэнвальдзе, каб з першых рук данесці інфармацыю пра сітуацыю і пра тое, якая дапамога неабходна дзецям з Беларусі.

А ў чэрвені 1991 года ў Адэнвальд ужо прыбыла на аздараўленне першая група дзяцей, пераважна з Гомельскай вобласці. Вось так, дзякуючы асабістым кантактам, нарадзілася ініцыятыва, якая праіснавала некалькі гадоў.

Асноўны прынцып яе існавання быў такі — дапамога наўпрост і эфектыўна. У Эрбаху дзеці штодня наведвалі дом грамады Дорф-Эрбах, у другой палове дня ўсе вярталіся ў сем'і, а выходныя праводзілі ў нямецкіх сем'ях, з гастэльтэрн. Бар'еры моўныя і культурныя хутка пераадольваліся таксама дзякуючы разнапланавай насычанай праграме — ад падарожжа на параходзе да штодзённага наведвання басейна. Нашым нямецкім сябрам напачатку даводзілася тлумачыць, што мы не рускія госці, а беларускія.

Нічога дзіўнага, што нямецкія сем'і хацелі бачыць у сябе тых жа самых дзяцей і на наступнае лета. Нямецкія сябры ідэальна арганізоўвалі праграму аздараўлення, а мы, як суправаджаючыя прадстаўнікі фонду, дапамагалі.

Іншага падыходу трымалася ініцыятыва Эвы Бальке з Дэтмальда. Там запрашалі дзяцей з Мазыра — са шматдзетных ці няпоўных сем'яў, з дзіцячых дамоў, сірот, тых, якія яшчэ ніводнага разу не бралі ўдзелу ў аздараўленчых праграмах.

Суправаджаць гэтыя групы ў якасці перакладчыка Эва Бальке мяне запрасіла ў 1994 годзе, і з гэтай ініцыятывай Царквы Прымірэння з Дэтмальда я супрацоўнічаў некалькі гадоў запар. Нямецкія сябры хацелі працаваць з людзьмі, якіх даўно ведалі і якім давяралі. Насамрэч, пагадзіцца было не так проста, бо знайсці падыход да гэтых дзяцей 7—13 гадоў, здавалася, будзе складаней. Я ўсё ж журналіст, а не педагог.

Да таго ж, дзеля гэтых паездак даводзілася ахвяраваць адпачынкам, бо гэта не з'яўлялася асноўнай працай. Аднак усе складанасці лёгка пераадольваліся. Першую групу дзяцей мы суправаджалі разам з настаўнікамі з Мазыра Валянцінай Худзяковай і Аляксандрам Швядоўскім.

Фактычна два--тры тыдні мы праводзілі разам з дзецьмі ў юнацкім лагеры і потым адзін--два — у сем'ях. Але асноўным рухавіком была Эфа Бальке, якая нават пакінула сваю працу ў гімназіі і, стаўшы сябрам рады нямецкага фонду «Дзецям Чарнобыля», прысвяціла сябе арганізацыі дзіцячага адпачынку.

Эфа прыязджала у Мазыр і ў Мінск амаль штогод. Гэта была вельмі аб'ёмная праца: шэраг сустрэч, ліставанні і тэлефанаванні, пошук ахвяраванняў. А перашкодаў на гэтым шляху ў Беларусі станавілася ўсё больш. Эфа змагалася за дзяцей нават тады, калі хвароба (у яе быў рак) пачала адбіраць ейныя час і сілы.

Праграмы фонду «Дзецям Чарнобыля» ўвесь час пашыраліся, далучаліся новыя людзі. Гэта была такая магутная плынь, што аўтарытарная ўлада ў Беларусі напалохалася і пачала з ёй змагацца. Спачатку разбуральная сіла была скіравана на гуманітарную дапамогу: узніклі першыя складанасці, гуманітарным грузам пачалі перашкаджаць, ускладняць перасячэнне мяжы.

Потым аб'ектам нападак стаў сам аздараўленчы адпачынак дзяцей за мяжой. Кіраўнік краіны Аляксандр Лукашэнка ў 2004 годзе выказаўся за тое, каб забараніць гэтыя паездкі. Дзяржаўная машына раструшчыла і панішчыла сувязі паміж людзьмі.

На жаль, шмат у чым ёй гэта ўдалося. А мы не змаглі адстаяць нашу справу перад гэтым разбуральным напорам, хаця я не скажу, што мы нічога не рабілі. Цяпер я згадваю той сымбалічны фотаздымак, наш пераход праз мур. Мура ўжо няма, але нам у Беларусі яшчэ трэба яго пераадольваць».

Аляксей Марачкін

Аляксей Марачкін — адзін з самых вядомых мастакоў беларускай сучаснасці, які працуе ў жанры нон-канфармізму, стваральнік знакамітай суполкі «Пагоня». Не менш вядомая і намаляваная ім ікона «Маці Божай ахвяраў Чарнобыля», якая стала сімвалам «Чарнобыльскіх шляхаў», сімвалам прагі да перамен.

«Год 1986-ты запомніўся мне на ўсё жыццё. За чатыры дні да катастрофы на Чарнобыльскай АЭС адбыўся Чарнобыль духоўны. Нацкаваныя ўладай міліцыянты разам з былымі «афганцамі» напалі на моладзь падчас свята «Гуканне вясны». Моладзь білі і гналі з узбярэжжа Свіслачы.

Працуе Аляксей Марачкін

26 красавіка адбыўся другі выбух, выбух Чарнобыльскі...

Мой сын Ігар, які тым часам служыў у войску, быў адпраўлены ў раён Чарнобыля, у радыяцыйную зону. Напачатку ў Хойнікі, потым у ваколіцы Прыпяці. Яго расповед пра гэты час заўсёды халадзіў мае душу і сэрца.

Ніхто не ведаў, як сябе паводзіць у дні пасля катастрофы.

У салдацкіх намётах у тыя майскія ночы было вельмі зімна, і маладыя навабранцы былі змушаныя ісці ў лес па дровы. Каб сагрэцца, раскладвалі вогнішчы, пасля збіралі вуглі і спалі на іх. А потым, калі дазіметрам мералі попел і гэтыя вуглі, прыбор зашкальваў...

Гэтак Чарнобыль закрануў нашу сям'ю.

Мая маці, якая ў той час жыла ў роднай вёсцы Папоўшчына Чэрыкаўскага раёна, неяк гаварыла: «Халера яе ведае, што такое гэта радыяцыя... Нічога не бачна... А як на агарод выйду палоць градкі, дык адразу нейкая наступае слабасць...»

У 1990-м годзе, то бок праз чатыры гады пасля аварыі, я намаляваў абраз «Маці Божай ахвяраў Чарнобыля», які асвяцілі на пляцы Свабоды. Трэба адзначыць, што ідэю стварэння гэтага абраза выказаў Зянон Пазьняк.

Потым мне даводзілася тройчы паўтараць работу над гэтай выявай.

Першы варыянт знаходзіцца ў алтары Жодзінскай царквы, дзе шмат прыхаджан — перасяленцы з чарнобыльскай зоны.

Другі абраз падораны царкве на радзіме паэта Анатоля Сыса.

Яшчэ адзін прэзентаваны Беларускаму народнаму фронту. Кожны раз, калі рыхтуюцца адзначыць гадавіну аварыі на ЧАЭС, гэты абраз нясуць у першых радах калоны «Чарнобыльскага шляху».

У 1996-м годзе адзначалася дзясятая гадавіна трагедыі. Нашу калону жорстка разагналі. Амапаўцы азвярэла збівалі людзей. Усіх запар. Пад гэтыя ўдары трапіў і абраз «Маці Божай ахвяраў Чарнобыля». Дасталося і мне...

Летам 1989-га, калі пра аварыю ведалі яшчэ вельмі мала, прадстаўнікі крытычна настроенай грамадскасці пад кіраўніцтвам Генадзя Грушавога паехалі на аўто па мясцінах Чарнобыльскай зоны. Я таксама быў сярод іх.

У першую чаргу нам хацелася пабачыць вёскі, якія трапілі пад гэтую навалу; сярод іх былі і вёскі майго дзяцінства. Гэта Чэрыкаўскі і Краснапольскі раёны. Са мной былі ўлёткі і газеты, у якіх можна было прачытаць праўду пра трагедыю.

У Чэрыкаве я быў арыштаваны і трапіў з імі ў раённы пастарунак. Адразу адчулася — міліцыянтам самім цікава, што пра Чарнобыль пішуць у Мінску.

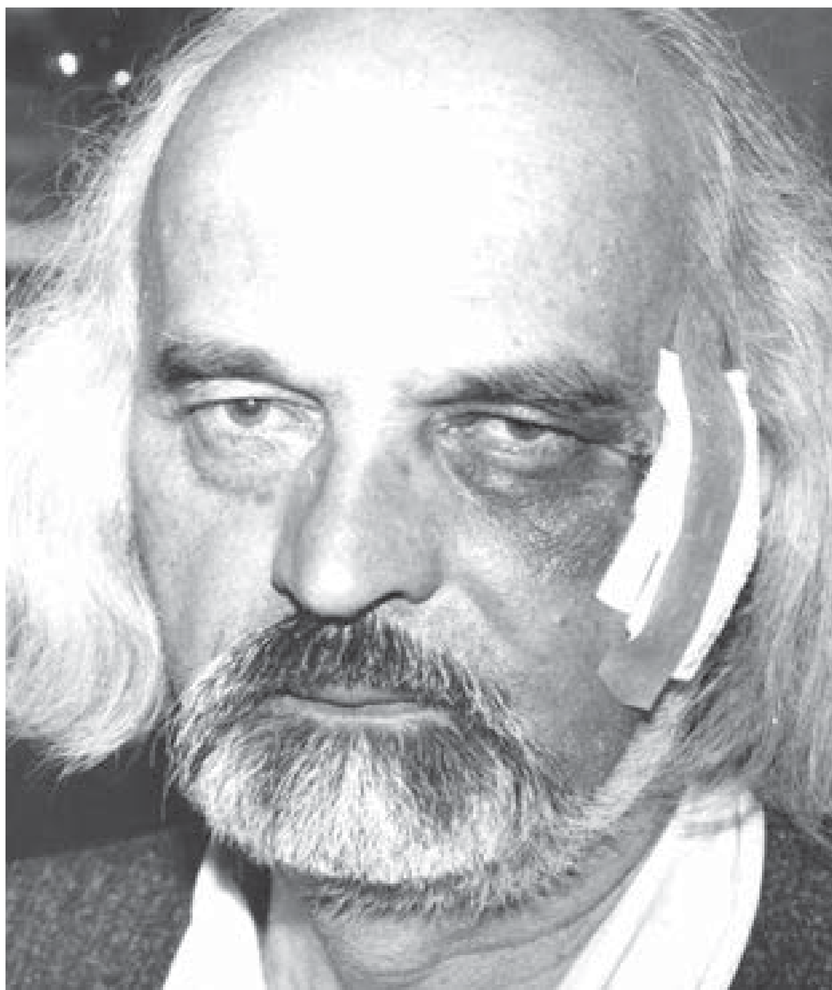

Мастак Аляксей Марачкін пасля Чарнобыльскага шляху

Са мной пагаварылі, не складалі ніякіх пратаколаў — і адпусцілі. Было бачна, што трагедыя закранула кожнага з нас.

Штогод, калі надыходзіць 26 красавіка, я і мая сям'я абавязкова адзначаем гэты сумны дзень — з плакатамі і абразом ідзём у калоне. Гадоў дзесяць таму мной быў напісаны верш з назвай «Чарнобыльскі шлях», які потым стаў песняй-рэквіемам у выкананні Кастуся Герашчанкі.

З Генадзем Грушавым я кантактаваў неаднаразова. Мы з ім нават некалькі разоў ездзілі ў Германію, дзе арганізавалі суполку «Сябры Беларусі»,

якая займаецца аздараўленнем беларускіх дзяцей і адпраўкай у Беларусь гуманітарных канвояў. Суполка знаходзіцца пад Мюнстэрам. Яна працуе і зараз.

У Германіі мы звычайна рабілі мастацкія выставы. Напрыклад, у Штутгарт прывозілі работы Віктара Шматава, цыкл карцін «Чарнобыльскія краявіды». Дзякуючы ў тым ліку выставам, мы прыцягвалі да чарнобыльскай бяды ўвагу іншаземцаў.

ЧАРНОБЫЛЬСКІ ШЛЯХ*

Сёння — самотны настрой.
Сёння ў душы маёй смутак.
Настрой — што гаркавы настой
Нашай бяды й пакуты.

Сёння — Чарнобыльскі шлях.
Сёння — стаім ў маўчанні.
Слёзы на нашых вачах.
Хтось не дажыў да світання.

Божа! За што такі лёс!
Божа! Хто ў тым вінаваты?
Хто ж на нас пошасць прынёс?
Хто разбурыў нашы хаты?

Ведаем кожнага ў твар.
Ім паратунку не будзе.
Бачыш, на небе пажар.
Бачыш, ідуць нашы людзі.

Божая маці, даруй.
І захіні нашых дзетак.
Цяжка адольваць гару
Сцежкай, дзе церні.
Без кветак.

**Аўтарская пунктуацыя і граматыка верша захаваныя цалкам*

Уладзімір Някляеў

Уладзімір Някляеў — беларускі паэт, празаік і грамадска-палітычны дзеяч, лаўрэат шэрагу прафесійных і дзяржаўных прэмій за літаратурную дзейнасць, намінант на Нобелеўскую прэмію (2011).

Тэма змагання з чарнобыльскай бядой добра знаёмая Уладзіміру Пракопавічу, бо з Генадзем Грушавым ён сябраваў шмат год. З ім ён неаднойчы абмяркоўваў тое, пра што па маёй просьбе напісаў.

«Карпаратыўнасць — вось з'ява насамрэч інтэрнацыянальная.

Пасля ядзернага выбуху ў Чарнобылі не толькі савецкія і постсавецкія кіраўнікі, але і высокапастаўленыя чыноўнікі з МАГАТЭ не стамляюцца даводзіць, што Чарнобыль не тое што не найвялікшая тэхнагенная катастрофа XX стагоддзя, а наогул ніякая не трагедыя. Так, драбяза, якая, калі не на карысць пайшла, дык ва ўсялякім разе не ў шкоду...

У здатнай да ўсяго прызвычайвацца чалавечай свядомасці Чарнобыль усё больш пераўтвараецца ў нейкі сімвал, вобраз, метафару. Але рэальны Чарнобыль — гэта ўсё ж ядзерны выбух, выкід у жывое асяроддзе радыеактыўных элементаў, уздзеянне якіх вядзе да фізічнай і псіхічнай паразы людзей. У гэтым сваім уздзеянні Чарнобыль не можа сам скончыцца, неяк там суцішыцца і супакоіцца, — ад яго можна абараніцца толькі наступам найноўшых тэхналогій, а калі іх няма (а іх няма, бо нямашака на іх сродкаў, грошай), дык спосаб абароны застаецца адзін — адступленне...

Што і робіцца, каб заманіць ворага як мага глыбей на сваю тэрыторыю. Гэта традыцыйная наша стратэгія, у выніку якой толькі ў адной сям'і маіх блізкіх знаёмых, Анатоля і Наталлі, сталася так, што чарнобыльскую пухліну знайшлі спачатку ў малодшага сына, а пасля ў старэйшай дачкі. Пухліны выразалі, а дзяцей прызначылі ў інваліды. І пры гэтым на дзяржаўным узроўні (ва ўнісон з чыноўнікамі з МАГАТЭ) не саромеюцца даводзіць, нібы Чарнобыль, як той чорт, не такі ўжо страшны, як яго малююць, а асобным людзям радыяцыя можа пайсці нават на карысць. Ну, відаць, маецца на ўвазе тое, што ўсе беларусы — людзі нейкія асобна-асаблівыя.

Так ёсць — і не магло, і не можа быць іначай у Беларусі, якая наследуе дзяржаўныя традыцыі той краіны, у якой машыны, зброя, наогул любое жале-

Былы пасол Беларусі ў Германіі Пётр Садоўскі і паэт Уладзімір Някляеў

за мела свой кошт, сваю цану, і толькі чалавечае жыццё не каштавала нічога. Ну, загіне дзесяць, дваццаць, трыццаць мільёнаў, — бабы, як Сталін казаў, новых народзяць.

У траўні 86-га года, калі я прыехаў у Чарнобыль, там тварыўся суцэльны бардак: усё нібыта ахоўвалася — і не было ніякай аховы, можна было залезці хоць у сам рэактар. Яшчэ нават не пазбіраны былі выбухам выкінутыя з рэактара кавалкі графітавых стрыжняў, — і ўбачыў я не жалезных робатаў, а жывых людзей, апранутых у халаты хімабароны (нібыта супрацьрадыяцыйныя) маладых салдацікаў, смертнікаў, якія звычайнымі шчыпцамі з падоўжанымі ручкамі тыя графітавыя кавалкі збіралі. Яны збіралі сваю смерць, але не разумелі, што рабілі, а тыя, хто разумеў і пасылаў іх на гэта, — разумелі, пасылалі і маўчалі. Маўчалі доўга, а калі ўжо вымушаны былі нешта казаць, дык казанка тая ў вуснах самага галоснага кіраўніка дзяржавы Гарбачова скіравалася да захаду, да перапалоханых немцаў, французаў, бельгійцаў, але не да сваіх. Убачыўшы ўвесь гэты жах, я спытаўся ў акадэміка Веліхава, які кіраваў тады (разам з акадэмікам Легасавым) усімі і ўсім у Чарнобылі: ну як, скажыце, такое можа быць?!. І ён даволі доўга тлумачыў мне сутнасць закону

вялікіх лічбаў... Пасля тлумачэнняў я сказаў яму, што зразумеў-такі сутнасць гэтага складанага закону: бабы новых народзяць.

Пазней, ужо пад восень, я паехаў у Чарнобыль з кінагрупай, і мы знялі там фільм, у якім цэнзары з Міністэрства сярэдняга машынабудавання — назву ж якую прыдумалі для атамнай прамысловасці! — пакінулі толькі тое, што сведчыла пра гераізм і патрыятызм (што, безумоўна, было), але аніякіх салдацікаў са шчыпцамі... Перад гэтым былі знішчаны стужкі, знятыя групай, у якую ўваходзіў мой сябар Анатоль Ярась — ён памёр ад раку.

Наш фільм ніякавата было глядзець, але і нічога ўжо нельга было ў ім выправіць, адзнятыя матэрыялы ў нас пазабіралі. Тады з іншай творчай групай я сабраўся ў Маскву, каб зрабіць тэлепраграму з акадэмікам Легасавым, але, пакуль мы збіраліся, ён скончыў жыццё самагубствам, павесіўся. Нехта казаў, што менавіта праз тое, што сталася ў Чарнобылі (Легасаў быў адным з праектантаў рэактара), нехта называў іншыя прычыны...

Знялі мы ўрэшце тэлеінтэрв'ю з акадэмікам Веліхавым, які, усяляк зацямняючы сутнасць праблемы, усё стараўся пераскочыць на высакалобую балбатню... Але ўсё ж на некаторыя пытанні быў змушаны адказаць наўпрост. Я спытаў: «Калі б нават не ў 30-кіламетровай зоне, а ў 100-кіламетровай аддаленасці ад яе, дзе-небудзь на Магілёўшчыне ці Гомельшчыне жыў нехта з вашай сям'і, што б вы зрабілі?..» — і ён, пакруціўшыся трохі вакол рознаўзроўневых дозаў радыяцыі, усё ж адказаў: «Вывез бы, бо жыць там нельга. Калі, вядома, жыць, а не паміраць...»

А мы вось, хто не памёр, жывём... І карумпаваныя чыноўнікі з МАГАТЭ разам з нашымі дзяржаўнымі кіраўнікамі даводзяць, як і ад пачатку даводзілі, што Чарнобыль нам зусім не ў шкоду, калі не на карысць».

Константин Скуратович

Константин Скуратович — ученик Геннадия Грушевого. В буквальном смысле. Доцент Грушевой преподавал студенту Скуратовичу в Белорусском государственном университете философию. Потом они еще не раз встречались «по жизни» и подолгу вели философские беседы.
По моей просьбе и специально для этой книги Константин Иванович рассказывает о них — и не только.

«Как правило, одни и те же слова в разные времена звучат по-разному. И люди к ним относятся по-разному.

Чернобыль апреля 1986-го и Чернобыль современный — это разные Чернобыли. А между тем значение этого слова для Беларуси и всего мира должно быть постоянным.

Потому что, во-первых, Чернобыль доказал — любая АЭС, атомная энергетика вообще представляют угрозу для человечества. Нет абсолютно надёжной, а значит, безопасной техники. Объекты атомной энергетики в этом смысле представляются чрезвычайно опасными. И сами по себе, и как привлекательные для потенциальных террористов объекты, и как технические сооружения, уязвимые для природных и техногенных воздействий.

Оптимистические утверждения обратного следует числить по разряду разговоров для бедных.

ЧП были, есть и будут. Каждое требует десятков, сотен, тысяч жертв. Чернобыль был катастрофой.

Пессимист ли вы, оптимист или человек равнодушный, но взятый на развитие атомной энергетики курс однажды неизбежно нарушит ваш покой, ваш устоявшийся образ жизни, подвергнет сомнению уверенность в том, что проблемы надо решать по мере поступления. АЭС относятся к тем творениям рук человеческих, которые, взбунтовавшись против своего творца, увеличивают

2011 год. Женева. Геннадий Грушевой и Константин Скуратович в ООН

численность его проблем в геометрической прогрессии.

Пример: после взрыва на 4-м энергоблоке Чернобыльской АЭС потребовалось остановить по всем железным дорогам эшелоны, которые в тот момент везли куда-либо свинец, расформировать их, отсоединить нужные платформы, прицепить к другим эшелонам и направить в Чернобыль. Срочно!

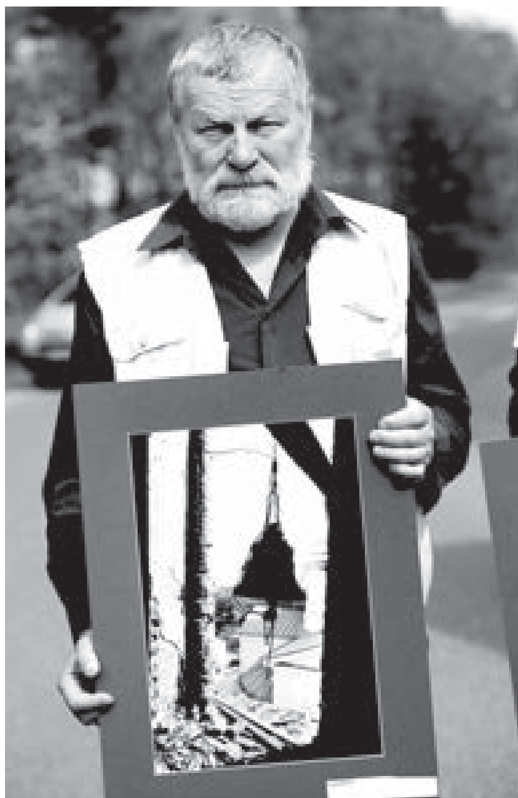

2011 год. Марш мира

На ликвидацию последствий катастрофы могучему Советскому Союзу пришлось потратить миллиарды долларов. Но ушли они всего лишь на оперативные нужды, связанные с отселением людей из зоны, на проведение работ для предотвращения возможных аварий на других блоках станции. Миллиарды долларов ушли на строительство саркофага. Известно, что СССР с этими самыми оперативными задачами справился. Всё остальное пришлось делать суверенным Беларуси и Украины, не имея, вероятно, и сотой доли тех ресурсов, которыми располагал СССР.

За прошедшие десятилетия Беларусь не разбогатела. Напротив, по своему экономическому потенциалу она прочно застряла среди других европейских аутсайдеров. Тем не менее её руководство решило строить собственную АЭС.

Если, не дай Бог, Чернобыль повторится в Островце, спасать Беларусь будет некому.

Чернобыль доказал: если беда приходит, государство всегда предаёт свой народ. В апреле 1986-го так и случилось. Количество жертв, которое на порядки превосходило численность непосредственно пострадавших от взрыва, засекречивалось, в помощи им было отказано.

Прием в женевском представительстве ООН

В демократических странах, где существует общественный контроль, есть возможность принуждения государства к исполнению функций по спасению населения. При диктаторских режимах надежд на это никаких нет. Ситуация в Японии после трагедии на Фукусиме и послечернобыльская у нас настолько отличаются одна от другой, насколько, вероятно, отличаются между собой разнопланетные цивилизации.

У нас народ обманывали без малейшего колебания и угрызений совести. Множили обман даже тогда, когда никто обманщикам не верил. Делали это в надежде, что со временем обман забудется и Чернобыль из символа бессилия человека перед разбушевавшейся рукотворной стихией вновь станет восприниматься щедрым на дешевые киловатты посланцем.

Так Чернобыль создал необходимость консолидации гражданского общества во имя спасения людей.

Это было доказано фактически, по крайней мере, в Беларуси, где исключительно благодаря инициативе, самоорганизации сотен и тысяч простых граждан удалось оказать конкретную помощь сотням тысяч жертв, организовать лечение и оздоровление детей, материально, организационно и психологически помочь справиться с бедой переселенцам и ликвидаторам, вынудить законодателя принять соответствующие законы.

Вопреки государству, которое молчало четыре года после катастрофы, делая вид, что ничего страшного не произошло. А то, что произошло, находится под контролем.

Чернобыль прошлого объединял людей и тем самым способствовал формированию гражданского общества. Он побуждал к борьбе с произволом властей и тем самым превращал население в граждан. Он требовал преодолевать прошлое через устранение его последствий. Он обязывал будущих белорусов не допустить повторений.

Требовал: хватит учиться на собственных ошибках. Это допустимо и желательно для ленивых школяров, но позорит честь и оскорбляет граждан демократического государства. Только граждане имеют право выбирать, как им жить в собственной стране. А не по указке чиновников, не исключая и самого президента. Право граждан выше права президента. В любой ситуации. Простой и очень сложной, к которой, безусловно, относится строительство АЭС на территории страны. Сторонники строительства убеждали и убеждают людей, что ядерная энергетика является самым безопасным, самым экономичным, самым экологичным инструментом для производства энергии.

Что иного не дано.

Возможно так: выхода нет и выбора нет. Но это очевидно для власти, для самих атомщиков, а не для людей, которые опасаются повторения Чернобыля. Которые готовы поступиться обещанным комфортом ради большей безопасности и сохранения психического и физического здоровья. Более высокой цели не может быть ни у государства, ни у чиновников, ни у гражданского общества.

И если у каждой из сторон есть свои собственные доводы по поводу достижения этой общей цели, появляется дискуссия. Казалось бы, все просто. Если было обещано организовать референдум по поводу строительства станции, то почему же обещание не выполнили? Почему в очередной раз превратили всех в заложников ситуации и при этом запрещают бояться «мирного атома»?

В очередной раз государство, принимая решения, начинает с обмана. Стремится «заболтать» проблему в технологических и экономических подробностях, за которыми прячется беда.

Как и 30 лет назад, когда произошла чернобыльская трагедия.

Разве эта трагедия пережита? Забыта? Предолена? Как утверждал с трибуны 70-й Генеральной Ассамблеи ООН Лукашенко, — успешно преодолена и ликвидированы все ее последствия. Производственные и экономические потеры компенсированы новыми производственными успехами, моральный ущерб населению компенсирован на адекватной основе, люди, утратившие свою малую родину, из зоны заражения отселены на свободные земли, где для них построено лучшее по качеству жилье. Прежняя жизнь этих людей была хороша, а новая стала — лучше.

Поэтому люди пережили катастрофу, излечились от фобии и готовы строить собственную АЭС.

Так и хочется сказать: если бы Чернобыля не было, то его следовало бы придумать. Чтобы на помощь человеку пришло государство. Очевидная нелепица. Но именно ее с высокой ООНовской трибуны озвучил «главный ликвидатор» Лукашенко. Он обратился к ООН с предложением «воспользоваться белорусским опытом решения проблем, таких как Чернобыль и торговля людьми». К сожалению, торговля людьми возникла вместе с зарождением общества, экономической деятельности людей. На определенных этапах она считалась обычным и необходимым делом. То есть возникла не вчера и не исчезнет завтра. По крайней мере, до той поры, пока не исчезнет спрос на живой товар, который всегда находит предложение.

Такие проблемы, как Чернобыль, возникают в исключительных ситуациях. Когда человек приобретает возможность получить от природы намного больше, чем она согласна предложить ему. Человек же берет намного больше и всегда сожалеет, что мало взял. И в следующий раз хочет взять больше.

Считает, что это не труднее, чем зайти к соседке за солью.

Выше мы приводили свидетельства, что правительство суверенной Беларуси пыталось замолчать проблему, искали и находили специалистов, которые говорили, что катасрофа на самом деле оказалась досадным сбоем надежнейшего механизма, который случается раз в тысячеление. Что медицинские показатели пострадаших в массе своей не выходят за рамки статистической ошибки. Если же кто, паче чаяния, заболеет, то государство всю заботу примет на себя.

Пусть жертвы тихонько лечатся в отведённых местах и там же умирают. Чтобы не травмировать общественность, не возбуждать отрицательные эмоции, не провоцировать недовольство, желание узнать правду и восстановить справедливость, помочь людям, попавшим в беду.

Фактически вопреки этой государственной воле появились люди неравнодушные, инициативные, сострадательные, деловые и ответственные, которые наладили настоящую систему медицинской и социальной реабилитации пострадавших. В первую очередь детей. Разумеется, главную роль в этом деле сыграл благотворительный фонд «Детям Чернобыля», который два с лишним десятилетия занимался оздоровлением белорусских детишек. По словам его организатора и руководителя Геннадия Грушевого, фонд «выполнил свою социальную миссию». Дети Чернобыля выросли, многие обзавелись собственными семьями, их детские проблемы уступили место взрослой заботе о собственных детях.

Это уникальный опыт, проведённый уникальными людьми. Он мало подходит для популяризации. И если где-либо случится новый Чернобыль, всякое государство, общество будет решать эту проблему по-своему. Как это делает Япония после аварии в Фукусиме. Можно сказать, что случилось чрезвычайное происшествие, но все необходимые для его ликвидации ведомства, учреждения, службы работают в обычном порядке, как это положено в случае цунами, землетрясения, взрыва реактора.

Изобретательные японцы в таких ситуациях предпочитают действовать по инструкции, избегая героизма, за которым обычно стоит разгильдяйство.

Имело бы смысл навести такой порядок и в Беларуси».

Юрий Хащеватский

Наверное, Юрий Хащеватский — самый известный белорусский режиссёр-документалист. А его самый известный фильм «Обыкновенный президент» очень подробно рассказывает о том, как в современной Беларуси на выборах делаются «элегантные победы» (фраза председателя ЦИК Л. М. Ермошиной), но сегодня речь не об этом.
Юрий Хащеватский вспоминает свои встречи с Геннадием Грушевым и знакомство с фондом «Дети Чернобыля».

«Конечно, я видел его и до этого, но лично мы познакомились только в 1995 году. Тогда я планировал начать съёмки фильма о Чернобыльской трагедии, и потенциальный продюсер этого фильма Ольга Николайчик привела меня в фонд, что было абсолютно естественно, ибо именно для них эти проблемы и были самыми близкими.

К сожалению, тот разговор не получился продуктивным, и я сейчас очень хорошо понимаю, почему. Фонд уже начали «прессовать», и людям было уже не до кино. Впрочем, я тогда еще не понимал, что не до кино им при любом другом раскладе. Они занимались совершенно другими вещами.

Второй близкий контакт состоялся в 2001 году, когда во время президентских выборов мы вместе придумали компромисс между Гончариком и Домашем, то есть, вариант президентства первого при премьерстве другого.

Грушевому тогда удалось мой внутренний «экстремизм» нивелировать, склонить к компромиссу. И правильно сделал, ибо сработать могла только такая схема. Увы, ничего тогда не вышло.

Но с тех пор мы стали хорошими друзьями.

Геннадий был красивым человеком, и вокруг него всегда было очень много красивых людей. Начиная с Иры, конечно.

...Когда-то покойный Женя Будинас очень точно подметил: «Белорусы — уникальный народ. Для белорусов можно сделать все, с белорусами — ничего». Геннадий и Ирина Грушевые сделали для белорусского народа столько, сколько не сделает ни один политик.

Если посчитать число семей, которым помог их фонд, и добавить к ним всех, кто имел отношение к программам, получатся миллионы людей. Рейтинг у Гены, будь он президентом, был бы просто невероятным и ни в какое сравнение не шел бы с рейтингом того, кто сегодня правит...

По большому счету, главный дар Всевышнего человеку — это право выбора. Выбор дороги, по которой нужно идти. Человек в своем выборе должен быть исключительно свободным, но у нас это, к сожалению, осознают далеко не все. Белорусы в большинстве своём делегируют право собственного выбора власти.

Это самое чудовищное из того, что сейчас происходит. Общество, которое перестаёт жить по законам Божьим, больное, по сути. Оно неумолимо движется к самоуничтожению.

Люди отказываются от своей свободы, а Гена пытался им ее вернуть.

То же самое делал фонд «Детям Чернобыля». В первую очередь, очень многим он вернул здоровье и продлил годы жизни. Другое дело, как люди всем этим распорядятся... Это вопрос совести этих людей и их будущей жизни.

Когда-то я чуть не стал физиком, потому хорошо знаю теоретические преимущества ядерной энергетики. В идеале атомная станция должна быть технически безопасной и попасть в руки людей, которые исповедуют безукоризненную технологическую дисциплину.

А сейчас давай посмотрим на то, что у нас происходит.

Станция строится россиянами. Сколько они тырят при строительстве, мы хорошо знаем по снимкам рухнувшей опалубки Ленинградской АЭС. Рухнувшей из-за того, что там банально спёрли цемент.

И воруют они не только цемент... Металл, из которого сделают турбины, тоже вряд ли будет соответствовать необходимым параметрам...

А теперь о технологической дисциплине обслуживания, на чём, собственно, и погорели в Чернобыле. Наши люди не приучены ни к чему подобному.

Ирина Грушевая и режиссер Юрий Хащеватский

На многих СТО они даже автомобиль нормально обслужить не могут, что уж говорить обо всём другом.

Потому в наших условиях строить АЭС невероятно опасно. Я бы даже сказал — нельзя.

Готов поспорить, что её не построят вообще. Денег становится все меньше и меньше. Это значит, что скоро тырить будет нечего.

Строить свою атомную станцию в стране, которая больше всего пострадала от аварии на ЧАЭС, — очевидный нонсенс, но дело тут не в отсутствии у этих людей инстинкта самосохранения. Повторюсь, станцию не построят по причине тотального воровства. Сама же идея возникла из страстного желания иметь «грязную» атомную бомбу и из страха за собственную шкуру. Во время бомбёжек Югославии всё было объяснено предельно прозаично и просто: «страны, где есть атомные станции, не бомбят».

Своя атомная станция нужна не для какой-то эфемерной энергетической безопасности, а для сохранения собственной власти.

Что касается официальной памяти о том, что сделал для Беларуси Геннадий Грушевой и созданный им фонд, то в этом плане абсолютно ничего нет и не может быть. Грушевой же делал добро не для государства (читай — для власти), а для людей.

И я не уверен, помнят ли об этом сейчас люди... Помнят, конечно же, но на официальном уровне очень хотят забыть...

К сожалению, часть белорусского общества сегодня даже не ходит на могилы своих родных... Как же эти люди будут помнить о чём-то хорошем, что для них кто-то сделал?..

Ещё одна библейская заповедь — чти отца своего и мать — сейчас абсолютно игнорируется. Не усвоена она нашим обществом совершенно.

А самое грустное, что все это поддерживается на государственном уровне. Там происходит то же самое. Кто будет чтить память Грушевого «наверху», если говорят, что в чернобыльской зоне сейчас едва ли не рай, что там можно жить, выращивать урожай...

Сумасшедшие циники!

Отсюда, кстати, две причины «наезда» власти на фонд.

Во-первых, всем казалось, что там несметные западные «бабки», которые было бы неплохо взять под контроль и попилить.

Во-вторых, фонд Грушевого будил в людях осознание того, что мы живем в стране, где произошла чернобыльская катастрофа, и она будет продолжаться.

Это не инстинкт самосохранения, это в чистом виде фрейдизм. Нечто вытесненное из нашего сознания. Сегодня люди не хотят думать о том, что им неприятно и может нести страшную опасность, потому любое напоминание о жизни «на пороховой бочке» вызывает раздражение.

О проблеме никому не хочется вспоминать. Людям легче о ней просто забыть».

Роман Яковлевский

Когда-то Роман Яковлевский тоже был студентом Геннадия Грушевого, и если бы не опека последнего, вряд ли смог бы довести свое университетское образование до логического финала, ибо в советские времена он числился политически неблагонадежным.

Сегодня Роман — известный политический обозреватель. И опять «неблагонадежный», ибо пишет то, что думает, а не то, что нравится власти.

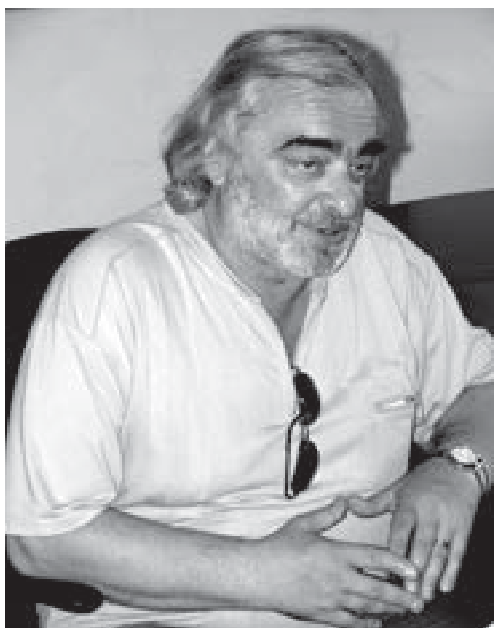

Роман Яковлевский

«Чем дальше по времени дата ухода от нас Геннадия Грушевого, тем больше осознаешь всё то, что он успел сделать для Беларуси и её людей. Что бы кто ни говорил, но именно неутомимая энергия характера и реальная гражданская активность Грушевого буквально открыли Европу (да и не только) для сотен тысяч белорусов.

Стоит напомнить, что сначала в Белорусском народном фронте был создан комитет «Дети Чернобыля». Тогда БНФ аккумулировал многие сферы гражданской активности. И появление такого комитета во главе с Грушевым в недрах фронта было естественным явлением. А посещения районов, пострадавших от Чернобыльской катастрофы, властными структурами вскоре стали восприниматься как «десант Грушевого».

В те времена подобные десанты имели очень важное значение. Прежде всего, для местного населения. Люди переставали чувствовать себя брошенными. В полевых условиях проводились даже социологические опросы, которые затем публиковались независимыми и иностранными СМИ. Государственные СМИ всю эту гражданскую активность или игнорировали, или воспринимали как вражескую.

К прямым и честным разговорам власти не были готовы тогда. К сожалению, не готовы они и сейчас.

Грушевой же со своими соратниками шёл навстречу людям, убеждая, что они не будут забыты и могут надеяться на помощь. При этом он всегда убедительно доказывал своим слушателям, что залог успеха в преодолении свалившейся на всех беды заключается в инициативности самих граждан. И многие его понимали, ему верили.

В этом я лично убедился, будучи участником одного из первых «десантов Грушевого».

Масштаб затеянной единомышленниками Грушевого работы оказался настолько велик, что возникла необходимость в создании полноценного Белорусского благотворительного фонда «Детям Чернобыля».

Грушевой с супругой Ириной смогли привлечь к сотрудничеству многочисленные гражданские инициативы, фонды европейских и других стран мира. Были организованы каналы по оказанию реальной и эффективной медицинской, иных видов помощи десяткам тысяч белорусских семей. Необходимое лечение, оздоровление сопровождались прямым общением наших людей с иностранцами, познанием иного, доселе неведомого для них мира. Значение этого явления для будущего Беларуси трудно переоценить.

Особый отклик инициативы фонда Грушевого (нередко фонд «Детям Чернобыля» именно так и называют) нашли в Германии. В эту страну попасть довелось и мне. Гостеприимству немцев не было предела. Нас принимали на разных уровнях, как в органах власти, так и в весьма влиятельных негосударственных структурах.

Особо запомнились неформальные беседы с немецкими хозяевами в домашних условиях. Всё это сильно помогало росту должного взаимопонимания, доверия между гражданами стран с тяжелой общей историей.

Помнится, по возвращении домой (с впечатлениями от общения с немцами разных поколений) как-то более ответственно стала восприниматься тема примирения. И что примечательно, привезенный из Германии исторический оптимизм, пусть и не сразу, но находил понимание среди белорусов, в том числе и военных.

Когда Геннадий Грушевой был избран на демократических и прозрачных выборах (были и такие в Беларуси) депутатом Верховного Совета, возможности работы фонда значительно расширились.

Но рады этому были далеко не все.

К сожалению, для нынешней власти сам факт деятельности этого флагмана гражданских инициатив оказался чужеродным. Сам же Грушевой до последней минуты своей жизни продолжал верить в полезность, необходимость «просветительских десантов». В необходимость просвещения ради будущего демократической Беларуси».

ГЛАВА VIII

ЛІСТАПАДАЎСКІЯ СУСТРЭЧЫ

Аддаючы перавагу менавіта гэтым людзям,
не хочацца нікога пакрыўдзіць,
бо больш як 250 чарнобыльскіх ініцыятыў
па ўсёй Германіі зрабілі так шмат карыснага, што кожны
з іх мае права ўбачыць сябе на старонках гэтай кнігі.
Зразумела, зрабіць так у адным выданні
немагчыма па вызначэнні,
таму ёсць сэнс вярнуцца да тэмы ў будучыні.
Сёння ж расказ пра тых, хто не толькі пачынаў
дабрачынную работу, але і працягвае яе цяпер.
Пра тых, хто літаральна жыве філасофіяй дабрыні.

БЕЛАРУСКІ ДАБРАЧЫННЫ
«ДЗЕЦЯМ ЧАРНОБЫЛЯ» ФОНД

Людзі Мюнстэра

Нягледзячы на тое, што мая германская вандроўка пачыналася ў пятніцу, 13 лістапада 2015 года, і была азмрочана трагічнымі падзеямі ў Парыжы, працягнулася яна даволі цікавай аўтамабільнай паездкай з Берліна ў Мюнстэр.

Планавалася ехаць цягніком, аднак нямецкая сяброўка Ірыны Грушавой Гізэла Шміт-Вісбернд вырашыла скласці нам кампанію ў мясціны, дзе пахаваныя яе бацькі, сястра і муж. Гэта было для нас цалкам нечакана.

З аднаго боку, значна аблягчала намечаныя камунікацыі. А з другога — крыху «напружвала», бо 500 кіламетраў за рулём — справа вельмі няпростая, і ў гэтым сэнсе было шчыра шкада Гізэлу.

Карыстаючыся выпадкам, хачу выказаць шчырую падзяку гэтай прыгожай і добрай жанчыне. Кніга стала магчымай у тым ліку і дзякуючы яе ветлівасці і гасціннасці.

Нарадзілася Гізэла ў горадзе Ноттульн, што за 20 км ад Мюнстэра. Яе будучы муж Герхарт працаваў там оталарынголагам. Пасля вяселля яны набылі жытло ў Гішпаніі і пераехалі.

На жаль, Герхарт моцна захварэў; некалькі разоў на тыдзень яму было неабходна рабіць дыяліз ныркі. Жылі яны амаль на хутары. Да бліжэйшага горада няблізка, таму давялося вяртацца на радзіму. Апошнім месцам жыхарства стаў Берлін.

Ірына Грушавая і Гізэла Шміт-Вісбернд пазнаёміліся дзякуючы інтэрнэту. У немцаў даволі распаўсюджанай з'явай стала нешта накшталт віртуальных «клубаў па інтарэсах». Жанчын зблізіла цікавасць да культуры, якая хутка перарасла ў шчырае сяброўства. І дапоўнілася «чарнобыльскімі справамі».

Гізэла Шміт-Вісбернд

Далей крыху прышпільнага. У немцаў няма імя па бацьку, таму Ірына Львоўна Грушавая, якая выкладае ў адной прыватнай ВНУ Берліна, растлумачыла сваім студэнтам вядомы нам з маленства прынцып. Маўляў, яе бацьку звалі Львом, адсюль і імя па бацьку, а калі спытала, ці ўсё зразумела, пачула ў адказ: «Зразумела. Вас трэба называць «Ірынавіч»...»

З таго часу і нарадзіўся неалагізм — «Ірынавіч», які хутка прырос яшчэ адным — «Гізэлавіч»...

Тым, каго выхавалі на «прынцыпах дэмакратычнага цэнтралізму» (як аўтара, напрыклад), вельмі цяжка зразумець сутнасць таго, як пабудаваны нямецкія чарнобыльскія ініцыятывы. Калі быць вельмі сціслым, то галоўнае ў тым, што там няма начальнікаў над іншымі, то бок, усе роўныя паміж сабой. Ніхто нікім не намагаецца «кіраваць». Так бы мовіць, сувязі ў іх не вертыкальныя, а гарызантальныя.

І таму можна толькі ўявіць, колькі раз немцы смяяліся, калі Лукашэнка ўзнагародзіў былую жонку нямецкага канцлера Шродара медалём і прызначыў «галоўнай па ўсіх чарнобыльскіх пытаннях». Пры ўсёй павазе да гучнасці гэтага прозвішча, падобная рэч у Германіі немагчыма па вызначэнні.

Клер Мэш

Клер Мэш была спікерам мерапрыемства, на якое мы ехалі з Берліна. Прысвечана яно было так званым «тэхнічным момантам». Перш за ўсё, трансферу чарнобыльскіх дзяцей у гэты рэгіён.

Справа ў тым, што амаль ад самага пачатку дзейнасці чарнобыльскіх ініцыятыў Мюнстэра стала зразумела, што сумесна значна прасцей, а галоўнае, танней, чым паасобку.

У 1987 годзе Вернер Ліндэман і Буркхарт Хамаер стварылі ў Мюнстэры інфармацыйны цэнтр «Чарнобыль». Зроблена гэта было для таго, каб інфармаваць аб праблемах Чарнобыля. Людзі рэгулярна збіраліся, слухалі адпаведныя даклады, стваралі новыя ініцыятывы для таго, каб дапамагаць чарнобыльскім рэгіёнам.

Вакол інфармацыйнага цэнтра было створана больш тузіна арганізацый. Спачатку яны ўдзельнічалі ў праграмах аздараўлення дзяцей, а потым і ў ін-

шых праектах фонду «Дзецям Чарнобыля». Значная частка з іх (9--12 структур) працуе і сёння.

На дадзены момант Клер Мэш гэты інфацэнтр узначальвае.

Некалькі слоў пра сам Мюнстэр. Гісторыя аднаго з самых старажытных гарадоў поўначы Германіі налічвае 1200 гадоў. Назва паходзіць ад лацінскага слова «monasterium», што азначае «манастыр», які ў 793 годзе загадаў тут пабудаваць Карл Вялікі.

Сёння ў Мюнстэры жывуць каля трохсот тысяч чалавек. Адметная рыса — вялікая колькасць ровараў, якая тлумачыцца здаровым ладам жыцця і мноствам студэнтаў. А яшчэ тут амаль увесь год ідуць дажджы.

У мясцовых на гэты конт ёсць нават прымаўка: «У Мюнстэры альбо ідзе дождж, альбо звоняць званы. Калі адначасова, то гэта — нядзеля».

Ініцыятыва, дзе непасрэдна працуе сама Клер, — адна з самых маленькіх у акрузе. У іх вёсцы жыве ўсяго дзве тысячы чалавек, таму яны прымаюць толькі па 14--16 беларускіх дзяцей. Калі ўлічыць, што гэта адбываецца з 1994 года, то лічба атрымаецца зусім не малая. Як і памеры вёскі, дарэчы. Тое, што ў немцаў лічыцца вельмі маленькім, у нас было ледзь не ўзорам для аграгарадкоў...

Клер пачала выступаць супраць атамнай энергетыкі яшчэ ў школе; у студэнцкія гады гэта было працягнута, а потым яна захапілася чарнобыльскай праблематыкай.

Падобная біяграфія ў і яе паплечніцы **Ханелорэ Шульц** з геаграфічна блізкага да Мюнстэра невялікага гарадка (34 тысячы жыхароў) Косфельда.

Дзеці, якія прыязджаюць туды з Беларусі, два дні (субота, нядзеля) жывуць у нямецкіх сем'ях, а астатні час — усе разам у адукацыйным цэнтры пры школе.

З 1992 года на чатыры тыдні да іх прыязджаюць 35--40 чарнобыльскіх дзяцей і 8 суправаджаючых-перакладчыкаў-выхавальнікаў. Каб лепш разумець тых, хто аздараўляецца ў Косфельдзе і лепш ведаць умовы, у якіх дзеці

Ханелорэ Шульц

жывуць у Беларусі, тут, пачынаючы з 1994 года, ажыццяўляюць вельмі цікавую практыку. Адзін год у пасёлак Свенск (Слаўгарадскі раён Магілёўскай вобласці) едуць «нямецкія бацькі», адзін — беларускія і моладзь, то бок, тыя, хто быў у Германіі раней (у дадатак да звычайнай праграмы).

Ханелорэ Шульц, напрыклад, пабывала ў Беларусі дванаццаць разоў.

Акрамя аздараўлення дзяцей, ініцыятыва з Косфельда займаецца падрыхтоўкай і адпраўкай гуманітарных грузаў, першы з якіх прыехаў у Свенск у 1992 годзе. У гэты ж час ініцыятыва пачала ладзіць для рэгіёна інфармацыйныя мерапрыемствы і выставы, дзе яе ўдзельнікі расказвалі пра сваю дзейнасць, чарнобыльскую катастрофу, жыццё Беларусі. А таксама пачала каардынаваць усю трансферную работу.

Зразумела, у працэсе супрацоўніцтва кантакты і сувязі пашыраліся. Хутка да работы не самай вялікай ініцыятывы далучыліся каля 160 нямецкіх сем'яў, якія ў сваю чаргу маюць добрыя кантакты з 250 беларускімі сем'ямі.

Ад 2007 года колькасць запрашэнняў, якія афармляліся ў Косфельдзе, дасягнула каля трохсот гасцей з Беларусі, аднак галоўнае не толькі гэта. На мой погляд, самае важнае ў тым, што ў маленькім Свенску здолелі зламаць стаўленне беларусаў да немцаў, якія дагэтуль цалкам складаліся з уражанняў ад Другой сусветнай вайны.

Свенскія пенсіянеры так і казалі: «Калі б нехта сказаў, што першыя падарункі і замежную дапамогу мы будзем атрымліваць менавіта ад немцаў, не паверылі б».

Яніс Бекер

Яніс Бекер — з «рускіх немцаў». Як і яго сяброўка **Ізабель Бекер**. Спачатку, як і многія, я падумаў, што яны брат і сястра. Аказалася — адно прозвішча. Яніс нарадзіўся ў Сібіры, «карані» Ізабель у Казахстане. Яму 19 год, ёй — 18. Абое тры гады таму прачыталі ў газеце аб прапанове прымаць чарнобыльскіх дзяцей, параіліся з бацькамі і сёння, напэўна, з'яўляюцца самымі маладымі сярод тых, хто ў Германіі займаецца чарнобыльскай праблематыкай.

Восенню 2015 года Яніс напісаў Ірыне Грушавой ліст, дзе падзякаваў за магчымасць прымаць беларускіх

дзяцей, двое з якіх сталі для яго не толькі сябрамі, але і братамі.

Некаторы час таму Яніс з сябрамі адкрыў старонку на Фэйсбуку — «Дзецям Чарнобыля», ініцыятыва Ібэнбюрэн».

Як кажуць, новае пакаленне — новыя формы зносін.

Ініцыятыва горада Ібэнбюрэн (каля 50 тысяч жыхароў) была створана ў 1992 годзе мужам і жонкай Шэфер. У той час яны пабывалі ў Мінску і наведалі школу, дзе працуе сябра «Дзецям Чарнобыля» Андрэй Ціхаміраў. Ён і пазнаёміў іх з фондам.

Ізабель Бекер

Так жыхары горада Ібэнбюрэн даведаліся пра праблему чарнобыльскіх дзяцей і пачалі прымаць іх у сябе на аздараўленне.

Доўгі час Шэферы вельмі вынікова і эфектыўна кіравалі ініцыятывай. Евангелічны пастар іх парафіі **Райнхард Паўль** ад самага пачатку шчыра яе падтрымліваў і маральна апякаў. Калі ў 2000-м годзе ён выйшаў на пенсію, то думаў крыху адысці ад чарнобыльскіх спраў, аднак не атрымалася. Хайдрун і Эрхарт Шэфер нечакана памерлі.

Паўстала пытанне — што рабіць далей? Закрыцца альбо працягваць дзейнасць? Вырашылі не спыняцца. Кіраўніком абралі Вальтэра Хёльніша, а былы пастар Райнхард Паўль застаўся яго паплечнікам.

Пазней Вальтэр Хёльніш прапанаваў зрабіць «змену пакаленняў» і звярнуўся па дапамогу да Рыты Эхтэрхоф і Райнера Яндзінга.

Райнхард Паўль

Рыта Эхтэрхоф

Так ініцыятыва перайшла на калектыўную форму кіраўніцтва.

Рыта Эхтэрхоф лічыць сябе як бы прадстаўніком трэцяй хвалі гэтай ініцыятывы, а калі ўлічыць, што нядаўна да іх далучыліся «рускія немцы» — Яніс, Ізабель Бекер і іх аднадумцы — то неўзабаве трэба чакаць і чацвёртае пакаленне кіраўнікоў.

Дарэчы, чарнобыльскія дзеці зрабілі больш шчыльнымі кантакты немцаў-перасяленцаў і карэнных жыхароў.

Грэгар Мёлер-Рэмтс і яго сябар **Людвіг Врэсман** прыехалі ў Мюнстэр з адносна далёкага (200 км) Клопенбурга, дзе жыве Грэгар. То бок, з зямлі Ніжняя Саксонія ў зямлю Паўночны Рэйн-Вестфалія. Прычына — цікавасць да чарнобыльскай тэматыкі і зноў-такі — каардынацыя працы.

Яно і зразумела. Калі ініцыятыва, напрыклад, запрашае да дваццаці дзяцей, то аплаціць увесь аўтобус бывае амаль немагчыма. Іншая справа — «у складчыну».

Па маёй просьбе Грэгар узгадаў, як у 1991 годзе яны прынялі на аздараўленне першую групу беларускіх дзяцей (10 чалавек з Рэчыцы). Хаця «халод-

Грэгар Мёлер-Рэмтс (злева) і Людвіг Врэсман

ная вайна» фармальна скончылася ў 1989 годзе, дзяцей з Беларусі бацькі строга папярэдзілі: не кантактаваць у Германіі з любымі вайскоўцамі. Аднак у рэальнасці гэта аказалася не толькі абсалютна непатрэбным, але і цалкам немагчымым. Пачалося ўсё з таго, што дзяцей везлі ваенным самалётам, які прызямліўся на ваеннай базе.

Потым шокам стала незнаёмая савецкім ваенным вольніца. Нямецкія салдаты свабодна мелі зносіны з «цывільнымі», на выходныя ездзілі дадому адпачываць і цалкам не адпавядалі створаным савецкай прапагандай стэрэатыпам і міфам. Словам, не былі «монстрамі колеру хакі», а лад іх жыцця зусім не нагадваў муштру.

У новым стагоддзі Грэгар Мёлер-Рэмтс саступіў месца кіраўніка іх ініцыятывы Людвігу Врэсману, які і працягнуў расказ пра паездку 1991 года.

У 2001 годзе немцы запрасілі менавіта тых, хто прыязджаў да іх дзесяць год таму. І былі прыемна здзіўленыя, што на запрашэнне адгукнуліся літаральна ўсе. І яшчэ больш ўзрадаваліся, калі даведаліся пра думкі і лёсы тых, каго прымалі дзесяць год таму. Уразіла іх таксама, што многія з беларускіх дзяцей распавядалі пра сябе на нямецкай мове.

Гэта вельмі красамоўна сведчыла аб тым, што шлях дапамогі чарнобыльскім дзецям, які абралі немцы, не быў тупіковым, а іх дзейнасць была недарэмнай. Да таго ж, для іх стала вельмі кранальным, што беларусы ўжо шмат год давяраюць сваіх малых дзяцей абсалютна незнаёмым людзям.

Канешне, аповед пра тое, што мне расказвалі ўдзельнікі ўзгаданага паседжання, можна працягваць яшчэ доўга, бо ў ім бралі ўдзел два дзясяткі чалавек, — аднак абмяжуемся яшчэ адной дэталлю.

Ініцыятыву, якая па сёння працуе ў Дэтмальдзе, стварыла адна з заснавальніц чарнобыльскага руху Германіі Эва Бальке. Пасля таго як яна смяротна захварэла і ў 2006 годзе памерла, ініцыятыву ўзначаліла **Пэтра Шторы**г. Працуюць яны з Мазыром і ўжо неаднаразова хацелі прыпыніць сваю дзейнасць, аднак, як і ў іншых, не атрымліваецца.

Пэтра Шторыг

Надта шмат пазітыўных эмоцый выклікае ў людзей гэта работа. Надта шмат добрых пачуццяў.

Жанчына з добрымі вачамі

Падчас размоў з Карлай Бенеш я пазбавіўся адразу двух савецкіх стэрэатыпаў: нібыта ўсе немцы — няветлівыя «сухары» і быццам на капіталістычным Захадзе жывуць выключна прагматыкі. Другі стэрэатып можна лічыць лагічнай глебай для трэцяга.

І звязаны ён менавіта з Чарнобылем. У гэтай кнізе не аднойчы распавядалася пра міфы наконт аздараўлення беларускіх дзяцей за мяжой. Усе яны з часам гублялі актуальнасць. Акрамя аднаго — замежнікам матэрыяльна выгадна прымаць нашых дзяцей, бо ад гэтага яны маюць пэўныя падатковыя льготы.

Карла Бенеш пачынае

Жывучасць гэтай лухты тлумачыцца светапоглядам савецкіх і постсавецкіх людзей, якія не могуць зразумець, што нешта ў гэтым свеце робіцца за «проста так». Адсюль і плёткі адносна «багаццяў» кіраўнікоў фонду «Дзецям Чарнобыля», і спробы ўзяць замежную дабрачыннасць у двукоссе.

Ірына Грушавая расказвала пра тое, як адну з дзіцячых груп за мяжу суправаджала знакамітая тэлевядоўца Элеанора Язерская, якой, на жаль, сёння з намі ўжо няма. Убачыўшы на свае вочы аскетычныя ўмовы, у якіх ажыццяўляецца дабрачынная дзейнасць, па вяртанні дамоў яна рэзюмавала, што, калі яшчэ раз пачуе пра «багацці Грушавых», выкажа ўсё, што на гэты конт думае.

Мне таксама хочацца выказацца, але каб гэта не былі словы, якія ў прыстойных тэкстах абазначаюцца шматкроп'ем, абмяжуюся расказамі Карлы Бенеш, яе мужа Юргена і іх сяброў Урсулы і Петэра Ліпертаў.

Пачалося ўсё з дзейнасці створанага ў Мюнстэры Вернерам Ліндэманам і Бурхартам Хамаерам інфармацыйнага цэнтра «Чарнобыль».

Падчас аднаго з першых прыездаў у Мінск евангелічнага пастара Вернера Ліндэмана да гэтага неардынарнага чалавека звярнулася беларуская жанчына з просьбай выратаваць яе хворага сына. Ліндэман расказаў пра гэта знаёмаму евангелічнаму пастару Петэру Ліперту, той — сваёй жонцы Урсуле, якая, у сваю чаргу, падзялілася інфармацыяй з сяброўкай Карлай Бенеш. Так ланцужок дабрыні ператварыўся ў новую ініцыятыву.

Бенешы і Ліперты вырашылі прымаць не проста чарнобыльскіх дзяцей, а дзяцей ХВОРЫХ, што значна цяжэй і складаней. Пагадзіцеся: больш пераканаўчы аргумент наконт шкоднасці для людзей атамнай энергіі і прыдумаць цяжка... Першым стаў менавіта той хлопчык, чыя маці звярнулася да Вернера Ліндэмана.

А зараз — для тых, хто верыць у міф пра нейкія «падатковыя льготы»...

Матэрыяльны складнік — вельмі важная частка чалавечага жыцця, аднак, не самая галоўная. Пра ўзровень прафесійнасці мюнстэрскіх дактароў шмат казаць не трэба: дастаткова ўзгадаць, што менавіта да іх звярнуўся Міхаіл Гарбачоў, калі смяротна захварэла яго жонка.

Дарэчы, прафесар Шэлонг, які лячыў Раісу Максімаўну Гарбачову, чарнобыльскімі дзецьмі займаўся толькі асабіста. Больш за тое, каб лепш разумець сваіх маленькіх пацыентаў, ён пачаў вывучаць рускую мову.

Зразумела, паслугі спецыяліста такога ўзроўню клініка ацэньвала надзвычай дорага; ад прафесара Шэлонга гэта абсалютна не залежала. Як кажуць, «бізнес ёсць бізнес». Сам жа доктар працаваў бясплатна.

Пастар Ліндэман, канешне, шукаў варыянты зніжэння коштаў і збіраў ахвяраванні, аднак гэтага было яўна недастаткова, каб аплаціць клініку. Сума запазычанасці дасягнула мільёна марак (еўра тады не было), і толькі ўмяшанне нямецкай дзяржавы дазволіла працягнуць работу з чарнобыльскімі дзецьмі.

Федэральны ўрад узяў выдаткі на сябе.

Дарэчы, у гэтую суму не ўваходзілі асабістыя ганарары нямецкіх медыкаў, бо іх не было. Усе, хто меў дачыненне да лячэння чарнобыльскіх дзяцей, рабілі сваю працу без пэўных матэрыяльных выгодаў.

Грошы плаціліся толькі клінікам.

Звычайна і клінікі рабілі вялікія зніжкі, аднак цалкам адмовіцца ад грошай яны не маглі, бо камерцыйным установам, як кажуць, «трэба жыць».

Гэта да таго, што размовы пра пэўныя прэферэнцыі і выгоды для немцаў, што дапамагалі чарнобыльскім дзецям, — не больш, чым прапагандысцкія вуткі. Ніхто нікому нічога не дае. Больш за тое, немцы з асабістых кішэняў плацілі і цяпер плацяць, каб дапамагаць беларускім дзецям.

Як са сваіх асабістых, так і з дзяржаўных, што, па вялікім рахунку, адно і тое ж.

Каб дапамагчы тым нямецкім сем'ям, якія прымаюць маленькіх ахвяр радыяцыі, урад зямлі Паўночны Рэйн-Вестфалія вырашыў даплач-

Юрген Бенеш

Карла Бенеш

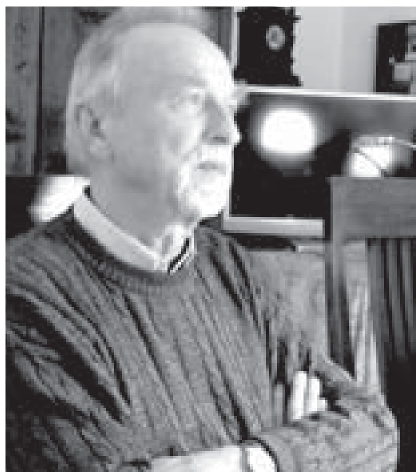

Петэр Ліперт

Урсула Ліперт

ваць ім пэўныя грошы са свайго бюджэту, то бок, са сродкаў падаткаплацельшчыкаў, бо ў Германіі (у адрозненне ад Беларусі) з дзяржаўнымі (і не толькі) сродкамі ўсё абсалютна празрыста. І там няма нейкіх таемных «прэзідэнцкіх фондаў»...

Выдзяляючы грошы ў якасці дапамогі, нямецкія ўлады зрабілі магчымым тое, што чарнобыльская работа не спынялася цэлых пяць год.

На жаль, часам гэткай дабрыні бывае недастаткова...

Калі ў 1991 годзе немцы рыхтаваліся прыняць першую групу хворых чарнобыльскіх дзяцей, Карла Бенеш звярнулася па кансультацыю да доктара Ланга з Косвальда, які на той момант ужо быў актыўна заангажаваны ў чарнобыльскую праблематыку. Калі ён глянуў на спіс анамнезаў (гісторый хваробаў), то адразу пабляднеў. Карла падумала, што ён дрэнна сябе адчувае і прапанавала прыехаць іншым разам. Аказалася, прычына ў іншым. Доктар Ланг сказаў, што некалькі месяцаў гэтыя дзеці не пражывуць.

Так яно і атрымалася. Усе дзесяць дзяцей, якіх першапачаткова запрасілі ў Мюнстэр, памерлі. На аздараўленне паехалі дзесяць іншых...

Для доктара Ланга гэта не было першым знаёмствам з чарнобыльскімі дзецьмі.

Годам раней, дзякуючы дабрачыннаму фонду «Дзецям Чарнобыля», ён быў у Беларусі. У анкалагічным цэнтры ў Бараўлянах здолеў навучыць нямецкім методыкам лячэння і догляду хворых дзяцей беларускіх спецыялістаў і персанал. За час, калі гэта яшчэ дазвалялася, доктар Ланг і яго калегі з іншых федэральных зямель, дзякуючы арганізацыйным памкненням фонду «Дзецям Чарнобыля», паспелі адпаведным чынам падрыхтаваць каля шасцісот чалавек. А самае галоўнае — абмеркаваць з беларускімі ўрачамі новыя методыкі лячэння анкалагічных хворых.

Падчас дзейнасці чарнобыльскай ініцыятывы Карлы Бенеш, Урсулы Ліперт і іх калегаў у Мюнстэры пастаянна лячыліся сорак тры дзіцяці з Беларусі. Сярод іх быў Саша з Гомеля. У яго пад каленкам была з-за раку пухліна коснага мозга, і беларускія медыкі прапанавалі тэрміновую ампутацыю нагі. Маці хлопчыка Валянціна катэгарычна з гэтым не пагадзілася, і сям'я звярнулася па дапамогу да чарнобыльскай ініцыятывы Мюнстэра, дакладней — да Вернера Ліндэмана.

Ён ахвотна пайшоў насустрач і атрымаў для Сашы месца ва ўніверсітэцкай клініцы. Дактары прапанавалі перасадку невялікага кавалка косці; трэба было чакаць, калі нехта пагодзіцца ахвяраваць гэты кавалак.

Прачакаць можна было вельмі доўга, і перад немцамі паўстала пытанне, дзе пакутнікі з Беларусі будуць увесь гэты час жыць. Донара чакалі паўгода,

яшчэ паўгода ажыццяўлялася рэабілітацыя. Такім чынам, 14-гадовы Саша з мамай Валянцінай жылі ў нямецкіх сем'ях. Пераважна — у суседкі Карлы Бенеш спадарыні Бусман.

У рэшце рэшт, нагу хлопчыку выратавалі.

Вяртацца ў радыяцыйны Гомель Валянціна не захацела прынцыпова. З гэтай нагоды змагалася, як ільвіца, і вынік быў станоўчым. Як інваліду-чарнобыльцу Сашу далі кватэру ў мінскай Малінаўцы, і сям'я пераехала ў сталіцу.

Цікава, што ў гэты ж час недалёка ад Малінаўкі пачыналася будаўніцтва ІВВ — Мінскага Міжнароднага адукацыйнага цэнтра імя Ёханеса Рау. Карла Бенеш асабіста прысутнічала на ўрачыстым мерапрыемстве з гэтай нагоды. Лагічна працягнуць аповед далей менавіта яе ўспамінамі, але перад гэтым будзе мэтазгодным зноў нагадаць пра яшчэ адзін стэрэатып мясцовага ўспрымання немцаў, як тых, хто падчас вайны прынёс нам вельмі шмат гора. Чарнобыльскія дзеці, калі казаць вобразна, здолелі яго зламаць.

Менавіта пра гэта і будзе ўспамін Карлы Бенеш.

«Пра тое, што немцы пачынаюць будаваць ІВВ, людзі, якія жывуць у суседніх шматпавярховых дамах, нічога не ведалі. Таму, калі яны ўбачылі праз вокны, што на пустыры сабраліся нейкія невядомыя, пачалі выходзіць, каб даведацца, што адбываецца, але трымаліся на пэўнай адлегласці. А калі праваслаўны святар пачаў асвячаць першыя камяні фундамента, адважыліся падысці бліжэй.

Сярод іх была адна пажылая жанчына (напэўна, бабуля) з малым дзіцем на руках. У мяне за плячыма быў пляцак. Нехта падарыў драўляную ляльку, і я прычапіла яе да свайго заплечніка.

Дзіця пачало гуляцца з гэтай лялькай і гучна смяяцца. Яго бабуля моцна раззлавалася і адышла ў бок.

Калі ўрачыстасці скончыліся, мне захацелася ўсталяваць з ёй кантакт і высветліць, чаму яна так зрабіла. Жанчына патлумачыла: падчас вайны ў яе ўсе загінулі. А я ёй адказала: мой бацька таксама загінуў. Тады жанчына мяне абняла і са слязамі сказала: «Мір!» Я таксама заплакала.

Тая сустрэча запомнілася мне на ўсё жыццё.

Вельмі важна, каб людзі кантактавалі паміж сабой. Для нас тады прымірэнне адбылося праз тое маленькае дзіця. А для многіх немцаў яно адбылося праз дзяцей Чарнобыля».

Дарэчы, падчас прыезду ў Германію чарнобыльскіх дзяцей сумныя ноты гучалі далёка не заўсёды. Бывала і тое, што можа выклікаць усмешку. На-

прыклад, Карла Бенеш расказвала, як першых чарнобыльскіх дзяцей вельмі засмучала тое, што ў яе на гародзе не пасаджана бульба...

Гэта цяпер некаторыя лецішчы і ў Беларусі выкарыстоўваюцца для адпачынку, а тады нічога падобнага не было і блізка...

Напэўна, калі нехта будзе ўважліва разглядаць фотаздымкі, паміж якімі — амаль чвэрць стагоддзя, ён знойдзе там шмат адрозненняў, але адно будзе на іх нязменным — вочы Карлы Бенеш.

Яны — ДОБРЫЯ!

Мара Рудольфа Дзюбера

Калі нехта зараз узгадаў вядомае «I have a dream», то гэта да месца, толькі, у адрозненне ад знакамітага прапаведніка Марціна Лютэра Кінга, які марыў аб роўнасці ўсіх людзей, у Рудольфа Дзюбера, які таксама займаецца рэлігійнымі справамі, мара менш маштабная і пафасная. Ён марыць пра тое, каб нямецкая і беларуская моладзь заўсёды свабодна кантактавала паміж сабой.

Рудольф Дзюбер

Уяўляю, як шмат людзей зараз заўважыла, што гэта «прасцей простага». Маўляў, было б жаданне. Але ж я думаю, што наяўнасць жадання зусім не азначае наяўнасць СВАБОДЫ.

...Напэўна, маленькі горад Бетцдорф ведаюць нават не ўсе тыя, хто знаёмы з геаграфіяй Германіі. Месціцца ён у гарах зямлі Рэйнланд-Пфальц, што на паўднёвым захадзе краіны. Жывуць у Бетцдорфе каля дзесяці тысяч чалавек; самі немцы называюць гэтую мясцовасць Заураландам.

Рудольф Дзюбер дзесяць год узначальвае прадстаўніцтва вядомай ва ўсім свеце каталіцкай арганізацыі «Карытас». Зразумела, што сам ён каталік і нават дыякан.

Аднак у іх прадстаўніцтве (куды ўваходзіць трыста чалавек) працуюць не толькі каталікі. Ёсць там і евангелісты, і нават мусульмане, якія (перш за ўсё) дапамагаюць наладжваць добрыя адносіны з бежанцамі. А працуе іх суполка адразу на два гарады — Бетцдорф і суседні Нойвід.

«Карытасу» Рудольф Дзюбер аддаў амаль 50 гадоў свайго жыцця. 1 чэрвеня 2016 года ён мае намер пакінуць пасаду выканаўчага дырэктара прадстаўніцтва, але працягваць работу, бо, на яго думку, не зможа без гэтага жыць. Да таго ж новы статус дазволіць больш часу прысвячаць іншай актыўнасці — чарнобыльскім справам.

Займацца імі ён пачаў 24 гады таму. Менавіта тады ў Рэйнланд-Пфальцы па ініцыятыве Беларускага дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля» з'явіліся праграмы дапамогі чарнобыльскім дзецям. Першая чарнобыльская група (семдзясят чалавек) прыехала туды ў 1993 годзе. Незвычайны энтузіязм, з якім простыя немцы тады сустракалі беларускіх дзяцей, падтрымліваўся некалькі год запар. Ад жадаючых бачыць у сваіх дамах чарнобыльскіх дзяцей літаральна не было адбою.

Яно і зразумела: чарнобыльская аварыя была свежай у людской памяці, у свядомасці пачало панаваць разуменне таго, што адбылося ў 1986 годзе.

Дарэчы, менавіта ў 1986 годзе ў сям'і Дзюбер нарадзілася дачка (ёсць у іх яшчэ і сын) Мірыям, але той час запомніўся Рудольфу не толькі па гэтай прычыне. Пасля аварыі на ЧАЭС сярод немцаў пачалася ледзь не паніка. Ніхто не мог толкам сказаць — ці можна выходзіць на вуліцу, што есці самім і чым карміць дзяцей? Людзі пачалі баяцца, задумвацца над тым, што раней рабілі аўтаматычна. Напрыклад, думаць: можна ўжываць садавіну-гародніну альбо не?

Гэта яшчэ не было нейкім глыбокім асэнсаваннем пагрозы атамнай энергетыкі. Усё тлумачылася значна прасцей — страх. Немцы адчулі — аварыя ў Чарнобылі дакранулася і да іх. Пачуццямі кіравала трывога. Менавіта таму беларуская бяда, вобразна кажучы, стала нямецкай.

Рудольф Дзюбер і Генадзь Грушавы

Адміністрацыйна Федэратыўная Рэспубліка Германія падзеленая на 16 федэральных зямель. Рэйнланд-Пфальц — адна з іх. Спачатку тут дзейнічала каля 100 чарнобыльскіх ініцыятыў. Праз дваццаць пяць год іх засталося дваццаць пяць, што незвычайна шмат.

Фонд «Дзецям Чарнобыля» адразу ж стаў партнёрам у працы Рудольфа Дзюбера. Дзякуючы яму, Дзюбер і яго аднадумцы ад першых крокаў пачалі дзейнічаць вельмі эфектыўна і прадуктыўна, без уласцівай шмат якім новым пачынанням «раскачкі». Аздараўленне беларускіх дзяцей у гэтай горнай мясцовасці вельмі хутка стала звычайнай з'явай. Варта акцэнтаваць увагу на тым, што ажыццяўлялася яно «пад дахам» «Карытаса» даволі ўмоўна. Калі ўсю работу Рудольфа Дзюбера палічыць за сто адсоткаў, то толькі адзін з іх прыпадзе на тое, што звязана з Чарнобылем. Гэта да таго, што вядзецца гэтая праца выключна на грамадскіх пачатках, то бок, як дабравольны дадатак да штодзённых абавязкаў.

Ёсць сэнс агучыць і яшчэ адно слова — бескарысліва.

Тыя, хто з'яўляецца шчырым прыхільнікам гэтай справы, працуюць на яе без заробкаў.

Аздараўленнем дзяцей, паўтаруся, яны займаюцца з 1993 года па наш дзень, а ў 1999 годзе пачалі апекавацца яшчэ і маладзёвымі праектамі, пра што не раз напісана ў гэтай кнізе і што, на мой погляд, стала адной з самых крэатыўных і лагічных ідэяў фонду «Дзецям Чарнобыля».

І своечасовай!

Выбачайце за банальнасць, але час, сапраўды, ляціць вельмі хутка. Дзеці, якія паехалі за мяжу па праграмах «Дзецям Чарнобыля», падраслі і сталі маладзёнамі, таму цалкам абгрунтавана, што яны зноў апынуліся ў фокусе ўвагі.

Больш за тое — ёсць надзея, што, калі прыйдзе час пераменаў, у Беларусі будуць людзі, якія ведаюць, як да іх ішлі іншыя краіны і якіх вынікаў яны дасягнулі.

Цікава, што ў Бетцдорфе апошнім часам назіраецца вельмі красамоўная тэндэнцыя — праца па аздараўленні дзяцей памяншаецца, а праца з моладдзю — наадварот. Дарэчы, так і ў іншых мясцовасцях.

Беларускія аднадумцы Рудольфа Дзюбера — моладзь з Быхава, Магілёва і Мінска. Чамусьці лічыцца, што гэта выключна студэнты, то бок, тыя, хто яшчэ вучыцца, — аднак стэрэатып у дадзеным выпадку адпавядае рэчаіснасці далёка не заўсёды.

У Бетцдорф з Беларусі прыязджаюць маладзёны розных прафесій і гэта не з'яўляецца вызначальным. Абавязковая ўмова — склад удзельнікаў праекта. Кожны раз ён павінен быць новым.

Акрамя гэтай умовы ёсць яшчэ адна — удзельнікі з Беларусі павіны «быць у тэме», то бок, на практыцы мець дачыненне да таго, што яны будуць абмяркоўваць падчас камунікацыі з нямецкімі сябрамі.

Правіла, на мой погляд, вельмі важнае, бо як абмяркоўваць праект, не ўяўляючы, чым ён будзе на практыцы?

Не будзе лішнім улічваць і палітычны чыннік. На жаль, ва ўмовах палітычнай сітуацыі, якая склалася на Беларусі, даволі цяжка рэалізаваць тое, што моладзі падаецца відавочным і мэтазгодным.

Рудольф Дзюбер гэта добра разумее і, у адрозненне ад многіх іншых замежнікаў, не баіцца агучваць.

«Для мяне Чарнобыль — палітычная работа. Грамадства не аднароднае па сваёй сутнасці, у ім ёсць супрацьлеглыя плыні. Палітычны аспект павінен заўсёды дапаўняць гуманітарны. І Беларусь у гэтым сэнсе не выключэнне. Адкрыта альбо схавана, але ў вашай краіне ёсць людзі, якія выступаюць за ўладу, і тыя, хто супраць яе. Далёка не заўсёды такі падзел выліваецца ў нейкае публічнае супрацьстаянне, аднак гэта не азначае, што яго няма ўвогуле.

Перакананы, што важна паказваць не толькі наступствы, але і прычыны нейкай сацыяльнай з'явы. Пошук гэтых прычын, іх публічнае абмеркаванне — гэта і ёсць палітычная работа.

Мы нікому не прапануем гатовых рэцэптаў у выглядзе асабістага досведу, але імкнёмся да публічнага абмеркавання існуючых праблем, не хочам бачыць адно, не звяртаючы ўвагі на другое.

На мой погляд, той, хто дапамагае, не думаючы над тым, чаму патрэбна гэтая дапамога, — абслугоўвае сістэму, якая і параджае з'явы, прыдатныя для вонкавай дапамогі.

На жаль, такі падыход пануе далёка не заўсёды. У гэтым сэнсе я — «белая варона». Пераважную большасць складаюць тыя, хто аказвае дапамогу і не хоча больш нічым цікавіцца. Для іх галоўнае — адчуваць сябе добрымі самарыцянамі, якім дазволілі дапамагаць.

У мяне пазіцыя кардынальна іншая.

Прынцыпова лічу, што дапамагаць тым, хто трапіў у бяду, — і не задумвацца над тым, чаму гэта адбылося, не выкрываць прычыны бяды, — мякка кажучы, няправільна.

Калі не будзе прычын для нашай дапамогі, не будзе патрэбная і сама дапамога.

Мне падабаецца, як многія тлумачаць сутнасць міласэрнасці. Маўляў, нехта альбо нешта кранаецца чалавечага сэрца, і яно становіцца мільм. Калі чалавеку балюча ад таго, што пакутуюць іншыя, — гэта і ёсць міласэрнасць, але, калі дзяржава пачынае рабіць яе часткай сваёй ідэалогіі, то міласэрнасць ператвараецца ў нешта іншае.

Міласэрнасць і справядлівасць — два бакі аднаго медаля».

У адрозненне ад некаторых сваіх калегаў, Рудольф Дзюбер быў у Беларусі толькі чатыры разы, хаця ангажаваны ў беларускую тэматыку больш за многіх. Тлумачыцца гэта вельмі проста: чарнобыльскімі праблемамі ён займаецца ў вольны ад асноўнай працы час і паездкі ў Беларусь можа ажыццявіць толькі за кошт свайго адпачынку.

А вось як ён азначае сваю матывацыю.

«Я веру ў Бога, а дапамагаць тым, хто трапіў у бяду, — складнік любой рэлігіі. Дапамагаць жа іншым магчыма толькі тады, калі ты здольны «ачуняць» і знайсці аднадумцаў.

Калі я даведаўся, што ў Рэйнланд-Пфальц ствараюць праграму дапамогі тым, хто пацярпеў ад Чарнобыля, то адразу да яе далучыўся. Гэта быў прыўкрасны шанец зноў аб'яднаць немцаў, даць ім магчымасць праявіць салідарнасць, і цуд хутка адбыўся.

З часам сталі дадавацца і вельмі моцныя палітычныя матывы. Грушавых пачалі абвінавачваць у шкодзе беларускай дзяржаве, альбо ў нейкіх камер-

цыйных злачынствах. У гэтую хлусню асабліва ніхто не верыў, бо з самага пачатку было зразумела, што ў дадзеным выпадку гаворка вядзецца не пра «падатковыя парушэнні», а пра імкненне дзяржавы «зачысціць» моцны грамадзянскі рух...

«Палітычную падаплёку» я зразумеў адразу, і да хрысціянскіх каштоўнасцяў у маёй свядомасці дадаліся яшчэ пытанні пра правы чалавека, свабоду і дэмакратыю.

На мой погляд, раздзяляць палітычнае і сацыяльнае немагчыма ў прынцыпе. Чарнобыль не скончыўся. Ён працягваецца па наш дзень.

І палітычна, і гуманітарна».

Да слоў Рудольфа Дзюбера можна дадаць, што ён быў далёка не адзіны, хто ўбачыў у «прэтэнзіях» Савета Бяспекі да Грушавых палітычную падаплёку. Ва ўсіх нямецкіх землях, дзе працавалі чарнобыльскія ініцыятывы, былі праведзены экстранныя сходы. Прымаліся адпаведныя рэзалюцыі. Простыя грамадзяне дасылалі факсы, пісалі лісты пратэсту да беларускіх уладаў. У адміністрацыю беларускага прэзідэнта тады прыйшло больш за 30 тысяч такіх лістоў, і ў тым, што пазней, «за адсутнасцю складу злачынства» крымінальная справа была скасаваная, на мой погляд, адыграў ролю і гэты складнік.

...Дзверы яго працоўнага кабінета ўпрыгожвае вельмі дасціпны надпіс: «Скаргі больш не прымаюцца». Гэты надпіс выклікае не толькі ўсмешку. Рудольф Дзюбер, сапраўды, вельмі апантана працуе і не прымае ні сваіх, ні чужых скаргаў. Няма часу.

А яшчэ ён марыць. Марыць пра СВАБОДУ. Свабоду, якая нас яднае.

Дзецi нашай планеты

Прозвішча ў яе крыху «іншапланетнае» — Элізабэт Марс. Але яе ні ў якім разе нельга назваць марсіянкай. Наадварот — яна шчырая прыхільніца планеты Зямля, і нават складае да яе лісты.

Гутарка пра кнігу «Звернемся да свету», якая была зроблена ўдзельнікамі аднаго з праектаў, што ўжо больш за чвэрць стагоддзя ладзіць Элізабэт. Сутнасць іх у тым, што валанцёры (з большага, маладыя немцы) працяглы час (звычайна, год) жывуць у розных краінах свету.

Спадарыня Марс кожнаму з іх раздавала аднаразовыя фотаапараты на 27 кадраў (такія ўжо не выпускаюць) і прасіла зафіксаваць 24 гадзіны іх жыцця.

Элізабет Марс

Потым інтэрв'юіравала аўтараў фотаздымкаў і складала так званыя «Візуальныя дзённікі» — атрымлівалася своеасаблівая (і вельмі арыгінальная) карціна ўсяго свету, бо нямецкія валанцёры працуюць на ўсіх кантынентах, акрамя тых, дзе вельмі зімна і людзі жывуць толькі на адмысловых станцыях.

У розныя гады колькасць удзельнікаў праектаў была рознай — ад некалькі сотняў да тысячы чалавек. Увогуле ж больш за дзесяць тысяч маладзёнаў былі валанцёрамі ў такіх праектах.

Элізабэт Марс потым складае «Візуальныя дзённікі» ў адзін тэкст. Менавіта «складае», бо пішуць іх маладзёны. Мюнстэр, дзе яна жыве вельмі даўно,

увогуле — месца для маладых. З трохсот тысяч жыхароў пяцьдзясят тысяч — студэнты; па гэтым паказчыку горад саступае толькі Мюнхену і Берліну.

«У кнігах такога кшталту гутарка перш за ўсё ідзе пра змены ў свядомасці людзей, пасля якіх практычныя перамены адбываюцца як бы самі па сабе.

Калі мы глядзім на свет, кожны з нас малюе сваю карціну, з якіх потым атрымліваецца агульная мазаіка. Як узнікаюць гэтыя карцінкі — вельмі цікавы працэс, і я імкнуся даследаваць яго.

Ва ўяўленні кожнага з нас — агромністая колькасць карцінак. І тут узнікае пытанне — гэта рэальнасць альбо толькі твая ісціна?

Вельмі цікавае пытанне, на якое я намагаюся адказваць. У тым ліку і ў Беларусі».

У Элізабэт Марс таксама вельмі цікавы лёс. У дзяцінстве яна захварэла на поліяміэліт і, пачынаючы з двухгадовага ўзросту, была інвалідам. Элізабэт не магла хадзіць, была прыкаваная да інваліднага вазка і марыла пабываць у розных краінах. Яна прачытала ўсе кнігі, якія былі вакол, і ў адной з іх ёй на вочы трапіла слова «Уагадугу». Гэта сталіца Буркіна-Фасо, дзяржавы на захадзе Афрыкі, якая раней была французскай калоніяй і называлася Верхняй Вольтай. Ніхто гэтага слова не ведаў — ні бацькі Элізабэт, ні школьныя настаўнікі.

Потым яно трапіла на вочы яшчэ раз, і Элізабэт паклялася сабе абавязкова туды з'ездзіць. Аднак спачатку трэба было навучыцца нармальна хадзіць. З цягам часу так і адбылося, і ў 26 год дзяўчына здзейсніла сваю дзіцячую мару.

Пасля Буркіна-Фасо былі Зімбабвэ, дзе яна выкладала тэорыю расізму, Нікарагуа, дзе пабывала за некалькі год чатыры разы і распрацавала канцэпт выхавальніцкай універсітэцкай работы, Паўднёва-Афрыканская рэспубліка і шмат іншых краін. А зараз у Элізабэт новае захапленне — Індыя.

У 24 гады Элізабэт Марс зацяжарала. Дактары, якія на той час працягвалі яе лячэнне (тры вядомыя прафесары-артапеды), у адзін голас сказалі, што нарадзіць натуральным шляхам яна не зможа. Больш за тое, урачы былі ўпэўненыя, што цела жанчыны не зможа вытрымаць нагрузак ад пастаяннага вертыкальнага становішча, і прапанавалі на дзве--тры гадзіны ў дзень сядаць у інвалідны вазок.

Сказалі таксама, што, калі роды ўсё ж адбудуцца, то ў сорак год Элізабэт прыйдзецца перасесці ў вазок на «пастаяннай аснове», то бок, да скону жыцця.

Такая перспектыва не вельмі радавала маладую жанчыну. Са слязамі на вачах яна заявіла, што для таго, каб нарадзіць дзіця, яна навучыцца хадзіць «як усе», бо раней для гэтага яна выкарыстоўвала розныя прылады, накшталт артапедычнага абутку і спецыяльных шын.

Дактары паставіліся скептычна і адказалі, што пасля поліяміэліту, калі ў чалавека атрафіравана палова цела, такое немагчыма ў прынцыпе.

Элізабэт Марс вырашыла зрабіць выклік афіцыйнай медыцыне. Літаральна на наступны дзень яна аднесла шаўцу, які рабіў ёй спецабутак, усе свае чаравікі — і сказала: «Я гэтага больш насіць не буду. Можа яно прыдасца некаму іншаму?»

Майстар спытаў: «А як жа вы?» У адказ прагучала: «Я хачу бегаць, хачу купляць у звычайных крамах звычайны абутак». Гэта быў адзіны чалавек у свеце, які па-добраму ўсміхнуўся і сказаў Элізабэт: «Давайце!»

Элізабэт пакульгала ў бліжэйшую абутковую краму, дзе ўпершыню ў жыцці набыла пару звычайных туфляў. Дакладней, дзве пары, бо на адну нагу падыходзіў адзін памер, а на другую — іншы.

Потым яна паглядзела ў люстэрка і спытала ў сябе: «Ну, і што будзе далей?..»

Далей была ёга. Трыццаць год самадысцыпліны і зацятых, штодзённых трэніровак зрабілі з Элізабэт здаровага чалавека. І дапамаглі нарадзіць дваіх дзяцей.

Нядаўна першы канал нямецкага тэлебачання паказваў фільм пра ёгу, дзе галоўнай гераіняй была менавіта спадарыня Марс. І — дзіва. Абсалютна выпадкова яго ўбачыў той самы шавец, які тры дзесяцігоддзі таму сказаў ёй: «Давайце!» Мужчына знайшоў тэлефон. Яны сустрэліся і доўга па-добраму размаўлялі...

...Пра Беларусь і фонд «Дзецям Чарнобыля» Элізабэт Марс даведалася ад евангелічнага святара Буркхарта Хамаера, які быў пастарам у студэнтаў — удзельнікаў яе маладзёвых праектаў. Знаёмства з Ірынай Грушавой, расказ пра маладзёвыя праекты вельмі ўразіў Элізабэт.

Яна адразу ж вырашыла на некалькі тыдняў завітаць у Беларусь, правесці там трэнінгі па методыцы працы з моладдзю і зрабіць чарговыя «Візуальныя дзённікі». Напачатку так званых «нулявых» (у кастрычніку 2001 года) гэтая паездка адбылася. Адно з тагачасных мерапрыемстваў праходзіла ў беларускім міністэрстве адукацыі.

«Я сядзела там пад партрэтам Леніна, і гэта было вельмі сімвалічна. Справа ў тым, што я ВЕЛЬМІ кароткі (хачу гэта прынцыпова падкрэсліць)

тэрмін свайго жыцця была перакананай прыхільніцай камунізму, бо лічыла — гэта менавіта тое, што зменіць свет да лепшага. На жаль, як і многія, памылялася...

Падчас вучобы я ўваходзіла ў студэнцкі гурток «Спартак». Па характары я такая, што калі нечым шчыра захаплюся, то заўсёды дабіваюся вельмі значных вынікаў. Так і тут. Я даволі хутка трапіла ў федэральнае кіраўніцтва (па ўсёй Заходняй Германіі) гэтай арганізацыі.

Разам з іншымі студэнтамі шмат разоў наведвала Усходнюю Германію, каб паглядзець, як «добра і шчасліва» там жывуць людзі. Зразумела, камуністычнаму кіраўніцтву ГДР гэта надзвычай падабалася, і мне зрабілі асобую візу. Памежнікі, калі яе бачылі, выцягваліся як струна. Ледзь не казыралі.

Ля цягніка, памятаю, мяне сустракаў асабіста генсек Сацыялістычнай адзінай партыі Германіі Эган Крэнц — апошні камуністычны кіраўнік неіснуючай зараз краіны.

Ён хацеў паказаць ГДР, як нейкую «пацёмкінскую вёску» — толькі тое, што добрае і блішчыць. Канешне, яму хацелася, каб нічога рэальнага я не ўбачыла, таму за мной увесь час уважліва сачылі «людзі ў цывільным».

Менш за год я, паўтаруся, усяму гэтаму верыла, аднак потым паміж убачаным і пачутым пачало ўзнікаць усё больш і больш супярэчнасцяў. Урэшце я сказала камунізму — не.

Як вядома, архівы «Штазі» цяпер сталі даступнымі, і вельмі хочацца паглядзець, што тады там пра мяне пісалі, але я да іх пакуль не дабралася.

З таго часу не ўступала ні ў якія палітычныя структуры; давяраю толькі ўласнаму мозгу, які мне падказаў займацца шматлікімі адукацыйнымі праграмамі. Потым стварыла сваю арганізацыю, якая займаецца распрацоўкай так званай глабальнай адукацыі.

Канешне, у Беларусі я была не толькі «пад Леніным». Мы правялі адукацыйны семінар для тых актывістаў фонду «Дзецям Чарнобыля», якія працуюць з моладдзю і жанчынамі, а таксама вельмі шмат дыскусій з супрацоўнікамі фонду, валанцёрамі, зрабілі 24 «Візуальныя дзённікі».

Па выніках той паездкі ў Нямеччыне была арганізавана вялікая выстава. Потым яе пераклалі на рускую мову і выстава паехала ў Беларусь, але там яе не дазволілі».

Сёння Элізабэт Марс працуе над кнігай «Афрыканскія шляхі». Сутнасць кнігі ў тым, што дваццаць дзве (ахвотных было значна больш) маладыя валанцёркі з Германіі на працягу года жылі ў розных краінах Афрыкі (Кенія, На-

мібія, Малаві і г.д.) і пазнаёміліся з цікавымі лёсамі розных людзей, напісалі пра іх артыкулы. З гэтых артыкулаў і будзе складацца новая кніга Элізабэт. Яе галоўная мэта — праз апісаныя лёсы герояў змяніць наша ўяўленне аб «чорным кантыненце».

Па сутнасці, чвэрць стагоддзя таму фонд «Дзецям Чарнобыля» таксама зрабіў нешта падобнае — ва ўсім свеце парушыў існуючыя міфы, змяніў сталыя людскія ўяўленні.

Сонечная сям'я

Калі на ўваходзе ў дом мяне сустрэла саламянае сонца, я адразу падумаў, што гэта вельмі сімвалічна, бо Ірына Грушавая не раз называла сям'ю Штоернагель — сонечнай. Аказалася, сонейка ім падаравала дзяўчынка з чарнобыльскай зоны, якая раней ездзіла на аздараўленне ў Люнебург. І калі Урсула Штоернагель наведвала Беларусь, тая дзяўчынка спецыяльна прывезла на сустрэчу з ёй саламянае сонца — у знак удзячнасці ад сваіх бацькоў.

Урсула і Герт Штоернагель

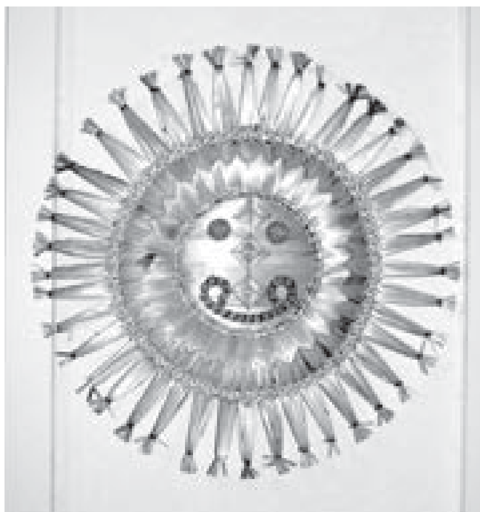

Праз дзве гадзіны размовы з Урсулай і Гертам Штоернагелямі я пераканаўся, што лепшай метафары для гэтай сям'і знайсці цяжка. Дастаткова паглядзець на іх агульнае фота.

У жыцці гэтых цудоўных людзей увогуле шмат агульнага. Урсула (далей будзе скарочанае Ушы — так яе называюць нават у Чарнобыльскай зоне) Штоернагель нарадзілася недалёка ад Гановера, у сям'і, дзе было пяцёра дзяцей.

Яе бацька быў эмацыйным, імпульсіўным чалавекам, а маці мела «матэматычны склад розуму», то бок, ва ўсім была надзвычай дакладная. Бацька служыў суперінтэндантам евангелічнай царквы. Сваім дзецям ён вельмі рана дапамог зразумець, што вера і жыццё — адно і тое ж.

Ён быў даволі вясёлым чалавекам, але вайна ўнесла сур'ёзныя карэктывы ў ягоны характар.

У дзень пачатку вайны паміж Гітлерам і Сталіным бацьку Ушы вельмі моцна параніла ў Брэсце. Тады ў нямецкім грамадстве панавалі, мякка кажучы, насцярожаныя адносіны да савецкіх людзей. Таму тое, што жыццё параненага выратаваў звычайны беларускі селянін, які данёс яго да вайсковага шпіталя, моцна парушыла ў ягоных вачах міф «варожага народа». Аказалася, людзі былі не такімі ўжо далёкімі адзін ад аднаго, як гэта сцвярджала афіцыйная прапаганда.

Так што цяпер сваёй дабрынёй Ушы Штоернагель у нейкім сэнсе аддзячвае за тое, што адбылося 22 чэрвеня 1941 года.

Брэсцкім лазарэтам вайна для яе бацькі скончылася. Раненне было настолькі сур'ёзным, што мужчыну звольнілі з войска падчас баявых дзеянняў.

У 1991 годзе ў Дортмундзе праходзіў чарговы евангелічны фестываль «Царкоўны дзень». Раней на ўсіх падобных святах Ушы нязменна хадзіла ў павільён, прысвечаны Савецкаму Саюзу. Так было і гэтым разам. Кампанію ёй склалі яшчэ 15 жанчын з парафіяльнага хору.

Каб усё было больш зразумела, трэба абавязкова дадаць, што муж Ушы Герт усё сваё жыццё (да выхаду на пенсію) працаваў пастарам, і ў справах парафіі Ушы яму заўжды дапамагала.

Марына Цімафеева да аперацыі

Марына Цімафеева пасля аперацыі

Па жыцці яна вельмі музычны чалавек. Адпаведная адукацыя дазваляла займацца ўсім, што датычыцца музыкі: рыхтаваць канфірмантаў, кіраваць харамі дарослых, моладзі, дзяцей, вучыць граць на розных музычных інструментах.

Дарэчы, у доме сям'і Штоернагель таксама ўвесь час гучалі казачныя гукі музыкі, якія зачароўвалі іх дзяцей з першых хвілін жыцця.

Напэўна, калі б Ушы жыла ў Савецкім Саюзе камуністычных часоў, ёй бы прысвоілі ганаровае званне «Маці-гераіня», бо добра выхаваць шасцярых дзяцей, вельмі складана.

Зразумела, што асноўны выхавальніцкі цяжар звычайна кладзецца на жаночыя плечы, аднак некаторых мужчын я б таксама ўзнагароджваў падобным медалём. І Герт Штоернагель, безумоўна, быў бы сярод іх.

Нарадзіўся ён на землях, якія цяпер уваходзяць у склад Польшчы, а тады былі германскімі. Пасля вайны яго бацькі пераехалі ў дом, дзе жывуць цяпер і дзе ў тыя часы жылі бабуля і дзядуля Герта. Потым быў горад Вольфсбург, дзе Герт пачаў вывучаць тэалогію.

Па яго глыбокім перакананні, Богу было заўгодна, каб на жыццёвым шляху яны сустрэліся з Ушы. Гэта было наканавана з нябёсаў.

Як і тое, што Герт стаў пастарам.

Аднак, вернемся на фэст у Дортмундзе. Менавіта там Ушы Штоернагель пачула жанчыну, якая расказвала пра чарнобыльскія пакуты Беларусі і дзейнасць фонду «Дзецям Чарнобыля». Гэта была Ірына Грушавая.

Цікава, што спачатку Ірыне Львоўне выдзелілі на выступ трыццаць хвілін, потым сказалі — дваццаць, а непасрэдна перад трыбунай тыя «ператварыліся» ў шэсць. Можна толькі ўявіць, якім эмацыйна-пераканаўчым быў выступ Грушавой. За кароткі час яна здолела літаральна «захапіць» увагу чатырох тысяч чалавек і, калі меркаваць па ўхваленні Васіля Быкава (пісьменнік быў у зале), атрымалася ў яе вельмі добра.

Дарэчы, не толькі яго ўразіў гэты выступ. Ушы Штоернагель была літаральна ўзрушаная.

«У адным шэрагу са мной сядзелі жанчыны, якія разам з Грушавой прыехалі ў Германію. Можа быць, менавіта таму яе кранальны выступ і стаў іскрай, якая адразу запаліла ў сэрцы жаданне дапамагаць.

Калі твае шасцёра дзяцей маюць усё, і ты жывеш у прыўкрасных умовах у Германіі, хочацца падзяліцца часткай таго добрага, што ёсць у цябе і дапамагчы іншым. Альбо паспрабаваць хаця б знайсці шляхі да тых, у каго гэтага няма.

Усе, з кім я прыехала ў Дортмунд, думалі гэтаксама і таксама былі моцна ўражаныя.

Адразу пасля выступу мы знайшлі Ірыну і спыталі: што можам (і як) зрабіць? Там жа дамовіліся, што першая група беларускіх дзяцей (33 чалавекі) прыедзе ў наш горад ужо ў кастрычніку 1991-га.

Радавала, што ў залі прысутнічала Эва Бальке, чый адпаведны досвед быў агульнавядомы (у нас пакуль яго не было), што дазваляла ў любы час атрымаць ад яе кансультацыю альбо каштоўную параду.

Ніколі не думала, што з той маленькай дзіцячай групкі пачнецца справа, якая будзе працягвацца па наш дзень...

Урсула Штоернагель

Напачатку я насцярожвалася ад думкі, як гэта ўсё будуць успрымаць уласныя дзеці, як яны будуць ставіцца да таго, што іх маці не менш, чым імі, займаецца іншымі дзецьмі?

І памятаю, як мне было прыемна ўбачыць, што яны адразу пачалі ўспрымаць гэта ў якасці агульнасямейнай справы, свайго новага абавязку.

Герт Штоернагель

Мае дзеці пасябравалі са многімі чарнобыльскімі дзецьмі, з некаторымі перапісваюцца па наш дзень і нават крыху размаўляюць на вашай мове».

Тая іскра запаліла сэрца не толькі Ушы. Не менш быў узрушаны яе муж, які ўбачыў у тым, што адбылося, Божую падзяку за тое, што сваіх шасцярых дзяцей яны выгадавалі лагоднымі і здаровымі.

Разам па жыцці Штоернагелі ідуць ужо больш за пяцьдзясят год. І палову з іх Ушы каардынуе ўсю чарнобыльскую працу ініцыятывы Люнебурга, а Герт актыўна ёй дапамагае.

Зараз Герт ужо на пенсіі, але аўтарытэт яго з часоў пастарства не стаў меншым.

Ініцыятыва пад кіраўніцтвам Ушы Штоернагель займаецца пераважна аздараўленнем беларускіх дзяцей. Дакладней (на дадзены момант), — дзяцей тых чарнобыльскіх дзяцей, якія пачалі ездзіць сюды яшчэ ад пачатку дзевяностых гадоў. За час работы (амаль чвэрць стагоддзя) у Люнебургу пабывала каля паўтары тысячы беларускіх дзетак.

Нямецкі горад Люнебург месціцца ў Ніжняй Саксоніі, недалёка (50 км) ад Гамбурга. Жыве там больш за семдзясят тысяч чалавек.

Натуральна, за час супрацоўніцтва з Беларуссю адбылося шмат чаго цікавага, але пра некалькі выпадкаў варта расказаць асобна.

Пры евангелічным прыходзе, дзе пастарам служыў Герт Штоернагель, шмат год актыўна дзейнічае хор, пра што ўжо пісалася вышэй. У самым пачатку супрацоўніцтва з Беларуссю было вырашана падрыхтаваць вялікую канцэртную праграму, а на атрыманыя ў якасці ахвяраванняў грошы арганізаваць у Мінску сустрэчу з чарнобыльскімі дзецьмі і іх бацькамі.

То бок, ахвяраваныя сродкі пайшлі на тое, каб аплаціць даволі вялікай колькасці «чарнобыльцаў» дарогу да Мінска, пражыванне ў гатэлі «Турыст», ежу, экскурсійную праграму і г.д.

Дзякуючы якаснай арганізацыйнай падтрымцы фонду «Дзецям Чарнобыля» сустрэча адбылася. Усю ноч гатэль нагадваў парушаны мурашнік, бо ў розных пакоях чарнобыльскія дзеці аб'ядналі сваіх бацькоў з іх нямецкімі візаві, а на наступны дзень знаёмства было працягнута ў актавай зале вялікім агульным канцэртам.

Больш за тое, потым адбылося цалкам неверагоднае. Хору нямецкай ЕВАНГЕЛІЧНАЙ царквы дазволілі праспяваць у галоўнай ПРАВАСЛАЎНАЙ царкве Мінска.

Збянтэжаныя вернікі нават пыталіся ў бацюшкі: «Гэта спяваюць нямецкія праваслаўныя?», а ён адказваў: «Гэта спяваюць хрысціяне!»

Праз некаторы час немцы пачалі самі ездзіць у тыя раёны, адкуль прымалі беларускіх дзяцей. У прыватнасці, у пасёлак Камарын, вёскі Верхнія і Ніжнія Жары Брагінскага раёна Гомельскай вобласці, ад якіх да месца аварыі на ЧАЭС усяго некалькі дзясяткаў кіламетраў.

Менавіта ў тых мясцінах з Ушы Штоернагель адбылася вельмі цікавая гісторыя. Дзяўчынка па імені Анжэла, акрамя таго, што пакутавала ад радыяцыі, яшчэ хварэла на эпілепсію. Лекаў, якія маглі б ёй дапамагчы, не было ні ў Беларусі, ні ў суседняй Украіне. Бацькі Анжэлы звярнуліся па дапамогу ў Германію.

Ушы набыла лекі. Самастойна на рэйсавым аўтобусе прыехала ў Гомель, а потым — у радыяцыйную вёску, дзе жыла хворая. Лекі былі перададзеныя, прыпадкі ў дзяўчынкі скончыліся. Ушы прыязджала з лекамі дзевяць (!!!) разоў запар, і хвароба адступіла.

Сёння Анжэле ўжо трыццаць год. Яна выхоўвае сваіх дзяцей, а яе старэйшы сын ужо пабываў у Люнебургу.

У сувязі з тым, што бацька той дзяўчынкі быў адным з буйных мясцовых начальнікаў, тут прыйдзецца да месца наступны расказ.

Не буду гадаць, хто канкрэтна гэта прыдумаў, хаця ўсім зразумелы адрас падобных правакацый; скажу толькі, што ў 1992-1993 гадах у замежнай прэсе з'явіліся публікацыі наконт таго, што за мяжу едуць толькі дзеці «партыйных бонзаў», а, калі і ёсць выключэнні, то ад гэткіх паездак ім няма карысці, бо «культурны шок» вельмі шкодны для дзіцячай псіхікі. Маўляў, нельга вывозіць дзяцей за межы Беларусі.

Такога кшталту артыкулы ў мінскі фонд «Дзецям Чарнобыля» пачалі дасылаць партнёры з Галандыі, Італіі, Германіі і Канады. Напісаныя яны былі рознымі аўтарамі і называліся, натуральна, па-рознаму, аднак сутнасць была адна і тая ж.

Стала зразумела, што нехта імкнуўся перашкодзіць справе, якая пачалася без дазволу ўладаў. Па-простаму гэта называецца «ні сам, ні людзям»...

Можна толькі ўявіць, колькі сіл і нерваў спатрэбілася, каб супрацьстаяць інсінуацыям і плёткам, — але фонду «Дзецям Чарнобыля» гэта ўдалося.

Ініцыятыва ў Люнебургу — адна з тых, хто паверыў сваёй практыцы, а не «ананімным меркаванням» і працягнуў супрацоўнічаць з фондам.

Праца гэта наладжаная з нямецкай скрупулёзнасцю і педантычнасцю.

Спачатку Ушы Штоернагель шукае нямецкія сем'і, якія маглі б прымаць беларускіх дзяцей. У горадзе гэта лічыцца гонарам, таму далёка не ўсім гэты гонар выпадае. Падобнае давяраюць толькі тым, у кім упэўненыя на сто адсоткаў.

Вядомы выпадак, калі бургамістр жадаў дапамагчы і па сваёй ініцыятыве надрукаваў у газеце аб'яву пра тое, што шукаюць яшчэ дзве сям'і. Жадаючыя знайшліся амаль імгненна, але большасці сябраў люнебургскай ініцыятывы яны прыйшліся не даспадобы — і ад іх паслуг адмовіліся.

Сур'ёзнасць, з якой немцы штогод рыхтуюцца да прыезду беларускіх дзяцей, папросту ўражвае. Кожная нямецкая сям'я, што прымае гасцей, павінна ведаць рацыён, хваробы, алергіі дзіцяці і г.д.

Усім раздаюцца самаробныя «размоўнікі», дзе напісаныя асноўныя фразы з перакладам з нямецкай мовы на нашу найбольш ужывальных сказаў і адпаведнай транскрыпцыяй.

Потым складаецца агульная праграма, бо, акрамя таго, што дзеці жывуць у нямецкіх сем'ях, яны кожны дзень збіраюцца разам, а два тыдні і ўвогуле адпачываюць на Паўночным моры.

Акрамя гэтага, усіх дзяцей абавязкова аглядае стаматолаг, а таксама ўрач, які замярае паказчыкі шчытападобнай залозы.

На жаль, апошнім часам назіраецца відавочны рост радыяцыйнай забруджанасці. Сярэднія паказчыкі аналізаў значна горшыя, чым былі раней.

Часткова гэта тлумачыцца генетычнай спадчыннасцю, але асноўную прычыну шмат хто бачыць у радыяцыйным пыле, які ўзнікае ад шматлікіх пажараў у зоне.

Беларуская прэса мінулым летам пра гэта нічога не пісала, акрамя таго, што гарыць толькі яе ўкраінская частка. На самой справе гэта было цынічнай хлуснёй, бо беларуская «зона» гарэла не менш, толькі расказваць пра гэта строга забаранялася...

Словам, усё, як 30 год таму, 26 красавіка 1986 года...

А зараз — пра яшчэ адзін цуд.

Як ужо было сказана вышэй, першая група беларускіх дзяцей прыехала ў Люнебург у 1991 годзе. У складзе яе была Ірына Цімафеева. Больш за тое, яна жыла менавіта ў сям'і Ушы і Герта Штоернагель.

Некалькі год пра яе нічога не было чуваць, аднак потым Ірына Цімафеева звярнулася па дапамогу да гэтай сям'і. Патэлефанавала і расказала, што яе дачка Марына з пухлінай мозга (рак) трапіла ў Бараўляны. Урач сказаў, што тымі сродкамі, якія ў іх ёсць, не можа ёй дапамагчы. Тэрмінова былі патрэбныя лекі для хіміятэрапіі, якія можна набыць (беларускага доктара за гэтую інфармацыю хутка «ушли») толькі на Захадзе.

І Ушы Штоернагель іх знайшла. І знаходзіла потым шмат разоў. Больш за тое, урачы неўзабаве дазволілі Марыне хадзіць у школу.

...На жаль, падобныя цуды адбываюцца далёка не заўсёды. І вінаваты ў трагедыях не толькі «злы рок». Асабліва агідна ад таго, што гэтым дзецям можна было дапамагчы, каб беларуская медыцына не была «лепшай у свеце», і мытнікі не канфіскоўвалі лекі прама на мяжы...

Каб у школе не вучылі, што Чарнобыль ужо скончыўся і «стаў гісторыяй»...

ГЛАВА IX

ВАЛАНЦЁРЫ ФОНДУ

Зразумела, што любая арганізацыя складаецца
з канкрэтных асобаў. Людзі, якія прыйшлі ў фонд
«Дзецям Чарнобыля» — АСОБЫ!
І вялікія літары тут напісаныя
не толькі ў якасці камплімента.
Гэта канстатацыя факта.
Канстатацыя цудоўнай змены
маральных каштоўнасцяў і арыенціраў.
Жыццё для сябе стала жыццём для іншых.

Ирина Грушевая вспоминает...

«В самом начале нашей работы возникла проблема: многие иностранцы желали из года в год приглашать в свои семьи одних и тех же детей. Дескать, они «не вокзал, чтобы видеть каждый раз новые лица».

Логика в таком подходе есть, и Геннадий её хорошо понимал. Но понимал и то, что эта логика нарушает не только основополагающие уставные задачи фонда, но и элементарные принципы социальной справедливости.

Представьте такую картину: из одной пострадавшей от радиации деревни десяток детей каждый год ездят на оздоровление за рубеж, а все остальные дети — нет.

Если сказать очень мягко, это неправильно.

Некоторые семьи, понимая проблему, просили присылать и уже побывавшего у них ребёнка, и вместе с ним нового. Так некоторые немецкие родители годы спустя рассказывали, что принимают каждое лето по девять детей из Беларуси!

Были инициативы, жёстко придерживающиеся принципа: каждый год — новый ребёнок, а повторно приезжающими детьми пусть занимаются в Минске.

Слева направо: Юрий Панкрац, Геннадий Грушевой, Виктор Балакирев

Инициатива из собранных пожертвований оплачивает только поездки новых детей.

На практике же даже в случаях такого сверхстрогого отбора случались курьёзы.

Например, один из наших заграничных партнёров — Вольф Юнг — принимал только шестиклассников. Зная это, некоторые школьники умышленно становились второгодниками, чтобы съездить к нему на оздоровление еще раз! Пришлось вводить правило, запрещающее оставшимся на второй год приезжать в Германию снова.

Фонд «Детям Чернобыля» был создан совсем не для того, чтобы со временем превратиться в подобие бюро путешествий. Ничем подобным заниматься мы не хотели.

Однако проблема появилась, и её надо было срочно решать. Чтобы не путать боб с горохом, на рубеже 1991 и 1992 годов была создана Международная ассоциация гуманитарного сотрудничества (МАГС), учредителями которой стали представители девяти государств. Она тоже не намеревалась выполнять некие туристические функции, ибо преследовала совсем другие цели.

Подчеркиваю, мы никогда не занимались и не планировали заниматься коммерческой деятельностью. Более того, принципиально стремились оградить работу фонда «Детям Чернобыля» от финансовой активности. И вся-

МАГС. Слева направо: Александр Нестерович, Елена Асмыкович, Галина Филиппчик, Владимир Алешкевич, Наталья Якутович

Вольфганг и Герхильд Крамер привезли для Сада Надежды грушу «Геннадий», а потом грушу «Ирина»

чески стремились к тому, чтобы деньги использовались нашими партнёрами напрямую для проектов, минуя структуры фонда.

Уже в 1992 году была создана Всегерманская ассоциация чернобыльских инициатив, и все денежные вопросы немцы решали через свою организацию. Там всё было понятно, прозрачно и полностью соответствовало немецкому законодательству. А главное — избавляло нас от любых инсинуаций и претензий.

Когда в 1998 году мы вернулись из вынужденной политэмиграции, то обнаружили, что фонд очень сильно «потрепали». Многие структуры были разрушены, правление покинули сразу пять членов, а над теми, кто оставался, постоянно висел дамоклов меч репрессий.

Как это часто бывает, кризис (исход бывших соратников), вместо того чтобы развалить весь отлаженный механизм, оказался толчком для открытия новых направлений деятельности.

Геннадий предложил осуществить то, что сегодня называют ребрендингом, то есть изменить акценты деятельности. Построенные нами прямые связи между потерпевшими районами и инициативами за рубежом дали возможность фонду формализовать детские поездки. Все вопросы с отправкой детей на оздоровление стали решаться исключительно на местах, часто с

участием приглашающей стороны. Фонд и МАГС взяли на себя труд организации завершающего этапа подготовки поездок детей. Это была сложная, целиком бюрократическая работа: утверждение списков в министерствах, посольствах, переписка по документам в регионах и т.д.

Геннадий же, как творческий человек, увидел, что надо переходить на «другую площадку». Дети Чернобыля подрастают, их уже больше не приглашают за границу на оздоровление, но можно и нужно помогать им дальше строить свою судьбу — и тем самым определять судьбу своей страны.

Так, в минской Малиновке был создан молодёжный центр «Мастерская будущего». На тот момент уже осталось 40 (из 71) региональных организаций, которые поддержали этот проект и тоже начали активно создавать у себя молодёжные клубы «Мастерская будущего».

Так как они сотрудничали с нашим фондом в плане оздоровления детей за границей и, как правило, имели постоянных партнёров за рубежом, нашей задачей стало сотрудничество по новым проектам. Увы, не все сразу поняли, что речь идёт о привнесении в деятельность регионов новых форм активности.

Геннадий пытался расшевелить людей, добиться, чтобы они что-то делали сами, а не ждали подачек извне. Сделать так, чтобы зарубежные партнёры, желая помогать людям справиться с последствиями Чернобыля, постепенно

В центре Владимир Суббот, слева от него руководитель молодежных программ Наташа Якутович

включались в эту увлекательную работу, приезжали, смотрели, участвовали, советовали, приглашали к себе.

Помогать старикам, приходить к ним в гости, приглашать на чай на Западе давным-давно существует такая неформальная работа. У нас предстояло её инициировать. То же самое с забытыми всеми инвалидами, трудными подростками, сиротами в интернатах или детских домах. Вдруг выяснилось, что укрепление человеческих общин, объединений это здорово и очень важно.

А укреплять их, по мнению Геннадия, можно было только добротой, заботой о тех, кто не может о себе позаботиться сам. В первую очередь это касалось стариков, которые часто были забыты даже собственными детьми...

Для этого даже не надо больших материальных затрат, считал он. Важно оказать человеку уважение, показать, что он на этом свете ещё кому-то нужен. Например, подарить бабушке на 8 Марта цветочек или организовать для деревенских стариков коллективное чаепитие.

В Минске в молодёжном центре на Слободской мы создали клуб «Мост поколений», где молодёжь каждую субботу полдня проводила со стариками. Уже с января 1999 года к этой работе подключились профессионалы, студенты и доценты Института современных знаний, где Геннадий был проректором по международным отношениям.

Студенты, изучавшие социальные дисциплины, проходили у нас практику и после защиты дипломов оставались волонтёрами в разных социальных проектах. Например, профессор кафедры социальных дисциплин Сергей Кручинин на долгие годы стал активным и верным партнёром в работе с молодёжью и пожилыми людьми.

Или проект «Веснушки». Двух-трёхдневные семинары по подготовке сопровождающих для детских групп, выезжающих за рубеж, качественно изменили состав участников. Современная интерактивная методика, дискуссии, игры, творчество сделали этот проект очень привлекательным для волонтёров фонда. Кому повезло побывать на этих курсах, уже никогда не забудут тот вкус свободы, который они почувствовали.

К сожалению, эта инициатива не приветствовалась позднее властями, как и все другие, не предполагавшие участия государства. Модель социального партнёрства с государством (с которой мы близко познакомились в сотрудничестве с немцами) так и осталась нереализованной в нашей стране.

Вначале мы собирались в молодежном центре в Малиновке, куда я привезла подаренную Беатой Юнкер из Леонберга, тогда ещё не очень известную у нас, машину для выпечки хлеба — и в дни встреч там вкусно пахло хлебом. В четыре группы входило 50 стариков.

Подобную модель мы предлагали и нашим региональным единомышленникам, и во многих местах она начала работать. Причем по разным направлениям. Кроме «Моста поколений» активно действовали «Школа по правам человека», «Детская республика», когда дети выбирали своего президента, правительство, парламент, разнообразные кружки.

В центре работало около тридцати групп подобного рода. Их вели в большинстве переселенцы из заражённых регионов, получившие жилье в Малиновке Жанна Филоменко, Галина Калашникова, Татьяна Рагина, Валерий Ковальчук и многие другие. Они нашли здесь место приложения своей творческой энергии и социальной активности. На территории 168 квадратных метров в тесных комнатках с утра до поздней ночи (и по выходным) шла работа, царили веселье и жизнерадостность.

Райисполком благосклонно принимал эту работу, его представители наведывались к нам, участвовали в обсуждениях проектов. Мы радовались: пусть малюсенькая, но модель социального партнёрства удаётся!

В регионах такой работы велось гораздо меньше, но суть оставалась одной для всех — заботиться о стариках, помогать инвалидам, возвращать их к активной жизни и вместе с ними что-то делать, пытаться решать (где это было возможно) экологические проблемы, оказывать помощь женщинам, которые пострадали от домашнего насилия или, хуже того, прошли через рабство (не только сексуальное) за рубежом.

Торговля людьми стала в фонде «Детям Чернобыля» проблемой номер один задолго до того, как в её решение включилось государство. Ответственность за детей, которые, благодаря поездкам на Запад, узнали его дружественное лицо, побудила нас открыть в регионах консультационные центры. Женщины Германии (Terre des Femmes, WILPF, Ųkumenisches Forum), Норвегии (WILPF), дьяконии федеральных земель Северный Рейн- Вестфалия (Берндт Шютце) и Баден-Вюртемберг (Урзула Кресс, Йоханес Флотов), Каритас из Бетсдорфа (Рудольф Дюбер), группы и церковь в Швейцарии и Нидерландах и, конечно, Буркхардт Хомайер с бесконечным количеством «детских» инициатив стали нашими партнёрами в этом, таком важном и очень эффективном проекте на долгие 9 лет.

Продолжалось это до тех пор, пока государство окончательно не выбило почву у нас из-под ног, запретив приходить в школы, проводить семинары, консультировать женщин. А ведь у нас даже были часы приёма специалистов-психологов в поликлиниках!

Но время менялось, и всё больше приходилось сталкиваться с запретами, демонстрирующими недоверие, стремление вернуться на круги своя. Всё это

Фиона Халберт

мы уже проходили при советской власти, где главными лозунгами были «Не разрешать! Не пущать!». Вновь зазвучали знакомые мелодии.

К сожалению, власть целенаправленно продолжала «укатывать в асфальт» то, что ещё оставалось живым. Исполком в Малиновке отказал в помещении. Целый год мы добивались разрешения остаться на Слободской, но арендная оплата без льгот по коммерческим расценкам (как будто мы были ларьком, торговавшим арбузами) была нам не под силу.

К счастью, социальный центр «Мастерская будущего» не прекратил своего существования. Мы продолжали работу, снимая частные квартиры, находя площадки в школах и клубах. Увы, довольно скоро и школы, и клубы, и владельцы квартир были вынуждены отказывать нам в помещениях. Удар был рассчитан точно.

Возьмём те же «Мосты поколений», например. Вначале запретили собираться в школе. Местом встреч стала обычная квартира. Потом «наехали» и на нее, и мы перебрались в свой автобус. А когда не стало и автобуса, мы стали по большим праздникам приглашать наших старичков в кафе.

Одновременно начались мытарства в поисках помещения для главной организации фонда «Детям Чернобыля», который был выселен из помещения в 60 квадратных метров просто в никуда.

Будни фонда «Детям Чернобыля»

Там, где родилось и окрепло уникальное международное общественное движение, где по нескольку месяцев работали волонтёры из Германии, Австрии, Канады, США, а белорусы несли вахту у телефона, готовые в любую минуту дать любую информацию на основных европейских языках, заседали по вечерам после работы в правлении, готовили документы и т.д., — открыли косметический салон.

Поиски помещения с юридическим адресом, бесконечные изнуряющие, отвлекающие от уставной деятельности проверки всех инстанций, которым подчиняется юридическое лицо, изматывали людей.

То, что и наши партнёры уже без энтузиазма воспринимали издержки сотрудничества с нами, прекращали привозить помощь, отказывались приглашать детей — никого не смущало. Сад надежды, посаженный и выращиваемый людьми вместе с нами (совместные дела и были этим самым Садом!), безжалостно вытаптывался...

Наши проекты и идеи, поддерживаемые нашими друзьями, не стоившие нашему государству ни рубля, раздражали тех, кто снова начал (а может, и не успел перестать) мыслить по-советски. «Упорядочивание», введение разрешений на любую свободную деятельность, контроль в мелочах, а не по существу чиновники выполняли охотно и часто с не свойственным им рвением.

В это же время немецкое посольство в Минске организовало концерт и собрало пожертвования среди посольских работников разных дипломати-

ческих миссий. Инициатива принадлежала жене тогдашнего посла Германии в Беларуси Гельмута Фрика Петре. На собранные деньги мы смогли оборудовать в гомельской тюрьме душевые кабины и бойлер для нагревания воды.

Это было настоящим чудом. Теперь девочки могли мыться в любой день. Хоть проходило это и с разрешения начальницы, однако один раз в неделю строем ходить в баню уже было не нужно.

Петра Фрик и её муж не раз участвовали в наших молодёжных форумах и в клубе «Мосты поколений».

К 2007 году мы уже не могли больше вести работу в тюрьмах, где за 8 лет наладили добрые отношения, разработали и осуществляли программу ресоциализации после заключения.

«Министерство имеет своих специалистов и психологов», — объяснили нам отказ в посещении подопечных в отряде для несовершеннолетних.

Нам закрыли доступ в учебные заведения (ректора вузов и директора школ без соответствующих разрешений не осмеливались сотрудничать с нами по проектам, которые мы уже несколько лет совместно вели).

Людям запрещали работать в структурах фонда, перенаправляли их активность на созданные при райисполкомах структуры. Словом, оттеснили не только от единомышленников, но и от любых контактов вообще.

Проект «Мост поколений». Очередной выезд.

Самая мощная программа «Поездки детей на оздоровление» тоже неоднократно оказывалась под угрозой. Первый раз детские поездки за рубеж запретили президентским указом в 2004 году. Потом власти пошли на попятную, сказав, что их «не так поняли».

Но в 2008 году в октябре издаётся новый указ, по которому детям запретили выезжать в рамках чернобыльских программ. В ответ на это наши многолетние партнёры за рубежом, прежде всего Всегерманская ассоциация Чернобыльских инициатив, добились почти невозможного. Политики в ответ на озабоченность своих избирателей тем, что их маленькие друзья из Беларуси больше не приедут, приняли соответствующие решения и оказали давление на власти. Правда, часть инициатив прекратила своё существование, так и не дождавшись разрешения...

Параллельно со всем этим продолжались попытки дискредитировать и ограничить нашу деятельность.

Прокуратуре было поручено проверить, как исполняется указ президента о том, что школьники могут выезжать на отдых только во время каникул.

По линии Международной ассоциации гуманитарного сотрудничества, где я была президентом, мы отправляли обычно за границу детей более старшего возраста. На МАГС обрушились одна проверка за другой. Когда в очеред-

Слева направо: Буркхардт Хомаер, Ирина Грушевая, Берндт Шютце

ной раз мне пришлось подписывать акт проверки, где утверждалось, что в деятельности нарушений не обнаружено, проверяющая участливо спросила: «А почему Вас так часто проверяют, это же мешает работать?» И посоветовала: «А Вы обратитесь к президенту!» Я молча показала ей указ, выполнение которого она же и проверяла.

«Вероятно, не хотят, чтобы дети постарше ездили за границу, они ведь уже могут сравнивать», — поняла та проверяющая.

Проверки были и другого рода. В желании непременно найти некую материальную составляющую (дескать, родители платят деньги за заграничные поездки детей) на наши автобусы устраивались едва ли не облавы.

Помню, на автобус, который отправлялся из Минска в Фолькерсдорф (под Дрезденом), где детей без перерыва принимали КАЖДЫЙ месяц в течение 17 лет, набросились сразу 17 проверяющих из самых разных ведомств.

Смотрели: сидят ли в автобусе дети разрешённого возраста или старшеклассники, которым запрещено выезжать вне каникул? Платят ли они деньги за свои поездки? В том числе и за автобус от Минска до Бреста? Вопросы так и сыпались на растерянных и испуганных родителей.

Дети терпеливо ждали отъезда, наблюдали через окна странную суету на площадке и, слава Богу, не понимали, что их поездка под угрозой...

Видимо, установка обвинить фонд в нарушениях, а ещё лучше — объявить сотрудников преступниками, на примере всем показать, какая она, благотворительность, «на самом деле», была у всех семнадцати чиновников. И никто из них в этот момент не подумал о благе детей, об их радости, здоровье. Только рвение: разоблачить и наконец-то за-пре-тить!

Намерения их были очевидными, но не увенчались успехами. Выяснилось, что автобус не принадлежит фонду, а нанят родителями, что никто никаких денег не платил и не получал... Но стресс все получили очень серьёзный.

После этого допрашивали работников МАГСа и фонда целую неделю.

Благо Геннадию удалось убедить следователей не конфисковывать компьютеры, а только копировать с них информацию и не останавливать нашу работу, иначе вся летняя оздоровительная программа, включающая несколько тысяч (!!!) детей из заражённой зоны, просто не состоялась бы, и на благотворительной деятельности пришлось бы поставить крест ещё в 2006 году.

В мае 2007 года я уехала в Берлин в длительную командировку по решению правления фонда. Моя задача оставалась прежней: укреплять и восстанавливать разрушенные контакты с организациями, сотрудничающими с Беларусью, находить для наших программ поддержку у политиков и общественных деятелей, сопровождать молодёжную работу и т.д.

Штефан Венцель, исполнительный директор фракции зеленых в ландтаге земли Нижняя Саксония

Вольфганг Копф — исполнительный директор объединения «Никобела»

1994 год. Ульрих Галле и Ирина Грушевая

Геннадий и правление считали, что я принесу больше пользы нашему движению, находясь безвыездно в Берлине. К этому времени уже реально существовали списки так называемых невыездных . Было опасение, что в их числе окажусь и я.

Некоторое время МАГС возглавлял Сергей Лаптев, а затем эта структура тоже перестала существовать. Как и огромное число других малых и больших организаций в Беларуси.

Минск. Вторая европейская весенняя академия женщин.
Ирина Грушевая с Розмари Педуци

Постепенно все сходило на нет. Только несколько подразделений фонда по всей Беларуси, которые благодаря своему авторитету и значимости среди людей ещё поддерживали отношения с фондом «Детям Чернобыля», остались активными. Может быть, потому что в их названиях не было ничего, что указывало бы на эти отношения.

Как бы ни было горько видеть редеющее поле соратников, Геннадий до последнего дня и даже часа своей жизни удерживал созданные нами структуры от полного распада. Он надеялся и верил, что наш опыт вдохновит новых людей. Как вдохновил нас самих, ибо эта страница истории, когда для многих в мире Беларусь перестала быть белым пятном на карте, еще пишется.

Построить реально действующие механизмы помощи могли только люди. Вот поэтому и в нашей работе решающим стало общение. Открытость, искренность рождали доверие. Сегодня, более четверти века спустя, я могу сказать, что мои встречи с людьми, проходившие исключительно под знаком Чернобыля, оказались во многих случаях не только началом чудесной дружбы, но и источником энергии, силы, веры в лучшее. Что мы знали о них, живущих «за бугром»? Ну, загнивают они там на загнивающем Западе («нам бы тоже немного позагнивать таким образом», — шутили мы, помните?). Ну , общество потребления, эксплуатация...

Реально мы никогда не встречались с ними, представителями «империалистического мира». И вдруг это стало возможным. И вдруг эти самые «потребители» оказались душевными, заинтересованными людьми. Без громких слов о желании изменить мир они кропотливо изменяли его.

«Много маленьких людей во многих маленьких местечках могут сделать много маленьких шагов, чтобы изменить лицо мира». С этим лозунгом я встретилась впервые, попав в Западном Берлине в общину Гарри Перкевича, пастора, организовавшего весной 1990 года первую пресс-коференцию, посвящённую Чернобылю. Для этого он провёз меня в своей машине через тогда еще существующую границу между Германиями, показав паспорт своей жены. Я не очень-то была на неё похожа, но пограничник не усомнился в том, что спутница пастора — его жена... Эта встреча открыла возможность рассказать в прессе о Чернобыле, озвучить призыв помочь детям.

Как? Да мы и сами не очень-то представляли, что надо делать. Но уже знали, что поездка в другую страну может творить чудеса, как это произошло с поездкой в Индию детей из деревни Стреличево Хойникского района в декабре 1989 года.

Месяц спустя после встречи в Западном Берлине мы уже готовили четыре первые группы из Ветки, Славгорода, Наровли и группу детей, больных лейкозом для поездки в Германию. Общество дружбы с зарубежными странами в лице председателя Арсения Ваницкого и референта Галины Куликовой помогли оформить первые 150 выездных документов. Билеты я привезла в простой полотняной сумочке из Берлина. Не совсем понимая, какую ценность везу и как легко меня от неё при желании, избавить...

Многое тогда решали именно встречи. В нужном месте в нужное время оказывались люди, с которыми мне и нам всем предстояло нести заботу о детях Чернобыля. Со многими — десятилетиями!

Буркхардт Хомайер, Вернер Линдеман, Георг Тицен, Франк Нэгеле, Хэльге Шенк, Ева Бальке, Барбара Гладыш, Гюнтер Верс, Вольфганг Копф, Урзула Тимм,

Гюнтер Верс на конгрессе в Минске

Юрген Альперманн и еще просто бесконечная череда лиц, судеб, так или иначе ставших близкими нам.

Помню, как в одно из воскресений весной 1991 года Хельге Шенк, профессор-анестезиолог клиники в Гёттингене, председатель местного Красного Креста , прогуливался по Троицкому предместью вместе с другими членами делегации, приехавшей в Фонд Мира (их офис находится в Троицком по сей день). Его внимание привлекла суета возле дома на Старовиленской, 13. Он вошел внутрь, в небольшую квартиру (68 кв. м.), которая на 17 лет стала центром международного Чернобыльского движения, и ....

Вышел он оттуда через 3 часа. Все это время мы ему рассказывали, объясняли и снова рассказывали о том, что мы делаем и что нужно, по нашему мнению, делать. Хельге с его женой Элен, которая, к сожалению, рано умерла от рака, стал одним из самых верных и активных помощников фонда «Детям Чернобыля».

Дети приезжали к ним из Добруша. И поскольку Гёттинген — это был избирательный район тогдашнего президента бундестага Риты Зюсмут, то Хельге не раз привозил ее к детям, знакомил с непростой ситуацией в Беларуси.

В Германии мы изнутри увидели, как функционирует демократия, как тесно избиратели со своими интересами связаны со своими избранниками. Работа для фонда «Детям Чернобыля», дала нам возможность общения, встреч с политиками и общественными деятелями всех уровней и направлений.

Дети Чернобыля «открыли» для них Беларусь.

Франк Нэгеле приехал в ноябре 1990 года в Кёльн, где я демонстрировала выставку детских рисунков на тему Чернобыля, а он искал контакты с русскими организациями. Франк стал не просто другом и помощником, но просто сокровищем, как мы все в шутку его называли. Казначей Ассоциации чернобыльских инициатив, он отзывался на любую нашу идею. На его машине мы исколесили Германию вдоль и поперёк, помогая немцам организовывать приём наших детей на отдых и лечение. Устраивали в клиниках, концерты «Крэсіва» (в то время это была фольклорная группа фонда), ансамбля «Чистый голос», дуэта Вайханских, выставки наших художников.

Франк Нэгеле,
куратор программы «Больные дети»

Франк стал вторым отцом больной саркомой глаз, инвалиду Чернобыля, Леночке Бочкарёвой и её сестре Наташе, ангелом-хранителем для многих других больных детей из Беларуси.

Я помню, как Барбара Гладыш, учительница из Дюссельдорфа, лауреат всевозможных премий, номинированная в 2005 году на Нобелевскую премию мира, одна из первых создала инициативу для детей из Беларуси, и ежегодно ездила в Быховский район к «своим» детям. У неё дома, как и в домах Хэльге Шенка и Франка Нэгеле собирались члены ассоциации, решали проблемы, «ломали голову» над сложными вопросами, строили планы, составляли письма и петиции. Я удивлялась, что никого из них не беспокоило то, что наши встречи проходили по субботам и воскресеньям, а всю будущую неделю каждому предстояла сложная работа. Что многим после наших очень насыщенных дискуссий нужно было по нескольку часов проводить за рулем. Помощь белорусским детям стала делом их жизни. Глубокая благодарность заполняет мое сердце. Это люди моего мира. И он яркий, светлый и добрый — благодаря им.

Как бы мне хотелось подробно рассказать обо всех этих людях, о смешном и печальном, что было с нами, о курьёзах и непонимании, о терпении и

Врач Людмила Ивановна Болсуновская

Слева направо: Василий Ермолович, Ирина Грушевая, Людмила Марушкевич

радости встреч, об удачах и разочарованиях, о наших поездках в «зону» и встречах с политиками, об их солидарности и борьбе за наш фонд.

Об этой Планете Людей мы обязательно напишем еще одну книгу.

Отдельно хочу назвать некоторых из тех, кто многие годы составлял актив фонда, был его ядром. В первую очередь это, конечно, преподаватели. Большая часть из них долгие годы преподавала иностранный язык, никогда не побывав в той стране, язык которой они преподавали. Стоит ли удивляться, что их мотивация сопровождать детей за рубеж была очень высокой. И всю подготовительную работу по подбору и оформлению группы (очень непростое дело) они брали на себя.

Конечно же, то, что я много лет работала в институте иностранных языков, облегчило задачу подбора профессионалов для самой важной и мощной программы фонда — оздоровление детей.

Напомню, уже в 1992 году мы отправили (только в летний сезон) 20 тысяч детишек из отдалённых деревень Гомельской, Могилёвской областей, детей переселенцев из Минска и из заражённых радиацией городов и посёлков Брестской области. Можно только представить, какую армию сопровождающих нужно было подготовить, ведь по международным стандартам на 10 детей требовался один взрослый — сопровождающий.

Для всех это было совершенно новым делом. Инструктажи, переписка, меняющиеся требования, подготовка выездных документов, разрешительные записи, вводимые в детские паспорта....

1996 год. Клаус Эггерс в немецком Вольде проводит «Мастерскую будущего» для руководства Лунинецкого района

Всё они делали сами. Делали на необыкновенном энтузиазме. Деканы, профессора, доценты , 132 специалиста только из иняза и десятки преподавателей из других минских вузов, спецшкол, училищ или техникумов стали народными дипломатами, обеспечивая не только отдых детей, но и международную коммуникацию на самом высоком уровне.

Екатерина Зарецкая, Халина Комарова, Исаак Марголин с женой Светланой, Александр Ладисов и Анатолий Горлатов, Евдокия Петрушенко, Тамара Глушак, Регина Самолётова и Валентина Новаковская, Раиса Соловьёва с дочерью Ольгой, Нина Романюк и Раиса Мышко, Ольга Борчук, Галина Иванюшина, Юрий Панкрац и Виктор Балакирев, Зоя Верман и Анатолий Мирский, Анатолий Антоненко с женой Валентиной и сыном Юрием, Любовь Фёдорова и Василий Ермолович, Татьяна Лавренко и Галина Харитончик, Лариса Каравай и Татьяна Капура, Светлана Кожар и Антонина Будько, Валентина Иванова, Татьяна Иванова, Наталья Новикова, Александра Чешко, Светлана Люкевич, Галина Емельянова, Регина Гармаш и Галина Настенко, Андрей Беленков и Геннадий Кеснер, Александр Букаев, Алексей Щербаков и Валентин Павловский, Светлана Панкратова и Тамара

Учительница Лена Новик

Стрельцова, Любовь Первушина и Рита Трохина, Владимир Тёмкин и Тамара Бурлак, Людмила Лещёва и Марина Петрова, Галина Шаранда, Любовь Лесова и Тамара Подобедова, Тамара Трегубович с сыном Артуром, Лариса Куревич и Светлана Горощеня, Валентина Олейник, Ольга Зюзенкова и Ирина Евженко, Настя Брановец и Наталья Фурашова с дочерью Ольгой, Марина Потапова и Зинаида Песецкая, Александр Зарицкий и Мина Лореш, Ольга Сечко, Тамара Давидович, Елена Кравченко с мужем Александром, Светлана Григорьева, Людмила Соколова, Ада Золина, Тамара Кривко, Мария Сикорская, Людмила Метелица, Нина Зубкова, Ольга Януш, Ярослава Говор, Лариса Щербакова, Александр Згировский, Зинаида Залуцкая, Диана Паремская, Владимир и Ева Голынские, Андрей Тихомиров, Татьяна Меркуль, Слава Гураль, Зоя Юрова, Галина Биза и Светлана Марецкая, Людмила Ярошевич, Ядвига Малишевская, Людмила Козловская и Нила Малиновская, Валентина Винокурова, Галина Выставкина, Николай Денисёнок и многие-многие другие, чей след не затерялся во времени.

Хотелось бы назвать здесь и тех, кто был неотъемлемой частью фонда, хотя и не владел языками. Это бессменный водитель Геннадия Грушевого Виталик Бородин, водители фондовских автобусов Саша Чарковский и Саша Панкратович, Коля Шпак. Они более 20 лет обеспечивали программы фонда и проявляли подчас чудеса в сложных ситуациях. Логично к ним добавить и Дмитрия Жуковского — непокоренного трудностями и борьбой за выживание гаража подводника, капитана первого ранга в отставке.

Водители Александр Панкратович (слева), Александр Чарковский

Марина Богданова — паспортистка фонда и помогавшие ей Наталья Киршина, Нина Петражицкая. Бухгалтеры Галина Филиппчик, Елена Сокол и Наталья Гальцова. Жанна Филоменко, Тамара Бахуревич и Галина Калашникова — организаторы работы переселенцев Малиновки и Социального центра «Мастерская будущего».

Отдельного рассказа заслуживает программа «Детский сад для детей с церебральным параличом», построенная фондом (руководитель Ольга Сечко) в детских садах в Чижовке (№65) и в Малиновке (№569). Медицинская программа фонда, сначала под руководством Виктора Балакирева, а затем Дануты Бортник, охватывала самые разные аспекты здоровья и нездоровья детей Беларуси, организовывала помощь, оказывала её, привлекая специалистов разных уровней и разных стран.

Международная «Акция искупления» в лице фонда «Детям Чернобыля» нашла надёжного партнёра. В её рамках в Беларусь из-за границы приезжали юноши и в проектах фонда (по 18 месяцев) проходили альтернативную социальную службу.

Курировали их Наталья Новикова и Любовь Лесова. Молодые немцы преимущественно работали в проектах для детей-инвалидов и в детских домах.

Антонина Пучко и Раиса Русанова отвечали за проект «Столовая для бедных», в котором малоимущие жители Малиновки получали бесплатное питание один раз в день в одном из кафе. Да, группа была небольшая, 30 человек, но как модель эффективной помощи проект работал безупречно, не затрачивая ни копейки государственных денег.

Лена Новик была бессменным координатором программ в регионах, а Лена Пахомова, отвечая в правлении фонда за обеспечение семейных детских домов, сама создала свой семейный детский дом, ставший на некоторое время также проектом фонда.

Елена Елисеева и Маша Давыдчик обеспечивали су-

Нина Романюк, преподаватель иняза, волонтер, участник женских и детских программ

ществование проекта «Дневной стационар» в столичной детской поликлинике № 8.

Ирина Грушевая и Хельге Шенк

Владимир Алешкевич, Лена Асмыкович, Галина Филиппчик и Татьяна Марченко, Лена Коробкина и Ольга Дашкевич, Олег Юневич и Саша Нестерович на протяжении многих лет обеспечивали многообразнейшую работу МАГС — Международной Ассоциации гуманитарного сотрудничества.

Лена Руцкая, Таня Цоколова и Леокадия Ширневич с поддержкой Ирины Побяжиной и Ольги Дашкевич с 2000 года по сегодняшний день занимаются проектом «Ресоциализация девочек — малолетних преступниц после отбывания срока наказания в тюрьме».

Особый рассказ про создание SOS — детской деревни в Боровлянах. Легендарный Геннадий Юшкевич и не менее легендарный Николай Хролович, сестра

Людмила Модестовна Лещёва, профессор, волонтер, участник англоязычных программ, активный член экуменической женской группы

Вера и другие члены созданного нами в 1991 году Комитета SOS — детская деревня могли бы очень живо описать этот также уникальный проект.

Вера Сиденко и Людмила Болсуновская, Алина Карчигина и Анатолий Мороз, Елена Бутковская и Валерий Ковальчук, Тамара Пахоменко и Леонид Зверев, Сергей Лаптев, Елена Бриль, Елена Степанова, Марина Дайнеко, Наталья Казарцева и Вениамин Маршак, Людмила Сокол и Светлана Лёксина — имена, за которыми стояла кропотливая каждодневная работа в фонде, наших проектах.

Люди духовного сана также не остались в стороне. Долгое время были членами правления отец Игорь Коростылёв и иеромонах отец Виталий Радомысльский. Одним из первых, кто поддержал фонд, стал отец Фёдор Повный, с которым вместе оздоравливали детей в Белицке, что недалеко от Берлина.

С ксендзом Владиславом Завальнюком и другими представителями католической церкви мы создавали белорусское отделение «Каритас», с отцом Надсоном из униатской церкви оказывали первую гуманитарную помощь пострадавшим людям.

Только всем вместе можно одолеть чернобыльскую беду, считал Геннадий. Двери фонда были открыты для всех!

Семейный детский дом Елены Пахомовой

Многие не найдут здесь своего имени, ибо это невозможно по определению, но их чувства и мысли, и прежде всего их дела формировали то время — время перемен, время надежды. Меняли нашу жизнь к лучшему.

Люди начинали осуществление новых идей, учились на собственных ошибках и успехах, уходили, приходили вновь. Пробовали снова и снова. Часть НАШИХ программ стала основой для создания новых самостоятельных проектов и организаций.

К сожалению, через 30 лет, которые минули после аварии, со многими единомышленниками пришлось проститься навсегда. Вспоминается одна из картин Михаила Савицкого из цикла «Чёрная быль», где изображён небесный храм. Для нас это фондовцы, которые раньше срока ушли из жизни.

Постараюсь назвать их имена:

Анатолий Антоненко, Наталья Антонова, Александр Беликов, Анастасия Брановец, Валентина Булай, Зоя Верман, Тамара Глушак, Светлана Горощеня, Валентина Громыко, Геннадий Грушевой, Анатолий Демчин, Сергей Егоров, Дмитрий Жуковский, Нина Зобова, Николай Иванов, Стелла Ковальчук, Тамара Королько, Александр Кравченко, Лариса Куревич, Олег Медвецкий, Анатолий Мирский, Александр Нестерович, Валентина Олейник, Виктория Пахомова, Евдокия Петрушенко, Алеся Писаренко, Татьяна Рагина, Наталья Рослова, Иван Тарас, Артур Трегубович, Тамара Трегубович, Любовь Фёдорова, Светлана Хальпукова, Николай Шпак.

Хочется вспомнить добрым словом немецких и швейцарских друзей. Тех, кого уже нет на этой земле, но кто тоже был волонтёром нашего движения: Ева Бальке, Марлис Отт, Курт Виттингоф, Гюнтер Верс, супруги Шефер, Вольфганг Крамер, Соланж Ферне, Сильвия Руош.

А всё начиналось с Чернобыля. Перед лицом страшной беды люди нашли в себе силы противостоять ей. И хотя их одного за другим Чернобыль неумолимо поглощал, оставались другие, они не хотели мириться с ролью жертвы, они продолжали и продолжают опыт фонда «Детям Чернобыля» и его бессменного руководителя Геннадия Грушевого, помня его слова: «Нам надо осознать, что мы все живём в одном мире. И он будет таким, каким мы сами его сделаем!"

Заботясь о детях, создавая добрую атмосферу сотрудничества, мы считали, что закладываем и растим Сад надежды, ибо, как сказал Вацлав Гавел: «Надежда в отличие от оптимизма — не вера, что всё хорошо закончится, а активная деятельность с уверенностью, что это стоит делать, даже не зная, чем это закончится».

Шляхам пошуку

Перад тым, як напісаць гэты нарыс, я не раз спрабаваў успомніць нейкую значную падзею грамадскага жыцця Беларусі канца мінулага стагоддзя, да якой не меў бы дачынення Беларускі дабрачынны фонд «Дзецям Чарнобыля», і заўсёды адчуваў пэўныя цяжкасці.

Складалася такое ўражанне, што літаральна да ўсяго, што ўзнікала ў пачатку дзевяностых гадоў, фонд меў непасрэднае дачыненне.

Канешне, аздараўленне дзяцей за мяжой было, як бы мовіць, першай скрыпкай яго дзейнасці. І нават цяжка ўявіць, які па памерах быў запушчаны махавік, бо непасрэдна да яго мелі адносіны сотні тысяч людзей, а калі браць іх сваякоў і знаёмых, то гутарка можа ісці нават пра мільёны.

Па сутнасці, фонд «Дзецям Чарнобыля» за чвэрць стагоддзя свайго існавання пабудаваў у свядомасці беларусаў яшчэ адзін Мінск. Віртуальную сталіцу міласэрнасці і дабра.

Хаця першая скрыпка і важная ў аркестры, яна там далёка не адзіная... Дзейнасць надзвычай маштабнай структуры нельга абмяжоўваць толькі адным напрамкам.

Акрамя дапамогі чарнобыльскім дзецям, што ўключае не толькі паездкі за межы Беларусі, да месца ўспомніць стварэнне сеткі самадапамогі ў рэгіёнах (71 група), стварэнне Інстытута палітычнай адукацыі (1994), які быў заснаваны ў садружнасці з Ніжнесаксонскай Акадэміяй палітычнай адукацыі, узнікненне ў Беларусі Ліёнскага руху, будаўніцтва пад Мінскам дзіцячай вёскі, пачатак дзейнасці «Карытаса» і спроба аб'яднаць усіх, хто прытрымліваецца хрысціянскіх і дэмакратычных каштоўнасцяў, стварэнне Маладзёвага сацыяльнага цэнтра «Майстэрня будучыні», безліч маладзёвых, жаночых, экуменічных праграм, інфармацыйных і экалагічных праектаў, акцый і форумаў і г.д.

Часам дзейнасць «Дзецям Чарнобыля» нагадвала нешта накшталт мноства ручайкоў, якія прарываюць дамбу савецкай ідэалогіі і ператвараюцца ў моцны паток вальнадумства.

Аднак, калі нехта думае, што ўсё было «лёгка і проста», ён глыбока памыляецца. І справа не толькі ў тым, што рухнуўшая дамба пачала пад выглядам «стабільнасці» вельмі хутка аднаўляцца.

Дзейнасць нікому непадкантрольнай структуры прыйшлася не даспадобы не толькі ў Беларусі. Не хачу называць канкрэтныя прозвішчы, але некаторыя банальна ўбачылі ў фондзе «Дзецям Чарнобыля» звычайнага канкурэнта.

Яно і зразумела, па ўсёй Германіі збіраюцца грошы, якія ідуць не на канкрэтныя навуковыя даследаванні прафесараў, а на дзяцей з нейкай далёкай

Беларусі... Агідна нават думаць пра тое, хто канкрэтна стаяў за гэтымі людзьмі: абстрактнае «атамнае лобі», альбо пэўныя спецслужбы, альбо звычайныя асабістыя амбіцыі, аднак дзейнічалі яны хоць і прымітыўна, але даволі эфектыўна.

Філосаф Генадзь Грушавы лічыў, што гэта проста персаніфікаванае Зло, якое актывізуецца заўсёды, калі Дабро прыходзіць у рух. Ён ніколі не ўступаў у барацьбу супраць Зла, лічыў гэта пустым марнаваннем сіл.

Ён імкнуўся ўмацоўваць Дабро, сцвярджаць і пашыраць зону яго ўплыву і дзеяння. Ідэалізм? Напэўна. Але затое такая пазіцыя падмацоўвала яго перакананне, што абнаўленне (неабходнае як паветра) павінна прыйсці да людзей не ў выніку ломкі, не зверху, а толькі ад сіл, якія не скаваныя старымі правіламі, старой ідэалогіяй. Прыйсці — натуральна. Так, гэта доўгі і складаны шлях, але хутка і лёгка ТОЛЬКІ разбураць...

Сумна вядомая «лыжка дзёгцю, якая марнуе бочку мёду» — самае прыстойнае, што можна ўспомніць з гэтай нагоды... Аднак хопіць пра сумнае...

Калі праўда, што «тэатры пачынаюцца з вешалак», то і нарыс пра дзейнасць фонду «Дзецям Чарнобыля» лагічна пачынаць з яго сімвала, эмблемы, таго, што на мове афіцыёза называецца «гандлёвым знакам», хаця ў дабрачыннасці не бывае ніякага гандлю па вызначэнні.

Па просьбе Генадзя Грушавога своеасаблівую кветку ў 1990 годзе прыдумаў адзін з маладых мінскіх мастакоў **Сяргей Саркісаў**. Прыдумаў настолькі ўдала, што ў 1992 годзе на знакамітым Біенале, які звычайна праходзіць у Венецыі, за асаблівую выразнасць гэты знак быў узнагароджаны прэміяй.

У мэрыі Ротвайля

Нагадаю, мастацкая выстава Біенале кожныя два гады (з мая па лістапад) праходзіць з 1895 года і лічыцца адной з самых вядомых у свеце.

Сам жа знак тлумачыцца вельмі проста. Кветка — сімвал дзяцінства, яскравага, поўнага жыцця. У Беларусі ў гэта дзяцінства ўварвалася радыяцыя, таму на ружова-каляровыя пялёсткі і лёг стылізаваны знак радыяцыі — чорныя пялёсткі. Уся работа фонду «Дзецям Чарнобыля» накіравана на тое, каб у кветцы не стала чорнага колеру, каб дзяцінства беларускіх дзяцей не было азмрочана ценем Чарнобыля. У гэтым і ёсць галоўны сэнс іх дзейнасці.

Дадаткова пад трыма чорнымі пялёсткамі можна ўбачыць указанне на тры пацярпелыя ад Чарнобыля рэспублікі: Украіну, Беларусь, Расію.

Новы сімвал настолькі арганічна стаў асацыявацца з чарнобыльскай бядой, што яго даволі нахабна пачалі выкарыстоўваць іншыя, і тады сімвал фонду «Дзецям Чарнобыля» прыйшлося зарэгістраваць афіцыйна. І зрабіць гэта ў Германіі, дзе ўсё, што датычыцца «аўтарскага права», не з'яўляецца «пустым гукам».

Як вядома, за любой работай любой арганізацыі заўсёды стаяць канкрэтныя людзі. Менавіта пра іх і пойдзе гутарка далей. І пачаць хочацца з **Таццяны Шавель** і **Фаіны Івановай**.

Таццяна Шавель

Да дзейнасці дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля» яны далучыліся аднымі з першых.

Да таго ж, Таццяну Шавель у нейкім сэнсе можна назваць суаўтарам гэтай кнігі, бо яе кансультацыйная і практычная дапамога была вельмі карыснай і значнай.

Таццяна нарадзілася на Дзень Перамогі, то бок 9 мая, у вёсцы Зенькавічы Уздзенскага раёна, і ў 1971 годзе паступіла ў прэстыжны інстытут замежных моў. Пасля заканчэння вучобы па размеркаванні трапіла ў свой родны раён. Дакладней, настаўніцай нямецкай мовы ў школу вёскі Хатляны.

Туды «на бульбу» з «Мінскпраекта» (дзе і працаваў) прыехаў яе будучы муж Давід. Натуральна, Таццяна хутка перабралася ў Мінск. З Давідам Зіноўевічам разам яны пражылі роўна 30 гадоў. Як кажуць, «дзень у дзень»...

У 1992 годзе ў вядомым выставачным комплексе БЕЛЭКСПА (не менш вядомы, як «рамонак») праходзіла чарговая выстава. Таццяну Шавель фірма «Баер» запрасіла перакладаць. Калі падводзілі вынікі першага дня, з ёй па-

знаёмілася Ева Галынская (зараз з мужам Уладзімірам жыве ў ЗША) і запрасіла далучыцца да дзейнасці фонду «Дзецям Чарнобыля».

Літаральна праз некалькі месяцаў Таццяна суправаджала на Поўнач Германіі сваю першую дзіцячую групу і ездзіла туды потым пяць год запар.

Аднойчы да яе звярнулася Ірына Грушавая, якая папрасіла аб сустрэчы са сваім мужам. Генадзь Грушавы прапанаваў Таццяне Шавель шчыльна заняцца праграмай супрацоўніцтва з Фолькерсдорфам, дзе штомесяц прымалі беларускіх дзяцей.

Было гэта ў далёкім 1994-м, а ў цэлым праграма адпачынку дзяцей у Фолькерсдорфе пры падтрымцы ўрада Саксоніі пачалася яшчэ ў 1991 годзе.

Яна доўжылася цэлых 17 (!!!) год. За гэты час у Германіі адпачывала (і нават вучылася) больш як 15 тысяч беларускіх дзяцей з рэгіёнаў, якія пацярпелі ад аварыі на ЧАЭС.

Такое нават уявіць цяжка — на працягу ***17 год кожны месяц*** у пансіянат «Фолькерсдорф» прыязджала ад 50 да 120 дзяцей, якім трэба было цалкам забяспечыць адпачынак, а пэўны час нават вучобу. Плюс экскурсійнае забеспячэнне з абавязковым наведваннем знакамітай Дрэздэнскай карціннай галерэі.

Не баюся памыліцца, але, калі перавесці ўсё гэта ў канкрэтныя грашовыя купюры, атрымаюцца лічбы вартыя часопіса «Форбс», які распавядае пра самых багатых людзей сучаснасці...

Супрацоўніцтва з кіраўніцтвам дома адпачынку «Фолькерсдорф», асабліва з яго дырэктарам спадаром Борнам, паводле класіфікацыі самой Таццяны,

Пансіянат «Волькерсдорф»

Швейцарскі адпачынак

было другім этапам яе супрацы з фондам «Дзецям Чарнобыля». Трэцім стаў «швейцарскі» этап.

На момант нашай размовы Таццяна Шавель пабывала ў Швейцарыі дзевяць разоў.

Памылкова лічыць, што суправаджэнне дзіцячых груп блізка да пляжнага адпачынку, бо суправаджаючы часта нагадвае настаўніцу, няньку і выхавальніцу «ў адным флаконе». Плюс — цалкам незнаёмыя дзеці. Плюс — велізарная адказнасць.

Дарэчы, у Таццяны Шавель ёсць родная сястра-блізня Людміла, якая шмат год жыве ў пацярпелым ад радыяцыі Мазыры. Яе сын **Зміцер Хілімон** пасля аварыі на ЧАЭС (па лініі фонду «Дзецям Чарнобыля») некалькі разоў ездзіў на аздараўленне за мяжу, а потым удзельнічаў у розных маладзёвых (у тым ліку і міжнародных) праграмах. Сёння ён — узыходзячая зорка айчыннай уралогіі. Кіруе ўралагічным аддзяленнем адной з паліклінік.

Фаіна Іванова расказвала, што кожны раз пасля вяртання з дзецьмі ў Мінск спіць амаль суткі.

Трэба адзначыць, што Фаіна прыйшла працаваць у фонд адной з першых, і яшчэ падчас студэнцтва жыла з Ірынай Грушавой не толькі ў адным інтэрнаце, але і ў адным пакоі.

Таму, калі б праводзілася спаборніцтва на працягласць ведання фонду «Дзецям Чарнобыля», яна заўсёды была б сярод пераможцаў.

Родам жанчына з Чувашыі. Пасля школы паступіла вучыцца ў Ніжні Ноўгарад, які тады называўся Горкім, а потым (таемна ад бацькоў) перавялася ў Мінскі інстытут замежных моў.

Справа ў тым, што ў беларускім Наваградку афіцэрам служыў яе брат. Фаіна наведала яго і вельмі палюбіла Беларусь. Гэта і стала прычынай пераводу.

Пасля таго, як былі афармлены ўсе неабходныя дакументы, Фаіна, каб зрабіць сюрпрыз, зноў прыехала ў Наваградак. Аказалася, брат (які, як і бацькі, нічога не ведаў) у гэты момант з'ехаў з Беларусі ў Маскву і паступіў у акадэмію імя Дзяржынскага... Сюрпрыз атрымаўся двухбаковым...

У 1972 годзе яна закончыла вучобу і па размеркаванні пачала працаваць у адной са школ, потым была праца перакладчыцай у сістэме «Інтурыста», праца ў галіновым прафсаюзе і дзесяць год працы ў гатэлі «Планета».

Вясной 1991 года, то бок праз год пасля афіцыйнай рэгістрацыі фонду, Ірына Грушавая прапанавала ёй далучыцца да дзейнасці «Дзецям Чарнобыля». Спачатку гэта было дзяжурства «на тэлефонах», а ўжо летам Фаіна Іванова першы раз паехала суправаджаць на аздараўленне ў Германію чарнобыльскіх дзяцей.

Потым такіх паездак было шмат, але пра адну з іх трэба расказаць падрабязна. Нічога не хачу сказаць дрэннага пра айчынную медыцыну тых гадоў, аднак даволі часта атрымлівалася так, што кропка, пастаўленая ў былым СССР, за мяжой ператваралася ў шматкроп'е...

То бок, тым моцна хворым дзецям, на кім у Беларусі «паставілі крыж», даволі паспяхова дапамагалі «на Захадзе».

Прыклад — менавіта з такіх. Дзяўчынка з Лунінца Святлана Гардзіевіч па сутнасці не хадзіла. Рабіла гэта з дапамогай інвалiднага вазка — праблемы з нагамі. З самага наведвання Германіі яе пачалі лячыць з дапамогай невядомай тады для Савецкага Саюза іпатэрапіі, калі дзякуючы зносінам з конямі ў чалавека адступаюць розныя хваробы.

Фаіна Іванова

25 гадоў супрацоўніцтва. Фаіна Іванова — крайняя злева, Ангела Геслер — крайняя справа

Прагрэс быў відавочным, а затым, калі правялі дадатковыя абследаванні, нямецкія ўрачы прапанавалі аперацыю. З дазволу маці дзяўчынкі яе паспяхова ў Германіі і зрабілі.

Потым Святлана доўга жыла ў доме Розы Шадар, якая падчас вучобы скончыла адпаведныя курсы (на жаль, пайшла з жыцця ад раку) і асабіста рабіла ёй масаж. Потым была яшчэ адна аперацыя і зноў рэабілітацыя. Калі тая паспяхова скончылася, дзяўчынка пачала хадзіць.

Пазней Святлана Гардзіевіч паспяхова скончыла Гродзенскі медыцынскі інстытут, выйшла замуж, нарадзіла дачку і працуе доктарам. З нагамі — поўны парадак. А ў сэрцы — шчырая падзяка Фаіне Андрэеўне Івановай і фонду «Дзецям Чарнобыля», дзякуючы якім лячэнне за мяжой стала магчымым у прынцыпе.

Чарнобыльскія дзеці падрасталі, і ў 1999 годзе Ангела Геслер, з якой больш за ўсё кантактавала Фаіна, па прапанове Генадзя Грушавога «пераключылася» на іншыя праекты фонду. Перш за ўсё маладзёвыя.

Дэбютная «Майстэрня будучыні» (сустрэча нямецкай і беларускай моладзі) адбылася летам 2000 года ў Доме адпачынку літаратараў пад Мінскам. А на наступны год фестывалем «Гуканне вясны» яе вітаў і сам Мінск.

На імпрэзу прыехалі прадстаўнікі партнёрскіх ініцыятыў з розных краін. Дзеці (дакладней, ужо маладзёны) з пацярпелых рэгіёнаў падрыхтавалі праграмы, прадставілі асаблівасці тых краін, дзе яны пабывалі на аздараўленні.

Так на пару гадзін беларусы ператварыліся ў немцаў і аўстрыйцаў, шатландцаў і ангельцаў, нарвежцаў і швейцарцаў, канадцаў і італьянцаў, палякаў і чэхаў. А хлопцы з Буда-Кашалёва прадставілі народныя традыцыі сорбаў — нацыянальнай меншасці ва Усходняй Германіі (сталіца Баўтцэн), куды з 1990 года пад кіраўніцтвам Георга Ціцэна 12 мясцовых ініцыятыў штогод запрашалі дзяцей з Буда-Кашалёўскага раёна. А тое, што выступы праходзілі (часткова) на мовах гэтых краін, зрабіла на гасцей асабліва моцнае ўражанне.

Паралельна Фаіна Іванова разам з Валянцінай Антоненка пачала працаваць у праекце «Кансультацыйны цэнтр для дзяўчат і жанчын, якія пацярпелі ад гвалту», стваральнікам і кіраўніком якога была Ірына Грушавая. Адным з напрамкаў дзейнасці гэтага праекта была праца супраць гандлю жанчынамі.

Потым беларуская дзяржава выдавала яго ледзь не за асабістае ноу-хау і не дазваляла ўдзелу незалежных НДА ў гэтай вельмі важнай рабоце. Фаіна і Валянціна кансультавалі тых, хто дзеля таго, каб лепш вывучыць замежную мову і атрымаць незвычайны для нашай краіны жыццёвы вопыт, ехаў за мяжу працаваць гувернанткамі.

З пачаткам так званых «нулявых» гадоў, якія пачаліся ад усім вядомага міленіуму, тыя, хто займаўся аздараўленнем за мяжой хворых беларускіх дзяцей, упершыню сутыкнуліся з тым, што цяпер на гэту дзейнасць трэба было браць адпаведны дазвол.

Напэўна, больш за ўсіх астатніх гэта адчула **Людміла Марушкевіч**, якая ўзначаліла ўнікальную праграму фонду па дзіцячым дыябеце. У гэтай праграме працавалі валанцёрамі і лекары, і бацькі хворых дзяцей, і замежныя

Фаіна Іванова з Людмілай Марушкевіч

партнёры — перш за ўсё з Англіі і Нямеччыны.

Галоўны эндакрынолаг Беларусі Клаўдзія Радзюк, алерголаг Валянціна Булай кансультавалі бацькоў два разы на тыдзень прама ў фондзе (хто не ведаў тады гэтага легендарнага адраса Старавіленская вуліца, 14!). Людзі, якія мелі патрэбу ў дапамозе, знаходзілі яго беспамылкова, бо ведалі: калі тут не дапамогуць, то не дапамогуць нідзе! Разам з імі і кіраўніцтвам «Дзецям Чарнобыля», з нямецкімі аднадумцамі доктарам Лангам і пастарам Вернерам Ліндэманам, адказныя за медыцынскія праграмы Данута Бортнік, Віктар Балакіраў, Юрый Панкрац, Марына Дзіжа арганізавалі першую канферэнцыю па пытаннях дыябету.

Прайшла яна ў прасторнай зале Таварыства дружбы з замежнымі краінамі, а адбылося гэта ў пачатку 1992 года.

Праграма фонду атрымала навуковае абгрунтаванне, і першая ў рэспубліцы «Школа жыцця з дыябетам» пад кіраўніцтвам доктара Дзмітрыя Часнова была адкрыта ў аддзяленні 3-й дзіцячай клінікі.

Першыя парасткі сацыяльнага супрацоўніцтва паміж дзяржструктурамі і заклапочанымі грамадзянамі ўсялялі вялікія надзеі, але хутка аптымізм знік...

З канца 1994 года клініка ў сваіх сценах ужо не магла размяшчаць праграму няўрадавай арганізацыі, і фонд знайшоў іншую форму дапамогі хворым на дыябет дзецям. Гаворка пра «Школы жыцця з дыябетам», якія праводзіліся ў час вакацыяў. Звычайна гэта былі рэспубліканскія санаторыі, дзе на праця-

Людміла Марушкевіч (у цэнтры) з Георгам Ціцэнам

гу тыдня дзеці пад кіраўніцтвам медыцынскай каманды, сабранай Людмілай Марушкевіч, і пры яе непасрэдным удзеле навучаліся важным прыёмам кантролю цукру ў крыві.

Фінансаваліся гэтыя праграмы выключна за кошт ахвяраванняў.

Дзяржаўны фонд зямлі Ніжняя Саксонія «Дзецям Чарнобыля», сярод куратараў якога былі Хэльге Шэнк, Гюнтэр Верс, Вольфганг Копф, Урсула Штоернагель, а старшынёй спадарыня Шродэр (пазней старшыня ніжнесаксонскай Палаты лекараў Хаё Экель), быў першым, хто падтрымаў гэтую праграму і фінансуе частку мерапрыемстваў да гэтага часу.

Падобныя рэчы ўдалося арганізаваць і ў замежных ініцыятывах, дзе кіравалі Урсула Цім, Георг Ціцэн, Ангела Геслер. Дзеці праводзілі там па чатыры тыдні. Эфект такога навучання ў спалучэнні з адпачынкам быў асабліва высокім і ўстойлівым.

Цяпер жа гэтыя паездкі цалкам залежалі ад лаяльнасці чыноўнікаў. Аднак лічыць, што для Людмілы Паўлаўны гэта было нечым экстраардынарным, няправільна, бо яна не той чалавек, якога можна нечым засмуціць. Больш за тое, настолькі ўпэўненых у сабе людзей сустрэць сёння даволі цяжка.

Напрыклад, нягледзячы на дыплом настаўніка матэматыкі, Марушкевіч настолькі была ўпэўнена (дачка ваеннага, які жыў у Германіі) у асабістых ведах нямецкай мовы, што ў 1992 годзе, як кажуць, прама з парога заявіла пра гэта Генадзю Грушавому і ўжо праз некалькі тыдняў паехала ў Германію суправаджаючай.

...Потым не раз высвятлялася, што «свабоднае валоданне» значна перабольшана, але тое, што сама Людміла Паўлаўна ставіцца да гэтага са шчырым гумарам, гаворыць пра здольнасць успрымаць крытыку цалкам спакойна.

Напэўна, кожнаму з нас не раз даводзілася сустракаць людзей, якія лічаць за лепшае замест хлусні не казаць усёй праўды. Аўтар гэтых радкоў адносіцца менавіта да гэтай катэгорыі, таму я цалкам разумею, чаму пры знаёмстве Марушкевіч не стала расказваць Грушаваму пра свой дыябет. А тое, што потым некалькі год скрывалася гэтая хвароба, лёгка тлумачыцца жаданнем «моцна зачапіцца за фонд». Пасля высветлілася, што ніякай патрэбы «чапляцца» не было, бо пра праблему Марушкевіч Грушавы даведаўся вельмі хутка. Але, як далікатны кіраўнік, ніколі не засяроджваў на гэтым увагу...

Больш за тое, вырашыў зрабіць праблему сваёй падначаленай адной з ПРАБЛЕМ фонду «Дзецям Чарнобыля», надаць ёй сістэмны характар. На той момант, дзеці-дыябетыкі ўжо ездзілі на Поўнач Германіі і ў Англію, але далей гэтых паездак не пайшло. Разабрацца з прычынамі Генадзь Грушавы і даручыў Людміле Марушкевіч.

Нягледзячы на тое, што сама Людміла Паўлаўна на той момант ужо 25 год хварэла на дыябет, у Англіі яна атрымала (у добрым сэнсе) шок. Аказалася, што пра гэтую хваробу ў былым Савецкім Саюзе амаль нічога не ведалі. А калі што і ведалі, то не прымянялі на практыцы.

Методыкі, якія дзесяцігоддзямі выкарыстоўваліся на Захадзе, былі значна больш эфектыўнымі. На думку самой Марушкевіч, іх параўноўваць усё роўна, што параўноўваць «каня і аўто».

Тлумачыць сутнасць няма сэнсу па той прычыне, што гэта зразумеюць толькі спецыялісты і самі хворыя. Таму абмяжуемся толькі тым, што, пачынаючы з 1992 года, праз праграму «Жыццё з дыябетам» прайшло больш за тысячу чалавек, яна дзейнічае па наш дзень і мае надзвычай станоўчыя вынікі.

Пра наш дзень і пойдзе далей гаворка.

Як вядома, фонд «Дзецям Чарнобыля» быў юрыдычна ліквідаваны ў лютым 2015 года, а спыніў ён сваю рэальную дзейнасць у сакавіку 2014 года, то бок на год раней. Сёння новая арганізацыя называецца «Радасць дзецям» і ўзначальваюць яе **Вольга Дашкевіч** і **Ірына Пабяжына**.

У фонд «Дзецям Чарнобыля» яны прыйшлі літаральна адначасова, то бок у адзін дзень 1996 года. Розніца толькі ў тым, што Вольга зрабіла гэта па звычайнай газетнай аб'яве, а Ірына па прапанове Грушавой, якая да гэтага два гады выкладала ёй у інстытуце замежных моў.

Новае месца працы амаль супала па часе з першым і самым моцным «наездам» на фонд, таму дзяўчатам можна толькі паспачуваць. Да традыцыйнай для той пары вялізнай колькасці папер па афармленні для выезду за мяжу дзіцячых груп дадалася яшчэ неабходнасць рыхтаваць для правяраючых розныя даведкі.

Злева направа: Людзміла Марушкевіч, Вольга Дашкевіч, Ірына Пабяжына

Да месца будзе ўспомніць і тое, што ў тыя часы яшчэ не было электроннай пошты, а адзіным спосабам пісьмовай камунікацыі быў факс.

Як тады ўсё прайшло, паўтарацца няма сэнсу, бо гэта было падрабязна расказана раней, як і пра ўсе далейшыя выпрабаванні. Таму прапаную ў думках перанесціся адразу ў 2014 год.

Менавіта тады стала зразумела, што Генадзь Грушавы будзе юрыдычна ліквідаваць створаны ім фонд, бо той «выканаў сваю функцыю».

Для таго, каб усё было больш відавочным, трэба патлумачыць, што фонд «Дзецям Чарнобыля» ўмоўна складаўся з дзвюх частак. Грамадска-палітычнай і «тэхнічнай», сутнасць якой палягала ў трывіяльным пасярэдніцтве паміж тымі, хто накіроўвае чарнобыльскіх дзяцей на аздараўленне, і тымі, хто яго арганізоўвае за мяжой.

Пазбаўленне афіцыйнага статуса азначала б аўтаматычнае знікненне адразу двух складнікаў, таму Грушавы вырашыў пачакаць.

Амаль цэлы год ён чакаў рашэння аб юрыдычнай рэгістрацыі новай структуры, і толькі пасля таго, як з трэцяй спробы міністэрства юстыцыі дало «зялёнае святло» «Радасці дзецям», ён «паставіў крыж» на «Дзецях Чарнобыля».

Высакародна? Безумоўна!

Ведаю, што новая назва ў некаторых выклікае лагічныя пытанні наконт яе адпаведнасці мэтам дзейнасці, але гэты момант можна аднесці на рахунак «асаблівасцяў» беларускай рэчаіснасці.

Сапраўды, некаторыя словы сёння ў айчынных чыноўнікаў ад юрыспрудэнцыі выклікаюць ледзь не алергію. Не здзіўлюся, калі сярод гэтых самых «алергенаў» знаходзіцца і ўсё, што звязана з чарнобыльскай трагедыяй, аднак расказы пра тое, што і за мяжой былі спробы змяніць назву, выклікаюць, мякка кажучы, здзіўленне. Так і хочацца спытаць: «Там таксама ўмовы дыктуе беларускі мінюст?..»

Як і трэба было чакаць, грамадска-палітычны чыннік работы новай структуры «знік», і таму хочацца аддаць належнае Вользе Дашкевіч і Ірыне Пабяжынай. Яны разумеюць, што дзейнасць «Радасці дзецям» зараз фактычна зведзена да функцый звычайнага «тэхнічнага» бюро, ні на што іншае не прэтэндуюць і прыўкрасна разумеюць, што іх арганізацыя зусім не тое, чым быў раней фонд «Дзецям Чарнобыля».

Канешне, лічбы сёння не тыя, што былі раней, але тое, што па іх лініі на аздараўленне за мяжу ў год ездзяць каля сямісот беларускіх дзяцей, заслугоўвае значнай павагі. Прычым, дзяцей менавіта з чарнобыльскіх рэгіёнаў, бо замежнікі самі вырашаюць, каго яны жадаюць у сябе бачыць.

Заслугоўвае павагі і тое, што да ўжо ўзгаданай праграмы «Жыццё з дыябетам»яны дадалі сваё ноу-хау — праект «Дзеці і бацькі», калі хворых на дыябет дзяцей да дзесяці год пачалі запрашаць у «школы дыябету» разам з бацькамі.

Прыемна таксама канстатаваць удзячнасць новых кіраўнікоў тым, хто быў да іх. За час размовы з Вольгай і Ірынай я неаднаразова чуў з іх вуснаў імёны Ірыны і Генадзя Грушавых.

На жаль, сёння кіраўнікі ўзгадваюць добрым словам тых, хто быў да іх, далёка не заўсёды...

Напэўна, сказаць, што зараз жыццё віруе, было б перабольшваннем, аднак тое, што праз 30 год пасля Чарнобыльскай аварыі працягваецца пачатае, варта ўзгадвання. Тыя ж маладзёвыя фестывалі, напрыклад. Альбо існуючы ў Магілёве маладзёвы цэнтр, які бясплатна ладзіць курсы ангельскай мовы і арганізоўвае шмат розных гурткоў, альбо экалагічныя праекты ў Баранавічах, Лунінцы і г.д.

Асобна ёсць сэнс сказаць і пра працяг пачатага ў 1999 годзе праекта «Клуб выходнага дня» для пажылых людзей, якім шчыльна займаецца **Вольга Цывун**.

Разам з маці Наталляй у якасці валанцёраў яна трапіла ў фонд «Дзецям Чарнобыля» яшчэ ў сярэдзіне дзевяностых гадоў, а ў 1999-м Генадзь Грушавы прапанаваў ёй стаць каардынатаркай праграмы арганізацыі вольнага часу адзінокіх пенсіянераў, якія былі пераселены ў сталічную «Малінаўку» з чарнобыльскіх рэгіёнаў. Ідэя была ў тым, каб зрабіць іх жыццё больш цікавым і насычаным, дапамагчы старым наладзіць камунікацыі паміж сабой.

Сёння падобнае ўявіць вельмі цяжка, але тады ў выканкамах, мабыць, яшчэ нічога не ведалі пра сакрэтнасць, таму не толькі ўважліва выслухалі гасцей, але і далі ім спісы адзінокіх старых.

Неўзабаве клуб, які атрымаў назву «Мост пакаленняў», пачаў працаваць. А назвалі яго так, бо пажылыя перасяленцы сустракаліся ў памяшканнях «Майстэрні будучыні» — маладзёвага сацыяльнага цэнтра фонду «Дзецям Чарнобыля» — з маладымі людзьмі. Актывістамі гэтай справы.

Колькасць пажылых удзельнікаў была абазначана лічбай 50. Іх «разбілі» на дзве групы па 25 чалавек. Потым групы пашыраліся (пачало працаваць «сарафаннае» радыё), аднак толькі да пэўных межаў, бо памяшканне не дазваляла зрабіць колькасць неабмежаванай.

Пажылыя людзі прыходзілі амаль кожную суботу. Моладзь цэнтра і практыканты — студэнты Інстытута сучасных ведаў, дзе Генадзь Грушавы да 2001 года быў прарэктарам, разам са сваім кіраўніком Сяргеем Кручыніным арганізоўвалі дыскусіі, заняткі ў групах здароўя, праводзілі юрыдычныя кансультацыі, рабілі тэматычныя калажы.

Аповеды пра жыццё, сумесныя абеды і святочныя застоллі з шампанскім і хатнімі прысмакамі, падарункамі і гульнямі, танцамі і песнямі зблізілі маладых і старых ўдзельнікаў праграмы.

На аўтобусах фонду ў летнія нядзельныя дні яны ахвотна ездзілі на возера, у лес, ладзілі пікнікі, экскурсіі ў Нясвіж, Мір, Жыровіцкі манастыр, сумесныя паходы ў тэатр. Часта наведвалі розныя музеі. Каму ўсё гэта перашкаджала, можна толькі здагадвацца, але факт застаецца фактам.

Хутка ўлада апамяталася (напэўна, успомніўшы, што ў «сацыяльнай дзяржаве» міласэрнасць можа ісці толькі ад яе), і памяшканне, скасаваўшы арэнду, забралі.

Потым нядоўга быў пакой у школе і сустрэчы сталі даволі рэдкімі. Часцей за ўсё гэта былі нейкія спецыфічныя даты альбо святы «для ўсіх». Напрыклад, Дзень пажылых людзей альбо Новы год. Звычайна гэта было кафэ, дзе ім давалі вельмі салідную зніжку. Разам з наведваннем сталічных тэатраў гэта працягваецца па наш дзень, хаця група значна парадзела.

Напэўна, сутнасць валанцёрства тлумачыць каму-небудзь сёння ніякай патрэба няма, бо яе ведаюць амаль усе. На жаль, далёка не ўсе здольныя рабіць яе сваёй рэальнасцю...

На мой погляд, адна з самых галоўных заслуг фонду «Дзецям Чарнобыля» заключаецца ў тым, што ў людзях будзіліся (недарэмна, у Славакіі і Чэхіі такіх людзей называлі будзіцелямі) самыя лепшыя якасці іх характараў. Бескарыслівая дапамога іншым — адна з іх.

Мінчанка **Марына Казакова** трапіла ў фонд «Дзецям Чарнобыля» вясной 1991 года. Параіла ёй гэта адна з сяброўак па сумеснай рабоце ў Інстытуце культуры, дзе Марына пасля заканчэння інстытута замежных моў выкладала ангельскую і крыху нямецкай моў.

Марына Казакова

Трапіла для таго, каб на валанцёрскіх пачатках дапамагаць. На працягу трох месяцаў яна, як і ўсе іншыя (абсалютна бескарысліва), па нядзелях прыходзіла ў фонд на 4 гадзіны дзяжурыць ля тэлефона, потым (за кошт адпачынку на асноўнай працы) паехала ў Германію суправаджаць адну з дзіцячых груп з Краснаполля.

Фонд «Дзецям Чарнобыля» тады рыхтаваўся да першага Чарнобыльскага кангрэса (усяго будзе пяць), і Марына Казакова актыўна гэтаму дапамагала.

Пасля гучнага мерапрыемства яе запрасілі працаваць на пастаяннай аснове загадчыцай фондаўскага бюро, то бок каардынаваць і выконваць самой усю «папяровую працу».

Пачалося гэта ў 1992 годзе і працягвалася да 1995 года. Пасля гэтага зноў стала валанцёрам, якім застаецца па наш дзень, а ў 1997 годзе амаль дзевяць месяцаў працавала ў Мюнстэры ў Міжнародным савеце чарнобыльскіх ініцыятыў, дзе дапамагала Буркхарту Хамаеру.

Дарэчы, падчас гэтай работы ёй выпала жыць у пакоі студэнцкага інтэрната («пенальчык» памерамі два на тры метры), куды потым (падчас першай палітычнай «эміграцыі») прыехалі жыць Ірына і Генадзь Грушавыя, і на свае вочы бачыць «катэджы», пра якія тады пісалі ў беларускай і нямецкай прэсе.

Паралельна (калі выпадала) Марына займалася жаночымі праектамі, якія знаходзіліся пад патранажам Экуменічнага форуму жанчын-хрысціянак Еўропы і мелі шмат накірункаў дзейнасці. Напрыклад, былі накіраваныя супраць усіх формаў рабства і гвалту, якія ў фокус дзяржаўнай увагі трапілі толькі больш чым праз дзесяцігоддзе.

У 1998 годзе ў Арганізацыі Аб'яднаных Нацый пачаліся канферэнцыі, прысвечаныя праблемам бежанцаў. Упершыню да абмеркавання гэтай тэмы былі запрошаны не толькі дзяржаўныя структуры, але і грамадскія арганізацыі. Мінскае прадстаўніцтва ААН прапанавала ўзяць у іх удзел дабрачыннаму фонду «Дзецям Чарнобыля» (тут па сутнасці таксама займаліся экалагічнымі бежанцамі).

Дзякуючы добраму веданню ангельскай мовы і асабістаму жаданню Генадзя Грушавога на такі высокі ўзровень накіравалі менавіта Марыну Казакову. Фонд «Дзецям Чарнобыля» яна прадстаўляла амаль пяць год.

Сёння Марына Казакова выкладае ангельскую мову беларускім авіядыспетчарам, падтрымлівае прыязныя адносіны з большасцю былых паплечнікаў і зноў дапамагае фонду «Дзецям Чарнобыля». На валанцёрскіх пачатках, натуральна.

Галіна Кавальчук

Шлях у фонд «Дзецям Чарнобыля» **Галіны Кавальчук**, як і ў Таццяны Шавель, пачаўся на выставе ў выставачным комплексе БЕЛЭКСПА ў 1991 годзе (таксама па «пратэкцыі» Галынскіх і таксама з валанцёрства).

Ева і Уладзімір Галынскія былі сярод стваральнікаў фонду. Як і **Юры Панкрац** (сёння стаў прафесарам канадскага ўніверсітэта імя Саймана Фрэйзера), яны зрабілі вельмі шмат карыснага.

Галіна Кавальчук родам з Браншчыны і ў Беларусь прыехала толькі ў 1969 годзе — выйшла замуж. У фондзе «Дзецям Чарнобыля» ёй адразу прапанавалі (на грамадскіх пачатках) дапамагаць загадчыцы іх бюро, якое тады ўзначальвала **Зінаіда Залуцкая**.

Калі нехта асацыіруе бюро з прасторнай канцылярыяй, то ён памыляецца. Бюро фонду «Дзецям Чарнобыля» (месцілася 16 год у Траецкім прадмесці, 1990--2006) уяўляла сабой маленькі пакойчык, дзе знаходзіліся факс і агромністы стос папер. Людзі працавалі да поўначы. А то і пазней. Бывала, месца не хапала і сталы з паперамі (летам) выцягвалі на вуліцу.

Праз некалькі месяцаў Залуцкая звольнілася, і Генадзь Грушавы прапанаваў гэтую пасаду Кавальчук. Было цяжка, але ў людзей, якія вызваліліся ад ідэалагічных путаў Савецкага Саюза, тады была эйфарыя. Эйфарыя ад адчування свабоды.

Не буду пералічваць усё зробленае ў той час, а працягну 1993 годам, калі Галіна Кавальчук пачала працаваць з фальклорным гуртам «Крэсіва». Потым наступіў невялікі перапынак, і ў 2013 годзе супрацоўніцтва было працягнута.

Нягледзячы на шчыльны гастрольны графік і шэсць кампакт-дыскаў запісаных песняў, мне ўдалося крыху пагаварыць з кіраўніком гэтага калектыву **Анатолем Казаком** і высветліць, якое яны зараз маюць дачыненне да Брэсцкай філармоніі.

Аказваецца, гэта звязана з месцам народзінаў самога Анатоля, які паходзіць з хутара ў Кобрынскім раёне.

Дарэчы, на першых парах «Крэсіва» афіцыйна належала Мінскай філармоніі, аднак пасля размовы Анатоля з Ірынай Грушавой, якой вельмі спадабалася іх манера выканання народных песняў, музыкі (па сутнасці) сталі «фондаўскай» групай.

Звычайна іх выступ быў першым аргументам для таго, каб іншаземцы пачалі збіраць ахвяраванні на дапамогу чарнобыльскім дзецям. Аргумент вельмі шчыры і кранальны. Акрамя Германіі гэта двойчы было ў ЗША, Аўстрыі. Галандыі, Швейцарыі, Люксембургу. Нягледзячы на тое, што слухачы не ведалі беларускай мовы, песні «Крэсіва» прыйшліся ім даспадобы, бо ў іх, як сказаў адзін немец, «душа народа» .

І не выпадкова, што менавіта «Крэсіва» «падарыла» падчас пасадкі Саду надзеі кожнаму дрэўцу песні, запісаныя Анатолем Казаком у вёсках, якія атрымалі самы моцны радыеактыўны ўдар і практычна перасталі існаваць.

Безумоўна, каб толькі пералічыць прозвішчы тых, хто спрычыніўся да дзейнасці фонду «Дзеці Чарнобыля»за чвэрць стагоддзя, патрэбна яшчэ шмат старонак. Упэўнены таксама і ў тым, што пераконваць некага ў адпаведнасці рэчаіснасці фразы «Жыццё працягваецца!» сэнсу няма. Але помніць пра тых, хто гэтаму паспрыяў, на мой погляд, трэба заўсёды.

Інакш бяда можа паўтарыцца зноў...

Вакальны ансамбль «Крэсіва» спявае для Галіны Кавальчук

ГЛАВА X

ШВЕЙЦАРСКІЯ ПАДАРОЖЖЫ

Усе ведаюць, што ў датчан ёсць гонар —
казачнік Ханс Крысціян Андэрсен.
На швейцарскай зямлі мне пашанцавала
таксама сустрэць казачніка,
толькі ў адрозненне ад знакамітага датчаніна
пастар Андрэас Гёрліх паказаў мне казку,
дзе нічога не было выдумана.
Назва гэтай казкі — Швейцарыя,
а кароткія падарожжы па ёй і склалі нарыс,
часткамі якога і сталі гэтыя вандроўкі.

Казачны пастар

Няма сумневу: калі б нехта палічыў, колькі сярод тых, хто займаецца дапамогай чарнобыльскім дзецям, святароў — лічба атрымалася б даволі салідная. І гэта было б цалкам лагічна.

Андрэас Гёрліх — пастар рэфармісцкай царквы, якую лічаць адным з адгалінаванняў царквы пратэстанцкай, аднак галоўнае не ў назве хрысціянскай канфесіі. Падчас працы над гэтай кнігай мне сустракаліся і каталікі, і евангелісты, і праваслаўныя, датычныя да чарнобыльскіх справаў. Словам — хрысціяне па духу, і дабрыня сэрцаў была галоўнай для ўсіх.

А яшчэ тое, што, нягледзячы на розныя перашкоды, яны ўмеюць захоўваць гэтую дабрыню.

Андрэас Гёрліх нарадзіўся на поўдні Германіі, у Равенсбургу. Там жа пайшоў у школу і гімназію. З дзяцінства хацеў стаць настаўнікам, таму пачаў вучыцца ў Мюнхене. У Равенсбургу яго канфірмацыяй кіраваў пастар Паўль Дзітрых, які ў той час пераехаў у горад Ульм. Калі надышоў час служыць (альбо ў войску, альбо альтэрнатыўна), Андрэас звярнуўся да яго па дапамогу — і той пайшоў насустрач.

Два гады Андрэас працаваў у сацыяльным цэнтры, што быў пры царкоўнай парафіі, якія ў пратэстанцкіх цэрквах звычайна называюць абшчынамі. Выконваў там усе работы, звязаныя з арганізацыяй быту гасцей з розных куткоў свету. Стасункі з рознымі людзьмі дазвалялі глыбей пазнаёміцца не толькі з іх нацыянальнымі культурамі (Эфіопія, Паўднёвая Амерыка, Азія і г.д.), але і зразумець, што, калі радуюцца людзі — па-球рознаму, то пакутуюць — вельмі падобна.

У гэты ж час Андрэас Гёрліх даведаўся, што Паўль Дзітрых вырашыў дапамагаць дзецям Чарнобыля і арганізаваў адпаведную ініцыятыву.

Пастар Андрэас Гёрліх

Паколькі сутнасць рэлігійнай абшчыны ўжо стала яму больш зразумелай, Андрэас неўзабаве вырашыў змяніць свае жыццёвыя арыенціры — і стаў студэнтам тэалагічнага факультэта.

Пасля таго, як Гёрліх здаў выпускныя іспыты і атрымаў адпаведны дыплом, высветлілася, што яго духоўны настаўнік Паўль Дзітрых атрымаў павышэнне. Перад тым, як з'ехаць, той прапанаваў свайму пратэжэ ўзяць на сябе кіраўніцтва домам сустрэч і заняцца справамі абшчыны. І рабіць гэта, пакуль не знойдзецца чалавек, які стала яго не заменіць.

Так Андрэас Гёрліх стаў «часовым выканаўцам абавязкаў».

У тым ліку і па ўсіх чарнобыльскіх справах.

У 1991 годзе ў яго жыцці адбылася паездка, якая дапамагла зразумець сэнс гэтай работы больш глыбока.

Маршрут Мінск--Магілёў--Слаўгарад дазволіў добра ўявіць, якая сітуацыя склалася ў Беларусі пасля Чарнобыля, і зразумець, што, нягледзячы на верагодныя кадравыя пертурбацыі (праз паўгода), ад чарнобыльскай работы ён не адмовіцца.

Неўзабаве ў Мінску Андрэас пазнаёміўся з Евай і Уладзімірам Галынскімі, якія ў той час працавалі ў фондзе, а цяпер жывуць у ЗША.

Пасля таго, як Паўлю Дзітрыху знайшлі замену, Андрэаса Гёрліха ў 1993 годзе накіравалі служыць у Швейцарыю, у Іланц, дзе ён хутка стварыў ініцы-

Злева направа: ансамбль «Крэсіва», Галіна Кавальчук, Андрэас Гёрліх

Спявае лідар ансамбля «Грамніцы» Уладзімір Зеневіч

ятыву — «Чарнобыльская дапамога Сурсельвы». У яе складзе змаглі аб'яднацца ўсе тамтэйшыя хрысціянскія канфесіі. Яны пачалі штогод запрашаць на адпачынак і аздараўленне сорак дзяцей з Добруша Гомельскай вобласці.

Сёння гэтай ініцыятывай кіруюць Беат і Іоланда Эрб. Беат — святар новаапостальскай царквы, а яго жонка Іоланда — валодае прыватнай аптэкай. Дзякуючы ёй, ініцыятыва змагла падрыхтаваць гуманітарнай дапамогі больш як на мільён швейцарскіх франкаў.

А першы гуманітарны канвой Андрэас суправаджаў асабіста і падчас той паездкі зразумеў, што дзеля таго, каб работа была больш эфектыўнай, трэба вывучаць мову. Таму перад адпраўкай другой часткі гуманітарнай дапамогі ён на чатыры тыдні прыехаў у Мінск, дзе сябра праўлення фонду «Дзецям Чарнобыля» Марына Казакова стала яго персанальнай настаўніцай.

Потым Андрэас Гёрліх быў пераведзены ў маленькі горад Глатбруг, які знаходзіцца за сем кіламетраў ад Цюрыха. Святар і там вырашыў стварыць чарнобыльскую ініцыятыву і, каб пазнаёміцца з сітуацыяй, як кажуць, на месцы, зноў арганізаваў экуменічную паездку ў Беларусь. Зразумела, у яе паехалі вернікі з розных рэлігійных канфесій, што яшчэ раз пацвердзіла здольнасць людзей аб'ядноўвацца дзеля агульнай мэты.

Паездка была вельмі паспяховай, і ўжо праз некалькі тыдняў новая ініцыятыва падрыхтавала першы гуманітарны канвой.

Каб не ўзнікала ўражання, што ўсё тут «проста і лёгка», далей гутарка пойдзе пра тую самую «лыжку дзёгцю», якую афіцыйная прапаганда звычайна называе «асобнымі недахопамі» і пакідае «за дужкамі». На мой жа погляд, гутарка ідзе пра сістэму створанай за савецкія гады чалавечай хітрасці; нават «хітрыкаў» з крывадушнасцю. Сістэму, якую цяпер называюць «сацыяльна-арыентаванай».

Падчас фарміравання гуманітарнай дапамогі новая ініцыятыва цалкам улічыла тое, што папрасілі яе будучыя спажыўцы. То бок, швейцарцы прывезлі ў Беларусь толькі тое, што заказалі беларускія медыкі. Акцэнтую ўвагу на гэтым спецыяльна, бо вельмі цяжка зразумець, што адбывалася потым.

Гуманітарны груз, які падрыхтавалі ў Глатбругу, быў сабраны з лекаў, значную частку якіх складалі так званыя опіяты — выраблены на падставе опіюму лекі, якія звычайна выкарыстоўваюцца пры цяжкіх формах раку для змяншэння болю і пакутаў хворага. Каштаваў ён даволі дорага — больш за пяць тысяч швейцарскіх франкаў. Заказала лекі бальніца ў Лунінцы (партнёры новай ініцыятывы).

Такой была стратэгія фонду. Калі нехта новы пачынаў супрацоўнічаць з Беларуссю, мінскі офіс «выводзіў» яго на рэгіянальнага партнёра. Атрымліваўся своеасаблівы трохкутнік партнёрства: замежнікі з іх жаданнем і магчымасцю дапамагчы, арганізацыя ў пацярпелым ад радыяцыі рэгіёне і фонд «Дзецям Чарнобыля» з яго досведам, перакладчыкамі, магчымасцямі, кантактамі.

Тут варта адступіць і дадаць, што з Беларуссю на дадзены момант працуюць больш за дзесяць розных швейцарскіх ініцыятыў. Не ўсе з іх падтрымлівалі кантакты з фондам «Дзецям Чарнобыля» — некаторыя аддавалі перавагу мясцовым уладам, аднак спробы аб'яднаць іх у нейкі савет спікераў, як гэта было ў Германіі, пацярпелі фіяска зусім не па гэтай прычыне. Як ужо было сказана, швейцарцы па натуры сваёй — індывідуалісты. Аб'яднаць іх у нешта агульнае не здольныя нават святары, бо, як кажа пастар Гёрліх, «царква ў Швейцарыі канчаецца там, дзе канчаецца яе плот».

Гуманітарны канвой з Глатбруга Андрэас асабіста не суправаджаў, таму быў вельмі здзіўлены, калі праз месяц у Лунінцы даведаўся, што груз так і не перададзены адрасату. Больш за тое, грузавік з лекамі і адзеннем быў ускрытым.

Аказалася, праблема ў тым, што сярод лекаў ёсць забаронены ў Беларусі наркотык... Самае цікавае, праз мяжу «забаронены наркотык» прайшоў без перашкодаў і толькі ў Лунінцы, куды прыехаў з «праверкай» прадстаўнік Дэпартамента па гуманітарнай дапамозе, нечакана знайшлася «кантрабанда», якую раней замовілі мясцовыя дактары.

Андрэас Гёрліх з дзецьмі ў швейцарскіх Альпах

Як кажуць у такіх выпадках, сачыце за пальцамі: лунінецкія ўрачы тлумачаць, што хворыя пакутуюць ад раку і просяць швейцарцаў прывесці тое, што можа паменшыць боль, аднак, як толькі дэфіцытны прэпарат трапляе ў Лунінец, з Мінска прыязджае чалавек і аб'яўляе яго забароненым «наркотыкам». Пры гэтым прэпарата не было ў патрэбнай для мытні дэкларацыі, бо такога патрабавання не існавала, таму, як у Мінску маглі ведаць, што канкрэтна прывезлі са Швейцарыі, можна толькі гадаць. Ва ўсялякім выпадку, ніякіх тлумачэнняў швейцарцы на гэты конт так і не пачулі...

Калі нехта падумаў, што ўжо трапіў у залюстаркоўе, то ён глыбока памыляецца. Залюстаркоўе было далей, калі «кантрабанду» канфіскавалі і «знішчылі». «Спалілі» без сведак і без афармлення адпаведных дакументаў. Прычым толькі адзін «кантрабандны» прэпарат, які быў самым дарагім.

Не будзем сцвярджаць, што гэта быў банальны выпадак айчыннай карупцыі, што «спаленае» потым прадалі «сваім» людзям, бо падобныя абвінавачанні здольны даваць толькі суд, які ў Беларусі стабільна-чэсны. Адназначна толькі тое, што першы гуманітарны канвой з Глатбруга стаў апошнім...

І ўвогуле. Падчас шматлікіх кантактаў з іншаземцамі я не раз дзівіўся іх цярплівасці: людзі дапамагаюць, ахвяруюць сваім часам, фінансамі і ўвесь час сутыкаюцца са спробамі іх падмануць.

Андрэас Гёрліх расказаў яшчэ пра некалькі выпадкаў; два з іх хацелася б узгадаць тут.

Напрыклад, у Добрушы прадстаўнікам ініцыятывы прапанавалі «абысціся» без мінскіх кантралёраў у выглядзе фонду «Дзецям Чарнобыля», а працаваць «наўпрост». Вельмі хутка высветлілася, што трэба прывозіць толькі некім заказаныя прэзенты, а ў групы на адпачынак у Швейцарыі сталі трапляць тыя, каго, калі сказаць вельмі мякка, цяжка было назваць самымі беднымі: дзеці мясцовых начальнікаў, міліцыянтаў і нават бізнесоўцаў...

Другім «прыкладам» быў Слаўгарад, дакладней, мясцовая праваслаўная парафія, дзе таксама прапанавалі пазбавіцца ад вонкавага кантролю. Маўляў, навошта швейцарскім грошам, за якія слаўгародцы будуць купляць для сябе лекі, праходзіць яшчэ і праз Мінск? У якасці «забойнага» аргумента праваслаўны святар расказаў пра неабходнасць тэрмінова дапамагчы Дому састарэлых.

Пратэстанцкі святар Гёрліх паверыў свайму праваслаўнаму калегу і перадаў яму дзесяць тысяч швейцарскіх франкаў.

Калі Андрэас прыехаў у наступны раз, высветлілася, што «бацюшка» ўжо забыўся, на што прасіў тыя грошы і перад усім прыходам падзякаваў швейцарцам за прыўкрасны купал на царкве, які за грошы швейцарцаў стаў сапраўды залатым.

Як кажуць у такіх выпадках — no comment...

Тут, можа, варта патлумачыць. Фонд «Дзецям Чарнобыля» нельга разглядаць у якасці банальнай «пракладкі», як гэта робяць набліжаныя да ўлады структуры (што ім больш зразумела і звыкла). У дадзеным выпадку гутарка не пра звычайнага пасярэдніка, а пра раўнапраўнага партнёра. Партнёра, які сам ніколі не падманваў і перашкаджаў гэта рабіць іншым.

Андрэас Гёрліх гэта зразумеў, што называецца, дзякуючы ўласнаму досведу. Як і тое, што карупцыя — з'ява міжнародная. Апошнім часам ён шчыльна займаецца дапамогай сірыйскім бежанцам.

Менавіта сірыйскім і менавіта бежанцам, бо, на мой погляд, сярод тых, хто зараз апякуецца рознымі эміграцыйнымі (дзяржаўнымі і грамадскімі) структурамі, далёка не ўсе ведаюць, што такое сапраўдная вайна...

З траўня 2013 года ён супрацоўнічае з фондам, які займаецца правамі чалавека, і рэальна дапамагае сірыйскім бежанцам. Тры-чатыры разы на год Андрэас Гёрліх бывае ў іракскім горадзе Эрбіль, што на поўдні гэтай краіны і дзе месцяцца створаныя ААН лагеры сірыйскіх бежанцаў, а таксама ў тых вёсках, дзе ў рызыкоўных умовах жывуць хрысціяне.

Як і ў Беларусь, пастар прывозіць туды гуманітарную дапамогу, але не аддае яе адпаведным аанаўскім структурам, бо тыя ў значнай ступені карумпаваныя, а мае справу з надзейнымі партнёрамі, як кажуць, на месцы.

Іншымі словамі, досвед, які ён атрымаў у Беларусі, добра працуе і там. Тыя ж чэкі, «плацёжкі», квітанцыі. Толькі іншая мова...

Аптэка міласэрнасці

Як узгадвалася ў папярэднім нарысе, «Чарнобыльская дапамога Сурсельвы» ў 1993 годзе была створана Андрэасам Гёрліхам і працуе па наш дзень. Напэўна, гэтую ініцыятыву нельга назваць самай буйной і багатай у Швейцарыі, — і тым больш уражваюць лічбы, агучаныя яе сучасным кіраўніком Беатам Эрбам. За гады работы на адпачынку ў казачных мясцінах Сурсельвы пабывала 680 дзяцей з Добрушскага раёна Гомельскай вобласці.

Магчыма, па мерках іншых краін гэтая лічба не будзе падавацца вельмі пераканаўчай, але трэба ведаць спецыфіку швейцарцаў, іх індывідуалізм, каб зразумець, наколькі дакладнымі і бяспафаснымі былі словы пра тое, што «беларускія дзеці аб'ядналі швейцарцаў і парушылі стэрэатыпы адносін паміж Усходам і Захадам».

Звычайна кожная рэлігійная канфесія гэтай мясцовасці дзейнічае паасобку, а тут усе чатыры (новаапостальская, рэфармісцкая, каталіцкая і свабодных пратэстантаў) аб'ядналіся ў адну ініцыятыву.

Да таго ж, калі раней швейцарцы ўсё «савецкае» ўспрымалі, як патэнцыйна варожае, а беларусы бачылі ў іх «праклятых капіталістаў», то цяпер гэта знікла.

Тое, што зрабілі ў сэрцах швейцарцаў чарнобыльскія дзеці, падобна да сапраўднага цуду.

Мяркуйце самі.

Іоланда і Беат Эрб

Калі група з Добруша збіралася ў Швейцарыі разам, то любы мясцовы рэстаратар лічыў для сябе гонарам іх бясплатна накарміць абедам, фірмы бясплатна выдзялялі гасцям аўтобус, а мінакі на вуліцах ахвяравалі грошы на марозіва ды фрукты дзецям.

Першыя крокі новай ініцыятывы прыпалі на сумна вядомыя «ліхія дзевяностыя», таму можна толькі паспачуваць цяжкасцям, з якімі яны тады сутыкнуліся. Беларуская мяжа тады нагадвала нешта накшталт сюррэалізму фільмаў знакамітага рэжысёра Андрэя Таркоўскага, дзе кожны замежнік адчуваў, што адусюль пагражае небяспека.

Першы гуманітарны канвой «Чарнобыльская дапамога Сурсельвы» падрыхтавала ў 1994 годзе. Лекі пахавалі ў адзенне, праз знаёмых даведаліся, дзе і калі на мяжы будзе больш спрыяльнае «вакно» і паклалі ў кабіну вадзіцеля патэнцыйны хабар для мытнікаў. З пункту гледжання сённяшняга дня ўсё гэта можа падацца вельмі смешным, але ў тыя часы ўсім, хто ехаў праз беларускую мяжу, было не да гумару.

Мала таго, што мытныя патрабаванні мяняліся кожны дзень, дык яшчэ і дадавалася самадурства таго, хто ішоў працаваць на мяжу толькі для таго, каб «хапнуць». Нямала гэтага і цяпер, розніца толькі ў тым, што тады мытнікі нікога, акрамя крымінальнікаў, не баяліся, а сёння ў любы момант рызыкуюць аказацца ў турме.

Дык вось чаму швейцарцы хавалі не забароненыя законам лекі ў адзенне і рыхтавалі для патэнцыйных кантралёраў «прэзенты». Аднак усё гэта не спатрэбілася. Суправаджаючы павёз «гуманітарку» не праз спрыяльнае «вакно», а праз іншы памежны пераход. Напэўна, так здавалася больш разумным, аднак на справе атрымалася наадварот.

Канвойнае аўто, што называецца, «ператрэслі па поўнай праграме»... Выратавала толькі тое, што мытнік спакусіўся на вельмі дэфіцытны тады факсімільны апарат, і той стаў «пропускам» да чарнобыльцаў...

Напэўна, нехта скажа, што цяпер нічога падобнага няма і блізка, што тады швейцарцы сутыкаліся з «рэцыдывамі дэмакратычных часоў». Я прынцыпова з гэтым не згодны. Па-першае, дэмакратычнай улады ў Беларусі ніколі

не было. Па-другое, за прагай парадку і «жалезнай рукі» сёння хаваюць тое, што знакамітыя пісьменнікі мінулага стагоддзя называлі «галавацяпствам з узломам»...

Аднак, вернемся да нашых герояў.

Іоланда Эрб, як і яе муж, нарадзілася ў Швейцарыі. З Беатам яны пазнаёміліся ў царкве яго роднага горада Кур. У перакладзе Беат азначае — шчаслівы. І з жонкай яму сапраўды пашанцавала. Пажаніліся яны даволі хутка пасля знаёмства і ўжо 32 гады разам займаюцца сваёй аптэкай. 22 з гэтых год выпадае на іх агульныя чарнобыльскія справы.

Цікава, што аптэкай яны пачалі валодаць падчас вайсковай службы. Прадаваў яе таксама вайсковец (старшы лейтэнант), а патэнцыйныя пакупнікі (Беат і Іоланда) прыйшлі да яго ва ўніформе — і перавага, натуральна, была аддадзена менавіта ім.

Цяпер гэта будынак з трыма падземнымі паверхамі і ўласным ліфтам.

Іоланда займаецца падрыхтоўкай будучых фармацэўтаў, спявае ў царкоўным хоры і грае на флейце.

З Беатам у іх двое дзяцей — сын Сірын і дачка Рахель, якая таксама далучылася да грамадскай дзейнасці бацькоў і ўжо дзевяць разоў пабывала ў Беларусі.

Беат называе Беларусь сваёй другой бацькаўшчынай, бо пабываў у Добрушы ўжо дваццаць разоў.

Шмат год ён узначальвае мясцовую парафію новаапостальскай царквы, у склад якой уваходзяць больш за 60 сябраў, а па прафесіі Беат — інжынер-праекціроўшчык. Святаром у іх парафіі можа быць любы, каго абяруць вернікі.

На мой погляд, ёсць сэнс крыху больш расказаць пра тое, чым зараз займаецца «Чарнобыльская дапамога Сурсельвы».

Калі на чатыры тыдні ў Швейцарыю прыязджаюць чарнобыльскія дзеці, Беат заўсёды бярэ на працы адпачынак і апякуецца імі.

Дарэчы, аўтобусны трансфер, якім карыстаюцца для дастаўкі дзяцей, швейцарцы абралі адмыслова. На думку Беата, калі дзеці ляцяць самалётам, то адбываецца гэта так хутка, што «іх целы ўжо ў Швейцарыі, а сэрцы яшчэ ў Беларусі». Калі ехаць аўтобусам, атрымліваецца па-іншаму.

За час адпачынку групы Беат робіць больш за 200 фотаздымкаў, і кожны з дзяцей вязе назад у Беларусь асабісты фотаальбом — як напамін пра тое, як жыў і што бачыў у Швейцарыі.

Для кожнага таксама робіцца футболка з уласным партрэтам і лагатыпам ініцыятывы.

Іоланда Эрб

«Чарнобыльская дапамога Сурсельвы» — адна з тых ініцыятыў, каго дзеючая беларуская ўлада не пераканала супрацоўнічаць з ёю, а не з «нефармаламі» з фонду «Дзецям Чарнобыля». Маўляў, «не трэба ніякай палітыкі, галоўнае — аздараўленне чарнобыльскіх дзяцей».

З другой часткай гэтай тэзы спрачацца не будзе ніхто, а вось наконт палітыкі...

Для таго, каб нешта не пераблытаць, я працытую Іоланду Эрб, чый аўтарытэт сярод фармацэўтаў дазваляў прывозіць у Добруш ВЕЛЬМІ карысныя і вельмі дарагія медыкаменты:

«Першая група чарнобыльскіх дзяцей у нас была ў чэрвені, а ўжо ў кастрычніку мы самі прыехалі ў Беларусь, каб паглядзець, як жывуць тыя, каго прымаюць швейцарскія сем'і. Ветлівасць беларускіх людзей — неверагодная рэч і вартая таго, каб пра яе расказаць асобна. Больш за тое, калі мы ў Добрушы перадалі лекі, якія прывезлі з сабой, у аптэку, што потым бясплатна размяркоўвала іх чарнобыльцам, — гэта вельмі ўзрадавала.

Пасля шмат год запар мы накіроўвалі ў Беларусь медычную дапамогу, і я кожны раз сачыла за яе правільным размеркаваннем.

Пакуль гэтым займаўся Чырвоны Крыж, усё было нармальна, а потым наша гуманітарная дапамога трапіла ў сферу зацікаўленасці ўладных структур. На жаль, адразу ж пачаліся праблемы. Швейцарскія медыкаменты размяркоўваліся так, як падабалася вашым чыноўнікам, а не так, як хацелі мы — бясплатна і для тых, хто меў патрэбу...

У 2000 годзе мы прывезлі шмат неверагодна дарагіх вітамінаў, якія меркавалася перадаць людзям сталага веку, бо так патрабавала інструкцыя па іх ужыванні. Аднак нехта вырашыў па-іншаму. Вітаміны перадалі ў дзіцячы садок, дзе вельмі хутка высветлілася, што для дзіцячых арганізмаў яны шкодныя. Дзеці іх блага пераносілі, і вітаміны проста знішчылі.

Пасля гэтага мы вырашылі, што больш не будзем прывозіць ніякай медычнай дапамогі...»

Няцяжка ўявіць, якія словы ўспомніліся мне, калі Іоланда Эрб расказвала гэтую гісторыю. Аднак, калі пазней яе муж Беат дапоўніў расказ тым, якім

чынам вітаміны «знішчалі», стала зразумела, што шматкроп'е — самае прыстойнае, што я магу дазволіць сабе тут...

«Вітаміны, якія мы прывезлі ў 2000 годзе, былі вельмі каштоўнымі нават па швейцарскіх мерках, і тое, што іх проста выкінулі, таму што самі няправільна выкарыстоўвалі, калі сказаць вельмі мякка, — крыўдна.

Нам жа фармацэўтычныя фірмы даюць іх не проста так, а хочуць ведаць пра тое, што прынеслі нейкую карысць. А тут...

Спачатку нам казалі, што іх адвезлі ў нейкую бальніцу, а потым нехта шапнуў: вітаміны аддалі на свінаферму для таго, каб жывёлы лепш раслі. Калі мы туды прыйшлі, то адразу ўбачылі з такімі цяжкасцямі сабраныя ў Швейцарыі каробкі...

Ніколі ў жыцці я не бачыў, каб Іоланда так плакала...»

Менш за ўсё хацелася б, каб апошнія ноты гэтага артыкула былі такімі сумнымі. Тым больш, што з тых часоў мінула ўжо 15 год. Выбачайце за банальнасць, але жыццё, як кажуць, працягваецца. Працягваюцца паездкі ў Швей-

Беат Эрб

царыю дзяцей з Добрушскага раёна; сярод іх ёсць і дзеці тых, хто першым пазнаёміўся з ветлівасцю швейцарцаў з ініцыятывы «Чарнобыльская дапамога Сурсельвы», за што Іоландзе і Беату Эрб хочацца сказаць асобны дзякуй.

Мінулыя праблемы, на шчасце, не сталі крыжам на энтузіязме гэтых людзей, а толькі ўнеслі ў іх дзейнасць пэўныя карэктывы. Так бы мовіць, з улікам «сучаснай ментальнасці»...

Напрыклад, лекі швейцарцы цяпер купляюць на месцы, то бок — у Добрушы, і самі раздаюць іх тым, каму яны патрэбныя.

Доўгі час швейцарцы плённа супрацоўнічалі з адной сялянскай бальніцай, галоўны ўрач якой бескарысліва дапамагаў людзям. Па нейкай прычыне яго знялі з пасады, а новы медычны начальнік на прапанову купіць нешта на месцы адказаў: нам нічога не патрэбна, у нас ёсць усё, а калі хочаце дапамагчы, пакідайце грошы — мы самі ўсё купім...

Як і ў папярэднім тэксце — no comment!

Соль зямлі

Калі я даведаўся, што гэтай жанчыне 88 гадоў і што яна праз некалькі тыдняў паедзе ў чарговую вандроўку на Шры-Ланку, мне чамусьці адразу прыгадаліся беларускія пенсіянеры. Шчыра кажучы, я змог назваць толькі некалькі прозвішчаў тых, хто ў такім салідным узросце здольны паехаць у іншую краіну. На мой погляд, прычыны тут дзве — умовы жыцця і экалогія, пра якую немагчыма казаць без узгадкі пра Чарнобыль.

Дорлі Філіпі — адна з заснавальнікаў усяго швейцарскага руху дапамогі чарнобыльскім дзецям. Да выхаду на пенсію яна працавала бухгалтарам у вядомай авіякампаніі Swiss Air. Можа быць, менавіта па гэтай прычыне яна так любіць падарожнічаць. Акрамя Беларусі, Дорлі пабывала ў розных краінах свету. У тым ліку і ў месцах вельмі экзатычных, як то індзейская рэзервацыя ў амерыканскім Тэхасе, альбо выспа Барнэа.

Назва гэтага нарыса — назва аднаго з праектаў фонду «Дзецям Чарнобыля». Праекта, які быў цалкам прысвечаны людзям сталага ўзросту. Тым, хто сапраўды складае соль нашай зямлі, яе сутнасць.

Прашу прабачэння за паўтор, але тут я нагадаю, што ў 1996 годзе ў рэлігійную абшчыну, дзе Дорлі Філіпі спявала ў царкоўным хоры, прызначылі новага пастара Андрэаса Гёрліха. Неўзабаве там узнікла чарнобыльская ініцыятыва, якая аб’яднала два швейцарскія гарады Апфікон і Глатбруг, а ў хуткім ча-

Дорлі Філіпі

се адбылася экуменічная паездка швейцарцаў у вёску Дзятлавічы Лунінецкага раёна Брэсцкай вобласці.

Канешне ж, у складзе той групы была і Дорлі Філіпі. Інакш проста і быць не магло. Такіх жанчын на постсавецкай прасторы называюць «лёгкімі на пад'ём», і гэта цалкам не выпадкова — падобная прага да жыццёвага руху сустракаецца даволі рэдка і прымушае рухацца ўсё вакол. Асабліва, калі чалавек па натуры неабыякавы да іншых.

Выбачайце за банальнасць, але для любых дабрачынных ініцыятыў патрэбныя сродкі, і былы бухгалтар добра гэта ведае. Для таго, каб з'явілася магчымасць запрашаць на адпачынак у Швейцарыю беларускіх дзяцей, было вырашана спачатку запрасіць у гэтую цудоўную краіну беларускі фальклорны ансамбль «Крэсіва» для дабрачынных канцэртаў.

У 1998 годзе артысты ўпершыню завіталі ў Швейцарыю, а ўжо ў наступным годзе сюды прыехалі першыя 40 дзяцей з Дзятлавіч. Ініцыятывы, як юрыдычна афармленай структуры, тады яшчэ не было, таму падрыхтоўкай займалася ініцыятыўная група (7-8 чалавек), якой кіраваў Андрэас Гёрліх. Натуральна, што ўсе фінансавыя пытанні былі ўскладзены на Дорлі Філіпі, бо «былымі» бухгалтары не бываюць.

У 2002 годзе швейцарцы вырашылі афіцыйна аформіць сваю ініцыятыву — правялі ўстаноўчае паседжанне, распрацавалі статут, вызначылі накірункі дзейнасці, размеркавалі абавязкі і г.д. І з таго часу кожны год пачалі прымаць на чатыры тыдні адпачынку спачатку па сорак, а потым — па трыццаць беларускіх дзяцей.

Выключэннем стаў толькі 2008 год, калі беларускі прэзідэнт сваім загадам забараніў аздараўленне чарнобыльскіх дзяцей за мяжой. Афіцыйнай таму нагодаю стаў інцыдэнт, калі адна з беларускіх дзяўчынак адмовілася вяртацца ў Беларусь з Італіі. Урэшце, яе вярнулі, але пацярпелі ад гэтага астатнія.

Швейцарцам (як выбаршчыкам), напрыклад, прыйшлося звяртацца ў свой нацыянальны парламент, каб іх дэпутаты аказалі адпаведны «ціск» на бе-

Дорлі Філіпі (злева) і Вераніка Ройшэнбах

ларускія ўлады; іх падтрымалі таксама палітыкі іншых краін — і афіцыйнаму Мінску прыйшлося адступіць.

Дарэчы, ліст у швейцарскі парламент ад імя пяці ініцыятыў, з якімі была ў кантакце, тады напісала Вераніка Ройшэнбах. Яна не толькі прысутнічала падчас нашай размовы з Дорлі, але і паспрыяла факту сустрэчы ўвогуле.

Уважлівы чытач заўважыў, што менавіта з Веранікай я размаўляў падчас берлінскай камандзіроўкі, і менавіта тады пачуў абяцанне працягнуць тэму ў Швейцарыі.

І абяцанне сваё Вераніка выканала, але ўдзячны ёй я не толькі за гэта і цудоўную экскурсію па Цюрыху. Менавіта Ройшэнбах расказала мне, што ўсе чацвёра дзяцей Дорлі Філіпі выраслі годнымі, прыгожымі людзьмі, і з вельмі вялікай павагай ставяцца да саваёй прыёмнай маці.

Самае цікавае, што ўсе яны былі дзецьмі мужа Дорлі ад першага сужэнства, якому суд загадаў іх выхоўваць, то бок для Дорлі былі не роднымі па крыві, аднак усе яны ставіліся да яе, як да роднай маці.

А калі дадаць яшчэ і ўвагу да дзяцей беларускіх, то ўспамін пра Маці Тэрэзу ў дадзеным выпадку не будзе занадта пафасным...

Пасля звароту Веранікі Ройшэнбах у парламент (федэральны сход), яе разам з іншымі ініцыятарамі ліста афіцыйна запрасілі ў Берн, дзе адбылася сустрэча з удзелам прадстаўнікоў швейцарскіх МЗС, МУС, Дэпартамента па міграцыі і беларускага амбасадара ў гэтай краіне. Швейцарцы вельмі сур’ёз-

на паставіліся да справы, нягледзячы на тое, што гутарка ішла пра некалькі сотняў дзяцей.

Уяўляю, колькі людзей зараз падумалі, што ў беларускіх умовах падобнае немагчыма па вызначэнні. Цалкам згодны. Як і з тым, што знакамітую цытату Кастуся Каліноўскага «Не народ для ўрада, а ўрад для народа» трэба не толькі пісаць на газетах, але і выконваць у надзённым жыцці...

Так, увага да чарнобыльскіх падзей, зараз зусім не тая, якой была раней, але не трэба забываць, што мінула ўжо трыццаць год. Я прапаную правесці вельмі просты тэст.

Калі ласка, назавіце дзясятак сусветных катастроф, якія і праз трыццаць застаюцца ў фокусе грамадскай увагі? Цяжка? Мне таксама — таму я ізноў здымаю капялюш перад справай, што зрабіў дабрачынны фонд «Дзецям Чарнобыля», і тымі, хто займаецца ёю цяпер. Перш за ўсё — за мяжой.

У мінулым стагоддзі гэтыя людзі запусцілі рухавік, які працуе па наш дзень. З той толькі розніцай, што раней было значна прасцей знаходзіць для яго паліва ў выглядзе матэрыяльнай падтрымкі, бо чарнобыльская праблема была больш блізкай і балючай.

Ініцыятыва, дзе актыўна працуе Дорлі Філіпі, таксама адчула зніжэнне колькасці гэтага самага «паліва», і, каб яно не знікла ўвогуле, швейцарцы прыдумалі вельмі арыгінальную рэч.

На зямлі фермера, які ад самага пачатку падтрымлівае дзейнасць ініцыятывы, у 1999 годзе пасадзілі яблыню. Побач устанавілі шыльду з тэкстам пра тое, што дрэва пасаджанае ў гонар чарнобыльскіх дзяцей, падчас іх першага адпачынку ў Швейцарыі.

Падобныя рэчы былі зроблены таксама і ў Дзятлавічах, і ў мінскім «Садзе надзеі» імя Генадзя Грушавога, але там гэта мела больш сімвалічны характар. Швейцарская ж яблыня стала не толькі сімвалам.

Кожны год Дорлі Філіпі збірае з гэтага дрэва вялікі ўраджай. Рэжа яблыкі на маленькія долькі, затым высушвае, прыгожа пакуе і прадае на калядным кірмашы, які доўжыцца ўвесь снежань.

На кірмашы для яе выдзелена спецыяльнае месца, а ўсе заробленыя праз продаж грошы ідуць на падтрыманне візітаў чарнобыльскіх дзяцей.

Тая яблыня стала абавязковым пунктам праграмы іх аздараўлення ў Швейцарыі.

Фінансамі сваёй ініцыятывы Дорлі Філіпі займалася да 2012 года, калі вырашыла пакінуць гэтую пасаду «па ўзросце». Ёй споўнілася 85 год, і жанчына вырашыла даць дарогу моладзі. Пры гэтым яна лічыць трэці перыяд (два першыя звязаныя дзяцінствам, бацькамі, вучобай, уласнай сям’ёй і г.д. — усім,

Ля Рэйнскіх вадаспадаў у Швейцарыі. У цэнтры стаяць (злева направа) Дорлі Філіпі, Галіна Кавальчук, Ірына Грушавая ў атачэнні спевакоў ансамбля «Грамніцы»

што было да пенсіі) адным з самых цікавых у сваім жыцці, таму што менавіта ён прыўнёс у яго чарнобыльскія справы. Гэта значыць — новыя кантакты, знаёмствы, ідэі.

Перыяд гэты, дзякуй Богу, працягваецца. І не толькі для самой Дорлі Філіпі.

Напрыклад, адна з яе пляменніц прымала ў сваёй сям'і хлопчыка Юру з Дзятлавіч — і актыўна многія гады кантактавала з усёй яго радзінай. А для таго, каб гэта адбывалася больш эфектыўна, пачала вывучаць нашу мову — і цяпер размаўляе на ёй даволі свабодна. Нават паспяхова здала з гэтай нагоды шэраг сур'ёзных іспытаў.

Не так даўно Юра пасля службы ў войску па асабістым запрашэнні зноў пабываў у Швейцарыі. Дорлі Філіпі думала ўбачыць сур'ёзнага маладога мужчыну, а ўбачыла хлопчыка, які некалі быў у Швейцарыі на адпачынку.

Гэта было надзвычай сардэчна і міла, кажа яна.

Напрыканцы артыкула скажу літаральна некалькі слоў пра сістэму пенсійнага забеспячэння ў Швейцарыі.

У адрозненне ад Беларусі, там вельмі спакойна ставяцца да так званых Дамоў састарэлых, і зусім не лічаць іх нечым экстраардынарным. Наадварот, пенсіянеры шчыра прагнуць туды трапіць.

Па-першае, па беларускіх мерках такія дамы могуць прэтэндаваць на месца сярод элітнага жытла, бо гэта звычайна — вялікія па метражы адна- і двухпакаёвыя кватэры. Па-другое, у Швейцарыі, за выключэннем вёсак, пе-

раважная большасць насельніцтва ўсё жыццё арандуе жытло, таму што мецць уласныя «квадратныя метры” — вельмі дорага.

Цікава, што трапіць у Дом састарэлых швейцарцы могуць толькі тады, калі да васьмідзесяці год напісалі адпаведную заяўку.

Звонку швейцарскія Дамы састарэлых нагадваюць камфартабельныя шматфункцыянальныя комплексы. Пражыванне аплачваецца з пенсій жыхароў, але магчыма, што ў якасці спонсара выступае і дзяржава — так бывае ў выпадках, калі сам чалавек, альбо яго дзеці, неплацежаздольныя. Абдурыць дзяржаву немагчыма.

У Дамах састарэлых пенсіянераў умоўна падзяляюць на тры катэгорыі: тыя, хто можа даглядаць сябе сам, тыя, каму часткова патрэбны дагляд, і тыя, каму дагляд патрэбны 24 гадзіны ў суткі.

Яшчэ раз уяўляю, колькі зараз прагучала ўсклікаў кшталту «нам бы іх праблемы!», — таму, перш чым паставіць кропку, хачу заўважыць, што Швейцарыя нават не называе сябе «сацыяльнай дзяржавай».

Яшчэ адно хобі байкера

Ніколі б не падумаў, што яго новае захапленне будзе звязанае з дабрачыннасцю — бо байкеры пераважна ўспрымаюцца, як людзі, далёкія ад любых сантыментаў. Аднак уразіла мяне не толькі гэта. У чарговы раз узрушыла тое, як сур'ёзна за мяжой ставяцца да прыёму беларускіх дзяцей. У гэтым рэчышчы расказ Петэра Графа не толькі вельмі тыповы, але і вельмі паказальны.

«Напэўна, лагічна пачынаць з таго, як Вероніка Ройшэнбах прапанавала мне заняць яе пасаду. Але я хачу літаральна некалькі слоў сказаць пра тое, што было перад гэтым.

Мае бацькі пачалі прымаць чарнобыльскіх дзяцей на аздараўленне адразу пасля таго, як пастар Андрэас Гёрліх стварыў у нашым горадзе адпаведную ініцыятыву. Аднак, нягледзячы на тое, што Аляксей, які першым прыехаў у нашу сям'ю і чый фотаздымак упрыгожвае гэты тэкст, з часам стаў маім добрым сябрам, — я не ўваходзіў у склад гэтай ініцыятывы.

Аднойчы я пачуў, што яе праўленню патрэбны чалавек, які на валанцёрскіх пачатках будзе выконваць частку работы.

Работа па навучанні абслугоўванню фармакалагічных машын і ўпакоўцы лекаў дазваляла не толькі падарожнічаць па ўсім свеце, але і знаходзіць час

Петэр Граф і яго беларускі сябар Аляксей

на нешта іншае. Праўленне ахвотна прыняло мяне ў свае шэрагі. Я прысутнічаў на ўсіх паседжаннях, аднак, так бы мовіць, быў «міністрам без партфеля», то бок, не браў удзелу ў галасаванні і не адказваў за канкрэтны напрамак работы.

Праз некалькі год мяне абралі намеснікам кіраўніка ініцыятывы, а яшчэ праз пэўны час паўстала пытанне пра тое, каб яе ўзначаліць. Вераніка Ройшэнбах, якая займала пасаду прэзідэнта ініцыятывы дзесяць год запар і ўжо крыху стамілася, пажадала бачыць мяне сваім пераемнікам.

Гэта было цалкам нечаканым. Мне вельмі падабалася быць чальцом арганізацыі, я з задавальненнем выконваў усе даручэнні, але стаць прэзідэнтам?! Ніколі ў жыцці!

Было гэта ў маі 2014 года.

Потым працяглы час я вучыўся, то бок, павышаў сваю прафесійную кваліфікацыю. З'явілася магчымасць яшчэ раз падумаць над прапановай Веронікі, і я вырашыў рызыкнуць.

Было цалкам зразумела, што працаваць з такім імпэтам і эфектыўнасцю, як гэта рабіла Вероніка, не зможа ніхто. Адна справа — кіраваць праўленнем у якасці надзвычай энергічнай пенсіянеркі, і зусім іншая — займацца дабрачыннасцю ў вольны ад асноўнай працы час.

Усю работу нашага праўлення было неабходна перафарматаваць. У тыя часы ў яго склад уваходзіла дзевяць чалавек (сёння — сем).

У жніўні 2014 года я запрасіў усіх да сябе дамоў, і мы на працягу цэлага дня праводзілі своеасаблівы ворк-шоп, то бок, пераразмяркоўвалі напрамкі дзейнасці, вызначалі ролі і тое, каму іх лепш выконваць.

Зразумела, нікому з калегаў я не казаў, што маю намер пагадзіцца ўзначаліць ініцыятыву (ведала толькі Вероніка), аднак тое, як яны збіраюцца працаваць у будучым, мне вельмі спадабалася. Зразумела было і тое, што, калі мы не навучымся дзейнічаць без Веронікі Ройшэнбах, арганізацыя проста спыніць сваё існаванне.

Гэтага не хацелася нікому.

Пасля таго, як на ворк-шопе мы пераразмеркавалі абавязкі, я зразумеў: грамадская дзейнасць не будзе замінаць маёй працы, і ў кастрычніку мяне абралі прэзідэнтам. На радасць усім — бо знайсці чалавека, які здольны ўзяць на сябе такую адказнасць, надзвычай цяжка.

Так, гэтая пасада валанцёрская, але цалкам назваць яе бясплатнай нельга. Толькі плацяць не грашыма. Я б нават сказаў, што работа аплачваецца па-царску — любоўю, удзячнасцю, радасцю тых дзяцей, якіх прымаем у Швейцарыі штогод. Пачуццяў так шмат, што ніякімі грашыма іх не вымераць.

Гэта самая галоўная матывацыя».

Жэнева. 2011 год. Петэр і яго сяброўка Жаніна ўдзельнічаюць у Маршы міру

Петэр Граф — з той катэгорыі людзей, якія не шукаюць спакой на канапах. На момант нашай размовы яму быў 41 год — і 50 краінаў за плячыма. Можа, гэтыя лічбы і не падаліся б неардынарнымі, калі б адна асаблівасць. Фактычна ўсе свае падарожжы Петэр ажыццявіў за рулём уласнага байка. Не будзе лішнім улічыць і тое, што перад самымі выбарамі на пасаду прэзідэнта чарнобыльскай ініцыятывы сваёй мясцовасці ён перанёс вельмі сур'ёзную аперацыю, звязаную з парокам сэрца, які абмяжоўваў яго актыўнасць ад нараджэння.

Пра байк-падарожжы Петэра Графа можна распавядаць даволі доўга, але я спыню ўвагу толькі на адным — самым небяспечным і складаным факце.

У 2007 годзе Петэр вырашыў праехаць (адзін!!!) на матацыкле ад Цюрыха да Уладзівастока. Пралічыць з дапамогай мапы тысячы кіламетраў паміж гэтымі гарадамі не цяжка, калі іх аб'яднаць адной прамой лініяй, але я раю гэтага не рабіць. Бо маршрут пракладваўся з улікам таго, што ў дзяржавах, па тэрыторыі якіх ён праходзіў, ёсць дарогі, дзе можа праехаць матацыкл, і ёсць больш-менш нармальная сувязь.

Да самага дальняга падарожжа ў сваім жыцці Петэр Граф рыхтаваўся як след. Нават вывучыў (у адпаведным аб'ёме, канешне) рускую мову. Даехаць да Уладзівастока не атрымалася па прычыне аварыі ў мангольскай пустэльні, адкуль яго даставілі ў Паўднёвую Карэю, дзе паспяхова зрабілі складаную аперацыю на зламанай назе.

Веданне ж мовы прыдалося, калі Петэр пачаў непасрэдна займацца ўсімі чарнобыльскімі справамі і асабліва — калі ў сваёй мясцовасці ўзначаліў адпа-

ведную арганізацыю, бо ініцыятыва швейцарскага Хардвальда супрацоўнічае з беларускімі Лунінцом і Дзятлавічамі, дзе рускую мову ведаюць не горш за сваю родную.

Менавіта тэмай гэтага супрацоўніцтва і будзе лагічным працягнуць далейшы аповед самога Петэра Графа.

«Раней да нас прыязджала 40 беларускіх дзяцей, потым іх колькасць скарацілася да 30-ці — таму галоўнай мэтай свайго прэзідэнцтва я лічу вяртанне на былы ўзровень ужо ў 2017 годзе. Вельмі спадзяюся, што гэта атрымаецца.

Дзеці, якія адпачываюць у Швейцарыі, бавяць час не толькі ў сем'ях. Тройчы на тыдзень (панядзелак, серада, чацвер) у нас адбываюцца так званыя «праграмныя дні», то бок, дні, калі праводзяцца агульныя для ўсіх мерапрыемствы. Змест іх розны, але сутнасць адна — зрабіць адпачынак цікавым, карысным і запамінальным.

Напрыклад, кожны раз адзін праграмны дзень мы ладзім у Пфунгене, у парафіі Андрэаса Гёрліха, і той праводзіць для беларускіх дзяцей экскурсію па царкве, расказвае, як яна працуе ў Швейцарыі. Дзецям дазваляецца вывучаць уладкаванне алтара, біць у званы.

Такое нават у Швейцарыі магчыма далёка не ў кожнай царкве. У Пфунгене лагоднасць звязаная перш за ўсё з іменем Андрэаса Гёрліха. Яго тут вельмі паважаюць.

Месца ў гэтай горнай вёсцы шмат, таму мы праводзім там шмат розных спартыўных гульняў і алімпіяд. Большасць з іх суправаджаецца шчырым дзіцячым смехам, што для ўсіх — жаданы падарунак. А для дзяцей сапраўдным падарункам стае наведванне самага буйнога ў Швейцарыі вадаспада, які месціцца непадалёк.

Перад тым, як трапіць на тэрыторыю Германіі, вядомая рака Рэйн праходзіць праз вельмі прыгожыя скалы. Месца гэтае называецца Шафхаўзен.

Асабліва дзеці любяць праграмны дзень, які праходзіць разам з пажарнымі ратавальнікамі. Там бывае вельмі шмат цікавостак. Звычайна пажарнікі выкарыстоўваюць сваю трыццаціметровую лесвіцу для таго, каб здымаць з дрэваў катоў, якія збеглі з дому. Напярэдадні ж гэтага дня з дапамогай лесвіцы яны развешваюць на дрэвах розныя салодкасці, якія на наступны дзень чарнобыльскія дзеці атрымліваюць, калі адважваюцца (разам з кіраўніком пажарных) патрапіць у аўтаматычным кашу на самую верхатуру.

Так у іх свядомасці адбываецца абсалютна бяспечная перамога над страхам вышыні.

На пажарным палігоне ёсць шмат аб'ектаў, якія імітуюць сапраўдны пажар. З дапамогай спецыяльнага апарата-цеплавізара дзеці ў пакрытым дымам будынку шукаюць рэчы, якія «гараць». Напрыклад, уключаны ў разетку прас.

Дзеці апранутыя, як сапраўдныя пажарныя. Няма толькі процівагазаў, бо дым там не сапраўдны, а такі, што звычайна выкарыстоўваюць на дыскатэках.

Дзяцей вучаць тушыць коўдрай крыніцы пажараў. Яны гуляюць пажарнымі шлангамі ў жартлівы футбол, калі дзве каманды заганяюць вадой мяч у браму саперніка, альбо пераадольваюць канатную дарогу над «ракой, дзе шмат кракадзілаў».

Заўсёды захапляльнымі бываюць наведванні надзвычай прыгожай горнай пляцоўкі Сэнціс, якая знаходзіцца на дзвюх з паловай тысячах метраў над узроўнем мора, і Цюрыха, дзе дзеці больш за ўсё любяць мясцовы заапарк з прышпільнымі малпамі і басейн, адкуль іх потым немагчыма выцягнуць.

Словам, мы робім усё, каб адпачынак у Швейцарыі запомніўся дзецям на ўсё жыццё».

Сяброўка Петэра Жанін таксама захапляецца работай з чарнобыльскімі дзецьмі. Пазнаёміліся яны пяць год таму на знакамітым швейцарскім вулічным парадзе (Street Parade), які ладзіцца вакол цюрыхскага возера ад 1992 года і ў якім бяруць удзел больш за мільён чалавек. Нечым гэтае свята нагадвае знакамітыя бразільскія карнавалы, дзе пануюць весялосць, каханне і танцы.

Пасля таго, як Петэра абралі прэзідэнтам мясцовай чарнобыльскай ініцыятывы, Жанін пачала выказваць «прэтэнзіі», што ён увесь час заняты — альбо сваёй работай, альбо чарнобыльскімі дзецьмі. Аднак, як толькі надыходзіць дзень іх ад'езду, яна адразу робіцца сумнай ад разумення таго, што развітваецца са сваімі маленькімі сябрамі.

Байкерства, дарэчы, не адзінае хобі Петэра Графа. Яшчэ ён вельмі захапляецца фатаграфіяй. Менавіта з яго фотаздымкаў складаецца калаж, якім я і хачу скончыць гэты нарыс і зноў пакідаю выяву без якіх-кольвек каментароў, бо ўсё там зразумела без слоў.

ГЛАВА XI

САД НАДЗЕІ НА ЗЯМЛІ ВЕРЫ

У адной песні надзею называлі
«зямным компасам».
Удалая метафара! Толькі там яна датычылася
канкрэтнай асобы, а тут гаворка ідзе
пра цэлае пакаленне.
Магчыма, гэта прагучыць крыху пафасна,
але Генадзь Грушавы
і фонд «Дзецям Чарнобыля»
вярнулі многім не толькі здароўе,
але і надзею на будучыню, веру ў свае сілы.
Канешне, сумна, што сёння
яны «схаваныя пад асфальт»,
але з часам яны прарастуць і адтуль.

Ирина Грушевая вспоминает...

«Начну издалека.

Я уже рассказывала, что на рубеже восьмидесятых и девяностых годов мы очень многое делали для того, чтобы привлечь внимание мировой общественности к чернобыльским проблемам Беларуси, ибо официальные власти умышленно эти проблемы замалчивали. Именно в таком ракурсе я использовала свое пребывание за границей.

В 1991 году из немецкой земли Северный Рейн-Вестфалия в Минск приехала большая делегация во главе с земельным министром внутренних дел доктором Гербертом Шнором. Приехали для того, чтобы торжественно заложить первый камень в основание строительства Международного Минского образовательного центра, который большинство сейчас знает, как IBB.

Наш фонд был одной из первых гражданских инициатив Беларуси, и их это сильно заинтересовало. Впервые в своей едва зародившейся истории фонд «Детям Чернобыля» принимал у себя в гостях делегацию столь высокого уровня.

В её составе была Элизабет Райзер, которую мне представили, как президента Экуменического форума женщин-христианок Европы. Активность фон-

Вокальный ансамбль «Крэсіва» поет для Сада Надежды

да, ощущение грядущей свободы произвели на Элизабет такое впечатление, что она тотчас же пригласила меня на конференцию европейских женщин, которые занимаются вопросами экологии и которая скоро должна была состояться в Италии.

Начало работы фонда напоминало геометрическую прогрессию. Деятельность буквально фонтанировала. Если в 1990 году на оздоровление за гра-

Посадка будущего сада

ницу мы отправили шесть тысяч белорусских детей, то в 1991-м — уже двадцать тысяч. Кто знает, как это непросто, поймет, насколько интенсивным был ритм нашей работы. Особенно, если учесть препоны, которые чинила власть, а их было невероятное множество.

Честно говоря, в рабочей суете я даже забыла о приглашении на конференцию и вспомнила о нем, лишь когда в 1993 году пришла официальная бумага.

Экуменический форум женщин-христианок Европы объединил представительниц религиозных конфессий 28 стран. В одной только Германии в него входило около четырех тысяч активисток. Первым президентом этой организации избрали Элизабет Райзер.

К слову, тогда в неё входили и русские православные.

Одним из важных пунктов деятельности форума являлись вопросы экологии, а значит, и всё, что связано с Чернобылем. Я была очень рада такой трибуне. Выступление на ней было не только престижным, не только давало возможность быть услышанным, но и выливалось в конкретные проекты.

Для того чтобы про чернобыльские проблемы в Европе узнали более обстоятельно, я пригласила участвовать со мной в конференции мою коллегу с великолепным знанием английского языка Людмилу Лещеву. Выступили мы

Отец Игорь (в миру Игорь Коростылёв) перед акцией

очень убедительно, показали фотографии, представили данные социологических исследований.

На всех присутствующих это произвело очень сильное впечатление, и впоследствии фонду «Детям Чернобыля» удалось наладить очень много интересных международных проектов. По разным направлениям.

Тогда я очень плотно занималась созданием для белорусских детей фабрики по производству экологически чистого питания. С помощью немецкой организации «Матери и отцы против ядерной угрозы» нам удалось отыскать средства для закупки соответствующего оборудования. Оставалось найти в Беларуси чистые от радиации земли, где можно было бы выращивать экологически чистые злаки. Пшеницу, например.

Не следует забывать, что речь идет про начало девяностых годов прошлого века — время большой разрухи. Тогда практически ни у кого не было чёткого представления, как эту проблему следует решать. Зато было большое желание её непременно решить, ибо уже тогда по линии фонда действовало восемь тысяч активистов по всей стране.

Известный белорусский фотожурналист Женя Коктыш посоветовал пригласить работать в проекте его хорошего друга Генриха Третьяка, который руководил колхозом имени Ломоносова в Столбцовском районе. Кандидат сельскохозяйственных наук, очень интересный человек с новаторским мышлением.

Как и мы, он был гуманитарием, но у нас тогда не было слова «не могу». Верилось, что сможем всё.

Работа в этом направлении медленно, но верно продвигалась. Невзирая на то, что именно тогда и началась реставрация советской системы. Государство вновь

стало «подминать под себя» все людские инициативы, давая понять, что оно и есть главная доминанта, которая может всё, а человек — ничего. В отличие от Запада, где государство, наоборот, ищет и поддерживает активных людей, чтобы они делали своими силами то, до чего у него не доходят руки.

Модели диаметрально противоположные, но нам по душе была западная. Хотелось чего-то добиться самостоятельно.

Когда в хозяйстве Третьяка, с которым мы были в хороших отношениях, уже стояли машины, привезенные нами из Дании, я попросила его дать нам один саженец яблони из его личного хозяйства.

Мысль посадить Сад надежды пришла ко мне в итальянской Санта-Севере во время конференции уже упомянутого Экуменического форума.

Третьяк подарил мне саженец буквально за несколько дней до очередной чернобыльской даты, то есть накануне 26 апреля 1993 года.

По возвращении в Минск вместе с гостями из канадской партнёрской организации мы посадили его на территории строящегося храма Всех Скорбящих Радость.

Первоначально задумывалось в следующем году посадить еще одну яблоню, а на десятилетие Чернобыля разбить там целый сад как символ жизни, символ международной женской солидарности с белорусской бедой.

Однако когда весной 1994 года мы из питомника взяли саженец вишни и приехали на то место, где должна была расти наша яблонька, то увидели вместо неё нагромождение бетонных строительных плит. Строители не удосужились пересадить наше дерево поближе к строящейся церкви, а просто выгрузили на него свои материалы.

Потом я написала, что на человечество точно так же «выгружают» атомную энергию, и никто при этом не задумывается над тем, что будет потом, будет что-то расти или нет...

Пришлось ехать в питомник вновь и покупать ещё один саженец.

Так что 26 апреля 1994 года мы посадили сразу два саженца — яблоньку и вишенку. Посадили поближе к церкви, чтобы им больше ничто не угрожало.

А в 1995 году Вольфганг и Герхильд Крамер из Германии привезли к этой грустной дате два саженца груши, сопроводив словами: «Поскольку Грушевой строит помощь детям, груша должна быть в Саду надежды обязательно, потому что надежда важнее всего». Понятен был и намёк на нашу фамилию.

Вторая груша была «моей».

Отец Игорь тогда освятил саженцы, а Геннадий очень проникновенно сказал: «Дерево надежды на земле веры. Как это символично!»

Ещё раз напомню, что в то время во всём мире действовало свыше пятисот чернобыльских инициатив, и они с большим желанием сотрудничали с нашим фондом.

В 1994 году мы провели очередной конгресс «Мир после Чернобыля», в котором активно участвовали представители трёх десятков стран. Год спустя я представила этот проект на генеральном собрании Экуменического форума женщин-христианок Европы, которое проходило в Бухаресте. Там же предложила встретиться в 1996-м в Беларуси, чтобы на десятилетие Чернобыля совместно посадить целый сад.

Идея всем понравилась, но было решено садом не ограничиваться и провести в Минске трёхдневный семинар «Женщины и энергия», где мы поговорим не только об уничтожающей энергии, но и об энергии добра, сопричастности, благотворительности. Об энергии человеческих сердец. Она тоже не видна, но способна спасти мир. Атомная энергия — разрушает, а эта — созидает.

В начале 1996 года, за несколько месяцев до даты нашего семинара, был проведен наш третий чернобыльский конгресс. На нем работали представители сорока стран мира. Присутствовало около шестисот гостей, среди которых были знаменитые учёные, общественные деятели, священники. От Беларуси были известные в области радиологии учёные — Василий Нестеренко, Евгений Конопля, Иван Никитченко. Белорусскую православную церковь представлял лично Митрополит Филарет. Своим присутствием в президиуме он демонстрировал, что церковь тоже озабочена выживанием людей на этой земле.

Не было только представителей власти, хотя мы их и звали. Ни одного человека. Это была демонстрация того, что их не интересует наша работа. То есть действовала старая советская установка — гражданам своей страны доверять нельзя. Можно только приказывать и пользоваться результатами их труда.

Неудивительно, что они по-мелкому гадили, мешали нашей работе. То выключится в зале заседания отопление, то перестанут работать кабины синхронистов-переводчиков...

Но, несмотря ни на что, конгресс прошёл очень успешно. К сожалению, после него Геннадий попал в больницу, его прооперировали.

Это стало очень серьёзной проблемой накануне намеченного на 26 апреля женского семинара. Мы всегда работали тандемом, дополняя друг друга. А тут... Пришлось выполнять очень сложные задачи в одиночку, ибо привычной мне поддержки в этот раз не было.

Мероприятие планировалось большое. Приехали женщины из 17 стран. Каждой надо было организовать трансфер, перевод, размещение и т.д. А самое главное — подготовить площадку для посадки сада. Убрать строительный мусор — плиты, щепки, разные железяки... Словом, все, что у нас обычно остается на стройплощадках.

План сада у нас был. За год до даты посадки Гена обратился к своему коллеге по Верховному Совету 12-го созыва Леонтию Зданевичу, который работал архитектором, с просьбой сделать план сада, расположенного возле церкви. Настоятель отец Игорь Коростылёв, который тогда был членом нашего правления, полностью поддерживал эту идею. С ним даже был подписан меморандум о том, что потом церковь будет заботиться о саде.

Согласно этому плану, одобренному отцом Игорем, в питомнике мы купили 68 саженцев. Не было в продаже только двух вишенок, которые были предусмотрены планом.

Подготовку площадки для посадки деревьев тоже взял на себя отец Игорь, но в самый последний момент выяснилось, что он не сможет проконтролировать процесс. Это автоматически означало срыв намеченного.

Грушевой быстро нашел бы выход, но Гена в клинике, и проблему в пожарном порядке пришлось решать самим. Буквально накануне мероприятия мы, как говорится, пустили шапку по кругу , собрали деньги и наняли в какой-то строительной фирме бульдозер с экскаватором.

Слава Богу, успели...

Всё это время не умолкал телефон. СМИ интересовались, что и как готовится к печальной круглой дате — 10 лет после Чернобыля. В том числе интересовалась этим одна редактор Белорусского телевидения. Я подробно рассказывала про Сад надежды. Про то, что там будут расти исключительно плодоносящие деревья — как символ победы жизни над радиацией. Ей идея очень понравилась, и она пообещала прийти на открытие, снять сюжет. Дескать, все памятники делают из камня, а тут он будет живым.

Открытие сада было очень торжественным. Приехали все участники нашего семинара и гости. Всего 120 человек. Разбились на группы. Все надели майки с логотипом нашего фонда. Возле каждого дерева фольклорный ансамбль «Крэсіва» спел по нескольку куплетов из белорусских песен.

Мероприятие уже началось, когда появилась съёмочная группа. Кроме привычной телекамеры, они несли ещё и какой-то свёрток. В нём оказались два саженца японской вишни. Я очень удивилась, ибо про нехватку именно саженцев вишни им ничего не говорила.

Такое вот чудесное совпадение! Наверное, самому Богу хотелось, чтобы возле его храма цвели сакуры, привезённые из опалённой атомом Хиросимы! Эти сакуры как бы поставили знак равенства между жертвами атомного оружия и так называемого мирного атома. Мирно убивающего, хотела бы я сказать.

Помню, пошел небольшой дождь, и над строящимся храмом раскинулась яркая радуга...

Потом все мы отправились на «Чарнобыльскі шлях».

...Но вернемся к похоронам Гены. Во время панихиды у гроба настоятель церкви Всех Скорбящих Радость отец Игорь предложил присвоить посаженному нами у храма в 1996 году Саду надежды имя Геннадия Владимировича Грушевого. Очень благородное предложение, но это уже совсем другая история...»

ГЛАВА XII

РЭКВІЕМ ПАМЯЦІ

Упэўнены, што кожны аўтар гэтых нарысаў
быў бы рады, каб нагоды для іх напісання
не было б увогуле.
Альбо, каб яна была
КАРДЫНАЛЬНА іншай.
Сумна і горка.
Аднак...
Вядома, гісторыя не ведае ўмоўнага ладу,
але ведаць яе трэба ў тым ліку і таму,
каб памятаць пра тых,
хто вучыў нас памятаць.

„САД НАДЗЕІ"
ІМЯ ГЕНАДЗЯ ГРУШАВОГА

26-га красавіка 1996 года, да 10-годдзя Чарнобыльскай катастрофы, якая паставіла на грань выжывання мільёны людзей, жанчыны-хрысціянкі розных канфесій з 17-ці еўрапейскіх краін і жанчыны Беларускага дабрачыннага фонду "Дзецям Чарнобыля", разам з яго стваральнікам і нязменным старшынём Генадзем Грушавым, укапалі на гэтым месцы ля царквы ў гонар іконы Божай Маці «Усіх Тужлівых Радасць» 67 дрэваў - як сімвал невычэрпнай прыроднай сілы, якая дае пачатак і квецень жыццю.

Дзень выдаўся цудоўны, сонечны. На пляцоўцы, вычышчанай ад будаўнічага смецця, удзельніцы семінара «Жанчыны і энергія» насадзілі пладовыя дрэвы ў памяць аб ахвярах Чарнобыля і ў знак шанавання чалавечага жыцця і ягонага плёну.

Настаяцель прыхода айцец Ігар Карастылёў асвяціў кожнае дрэўца. Ансамбль Фонду «Крэсіва» выканаў песні, прывезеныя з выселеных, забруджаных радыяцыяй беларускіх вёсак, прысвяціўшы свой сьпеў маладым саджанцам – кволай і крохкай надзеі.

Тут таксама знайшлі сваё месца і дзве сакуры, дзве японскія вішні, дастаўленыя журналістамі Беларускага тэлебачання. Дрэвы ім перадалі японскія калегі, якія, даведаўшыся з тэлемоста пра ідэю Саду Надзеі, прарабілі шлях з Токіа да Масквы і з Масквы да Мінска.

Сад рос. Аб ім клапаціліся, яго абаранялі ад холаду і грызуноў, ад насякомых-шкоднікаў і самавольства будаўнікоў. Сюды прыязджалі сябры Дзяцей Чарнобыля з розных краінаў свету, прывозілі саджанцы новых дрэваў, насенне кветак, чаранкі ружаў. Пасталелыя Дзеці Чарнобыля прыходзілі са сваімі сябрамі ў Сад Надзеі падчас моладзевых форумаў і перад такімі знакавымі падзеямі, як Еўрапейскі Марш міру ў 2001 годзе ці Чарнобыльскі Марш у 2011 годзе - з наведваннем еўрапейскіх краін і ААН у Жэневе. Прыходзілі і проста так, палюбавацца на красаванне саду або на багатую садавіну дрэваў ды кустоў, якіх стала ўжо больш за сотню.

«Як гэта сімвалічна! На зямлі веры будзе расці Сад Надзеі»,- сказаў Генадзь Грушавы, укопваючы 20 гадоў таму разам з айцом Ігарам і сябрамі Фонду першае дрэўца, грушу.

А сёння тут расце сад імя Генадзя Грушавога - райскі астравок у моры цiскару, безвыходнасці і гора. Сад, створаны тымі, хто ратаваў і ратуе беларускіх дзяцей ад наступстваў Чарнобыльскай катастрофы.

ЗАПАВЕТ ГЕНАДЗЯ ГРУШАВОГА

"Калі я даведаўся, што ў мяне лейкемія, - парушэнне структуры ДНК - я сказаў сабе: мне ў жыцці пашанцавала, бо я памру ад таго, з чым змагаўся ўсё жыццё. Але я не дам Чарнобылю аніякіх шанцаў. Я хацеў бы скончыць жыццё на той бойцы, у якую ўступіў 26 красавіка 1986 года і на якой знаходжуся апошнія 27 гадоў. Я з тымі, для каго працаваў пасля Чарнобыля.

Мой сыход — лагічнае завяршэнне майго жыцця. Такі сыход дараваны мне Богам і лёсам. І я ўспрымаю яго як салдат на вайне, бо лепш загінуць падчас атакі на фронце, чым ад малярыі ў тылу.

Быць можа сваім лёсам я каго-небудзь пераканаю, што ў Беларусі няма будучага, калі ігнаруюцца наступствы Чарнобыля. Нельга спадзявацца, што ад гэтай трагедыі можна схавацца ці ўцячы. Вось чаму дзяржава павінна займацца Чарнобылем самым сур'ёзным чынам. Толькі тады нацыя мае нейкую надзею на выратаванне."

Грустный пессимизм

Возможно, кому-то рассказ известной журналистки Радио Свобода покажется немного пессимистичным. Возможно, кто-то посчитает его слишком грустным...

Но, на мой взгляд, Елена Панкратова сформулировала то, что испытывают те, кто в прошлом был тесно связан с фондом «Детям Чернобыля»: это пессимистическая грусть . Она написала свой рассказ так искренне и душевно, что многим из нас остаётся лишь жалеть о не знающей сослагательного наклонения человеческой истории.

«Воспоминания даются непросто и пишутся нелегко. Поняла, что не люблю долго бывать на этой территории моей памяти. Слишком большими разочарованиями обернулось то время... Одно из разочарований — судьба движения «Детям Чернобыля» Геннадия Грушевого, которого я всегда буду считать гениальным социальным технологом. То, что он и собравшиеся в самом начале вокруг него талантливые, полные идей и сил, с прекрасным образованием, тогдашние 30--40-летние впоследствии оказались невостребованными нацией, большая проблема самой нации.

С Грушевыми я познакомилась во второй половине 1980-х.

Я работала тогда на иновещании Белорусского радио и готовила программы на немецком языке. Ирину с её блестящим немецким (тогда она была доцентом иняза) я приглашала в качестве модератора. Геннадий несколько раз, причем по-немецки, выступал с комментариями на актуальные темы. Темы подсказывали сами слушатели из двух Германий и Австрии. Речь шла о дальнейшем развитии СССР, о том, что такое Belarus (тогда в лучшем случае слышали о Weissrussland), ну и, конечно, всех без исключения интересовали последствия катастрофы на Чернобыльской АЭС. Комментарии мало кому известного минского учёного-философа получили немало откликов. Наши немецкие программы, которые готовила молодая продвинутая команда, вообще в те годы были популярны. Мы научились обманывать цензуру, читавшую при незнании немецкого исключительно белорусские и русские переводы. Естественно, переводы отличались от оригиналов...

В то время Ирина и Геннадий вместе с детьми жили в двушке-»брежневке» в спальном районе на Притыцкого, недалеко от того места, где теперь, в Саду

Елена Панкратова

надежды, растут груши Грушевого. Тогда было принято встречаться дома, а самым большим кайфом считалось общение. В гости к Ирине и Геннадию приходили очень интересные люди. К тому же постоянно кто-то кого-то приводил. По советской традиции, невзирая на все дефициты и пустые прилавки, гостей надо было накормить. Ира делала это блестяще даже из более чем скромного набора продуктов. Однажды я привела к Грушевым знакомого журналиста из ФРГ. Он пришёл в полный восторг от всего, что послушал и поел и, вероятно, рассказал об этом своим коллегам в московском корпункте. Через какое-то время в Минск приехал ещё один западногерманский корреспондент и стал активно проситься к Грушевым. Позже от разных немцев доводилось слышать, что есть такая квартира в Минске, где можно встретить абсолютно свободных людей (keine Schere im Kopf — без ножниц в голове) и где все до одного говорят на прекрасном «hochdeutsch». Вероятно, немецким гостям повезло встретить у Грушевых Ириных коллег-германистов, уровень подготовки которых в Минском инязе был очень и очень высоким. После таких встреч некоторые в Германии вообще считали белорусскую столицу самым немецкоговорящим городом в мире.

Помню, что идея оздоровления чернобыльских детей за рубежом обсуждалась именно тогда и там, а несколько позже об этом рассказали в своих публикациях немецкие журналисты. Дальше пошло по цепочке. Статьи обсуждались в церковных общинах. Постепенно у сельских прихожан, привыкших помогать голодающим детям Африки, Азии и Латинской Америки, возник интерес к пострадавшему от радиации белорусскому региону. Абсолютный прорыв произошёл, когда в Германию приехала Ирина и дала интервью для всех возможных теле- и радиоканалов. Её умение воздействовать на аудиторию и вызывать слезу и сострадание даже не у самого сентиментального человека — это особый феноменальный дар. Короче, все завертелось окончательно и бесповоротно.

Об оздоровлении чернобыльских детей заговорили позже многие в Беларуси. Но только Грушевому удалось продумать реализацию идеи на массовом уровне так, чтобы возможность отдохнуть, поправить своё здоровье, а при необходимости — серьёзно обследоваться имели не единицы, а тысячи и даже десятки тысяч ребят. Государству это не стоило ни копейки. Сам отдых, проезд детей, необходимая медицинская помощь — всё это финансировали зарубежные партнёры. За оформление паспортов, получение виз, поездки в посольства, логистику внутри страны отвечали друзья Грушевых, а также друзья их друзей. Всё было построено на энтузиазме, иногда приходилось что-то оформлять и переоформлять по ночам. О материальном вознаграждении никто не думал. Это было время, когда все были бедные, а деньги сами по себе ничего не значили. Все верили, что осчастливить людей так просто: надо только дать им возможность вырваться за «железный занавес» и увидеть, как надо жить. Это был конец той эпохи, когда ещё существовали идеалисты и когда интеллектуалы, интеллигенты да и просто порядочные люди были вместе. Тогда многие не понимали этого. Просто было интересно жить.

Сегодня мне грустно от того, что в полной мере удалось реализовать только один проект фонда «Детям Чернобыля» — выезд на оздоровление. То время было уникальным для установления всякого рода гуманитарных связей. У сопровождающих детей переводчиков, а это были не только выпускники иняза, но худо-бедно умеющие говорить по-немецки педагоги, журналисты, врачи, технари, появлялась возможность встретиться со своими коллегами, обсудить возможность профессиональных стажировок в больницах, социально-педагогических учреждениях, предприятиях малого и среднего бизнеса, спортивных клубах... Это было перспективное направление, т.к. речь шла о создании рабочих мест для повзрослевших детей Чернобыля. Для осуществления этих долгосрочных проектов требовалось много времени и сил. Всё это приходилось тратить на преодоление разных чиновничьих заморочек да зависти со стороны окружающих. Старая библейская история — люди не прощают тех, кто раньше шел сзади, а сегодня идет вровень с ними, не говоря уже о тех, кто оказался впереди... Вспоминать про все эти козни больно и сейчас... Их сполна хватило даже самым рядовым участникам проекта, вроде меня. А что тогда говорить о лидерах — о Грушевых? На каждом шагу слышались возмущения: как это он (она) второй раз поехал в Германию, Италию, Бельгию?! А государственные органы одобрили кандидатуру? А кто позволил ему (ей) отвечать на каверзные вопросы западных провокаторов так, как они отвечают?! И, вообще, за какую сумму в СКВ они так бесстыже продают родину?!

Сейчас всё это смешно, а тогда было не до смеха... Потом, кстати, было по-другому, но ещё хуже.

Так получилось, что в дальнейшем с фондом я сотрудничала не так уж и много. Появились собственные проекты. С детьми на оздоровление выезжала только в начале и в конце 1990-х. В то время, когда сидела без работы и без средств. Эти поездки, чего греха таить, здорово выручали меня, как и многих других сопровождающих переводчиков, которые были единственными кормильцами в семье. В зависимости от инициативы, которая организовывала каникулы, наши гонорары колебались в пределах 100—150--200 дойчмарок. По тем временам, особенно в начале десятилетия, это была очень большая сумма. Кроме того, приглашающая сторона иногда разрешала брать с собой собственных детей, которых не с кем было оставить.

Брать деньги поначалу было неудобно, даже где-то стыдно. Потом стало привычней. Зато теперь чувствуешь себя не очень комфортно при общении с теми, кто тебя тогда поддержал. Ты никогда не отдашь этим людям то, что получил от них. С другой стороны, ты очень обязан им за эти уроки бескорыстного пожертвования. Но это всё мои собственные, возможно, и непонятные многим ощущения... Мне кажется, что в начале 1990-х это понимали больше. Позже нередко доводилось слышать: фи, как мало нам дали...

Первая моя детская группа была из Ветковского района. Мы отдыхали в баварских Альпах, где-то под Мюнхеном. Квартировали в семьях. Тогда все мы одевались лишь бы как. А дети из чернобыльских мест вообще выглядели бедно. Приезжали, как правило, в одной паре обуви, в которой предстояло проходить еще и дома, в лучшем случае, до конца лета... Первые несколько дней ничего не ели. Приходилось вместе с хозяевами разбираться, почему. Одним было «нясмачна». Они привыкли есть только «бульбу ды сала», а в немецком рационе этого не было. Давали много овощей, непонятные спаржу и шпинат, морскую рыбу и «гадкую зялёную грушу, якую немагчыма кусіць» (имелось в виду авокадо). Других пугали незнакомые столовые приборы. У себя дома они обходились исключительно ложкой, а иногда и вовсе ели руками. А здесь во время завтраков и ужинов все, включая даже самых маленьких немцев, ели с помощью ножа и вилки. Этого наши не умели... В качестве альтернативы салу хозяева стали предлагать сосиски. Меню изголодавшихся после нескольких дней отказа от пищи выглядело так: по утрам и вечерам штук по семь сосисок и столько же булочек, большое количество колы, иногда допускался йогурт. Вскоре начались проблемы с животами. Пользоваться унитазами умели далеко не все. Некоторые ходили в сад, под кусты с розами... Непривыкшие к такому немцы сохраняли невозмутимость. Они были по-

Елена Панкратова и Геннадий Грушевой

христиански добры. Так или иначе, к концу каникул их маленькие гости умели есть с помощью ножа и вилки, знали, куда ходить в туалет, что-то лепетали по-немецки и называли хозяев «мама» и «папа»... Назад домой ребята возвращались окрепшими, посвежевшими, приодетыми, с кучей подарков для всей своей многочисленной родни...

Дети из Черикова, с которыми пришлось работать в конце 1990-х, отличались от «первенцев» как небо и земля... Этот районный центр, с прилегающими к нему окрестностями, на то время имел множество прямых партнёрских связей. Причем не только с немецкими, но и с итальянскими, бельгийскими и разными другими инициативами. Некоторые дети оздоравливались даже в США. С первых минут в автобусе я узнала от них, что Германия — это не самое популярное в Черикове место отдыха. По сравнению с подарками итальянцев, немецкие выглядят уж очень бедно... Настойчивые пожелания, особенно девочек, учитывались мало. Единственное, на что им удавалось расколоть хозяев, это на куклу Барби. Кроссовки, которые дарились, были, с точки зрения чериковских школьников, не самыми фирмовыми... Все хотели почему-то носить «Рибок». Каждый раз рядом со мной место в автобусе занимал мальчик Коля. Он был самым старшим в группе, лет 14. Как переросток, ездил по частному приглашению в семью друзей отца. Колин папа имел вместе с немцами «левый» бизнес — гнал из Германии иномарки... Первый Колин вопрос ко мне — а какие иномарки пригнала домой я. Похоже, Коля

владел информацией обо всех ценах на немецком рынке. Советовал, какой товар везти домой лучше. Также охотно сплетничал по поводу малышни, которая ехала на оздоровление. По его словам, некоторые из группы — дети работников районо и ментов — оздоравливались в том году уже по второму кругу, за границей бывали не раз.

«Не смотрите, что они одеты в старое, — предупреждал Коля. — Это им родители так сказали. За границей самое главное — говорить: мы бедные. Больше подарков получишь».

Татьяну я встретила во время последней поездки на севере Германии. Она была мамой чернобыльского мальчика, который проводил там лето. Татьяна лежала в одной из клиник. Ей только-только сделали операцию на тазобедренных суставах. Немцы, которые организовали это лечение, просили меня помочь с переводом. Та операция относилась к дорогостоящим. Членам инициативы удалось собрать большую часть суммы, а также договориться с врачами, которые оперировали белорусскую больную бесплатно, приобрести какие-то сложные протезы, не говоря об оплате перелета из Беларуси в Германию и обратно. Было договорено, что несколько тысяч — где-то до десяти — найдет Татьяна (сама операция без страховки стоила на порядок дороже). Семья женщины приняла условия. У них пустовала квартира, и они были готовы ее продать, поскольку сами жили в коттедже. Татьяна пообещала, но в результате этих денег так и не дала. Передумала. Очень дорого. В ответ на реплику организаторов «вы обещали», сказала: если вы, такие богатые, смогли найти 100 тысяч, то почему бы вам не найти ещё 10. Немецкая сторона, конечно же, нашла. А барышня благополучно возвратилась назад за немецкие деньги... Прекрасно ходит на своих ногах, а раньше могла только ползать... Кто её знает, может, и вспоминает с благодарностью тех, кто решил ей помочь...

«Всё испортили деньги, которые пришли на халяву в Беларусь», — сказал Грушевой во время нашей последней встречи. Это было на Круглой, где мы когда-то раньше жили, возле кафе «Березка». За два года до этого Гена праздновал там свою некруглую дату — 59-летие. Людей было много. И атмосфера чем-то напоминала ту, что была когда-то в квартире Грушевых на Притыцкого. Все удивлялись: столько народу, а ведь это ещё не юбилей. Вряд ли кто-то думал, что он уже очень серьезно болен. В тот последний раз мы пообщались мало. Гену кто-то ожидал. Я только и успела передать ему благодарность от одной минской бабушки, внук которой по линии фонда несколько раз выезжал в Италию. Мальчик формально не подходил для отбора. Он был подросткового возраста, что превышало какие-то ли-

миты, кроме того, минским и к тому же вполне крепким, никогда и ничем не болевшим. Но Грушевой его в группу включил. Паренёк, чьи родители были наркоманами и которого воспитывала одна бабушка, был проблемным. Учиться не хотел, не всегда ночевал дома, попадал в детскую комнату милиции. С каждым годом проблем становилось больше. Каникулы в Италии на какое-то время преобразили парня, но потом дома всё началось по новой. Итальянцы стали приглашать парня почти каждый год. Пообещали бабушке работать с ним, «пока не перебесится». Перебесился. У хозяина семьи — итальянца научился очень много чего делать руками. Теперь у парня своя, очень хорошая, семья.

«Передаю по просьбе бабушки земной поклон Геннадию Владимировичу», — сказала я Гене.

«То, чего не ждёшь», — ответил он, похоже, так и не вспомнив, о ком речь... Также заметил, что у бывших чернобыльских детей уже свои дети. Мы оба торопились и договорились, что обязательно созвонимся, встретимся и продолжим разговор. Потом я много раз набирала его номер, но не везло. Он всё время находился вне зоны доступа. Никогда не думаешь о том, что видишь человека в последний раз».

Жменька попелу

«Камертон» — традыцыйная рубрыка аднаго з мэтраў беларускай журналістыкі Сяргея Ваганава ў газеце «Наша Ніва». Як вядома, камертонам называюць інструмент, які выкарыстоўваюць для фіксацыі вышыні гуку. Гэты быў напісаны з нагоды смерці Генадзя Грушавога.

«28 студзеня 2013 года, калі ў Маскве адбывалася пахаванне Юрыя Ізраэля, у Мінску памёр Генадзь Грушавы.

Невядома, ад якой хваробы памёр Юры Ізраэль. На 84-м годзе жыцця хвароба, па сутнасці, адна — глыбокая старасць.

Вядома, ад якіх хвароб паміраюць на 64-м годзе жыцця — сэрца альбо рак. Сэрца Генадзя Грушавога не вытрымала раку крыві.

Час развёў гэтых людзей, якія наўрад ці ведалі адзін аднаго, на дваццаць гадоў па нараджанні, але містычна злучыў на сыходзе з жыцця.

Юры Ізраэль, акадэмік, сусветна вядомы адмысловец у пытаннях метэаралогіі, экалогіі, клімату, чалавек, ад маладосці ўшанаваны высокімі ў СССР, а потым і ў Расіі, званнямі, пасадамі і ўзнагародамі. Адну з іх — ордэн Леніна — ён атрымаў за Чарнобыль. Менавіта ён ствараў мапы радыяцыйнага забруджвання, маляваў ягоныя лічбы, што праўда, розныя ці не штодзень... У асаблівую заслугу яму ставяць прадухіленне панікі ў Кіеве і радыеактыўнага дажджу ў Маскве...

Генадзь Грушавы ніякіх узнагарод ад беларускай дзяржавы не атрымліваў. Філосаф, палітык, гуманіст... Амаль чвэрць стагоддзя ён узначальваў фонд «Дзецям Чарнобыля». Непрыкметна вывозіў дзяцей на аздараўленне ў розныя чысцюткія мясціны планеты, ладзіў гуманітарную дапамогу... Сцвярджаюць, што гэтай дапамогай скарысталася каля 2 мільёнаў чалавек, а колькасць аздароўленых дзяцей перавысіла паўмільёна...

У паведамленнях пра смерць Юрыя Ізраэля згадвалася, што яшчэ ў 50-х гадах мінулага стагоддзя ён ці не на сабе вымяраў уздзеянне радыяцыі пасля ядзерных выпрабаванняў пад Сяміпалацінскам. І быццам гэта дапамагло яму атрымаць праўдзівую карціну таго, што здарылася ў Чарнобылі, дзе ён, тагачасны старшыня Дзяржгідрамета СССР, апынуўся 27 красавіка, на другі дзень...

Генадзь Грушавы нічога не вымяраў на сабе ў навуковых мэтах. Наўрад ці ў каго ёсць медыцынскія доказы, што ён захварэў на лейкемію ад Чарнобыля, хаця ніколі не страшыўся ездзіць у зону. Але каб лічыць лейкемію чарнобыльскай хваробай, беларусам доказы не патрэбны. І ў гэтым сэнсе Генадзь Грушавы вымяраў на сабе тое, што вымяралі і вымяраюць на сабе мільёны беларусаў. І не толькі апраменьванне так званымі «малымі дозамі радыяцыі», але і вялікімі дозамі хлусні. Хлусні, да якой адразу, з першых дзён катастрофы, спрычыніўся Юры Ізраэль.

У велізарным чарнобыльскім дасье, на якое не забыліся сёння адно што навукоўцы, сабраны дзясяткі, сотні фактаў, прыкладаў і доказаў той хлусні. Дастаткова ўзгадаць, як з удзелам Ізраэля ў 10, а ў «асаблівых выпадках» у 50 разоў павышаліся «нормы дапушчальных узроўняў апраменьвання»; як ён даваў заключэнні на вяртанне цяжарных жанчын і дзяцей у мясціны, якія сам жа месяц таму лічыў небяспечнымі; як з дапамогай авіяцыі апрастоўваў над Беларуссю смяротныя хмары, а потым няўцямна і супярэчліва, блытаючыся ў датах і мэтах, тлумачыў тыя «жоўтыя дажджы» ў адказ на пальчатку, кінутую яму ў «Комсомольской правде» ў твар Алесем Адамовічам...

Упэўнены: калі б адбыўся суд не толькі над кіраўнікамі Чарнобыльскай АЭС, але і над усёй сістэмай татальнай хлусні, Юры Ізраэль фігураваў бы

Сергей Ваганов

не сведкам, а падсудным. Абвінаваўцам на тым судзе, безумоўна, быў бы Генадзь Грушавы, пацярпелымі — беларускія дзеці. Бо ніхто, як ён, не ведаў усёй праўды пра «чарнобыльскіх вожыкаў». Мо медыкі? Але медыкі таксама хлусілі — маніпулявалі статыстыкай, хавалі чарнобыльскія прычыны хвароб і заўчасных смерцяў... Так, суду не было. І мы сёння маем тое, што маем: сістэма татальнай хлусні працуе безадмоўна — ад Чарнобыля да Майдана...

Між тым, у афіцыйным паведамленні пра смерць Ізраэля, у неафіцыйных водгуках таксама, анічога пра ягоную злавесную ролю ў наступствах Чарнобыля не ўзгадваецца. Больш за тое — ён названы «сапраўдным інтэлігентам».

Што ж вымушала «сапраўднага інтэлігента» хлусіць? З якіх умоў «сапраўдныя інтэлігенты» ператвараюцца ў адэптаў татальнай хлусні?

Такіх умоў процьма, перадусім страх. Але чаго страшыцца чалавеку, які ад маладосці нібыта дзеля навукі ахвяраваў сабой, адважна лётаў над ядзернымі палігонамі, ды і ў Чарнобылі не быў баязліўцам?

Не, не страх падпіхнуў Ізраэля ў абдымкі хлусні. «Ён быў сапраўдны дзяржаўнік», — кажа пра яго вядомы падарожнік і дэпутат Дзярждумы Чылінгараў. І гэта праўда. Бо ўсё, што рабіў Ізраэль у навуцы, у адміністрацыйнай дзейнасці, наогул у жыцці, было падпарадкавана самаахоўным інтарэсам таталітарнай, а потым аўтарытарнай дзяржавы, то бок дзяржаўнай улады. Улады, якая натуральна не жыве без хлусні. Нездарма некаторыя замежныя навукоўцы лічылі яго «выкапнёвым камуністам, які змагаецца за выкапнёвае паліва»...

Вось абставіна, якая і злучае Ізраэля і Грушавога, і разводзіць іх па розныя бакі на Боскім судзе, — яны абодва ахвяравалі сабой.

Ізраэль — дзеля дзяржавы для ўлады.

Грушавы — дзеля дзяржавы для людзей.

Не той, што падкладвае пад людзей новую бомбу ў Астраўцы. А той, што ратуе. Бо якая ж гэта будзе дзяржава, калі ў ёй не будзе людзей?!

...Не ведаю, ці сустрэнуцца яны недзе па-за межамі бясконцага неба, ці спраўдзіцца надзея на Боскі суд. Адно несумненна: жменька попелу, што засталася ад Генадзя Грушавога, пераважыць на шалях Вышэйшай Справядлівасці цяжкую шыкоўную труну «сапраўднага дзяржаўніка».

Бо яна, гэта жменька, сталася часцінкай чарнобыльскага попелу.

Попелу, каторы ніколі не знікне з роднай зямлі».

Навука быць свабодным

Валярына Кустава — паэт, літаратар, сцэнарыст, аўтар і вядоўца ТБ-праектаў. Падчас размоваў са мной Генадзь Уладзіміравіч Грушавы да гэтых «анкетных» звестак дадаваў што-небудзь з эпітэтаў найвышэйшай ступені, накшталт — таленавіцейшая.

«З Генадзем Грушавым мяне пазнаёміў Уладзімір Някляеў. Ён сказаў: «Цябе запрашае на свой дзень народзінаў Генадзь Грушавы, — прыводзь сімпатычнага хлопца якога для пары, каб па прыстойнаму ды прыгожаму, Грушавы з табой пазнаёміцца хоча. Ён круты». Пытаюся: «А хто гэта? А што яму падарыць?» Някляеў тады сказаў, што ў Грушавога ўсё ёсць, нічога не трэба і што ён усіх беларускіх дзяцей за мяжой аздараўляў, стварыўшы фонд «Дзецям Чарнобыля».

І тут я ўспомніла, што калі мне было восем гадоў, я ездзіла ў Нямеччыну на некалькі месяцаў у складзе змешанай групай — дзеці з Чарнобыльскай зоны і таленавітыя дзеці (мастакі, маладыя паэты). Кіраўніком групы быў мастацтвазнаўца Міхась Баразна (будучы рэктар Акадэміі мастацтваў).

Калі трапіла ў Нямеччыну, я была адной з самых маленькіх па ўзросце. У першы дзень мяне вывезлі далёка ад усіх, у асобную сям'ю, дзе жылі маладая маці Дораці, яе муж Норберт, які працаваў пажарнікам, і іх дачушка Аляксандра — яна была смугленькай, відаць, яе ўдачарыла светлавалосая сям'я.

Мне вылучылі асобны пакой і да маёй сустрэчы спяклі пірог. Я не змагла яго з'есці, бо расплакалася, бо стамілася, бо вельмі хацела дамоў. Я не разумела нямецкую, толькі крыху ангельскую. Але я ўспомніла каляровых казачных гномікаў, якіх мы, беларускія дзеткі, што ўпершыню выехалі за мяжу без бацькоў, назіралі па дарозе ў Нямеччыну, якіх бачылі з вокнаў аўтобуса.

Валярына Кустава

Мы ехалі некалькі сутак. Аўтобус малых дзяцей. Бацькі далі з сабой тры торбы ежы — я раздала яе іншым дзецям, хлопцам у бусе. А сама любавалася на гномікаў, што свяціліся. Упершыню я ўбачыла прыбіральні і рукамыйнікі, дзе — цуд! — вада лілася з дапамогай руху рукі ля пімпачкі. І гномікі, гномікі...

Дораці і Норберт вырашылі ўзяць да нас яшчэ адну дзяўчыну з маёй групы, Віку. Ёй было чатырнаццаць. І яна добра ведала ангельскую. Некалькі тыдняў мы жылі ў маёй сям'і, пасля — нас разам аддавалі ў яе сям'ю...

З Дораці, Норбертам, Аляксандрай і Вікай мы хадзілі ў басейн, елі марозіва з соку, якое да гэтага я ніколі не бачыла, хадзілі ў заапаркі з вялізнымі папугаямі, што заляталі наўпрост на галаву, як у казцы, у акіянарыум з вялізнымі рыбамі, якія планавалі на адлегласці выцягнутай рукі, як у фантазіях і снах.

Мы паялі дзіцячыя каралі і клеілі ўзоры з каляровых мазаік. Надзімалі вялізныя мыльныя шары і хадзілі ў паходы, скакалі з тарзанкі і вучылі мовы. Мы выбіралі крутыя шорты і каляровыя камфортныя кашулі, якія яны нам прыносілі — такія, як самі захочам.

Мы барукаліся і дурэлі, мы вучыліся быць свабоднымі. Гэтыя нямецкія дарослыя дарылі нам падарункі і распытвалі пра тое, як жывуць нашы сем'і і кім мы хочам стаць, калі вырасцем.

Я ўпершыню паспрабавала цёплае марозіва і свабоду выяўлення. А яшчэ мне дазвалялі есці ў кепцы, бо я страшэнна любіла кепкі, і спускалі апранацца як хлапчуку, а не ў сукенкі. Дазвалялі ганяць на скейце і гадзінамі біць у мячык, пакуль не стамлюся.

Маё першае каханне — Маркус — жыў у іншай сям'і, у якую мы пераехалі з Вікай. Яму было трынаццаць і ён навучыў мяне ездзіць на ровары і не саромецца.

Мы разам хадзілі ў школу. Я ў восем год ведала тое, што яны ведалі ў 12—13 гадоў. На ўроках ангельскай здолела, як цяпер памятаю, дакладна сказаць, які час паказвае гадзіннік. І клас мне апладаваў. А таксама ён апладаваў кожнаму, хто называў пазначаны час з трэцяй ці чацвёртай спробы.

Тут не было вінаватых, немагчыма было зрабіць няправільна. А яшчэ настаўнік сядзеў на стале, а дзеці шапталіся, хтосьці гартаў часопіс, хтосьці пад музыку рабіў творчае заданне.

Было лёгка і весела. Ніхто не баяўся. Пасля Маркус пісаў мне лісты ў Мінск. А я іх вельмі чакала. Гэтая лёгкасць засталася ўва мне і цяпер.

Аднойчы я ішла па цэнтры вельмі засмучаная, бо назаўтра павінен быў адбыцца фестываль паэзіі і песні ў Крэве, які я арганізавала на сваю галаву, а ў мяне да гэтага часу не было транспарту, каб завесці туды ўсіх удзельнікаў. Думаючы пра гэта, я наткнулася на задуменнага Генадзя Грушавога, які выходзіў з крамы. Ён узрадаваўся мне. І на наступны дзень — ён проста сказаў, што ўсё будзе добра — каля моста ў Траецкім мяне і маіх гасцей чакаў вялізны аўтобус: яго ў падарунак прывёз спадар Генадзь.

Ён забраў усіх, прывёз у Крэва, праслухаў канцэрт, потым завёз усіх па дамах. І за гэта толькі папрасіў, каб маладыя паэты і я прывезлі яму свае кнігі (ён хацеў іх набыць!).

Па дарозе, даведаўшыся, што ў мяне падвіс тэлефон, ён прапанаваў мне падарыць свой, новы, бо, ён сказаў, яму падарылі на дзень народзінаў, але ў яго ўжо ёсць тэлефон. Я была ўражаная. Але адмовілася. Як крута, што ён знайшоў аўтобус!

Валярына Кустава ў восем год

У 2012-м на Маладзёвым форуме за справядлівы свет у Драздах, дзе мы на валанцёрскіх пачатках з калегамі Юрасём Меляшкевічам і Наталькай Мотуз ездзілі майстаркласіць і дапамагаць дзеткам з пастаноўкай тэматычных спектакляў (мой быў пра тое, што ў Заходняй Еўропе можна сядзець на газонах, бо яны — для людзей і адпачынку, а ў нас нельга — бо яны для прыгажосці), пасля прагляду на сцэну выйшаў Генадзь Грушавы — і сказаў, што ўгадаў, хто паставіў сцэнку для нашай групы і што па сутнасці — яна вельмі-вельмі слушная і выяўляе ўсё, што ён хацеў змяніць у галовах, выпраўляючы дзетак на аздараўленне за мяжу. А яшчэ ён прамаўляў так, што я б за яго галасавала... Годна, разумна, пераканаўча, прынцыпова, шчыра і па-добраму. Па-чалавечы. Ён ведаў, што вельмі, вельмі важна — дапамагаць іншым, каб змяніць мысленне людзей да лепшага. Ён памятаў пра ўсіх, хаця, здавалася, што яму да ўсіх, калі сам ужо быў хворы на тое, ад чаго ратаваў беларускіх дзяцей...

Ён быў першым, хто прывучыў мяне да Латэ Макіятэ. Запрасіў у «Аліву» на Праспекце — і спытаў: «Якую ты каву любіш? Дзяўчына, як ты, можа любіць вытанчаную каву з невялікай прэтэнзіяй. Напрыклад, Латэ Макіятэ». Тады я ўпершыню пачула такую назву. Яна толькі з'явілася ў мінскіх кавярнях. Афіцыянт прынёс. Але ў яе аказалася недастаткова малака на густ спадара Генадзя. І тады ён загадаў памяняць яе на сапраўдны Латэ. Мы доўга з ім размаўлялі. І мне было цікава з ім, а ён казаў, што яму было прыемна гутарыць са мной. Я верыла.

Цяпер я п'ю толькі гэтую каву — і кожны раз успамінаю каляровых гномікаў па дарозе ў Нямеччыну, успамінаю Маркуса і марозіва з соку, каляровых вялікіх папугаяў і школу, у якой выкладчык сядзіць на стале, успамінаю сваю любімую каляровую кепку, успамінаю аўтобус у Крэва, успамінаю Дзень нарадзінаў спадара Генадзя, успамінаю яго прамову на Форуме і як ён мог угадаць цябе з цэлай залі, успамінаю каву, якая мне пасуе, успамінаю, як спадарыня Ірына, жонка спадара Генадзя, прыходзіла ў Берлінскі калоквіум, каб падтрымаць мяне на выступе там, дзе амаль не было беларусаў, як завітвала за год да таго ў Тахелес, на мой першы нямецкі выступ, каб пазнаёміцца са мной, успамінаю сына спадара Генадзя Макса, з якім мы пазнаёміліся ў Вільні, выпадкова апынуўшыся ў адной добрай арганізацыі, якая мелася дапамагаць беларусам з усіх куткоў свету, і як пасля мы танчылі ў начным Віленскім клубе, успамінаю... І дапіваю Латэ Макіятэ. І замоўлю яго зноў, і зноў, і зноў... Дзякуй за ўсё гэта, дарагі мой спадар Генадзь!»

Вспоминая прошлое

Эту статью мне передали из России. Председатель Московского антифашистского центра Евгений Викторович Прошечкин в прошлом студент Геннадия Владимировича Грушевого.

В оригинальном тексте я почти ничего не менял. Единственное, что поправил по существу — название нашей страны. Даже самые продвинутые россияне не могут запомнить, что живём мы не в Белоруссии, а в Беларуси. Думается, Грушевой тоже бы это поправил...

«С 1978 по 1984 годы я грыз гранит науки в Белорусском ордена Трудового Красного Знамени государственном университете им. В. И. Ленина, на историческом факультете, на отделении философии. Среди многочисленных дисциплин была и такая — «Критика современной буржуазной философии». Вёл у нас эту критику Геннадий Владимирович Грушевой...

А предметов было еще всяких разных очень, очень много и очень много чего интересного мы из них черпали. Например, был у нас спецкурс о том,

Евгений Прошечкин

как глубоко-глубоко в кризисное болото погружается и погрузилось уже почти... сельское хозяйство США (особенно, если его сравнить с сельским хозяйством в нашем Отечестве!). Я не шучу, не издеваюсь, не ёрничаю. Вёл данный спецкурс у нас кандидат философских наук Михаил Павлович Квочкин. Отдельного учебника по этой дисциплине, конечно, не было, но нам его с успехом заменял фундаментальный труд Михаила Павловича «В тисках антагонизмов» (Обострение противоречий между городом и деревней в условиях современного капитализма. 160 с. Минск, Изд-во БГУ, 1980). Все студенты поголовно приобрели этот труд по научному квочкинизму у автора! А куда денешься?

История КПСС. Пожилая и очень заслуженная преподавательница вещает: «Благотворное влияние Постановления Оргбюро ЦК ВКП(б) от 14 августа 1946 года «О журналах «Звезда» и «Ленинград» мы ощущаем до сих пор...». Кто-то из нашей аудитории: «О, да!»

Теперь о просто истории, без КПСС. Нам почему-то долго и нудно внушали: «Значение опричнины Ивана Грозного в 50-е годы трактовалось исключительно положительно, в наше же время необходимо помнить и об её негативных сторонах...». Явный прогресс! Вот такие времена были, что ни говори — самый расцвет застоя!

И вот в такое-то время и преподавал нам «Критику современной буржуазной философии» Геннадий Владимирович! Несмотря на свою молодость (для многих из нас он был ровесником — мы же заочники; я, пожалуй, был одним из самых молодых студентов — сразу после службы в армии поступил в БГУ), преподавал он так блестяще, что мои друзья замечали: «Он так читает, как будто сам является искренним сторонником какого-нибудь Сартра!» Как знать, как знать...

Я писал курсовые и дипломную работу по «Философии общего дела», интересы мои были не в современности, а вот мой хороший друг Анатолий Фёдоров (к огромному сожалению, ушедший из жизни) писал диплом как раз-то у Грушевого!

У «самого Грушевого» — так всегда говорил он о своем научном руководителе, хотя они были ровесниками! Дипломная была весьма неординарной. Дело в том, что Анатолий в те годы (!) как работник Совтрансавто имел возможность бывать в различных европейских странах и особенно часто — в Югославии.

Покупал там различную философскую литературу, общественно-политические журналы, поднаторел в сербско-хорватском языке и решил написать и защитить диплом о философских взглядах группы «Праксис».

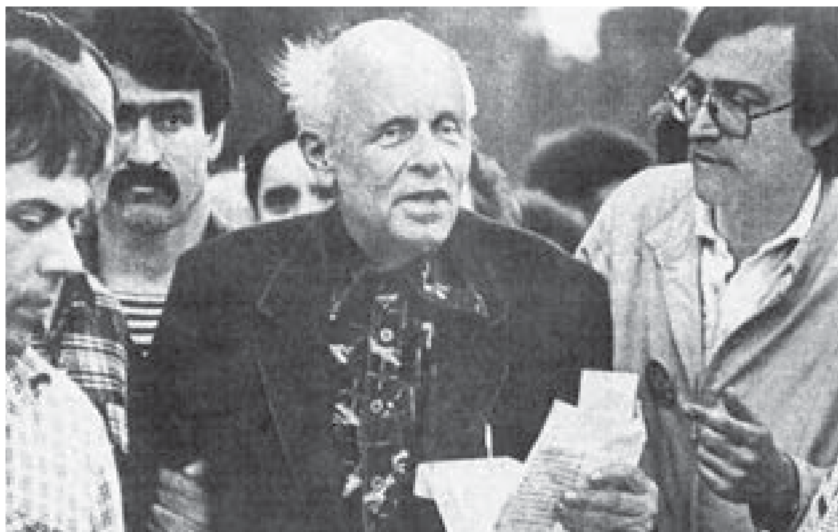

Евгений Прошечкин (справа) с академиком Андреем Сахаровым

Времена уже были не сталинские, и из-за проигрыша югославской сборной футбольную команду СССР уже не репрессировали, но всё же, всё же, всё же...

Югославия как бы социалистическая страна, но без участия в Варшавском Договоре (движение «Неприсоединение» не в счёт или в «другой счёт»); ревизионизм, враждебные отношения в конце 40-х — начале 50-х, смешанная собственность, эротические журналы (о, мадонна!), интеллектуалы, все время что-то ищущие за пределами развитого социализма, и прочее, прочее, прочее...

Кто возьмётся быть научным руководителем такой дипломной работы? Разумеется, только Грушевой!

В итоге мой друг получил диплом с отличием, а дипломная работа, восхваляющая (скажем так) философов-ревизионистов, решением Государственной экзаменационной комиссии была рекомендована к публикации! Кстати, единственный случай на нашем курсе.

После окончания БГУ я переехал жить в Москву, а до этого жил в Литве (я из семьи военного, так что где мы только не жили!). Однако связь с Геннадием Владимировичем продолжалась. Так, году в 1988-м я по его просьбе помогал оформлять ему норвежскую визу, заносил документы в посольство Норвегии в Москве.

Конец 80-х, начало 90-х...

И мой преподаватель, и я приблизительно в одно и то же время занялись активно общественно-политической деятельностью. Он создает и возглавляет фонд «Детям Чернобыля», я — Московский антифашистский центр, его избирают в Верховный Совет БССР, меня в Московскую городскую Думу. Разумеется, наши связи возобновились на новом уровне.

Часто приезжая в Минск (Беларусь для меня практически вторая родина, здесь я пошел в первый класс в Лапичах, что на Свислочи в Осиповичском районе, с третьего по пятый учился в Станьково — на родине Марата Казея, в Минске живёт до сих пор моя мама, живут сестра, племянники, на Северном кладбище похоронен мой отец), я виделся с Геннадием Владимировичем на различных конференциях (по чернобыльской тематике, и не только). Всегда было приятно ощущать, что твой бывший наставник пользуется таким непререкаемым авторитетом среди общественности республики. Частенько на различных встречах в Минске с демократами, правозащитниками, представителями СМИ я ощущал некоторый холодок в свой адрес — все-таки из Москвы, а вдруг имперские у него амбиции, а вдруг независимость нашу не признаёт или еще чего, и как все менялось, теплело и хорошело, стоило мне сказать про свои хорошие отношения с Алесем Адамовичем, с Геннадием Грушевым, с Романом Яковлевским (моим однокурсником и, естественно, учеником Грушевого).

Кстати, последний был немало удивлен, что как-то, выступая с приветственной речью на съезде БНФ, я сорвал настоящие овации, и весь зал (включая Зенона Позняка) встал и аплодировал моей речи стоя.

Кто знает, может быть, и здесь авторитет Грушевого был не на последнем месте?

Сотрудничество наше этим далеко не исчерпывалось. Неоднократно в «Чернобыльском шляхе» принимал участие с товарищами Пётр Казначеев, лидер Антифашистского молодёжного действия (АМД), организации, созданной на базе молодёжной секции Московского антифашистского центра. Частенько Пётр задерживался властями. Вытаскивали...

То, что Геннадия Владимировича преследовали, что он так рано ушёл из жизни, умер от того, от чего пытался спасти (и спасал!) многих и очень многих, — в этом, увы, нет ничего удивительного. Не нами сказано — «обидно мне, что слово «честь» забыто, и что в чести наветы за глаза!». Таков удел настоящих рыцарей современности, к которым без всякого сомнения можно отнести Геннадия Владимировича Грушевого. Я горжусь, что жил в одно время с таким человеком, что был его учеником во всех смыслах этого слова!»

Сад надежды Грушевого

Журналистка Татьяна Мельничук — одна из лучших в этой профессии. И то, что именно она была рядом с семьей Грушевых, вполне закономерно. Как известно, лучшее стремится к лучшему.

«В Саду надежды, у минского храма Всех Скорбящих Радость, мы отмечали юбилей Геннадия Владимировича Грушевого.

Ему — 65. Традиционное «исполнилось бы» неуместно, пока растет посаженное, заложенное, взлелеянное Грушевым.

Прийти в этот сад может любой — как когда-то любой мог явиться в фонд «Детям Чернобыля» и обнаружить, что за допоздна распахнутыми дверями ждут именно его. Из «любого» — среднестатистической озабоченной «мелким» и личным единицы — здесь каждого превращали в личность, побуждая думать, сравнивать, решать. Сначала — проблемы свои, потом — как будто чужие, и незаметно, но обязательно — задачу оздоровления общества. Не только от последствий радиоактивного загрязнения.

Грушевой создал команду, жизнестойкость и цельность которой не удается, увы, повторить ни одному корпоративному сообществу. Потеряв его, люди из его команды не потеряли себя и совместно выверенной, выстраданной цели — сделать мир чище и лучше. Они по-прежнему связаны друг с другом крепче, чем узами кровного родства — общим делом, мировоззрением, ответственностью за каждого, кого приручили.

Грушевой заложил новый тип отношений в среде тех, кто получал от его команды предусмотренную (и не предусмотренную) уставом фонда «Детям Чернобыля» помощь. С отправкой за рубеж на оздоровление, лечение, стажировку, тематический семинар люди каким-то незримым образом получали импульс к действию. Возвратившиеся специалисты не просто возмущались несовершенством порядков на родине — они начинали переделывать-перестраивать-благоустраивать, да так, что практически неизбежно становились авторитетами в своей профессиональной среде. Побывавшие в немецких, английских, швейцарских семьях детишки привозили родителям не только щедрые подарки, но и требования делать так, как подсмотрено у родителей «временных». Помню, как смутил меня когда-то 11-летний сынуля, отправленный с фондовской группой под Дрезден из-за неблагополучной

щитовидки. «Мам, ешь бананы, будешь моложе», — заявило чадо по возвращении. Я только вздохнула: какие бананы в перестроечную постсоветскую пору?

Фондовские дети — а за годы деятельности на оздоровление были отправлены десятки тысяч! — создавали на родине свои сообщества, не желая забывать-терять то особенное чувство локтя, что возникло в поездке. Я встречала их через годы: подростки, юноши и заневестившиеся девчонки съезжались из разных уголков Беларуси на молодёжные форумы, организованные командой Грушевого. Они привозили на оценку друзьям и соратникам проекты, созданные и работающие за сотни километров от богатой на разнообразие столицы, — и креативностью этих проектов восхищались столичные сверстники. На форумах рождались новые идеи, разрабатывались новые планы...

До сих пор непонятное многим белорусам «гражданское общество» усилиями команды Грушевого становилось явлением — и понятным, и радостным.

Для многих из нас они открыли Европу — репортеры охотно и активно ехали в общины Германии, Австрии и прочих стран узнать, как и почему принимают там пострадавших от Чернобыля белорусских детишек. Мы по-

Татьяна Мельничук (слева) с Ириной Грушевой

Татьяна Мельничук в Австрии

иному открывали для себя категории морали и принципы мироустройства, при которых милосердие — не способ ублажить государство. Грушевой сказал как-то, что из «его» детишек, прошедших европейское оздоровление, вырастает поколение новых для Беларуси людей, нацеленных на разумную организацию жизни и быта. Но гораздо быстрее в этих поездках-разговорах-сравнениях выросло новое поколение белорусских журналистов. Многих из нас Фонд заставил увидеть Родину в таких подробностях человеческих судеб, что навсегда отпало воспитанное журфаками умение маскировать, как морщинки на лице, не вписывающиеся в официальное благополучие «частности».

Эти устремления, связи, гражданская ответственность за происходящее вокруг неизбежно и постоянно развиваются и ширятся — как растет Сад надежды, посаженный уже много лет назад женщинами различных вероисповеданий у тогда еще только заложенного храма Всех Скорбящих Радость.

Я много думала, почему обладавший завидными организаторскими способностями Грушевой не пошёл в политики, а сделал акцент на общественной деятельности. Знаю, что выдвинись он, например, в президенты, под-

держку обеспечили бы не только десятки тысяч связанных с фондом «Детям Чернобыля» семей, но и структуры ряда политических партий, общественных организаций.

Умный, образованный, глубоко интеллигентный и честный — он был бы прекрасным главой государства!

Лет, как минимум, еще через десять.

Не пошёл не потому, что авгиевы конюшни обретшей суверенитет Беларуси не под силу разгрести интеллигентам.

Потому, что вместо «конюшен», заезженных лошадей и понурого кучера Грушевой видел и строил новый тип жизни.

Как положено честному человеку — с фундамента, а не с крыши».

Фонд і яго кіраўнік

Вядомы журналіст Генадзь Кеснер — таксама адзін з вучняў Генадзя Грушавога. Але не па вучэнні ў акадэмічным разуменні гэтага слова, а па навуцы жыцця.

Незабыўныя моманты

Лёс звёў мяне з Беларускім дабрачынным фондам «Дзецям Чарнобыля» і яго кіраўнікамі Генадзем і Ірынай Грушавымі ў 1990 годзе, калі я быў студэнтам аддзялення нямецкай мовы другога курса перакладчыцкага факультэта Мінскага дзяржаўнага педагагічнага інстытута замежных моў. Пайсці ў фонд мне прапанавала мая любімая выкладчыца і куратар нашай групы Любоў Ільінічна Фёдарава (светлая і вечная ёй памяць), якая кіравала аўстрыйскім накірункам дзейнасці фонду «Дзецям Чарнобыля».

Спачатку давялося прыбіраць тэрыторыю, потым сядзець «на тэлефоне» — ад самага ранку да позняга вечара ў офісе не змаўкалі тэлефоны з усёй Беларусі: людзі звярталіся да нас як да апошняй інстанцыі, якая можа дапамагчы аздаравіць дзіцятка альбо накіраваць яго на лячэнне, ці дапамагчы лекамі, рэчамі з «гуманітаркі», што фонд атрымліваў тонамі ад сваіх замежных партнёраў. І дакладна заносіць усе тэлефанаванні (хто, адкуль, каму і па якім пытанні) у адмысловы гросбух.

Напісаць пра ўсё, звязанае з фондам, не ўяўляецца магчымым. Але вось некалькі характэрных момантаў, якія запомніліся мне, бадай, на ўсё жыццё.

Генадзь Кеснер

Першае

Самаадданасць тых, хто далучаўся да дзейнасці Беларускага дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля» .

Самая гарачая пара — ад вясны да восені, калі сотні замежных ініцыятыў — партнёраў нашай арганізацыі запрашалі на аздараўленне беларускіх дзетак з рэгіёнаў, якія пацярпелі ад чарнобыльскай навалы. Іх колькасць у некаторыя месяцы на пачатку 90-х гадоў дасягала дзясяткаў тысяч. Вы можаце сабе гэта ўявіць? Можаце ўявіць, якая нагрузка была на нашу дабрачынную недзяржаўную арганізацыю?

У фондзе амаль не было прафесіяналаў што да афармлення візаў, падрыхтоўкі дакументаў. Усяму даводзілася вучыцца «з чыстага аркуша». І вучыліся! Прычым так, што я не ўзгадаю (прынамсі, за час майго супрацоўніцтва з фондам), каб хоць адна дзіцячая група на аздараўленне «выпала» па нейкай тэхнічнай прычыне.

У тыя часы фатаграфіі дзетак для атрымання візаў трэба было ўклейваць у пашпарты суправаджаючых (перакладчыкаў і выхавацеляў, настаўнікаў), якія ехалі з імі за мяжу. Часам актывістам арганізацыі даводзілася мяняць пашпарты ледзь не кожны год (а то і часцей), бо старонкі ў дакуменце хутка заканчваліся. Потым, крыху пазней, ужо можна было рабіць «дадатак» — размяшчаць фоткі дзетак на асобных аркушах А-4, прашытых, праштампаваных у АВІРы, падпісаных адпаведнымі дзяржаўнымі службоўцамі, і гэтак далей. Колькі ж гэта працы!

І вось некалькі гадоў запар у дворыку сядзібы фонду на вуліцы Старавіленскай, 14 з'яўляліся дзясяткі сталоў (не памятаю, адкуль іх бралася такая колькасць). І дзясяткі настаўнікаў, актывістаў ды іншых людзей круглыя суткі (!) сядзелі і рыхтавалі паперы, каб як мага хутчэй яны трапілі ў адпаведную амбасаду (у той час яшчэ ніякай Шэнгенскай дамовы не было). Людзі прыносілі з сабою «тармазкі», каб перакусіць, у офісе можна было прыгатаваць каву ці гарбату. Дарэчы, было добрай традыцыяй, калі вяртаешся з такіх паездак, прывезці з сабою для калегаў нешта смачнае, а таксама каву ці гарбату. І гэта было цалкам нармалёва. Людзі працавалі ад душы, бо ведалі, для чаго яны гэта робяць.

Яшчэ адно

Праз колькі часу мяне ўзялі ў «штат» — намеснікам загадчыка бюро фонду (тады ім была Марына Казакова). Вось тут працы стала значна больш, чым сядзець «пры тэлефоне» ці ездзіць разгружаць гуманітарную дапамогу. Гэта і безліч факсаў з замежжа, на якія трэба было рыхтаваць адказы і насіць іх на подпіс Грушавому (ён прабягаўся вачыма і ставіў свой аўтограф), і кантакты з рознымі ініцыятывамі ў рэгіёнах Беларусі, і шмат чаго іншага.

Некалькі разоў на тыдзень Генадзь Уладзіміравіч склікаў праўленне фонду. Звычайна паседжанне прызначалася на 19.00. Але, шчыра кажучы, у гэты час яно практычна ніколі не пачыналася. У шэфа было столькі спраў, што ён папросту не паспяваў вырашыць усе пытанні да гэтага часу. Прыязджаў пазней, часам — істотна пазней. Але ніхто з сябраў кіруючага органа арганізацыі не разыходзіўся. Пасля прыезду Грушавога «сходка» магла цягнуцца і да трох гадзін ночы і нават пазней, залежна ад колькасці праблем, якія трэба было тэрмінова абмеркаваць.

І гэта тлумачылася тым, што ў нас былі дзясяткі дабрачынных праектаў, рэалізацыя якіх патрабавала тэрміновых рашэнняў. Грушавы імі проста фантаніраваў! Таму ўсе ўсё разумелі і трывалі. Хоць некаторым (выкладчыкам

ВНУ і настаўнікам) раніцай трэба было ўжо быць у аўдыторыях і класах, ці зноўку ў сядзібе фонду (супрацоўнікам), альбо ў медычных установах (урачам). Вось такі быў рэжым нашай працы.

Трэцяе

Гэта нашы святы. Безумоўна, супрацоўнікі і валанцёры, актывісты фонду «Дзецям Чарнобыля» — перш за ўсё, людзі. Ужо праз кароткі час супольнай дзейнасці арганізацыя пераўтварылася ў вялікую сям'ю. Мы любілі адзначаць разам галоўныя святы (дакладней, збіраліся ў офісе напярэдадні гэтых святаў) — Новы год, Каляды, 8-га Сакавіка, некаторыя іншыя.

Асаблівасцю гэтых адзначэнняў было тое, што нашы чароўныя «фондаўкі» гатавалі сваімі рукамі розныя смакоцці: і гарачыя стравы, і фантастычныя салаткі, і пірагі, і салодкія прысмакі. І прыдумлялі нешта адмыслова-забаўляльнае. Генадзь Уладзіміравіч вельмі любіў такія «сходкі», якія часам не маглі ўмясціць у офісе усіх жадаючых. Нічога страшнага — перамяшчаліся ў наш любімы дворык перад дзвярыма сядзібы. У выніку месца ўсім хапала, як і святочнага настрою, напояў ды прысмакаў.

Адзначу, што нават пасля сыходу Генадзя Уладзіміравіча гэтая традыцыя ў нечым захавалася. У Садзе Надзеі (каля праваслаўнага прыхода Іконы Маці Божай Чарнобыльскай «Усіх тужлівых радасць», што на вуліцы Прытыцкага ў Мінску) 24 ліпеня 2015 года, калі былыя і цяперашнія фондаўцы адзначалі 65-гадовы юбілей нашага шэфа, які, напэўна, назіраў за прысутнымі з Нябёсаў, жанчыны прынеслі багата розных самаробных прысмакаў. Людзі сыходзяць, а памяць і традыцыі фонду, дзякуй Богу, застаюцца.

Апошняя сустрэча

У суботу, 25 студзеня 2014 года я завітаў дадому да Генадзя Уладзіміравіча Грушавога, другі раз за апошні тыдзень. Мой старэйшы сябра ўжо некалькі гадоў хварэў на лейкемію. Гэтым разам мы сустрэліся каротка, бо ён збіраўся да лекара а 14-й гадзіне. Майму былому шэфу захацелася мандарынаў і яблыкаў, і я прывёз іх яму. Яшчэ прывёз рарытэтнае выданне пра жыццё паслярэвалюцыйнай расійскай эміграцыі, а, дакладней, часопіс «Рускае жыццё» за 1926 год.

«Я хачу зразумець логіку паводзінаў тагачаснай расійскай інтэлігенцыі. Што яны сабе думалі пасля кастрычніцкага перавароту? І хачу параўнаць гэта з паводзінамі і думкамі расійскай інтэлігенцыі ды ўвогуле істэблішменту дня

Генадзь Кеснер ў Германіі

сённяшняга. Што яны хочуць ад нас і ад іншых суседзяў? Гэты часопіс спатрэбіцца мне для далейшай працы», — сказаў мне Грушавы ў аўторак, падчас нашай перадапошняй сустрэчы. Так, ён збіраўся працаваць, пісаць. Я і думку не мог дапусціць, што тая суботняя сустрэча стане апошняй.

Генадзь Грушавы амаль пяць гадоў мужна змагаўся з цяжкай хваробаю. Ні на хвіліну не сумняваюся, што яна сталася наступствам і незлічоных паездак кіраўніка фонду ў атручаную чарнобыльскай радыяцыяй зону Беларусі, і безлічы бяссонных начэй, і пераследаў, якія чынілі яму, ягонай сям'і і ягонаму галоўнаму дзецішчу — Беларускаму дабрачыннаму фонду «Дзецям Чарнобыля» тыя, хто і сёння працягвае заставацца пры ўладзе.

Мужнасць Генадзя Грушавога прымушае схіліць перад ім галаву. Урачы, як распавядаў мне сам Генадзь Уладзіміравіч, давалі яму літаральна некалькі месяцаў, а ён здолеў ператварыць іх у пяць год паўнавартаснага жыцця. Са сваімі маладымі спадкаемцамі ён ладзіў маладзёвыя форумы, у якіх удзельнічалі дзясяткі, сотні юнакоў і дзяўчат з усіх рэгіёнаў Беларусі. Нягледзячы на хваробу ў апошнія гады, хоць на пару-тройку гадзін Грушавы прыязджаў да маладзёнаў на іх святы. Ён імкнуўся дапамагаць і праваабаронцам, пра што маглі б распавесці актывісты «Платформ інавэйшн».

Амаль 25 гадоў звязвала мяне з Генадзем Уладзіміравічам цеснае знаёмства і супраца ў фондзе, а ў апошнія гады мы сталі сябрамі. Я вельмі ганаруся, што так адбылося. Я вельмі шчаслівы, што лёс паслаў мне такога Чалавека, якім можна было захапляцца, якому можна было верыць. І гэта шчырая праўда.

Пра плённую дзейнасць Грушавога — і як старшыні Беларускага дабрачыннага фонду «Дзецям Чарнобыля», і як навукоўца, і як дэпутата Вярхоўнага Савета 12-га і 13-га скліканняў — яшчэ будзе шмат сказана і напісана іншымі. Мне ж проста хочацца сказаць Генадзю Уладзіміравічу: велічэзны дзякуй! Дзякуй за ўсё! Дзякуй за тыя шчаслівыя і вельмі цікавыя дні, гадзіны, хвіліны, якія мне было даравана быць побач».

ГЛАВА XIII

АПОШНЯЕ ІНТЭРВ'Ю

Кажуць, што лепш за ўсё вучыцца
на памылках іншых. Падобна на тое,
што мы не вучымся ні на сваіх, ні на чужых.
Толькі гэтым можна патлумачыць будаўніцтва
сваёй атамнай станцыі. А яшчэ тым,
што прыхільнікі «праекта стагоддзя»
з большасці не асабліва вераць у верагоднасць
яго ажыццяўлення і не бачаць сваё жыццё
побач з новай АЭС...

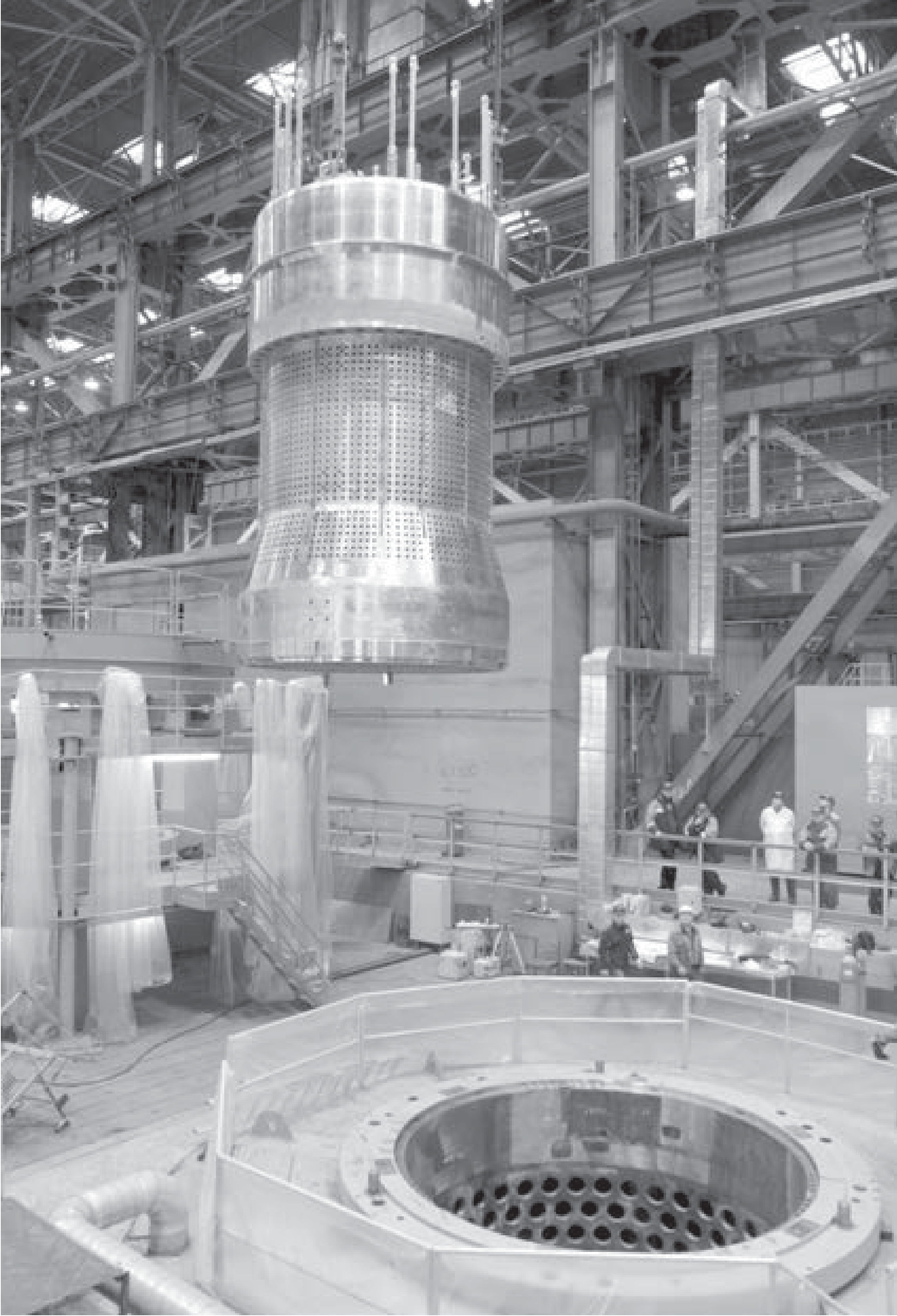

Островец как площадь Независимости

Это интервью было последним в жизни Геннадия Грушевого. За несколько дней до его смерти запись сделал мой коллега и его давний друг Евгений Огурцов. Сегодня это ещё и подсказка, вокруг чего белорусам можно и нужно объединяться.

— Что для Вас значит Чернобыль?

— С одной стороны, это трагическое событие как в моей личной жизни, так и в судьбе всего нашего народа. С другой — высший уровень общественной активности граждан в новейшей белорусской истории. Вот две точки, через которые можно провести прямую линию в наше будущее.

Чернобыль — это для всех нас, конечно, самое страшное событие после второй мировой войны. Реально радиация принесла угрозу здоровью и жизни практически всем гражданам Беларуси. Многие, хоть это скрывается до сих пор, потеряли здоровье, лишились своих жилищ, работы, семей. Сотни тысяч изломанных судеб!

Я не стану говорить, что Чернобыль мог физически уничтожить нацию, но он нанёс белорусам глубочайшую психологическую травму. Это факт, который никто не может оспорить. Если бы так всё и закончилось, то это было бы для народа полным поражением.

— Значит, всё-таки, есть надежда?

— В лихую годину белорусы начинают объединяться, распрямлять спины и являть многочисленные примеры жертвенности, силы и терпения. Если не стремиться выстоять, то за такими катастрофами следует деградация общества, разложение и гибель государства. Что бы ни говорили, но Чернобыль соединил в себе смертельную опасность и консолидацию социума.

Самую большую опасность Чернобыль нёс детям, у которых скорость обмена веществ значительно выше, чем у взрослых, а значит, и радиацию их организмы накапливали быстрее, чем их родители. Несформировавшиеся органы, получив дозу радиации, заболевали, происходили мутации и... ле-

тальный исход либо инвалидность. Дети наивны и беззаботны, то есть наиболее уязвимы для «мирного атома». Дети от пожара убегут, а от невидимой радиации — нет.

— Потому-то Грушевой и создал знаменитый благотворительный фонд «Детям Чернобыля»?

— И поэтому, в том числе. Опасность мобилизовала наиболее активную часть социума, заставила действовать, а не просить помощи у власти. Тем более что как партийные, так и советские работники поголовно врали, преуменьшая опасность радиации и её последствий. Могу сказать совершенно ответственно, что после аварии белорусы явили высокий потенциал гражданственности. Именно чернобыльское движение пробудило людей и они стали осознавать себя гражданами, а не «советским народом», покорным и бессловесным.

— Хотите сказать, что люди осознали, что позаботиться о себе и своих детях можно и без руководящей роли райкомов и горкомов?

— Люди поверили, что их усилия могут реально изменить жизнь. Ведь как — и тогда, и теперь — думает большинство белорусов: «Я маленький, что я могу? От меня ведь ничего не зависит!». А тут — раз, и дети из посёлка, безо всяких профсоюзных путевок и райисполкомовской очереди, поехали в Германию! Или безо всякого райкома получили машину гуманитарной помощи. Люди сами, без помощи госорганов, напрямую договорились с инициативными группами из другого государства... Появилась давно забытая вера в свои силы как гражданина. Люди стали осознавать, что их усилия дают результат, они могут менять свою жизнь, а объединившись с другими, могут изменить и государство.

— Зная состояние нынешнего гражданского общества в нашей стране, вернее, его почти полное отсутствие, хочу спросить: как могло случиться, что ваши многочисленные чернобыльские инициативы, которые сами уже чуть ли не управляли муниципальными структурами в посёлках и небольших городах, вдруг куда-то бесследно исчезли?

— Да, форс-мажор случился — развал СССР. Эта волна разваливающейся советской системы накрыла зарождающиеся гражданские отношения. Мир ломается и появляется новая историческая реальность. Какие в этот момент могут быть гражданские деяния, если массово закрываются предприятия, зарплата не платится месяцами, непонятно, как работать школам, вузам,

Евгений Огурцов и Геннадий Грушевой

поликлиникам, как жить... Хаос накрыл Беларусь, люди стали просто выживать!

Народ только начинал подниматься с колен, осознавать свою силу и реально влиять на события не только районного масштаба, но и на государственную политику и... рухнул социалистический строй!

Гражданское общество может формироваться только в состоянии определенной устойчивости. На пике деятельности, в 1992 году, у нас было 14 тысяч зарегистрированных членов организации, но за каждым из этих лидеров стояли десятки, если не сотни активистов, готовых работать на идею осмысленно и добровольно. А тут наступил коллапс не только власти, а всего уклада жизни!

— Как-то не совсем понятно. Ведь рухнула власть коммунистов, состоялись свободные выборы, люди получили куда большую свободу мыслить и делать... Инициатива людей должна была увеличиваться, шириться, а ваши структуры стали и количественно, и качественно меняться. Почему так произошло?

— Вы заблуждаетесь, потому что никакой демократии в стране не было. Узенькая прослойка демократически настроенной элиты — вот и всё, что у нас было. Старый свет тогда действительно потушили, но новый-то не за-

жгли. Мы оказались во тьме... Это событие предопределило тот факт, что чернобыльское движение, не успев перерасти в устойчивую платформу будущего гражданского общества, стало потихоньку расслаиваться, размываться, пока не выродилось в обычное благотворительное общество, к тому же со всех сторон зажатое государственными структурами и нормами. Тем не менее это движение показало, что потенциал демократа и гражданина в наших людях есть, и он не маленький.

— В конце восьмидесятых, а именно 26 апреля, в день годовщины трагедии прошёл первый «Чарнобыльскі шлях»...

— 26 апреля 1989 года прошёл не «Чарнобыльскі шлях». В этот день была проведена акция под названием «Гадзіна смутку і маўчання» — возложение венков и зажжение свечей. Это была первая точка, зафиксированная в общественном сознании как печаль, молчание, скорбь по всем пострадавшим от катастрофы. Вторая — собственно «Чарнобыльскі шлях», состоявшийся 30 сентября того же года. Это протестное отношение масс к политике властей по чернобыльской проблеме. Уже на следующий год эти две точки соединились, и две акции — поминальная и протестная — слились в одну: 26 апреля — «Чарнобыльскі шлях».

Островец. Строительство АЭС.

— А что Вы думаете про нынешний «Чарнобыльскі шлях»?

— Увы, сегодня мы видим полное вырождение прежних гражданских идеалов, превратившихся в некое непонятное ритуальное действо. Какой тут протест, если людей зовут идти по проторённой дорожке в парк Дружбы народов возлагать цветы к чернобыльской каплице и называют это «Чарнобыльскім шляхам»? Куда ведёт этот путь? Дорога в никуда! По сути, это возврат в усечённом виде к акции «Гадзіна смутку і маўчання».

— Почему такое случилось?

— Причина — разрыв между общественно-политическим и собственно чернобыльским движением, который произошел в конце девяностых годов. Оппозиционное движение политических партий перестало радеть за интересы простых людей. Общество и партии пошли разными дорогами. Оппозиционные политики оказались неспособными соответствовать этой задаче. Они оторвались от социума, полностью переключившись на политический протест. Общество же осталось один на один с властью. Ведь ранее наше движение смогло соединить протест и реальное участие, протест и влияние на жизнь людей: оздоровление детей, устройство судеб переселенцев, гуманитарная помощь нуждающимся, патронирование больниц и хосписов, семейные детские дома и еще множество совершенно конкретных дел.

— У Вас, полагаю, имеются конкретные предложения, как вновь соединить протест и действие всех демократических сил страны?

— Есть. Озвучиваю название этого проекта — Островец! Посмотрите, ведь люди не реагируют ни на какие призывы оппозиции. Если мы хотим, чтобы Островец не превратился в новую «Линию Сталина», то именно сейчас необходимо возрождение «Чернобыльского шляха», когда народ и политическая элита были бы вместе.

— Что для этого следует сделать в первую очередь?

— Я не в шутку сказал, что место для Белорусской АЭС выбиралось так же, как для строительства «Линии Сталина», то есть по политическим мотивам. Все знают, что никаких экономических оснований строить станцию именно в Островце не существует. Зачем подвергать риску заражения радионуклидами самое экологически чистое место в Беларуси, никто из специалистов внятно объяснить не может. Ведь никто же не додумался, к примеру, построить химический комбинат в Беловежской пуще? Планируемая АЭС в плане экономики может принести только ущерб. Никакой проблемы энергетической безопасности она не решит. Электроэнергии вокруг нас полно. К тому же,

Литва, Россия и Польша строят свои станции в этом же регионе. Куда мы денем излишки энергии?

— Хотите сказать, что это решение какой-то чисто политической проблемы?

— Безусловно! Вспомните, сколько слов было сказано нынешним главой государства о том, что зря вывезли с территории независимой Беларуси советские ракеты с атомными боеголовками. Это не просто так. Это мечта любого диктатора — иметь пусть маленькую, но свою атомную бомбу.

— Думаете, что Островецкая АЭС исполняет в какой-то мере и это желание?

— А почему нет? Только одна угроза утечки радиации в подбрюшье Европы вызовет шок у мирного бюргера и селянина.

— И всё-таки, куда нас должен вести «Чарнобыльскі шлях»?

— Уж точно не в парк Дружбы народов. Тот, первый, настоящий шлях прошел по главному проспекту белорусской столицы и вылился в двухсоттысячный митинг у стен Дома правительства на площади Независимости. Теперь наша площадь Независимости — это Островец! Там будет решаться судьба Беларуси! Там, и более нигде политическая оппозиция может вновь соединиться с общественным движением, потому что второй Чернобыль страна уже не переживет.

ГЛАВА XIV

ПОГЛЯД У БУДУЧЫНЮ

Як вядома, будучыні не бывае без мінулага.
Тыя, хто ў мінулым былі «чарнобыльскімі дзецьмі»,
сёння самі сталі дарослымі. Банальна?
Безумоўна, але яшчэ больш банальна тое,
што людское асяроддзе звычайна сустракае гэтую
«банальнасць» цалкам непадрыхтаваным,
таму я хачу аддаць належнае
фонду «Дзецям Чарнобыля»,
які яшчэ ў мінулым стагоддзі
падумаў аб стагоддзі сучасным!

Майстэрня мараў

Напэўна, яе прозвішча я чуў часцей за ўсё і нават меў гонар пазнаёміцца з гэтай цудоўнай жанчынай асабіста. Яно і зразумела, Ангела Геслер — легендарная асоба. Грамадзянскую ініцыятыву, якую называюць «За свет без ядзернай пагрозы», у Ротвайлі стварылі яшчэ ў 1986 годзе. Адразу пасля аварыі на ЧАЭС. Чаму?

Таму што пасля Чарнобыля, бацькі маленькіх дзяцей у Ротвайлі і ўсёй Германіі сталі хвалявацца, што будзе надалей, бо небяспека была не толькі для Беларусі, дзе апала радыяцыйная пляма. Пад пагрозай аказалася ўся Еўропа.

У Ротвайлі пачалі збіраць і распаўсюджваць адпаведную інфармацыю, выступаць супраць атамнай энергетыкі, шукаць ёй альтэрнатывы. Штогод праводзіць так званыя «Дні энергетыкі», дзе актывісты новай ініцыятывы выступалі з дакладамі, размаўлялі з людзьмі, ладзілі мітынгі. Тлумачылі, што іх заклапочанасць узнікла не на роўным месцы, а была цалкам абгрунтаванай.

Уцешна, што «За свет без ядзернай пагрозы» цалкам падтрымалі мясцовыя ўлады, якія заўсёды прадстаўлялі для адпаведных мерапрыемстваў памяшканні. Больш за тое, яны нават уключылі ў дзяржаўную праграму «Мясцовая агенда горада Ротвайля» (частка агульнафедэральнай праграмы «Агенда XXI стагоддзя») многія прапановы грамадзянскай ініцыятывы, што для любой улады складана. А для беларускай не ўласціва ўвогуле.

У перакладзе з латыні «агенда» — план дзеянняў. У нямецкім разуменні, гэта азначае паступовая адмова ад любой атамнай энергетыкі.

Для даведкі нагадаю, што першыя восем АЭС у Германіі спынілі сваю працу яшчэ ў сакавіку 2011 годзе, бо праз некалькі месяцаў пасля аварыі на атамнай станцыі ў японскай Фукусіме федэральны ўрад Германіі прыняў закон аб паступовай адмове ад ядзернай энергетыкі да 2022 года.

Летам мінулага года была закрыта найстарэйшая атамная электрастанцыя краіны — АЭС «Графенрайнфельд», якая месціцца ў Баварыі.

Такім чынам, на дадзены момант у Германіі засталося восем ядзерных рэактараў, якія пакуль працуюць, але ў будучым будуць закрыты і яны.

На гэтым фоне тое, што зараз адбываецца ў беларускім Астраўцы, — за межамі нармальнага чалавечага разумення, бо, як казаў Канфуцый: «Цяжка шукаць чорную котку ў цёмным пакоі. Асабліва, калі яе там няма».

Дарэчы, нямецкі досвед, на мой погляд, самы лепшы аргумент у спрэчках з ярымі апалагетамі «мірнага атама». Маўляў, практычныя немцы ніколі не адмовіліся б ад таго, што карысна і цалкам бяспечна...

Ангела Геслер

Літаральна некалькі слоў пра Ротвайль. Месціцца горад, у якім жыве менш як 30 тысяч чалавек, на паўднёвым захадзе Германіі ў зямлі Бадэн-Вюртэмберг. У першым стагоддзі нашай эры яго заснавалі рымскія легіянеры, аднак войны знішчылі паселішча. У восьмым стагоддзі адзін з мясцовых князёў вырашыў пабудаваць на развалінах рымскіх лазняў хрысціянскую царкву. Пры пабудове наткнуліся на чырвоную плітку, якой пакрываюць падлогі, і, каб адрозніць гэты горад ад іншых, яго назвалі «das Rote Wil» — чырвоная плітка.

Горад таксама вядомы тым, што ў ім была выведзена парода сабак ратвейлер.

Аднак вернемся да Ангелы Геслер.

Нарадзілася яна ў Паўднёвай Афрыцы, дзе і прайшло дзяцінства. Потым было вяртанне ў Германію — школьныя гады ў Равенсбургу, студэнцтва і шлюб.

Працаваць Ангела Геслер пачала ў 1983 годзе, а ў 1990 годзе пачаліся і ўсе чарнобыльскія справы.

Праз нямецкае таварыства сяброўства тады яшчэ з Савецкім Саюзам у асобе Майры Ліц у Германію было запрошана адразу сто беларускіх дзяцей, якія пацярпелі ад наступстваў аварыі на ЧАЭС. Па 10--12 чалавек іх размеркавалі па маленькіх гарадах федэральнай зямлі. Цэнтралізавана ж усіх прывезлі ў Штутгарт.

Дарэчы, гэта быў першы падобны рэйс «Люфтганзы».

Ініцыятыва з Ротвайля відавочна адрознівалася ад усіх астатніх — яны прыйшлі ў аэрапорт з паветранымі шарамі, на якіх было напісана «Добро пожаловать!». Для тых часоў гэта было незвычайна.

Асабліва, з улікам беларускіх «адметнасцяў» і страху. Напрыклад, наша міністэрства адукацыі ў рэгіёнах, адкуль былі дзеці, вяло прапаганду таго, што з фондам «Дзецям Чарнобыля» працаваць небяспечна, што яны нефармалы, якім нельга давяраць у прынцыпе. Маўляў, у Германіі беларускіх дзяцей будуць «выкарыстоўваць у якасці «паддоследных трусоў».

Самае цікавае, што аўтарка гэтай цытаты шмат год пасля сама накіроўвала дзяцей на аздараўленне за мяжу, але гэта асобная гісторыя...

Нягледзячы на жахі, якія не без поспехаў (дзеці з наваколля Веткі альбо Хойнікаў не толькі ні разу ў сваім жыцці не лячалі самалётам, але і не пакідалі родныя мясціны ўвогуле) распаўсюджвала афіцыйная прапаганда, першая паездка была вельмі паспяховай. Стэрэатыпы рухнулі. Асабліва, калі ініцыятыва Ангелы Геслер пачала дарыць усім прыляцеўшым беларусам лялькі.

І з таго часу яны кожны год запрашаюць беларускіх дзяцей і кожны год сама Ангела Геслер бывае ў Беларусі і ўжо чвэрць стагоддзя супрацоўнічае з беларускімі райцэнтрам Лунінцом і вёскай Дзятлавічы.

Вельмі важна тое, што Ангела Геслер з самага пачатку вырашыла не абмяжоўвацца толькі аздараўленнем чарнобыльскіх дзяцей. Для яе было прынцыповым, каб беларусы бачылі, як на Захадзе працуюць грамадзянскія ініцыятывы, як там увогуле будуецца грамадзянская супольнасць, якія там уяўленні пра еўрапейскія ідэі і каштоўнасці, пра правы ча-

Ангела і яе муж Фрыц

лавека, уяўленні пра салідарнасць, сацыяльную актыўнасць, уплыў на ўладу і г.д. Яна заўсёды паказвала, як працуе «звязка» грамадзянскай ініцыятывы і гарадскіх уладаў, практычна ўсе чарнобыльскія групы наведвалі мэрыю Ротвайля, дзе іх прымаў асабіста бургамістр.

Нешта падобнае Ангела Геслер хацела зрабіць і ў беларускім Лунінцы, куды прывезла кіраўніцтва нямецкага горад Ротвайль, аднак «менталітэт» у чыноўнікаў быў настолькі розным, што далей звычайнага «пратакола пра намеры» справа не пайшла.

Як вядома, зараз у Беларусі ўлада імкнецца зрабіць так, каб без яе кантролю любыя арганізацыі грамадзянскай супольнасці не маглі зрабіць нават адзін крок. Такога ў нармальных краінах няма, таму заходніх гасцей падобны падыход і не задаволіў. Яны працягвалі працаваць з групамі самадапамогі, Жаночым форумам і г.д. То бок з тымі, хто для таго, каб нешта рабіць, не чакае загаду чыноўнікаў.

Затое досвед працы ініцыятывы з Ротвайля прыйшоўся даспадобы іх беларускім партнёрам — дабрачыннаму фонду «Дзецям Чарнобыля». Усё, што адрынулі дзяржаўныя ўстановы, хутка паявілася ў арсенале тых, хто прызвычаіўся дапамагаць сабе сам.

Тыя ж клубы для састарэлых людзей, напрыклад. Каб было больш зразумела, патлумачу, што на Захадзе яны працуюць не толькі ў дні нейкіх святаў, а функцыянуюць пастаянна. У нейкім сэнсе гэта нагадвае дзіцячыя садкі, толькі для старых.

Раніцай дзеці прывозяць іх у адпаведны клуб, дзе сталыя людзі разам займаюцца, цікавымі для іх справамі, а вечарам забіраюць.

Зразумела, што ў беларускіх умовах падобнае немагчыма, але тое, што фонд «Дзецям Чарнобыля» пачаў рухацца ў гэтым напрамку вельмі ўцешна. У сталічнай «Малінаўцы», куды перасялілі чарнобыльцаў і дзе быў створаны цэнтр «Майстэрня будучыні», яны зрабілі сацыяльны праект «Мост пакаленняў». Па выходных збіралі каля 50-ці сталых людзей і ладзілі для іх розныя цікавыя праграмы. Ад простага знаёмства да агульнага адпачынку.

Цікавым быў і падыход ініцыятывы з Ротвайля і ў тым, што ў нас называюць дапамогай інвалідам і іх «сацыяльнай адаптацыяй». З рознымі інваліднымі арганізацыямі Германіі Ангела Геслер падтрымлівае кантакты ўжо даўно. Больш за тое, яна асабіста паспрыяла таму, што інваліды з Беларусі змаглі пабываць у Ротвайлі і наладзіць там адпаведныя кантакты і атрымаць канкрэтную дапамогу.

У прыватнасці, Таня Келіх, якая была цалкам паралізаваная і чыя маці шмат разоў выратоўвала яе ад смерці, дзякуючы гэтай дапамозе не толькі

змагла зрабіць некалькі аперацый, што дазволілі ёй не толькі перамяшчацца па доме, але і атрымаць (завочна) вышэйшую адукацыю. Зараз гэтая дзяўчына зноў вучыцца ў адным з самых прэстыжных універсітэтаў Лондана — знакамітым Оксфардзе.

У 2000 годзе прыйшла ідэя пераключыцца з праектаў дзіцячага аздараўлення на маладзёвыя. Ідэя, на мой погляд, вельмі слушная перш за ўсё таму, што дазваляе маладзёнам, якія збіраліся ў маладзёвым цэнтры фонду ці жылі ў Лунінцы альбо іншых гарадах, маглі стасавацца з равеснікамі за мяжой, у якіх таксама ёсць нямала праблем, і даведацца, як яны там вырашаюцца.

Каб нікому не было крыўдна, агульныя «Майстэрні будучыні» праводзіліся «пазменна” — адзін раз у Беларусі, другі — у Германіі, адным разам да Ротвайля далучыўся яшчэ горад Бетцдорф, дзе чарнобыльскай ініцыятывай кіруе дырэктар вядомага каталіцкага фонду «Карытас» Рудольф Дзюбер.

А пасля таго, як у японскай Фукусіме адбылася аварыя на атамнай станцыі, Ангела Геслер «звяла» японскую моладзь з беларускай.

Увогуле ж тое, што яна робіць, гэта сапраўды з’яўляецца майстэрняй будучага. Майстэрняй, у якой вучацца працаваць тыя, хто гэтую будучыню (прабачце за таўталогію) будзе будаваць.

Вяртаючыся ж да асабістага знаёмства, то, шчыра кажучы, я па-беламу зайздрошчу Лунінцу — ім пашанцавала кантактаваць з чалавекам, пасля размовы з якім разумееш, што сэнс дабрачыннасці (як і назва) у тым і заключаецца, каб чыніць дабро.

Эстафета дабрыні

Шмат у чым Леонберг (зямля Бадэн-Вюртэмберг) падобны да Ротвайля. Абодва — маленькія гарадкі. У Леонбергу жывуць каля сарака пяці тысяч жыхароў, а ў Ротвайлі — крыху больш за трыццаць. Абодва — ціхая нямецкая правінцыя. Леонберг месціцца за 13 км на захад, а Ротвайль — за 79 км на поўдзень ад Штутгарта. У абодвух былі выведзены вядомыя сабачыя пароды: у Ротвайлі — ратвейлеры, у Леонбергу — леонбергеры.

Ёсць і яшчэ адна агульная рыса, якая не адлюстраваная ў энцыклапедыях. У абодвух гарадах актыўна дзейнічаюць чарнобыльскія ініцыятывы.

Праблемамі экалогіі Беата Юнкер пачала цікавіцца яшчэ ў другой палове васьмідзясятых гадоў. На той момант яна ўваходзіла ў кіраўніцтва не гарадской, а — што больш прэстыжна — зямельнай парафіі евангелічнай царквы ўсяго рэгіёна, і хацела аб’яднаць пастаноўку пытанняў па экалогіі з жаночай работай. Бачыла еднасць гэтых катэгорый.

Беата пачала пісаць даклады, вырабляць улёткі экалагічнага зместу — аб перапрацоўцы смецця, генных тэхналогіях, ачышчэнні вады.

Раптам гэтая работа атрымала працяг.

У 1996 годзе Беату Юнкер запрасілі ў Мінск на семінар Экуменічнага форуму жанчын-хрысціянак Еўропы пад назвай «Жанчыны і энергія». Гутарка ішла пра наступствы Чарнобыльскай катастрофы. Там Беата і пазнаёмілася шмат з кім з актывістак новага грамадскага руху. У прыватнасці, з Ірынай Грушавой.

Цікава, што менавіта тады і пачала фарміравацца яе новая асабістая філасофія. Сутнасць яе ў дамінаванні прынцыпу «добра жыць» над «шмат мець». Новая парадыгма стала асновай яе жыццёвага стылю.

Пазней у Мадрыдзе на Генеральнай Асамблеі Экуменічнага форуму жанчын-хрысціянак Еўропы Беата Юнкер прапанавала правесці працоўную групу на гэтую тэму, аднак аргкамітэт прапанову не падтрымаў.

«Грамадства спажывання» аказалася не гатовым для абмеркавання такіх рэчаў, а прадстаўніцы Усходняй Еўропы не ўбачылі праблемы ўвогуле. Маўляў, «сыты галоднага не разумее»…

Беата і Фровін Юнкер

Трэба патлумачыць, што на Захадзе царква адыгрывае зусім іншую ролю, чым у нас. Па сутнасці, гэта крывяносная сістэма ўсяго грамадства, і яна мае вагу не меншую, чым уладныя структуры.

Беата Юнкер працавала настолькі актыўна, што яе ўзнагародзілі самай высокай узнагародай Германіі, якая даецца тым, хто ўдзельнічае ў грамадскім жыцці, і якую ўручае асабіста прэзідэнт краіны.

У гэты ж час у Грушавой узнікла ідэя правесці Еўрапейскую жаночую вясновую акадэмію. Адпаведны досвед у яе быў, бо на працягу 10 год Ірына працавала ў аргкамітэце падобнага мерапрыемства ў Швейцарыі.

Для фонду «Дзецям Чарнобыля» гэта было вельмі актуальна, бо 95 адсоткаў (а ў некаторых рэгіёнах і ўсе 100) валанцёраў арганізацыі складалі жанчыны.

Гендарны выбар тлумачыўся яшчэ і тым, што менавіта жанчынам блізкія найбольш актуальныя і цікавыя тэмы экалогіі, захавання чыстага навакольнага асяроддзя, жыцця на нашай планеце. Жыццё, якое і даюць жанчыны.

Ідэяй, якая вельмі захапіла яе, Грушавая падзялілася з Беатай. Падтрымка была безумоўнай, і вясной 1999 года ў Мінску адбылася вясновая акадэмія. Удзельнічалі ў ёй прадстаўніцы дзевяці краін.

Там жа ўзнікла ідэя правесці ў будучыні больш сціплае па акадэмічнасці мерапрыемства — Летнюю школу для экалагічна зацікаўленых жанчын. Гэта быў праект ужо еўрапейскага ўзроўню.

На ўручэнні прэміі. У цэнтры — Беата Юнкер

Двойчы школа прайшла ў Славакіі, потым — у Сербіі, двойчы ў Берліне і адзін раз каля Дрэздэна.

Шчыра кажучы, калі падчас работы над гэтай кнігай заходзіла размова пра ўзрост, то я забываў, што ў дачыненні да жанчын пісаць канкрэтныя даты і лічбы, мякка кажучы, неэтычна. Наадварот! Вельмі хацелася, каб нашы пенсіянеры больш ведалі пра тое, як і колькі яны павінны жыць…

Зараз Беаце Юнкер 87 год, а яе мужу Фровіну — 88.

Уяўляю, колькі людзей паглядзела на здымак гэтай пары, таму раю яшчэ ўлічыць: шэсць год таму яны трапілі ў сур'ёзную аўтамабільную аварыю, што не перашкаджае Фровіну вадзіць машыну па наш дзень…

Напэўна, многія ўжо заўважылі: сярод герояў кнігі — шмат сямейных пар. Гэта невыпадкова. У сістэме чарнобыльскіх сувязяў амаль паўсюды муж і жонка (пачынаючы з саміх Ірыны і Генадзя Грушавых) дзейнічалі разам. Без такой

«парнасці» дабіцца поспехаў у грамадскай дзейнасці амаль немагчыма.

Па адукацыі Фровін Юнкер — архітэктар, аднак шмат разоў дапамагаў сваёй жонцы зусім у іншых справах. Звычайна ён перакладаў з нямецкай мовы на англійскую і наадварот.

Беата Юнкер непасрэдна не займаецца тым, што звычайна называецца «палявымі работамі», то бок сама «арэ і сее» толькі апасрэдавана, аднак рыхтуе глебу, каб гэта эфектыўна рабілі іншыя.

Такія, як Моніка Граў, якая таксама з Леонберга і пра якую размова пойдзе далей.

У адрозненне ад Ангелы Геслер з Ротвайля, Моніка Граў пачала займацца чарнобыльскімі праблемамі толькі з пачаткам новага стагоддзя, аднак пачала менавіта з таго, да чаго Ангела прыйшла ў гэты ж час. Маецца на ўвазе работа з моладдзю, пра якую было крыху расказана ў папярэднім нарысе.

Аднак перш чым перайсці да гэтай тэмы, я прапаную крыху акцэнтаваць увагу на біяграфіі самой Монікі, бо менавіта яе мінулае і стала падмуркам неардынарнага жыццёвага выбару.

Сям'я Граў на актобэрфэсце

Моніка нарадзілася 25 верасня 1956 года, а яе старэйшы брат — на 13 год раней.

Такая вялікая розніца тлумачыцца тым, што іх бацька да 1955 года быў у савецкім палоне. Гэта вельмі паўплывала на ягоныя светапогляды; адбітак бацькавых пакутаў перадаўся і дачцэ.

Абставіны цяжкага стану ваеннапалонных сталі прычынай таго, што ён моцна захварэў і ў 1968 годзе памёр.

У 1974 годзе Моніка скончыла школу і пачала вучыцца сваёй спецыяльнасці — тэхнічны чарцёж. З большага ў тых мясцінах (Вюртэмберг) дамінуе евангелічная канфесія, таму невыпадкова, што Моніка (хаця яе маці паходзіла з Бадэна і была каталічкай) стала актывісткай менавіта гэтай парафіі. Спачатку яна была ў дзіцячай групе, потым у маладзёвай, а потым стала сябрам праўлення і сама пачала займацца маладзёвымі праблемамі.

Дзякуючы працы Моніка не толькі замацавала сваю веру, але і пазнаёмілася з будучым мужам Бернхардам, мастаком па прафесіі. У 1979 годзе яны пабраліся шлюбам і неўзабаве нарадзілі дзвюх дачок.

Моніка і Бернхарт Граў

Калі 26 красавіка 1986 года здарылася катастрофа ў Чарнобылі, Моніка з дочкамі гуляла на дзіцячай гульнявой пляцоўцы бліз лесу, і толькі вечарам даведалася пра трагічныя падзеі. Гэта моцна яе ўзрушыла. З'явілася адчуванне разгубленасці, неспакою і бездапаможнасці.

Праз год у знаёмых Монікі нарадзілася дзіця з цяжкай формай інваліднасці. Прычына была невядомая, але немцы ўсё больш і больш пачалі задумвацца пра бяспеку (альбо яе адсутнасць) атамных рэактараў.

Экалагічным праблемам Моніка Граў аддала 18 год свайго жыцця.

У 1999 годзе перад традыцыйным царкоўным евангелічным святам, якое праводзіцца ў Германіі кожныя два гады, вельмі актыўны

чалец парафіі Беата Юнкер запыталася: хто можа ўзяць у свае сем’і дэлегацыю фонду «Дзецям Чарнобыля», якая спецыяльна прыедзе на святкаванне? Ахвотных было нямала.

У Леонбергу беларусаў сустрэлі вельмі ветліва. Для гэтага нават выдзелілі памяшканне сваёй парафіі.

Тады па прапанове Ірыны Грушавой і ўзнікла ідэя — адразу пасля святочных мерапрыемстваў распачаць сумесны маладзёвы праект.

Неўзабаве ён пачаў дзейнічаць, што дазволіла Моніцы Граў больш даведацца пра аварыю на ЧАЭС. Да таго ж, тэма цалкам адпавядала яе поглядам — працаваць трэба не толькі з чарнобыльскімі дзецьмі, але і з моладдзю, бо толькі так можна дабіцца нейкіх перамен.

Маладзёвыя праблемы былі вельмі блізкімі Моніцы яшчэ і таму, што дзве яе дачкі таксама былі падлеткамі 14 і 16 гадоў.

Фонд «Дзецям Чарнобыля» і Асацыяцыя гуманітарнага супрацоўніцтва дапамаглі стварыць арганізацыю «Сустрэчы з Беларуссю», і ў 2001 годзе адбыўся старт сумеснага праекта «Майстэрня Будучыні ў Леонбергу».

Праз кароткі час быў зладжаны першы трохтыднёвы семінар з удзелам нямецкай і беларускай моладзі, што дазволіла Моніцы Граў наладзіць вельмі добрыя кантакты з маладзёвым сацыяльным цэнтрам у Мінску, які быў створаны Грушавымі.

Беларуская тэматыка вельмі зацікавіла нямецкую моладзь, і ўжо ў снежні таго ж года яны прыехалі ў Мінск для ўдзелу ў штогадовай маладзёвай канферэнцыі, прысвечанай Дню правоў чалавека.

Моніка Граў думала, што гэты кантакт будзе адзіным, аднак пасля паездкі на канферэнцыю зразумела, што не можа спыніцца.

З 2002-га па 2007-ы яна двойчы на год арганізоўвала для беларускай моладзі практыку ў школах, дзіцячых садках, гарадскіх сацыяльных установах Леонберга. А потым два гады праводзіліся сумесныя праекты па праблемах навакольнага асяроддзя і эканоміі энергіі.

Дарэчы, і паездкі немцаў у Беларусь не абмежаваліся 2001 годам. Дэлегацыі з Леонберга пабывалі ў Мінску яшчэ ў 2003 і 2005 гадах.

Чарнобыльскія ініцыятывы захапілі не толькі Моніку. Складалася ўражанне, што неўзабаве на гэта «захварэў» увесь горад. У Леонбергу гастралявала беларуская фальклорная група «Грамніцы», паказваліся шматлікія дакументальныя фільмы пра аварыю на ЧАЭС, а на 20-годдзе Чарнобыля па ўсім горадзе прайшла вельмі прыгожая акцыя «Запалі знічку!».

На жаль, у 2010 годзе пачаліся праблемы. З аднаго боку, рэзка ўзмацніўся ціск беларускай улады на грамадзянскую супольнасць. З другога — моладзь,

якая ўдзельнічала ў праектах з нямецкага боку, вырасла і паехала вучыцца альбо працаваць у іншыя гарады Германіі.

Ды і стан здароўя самой Монікі Граў не дазваляў ёй больш працаваць з былымі нагрузкамі.

Словам, у 2012 годзе актыўная работа «Сустрэчы з Беларуссю» спынілася і працягваецца цяпер толькі на ўзроўні асабістых стасункаў.

Не хацелася б спыняць гэты аповед на мінорнай ноце, але сутнасць любых эстафет у тым і палягае, каб нейкая дзея мела працяг. Будзе працяг і ў дабрыні Беаты Юнкер і Монікі Граў.

І ў тым, што зрабіў для Беларусі і беларусаў дабрачынны фонд «Дзяцям Чарнобыля».

ЗМЕСТ

Інфармацыйна-публіцыстычнае выданне

Тамковіч Аляксандр Леанідавіч

Філасофія дабрыні

АД КАТАСТРОФЫ — ДА САДА НАДЗЕІ

Камп'ютарная вёрстка Марына Пятровіч
Карэктура Любоў Валодзіна
Дызайн і вокладка Артур Вакараў

Падпісана ў друк з арыгінал-макета заказчыка 18.04.2016 г.
Фармат $60x84^{1}/_{16}$. Папера афсетная. Афсетны друк.
Гарнітура Arial Narrow Умоўн. друк. арк. 21,7
Улік.-выд. арк. 24,2. Тыраж 300 асоб.